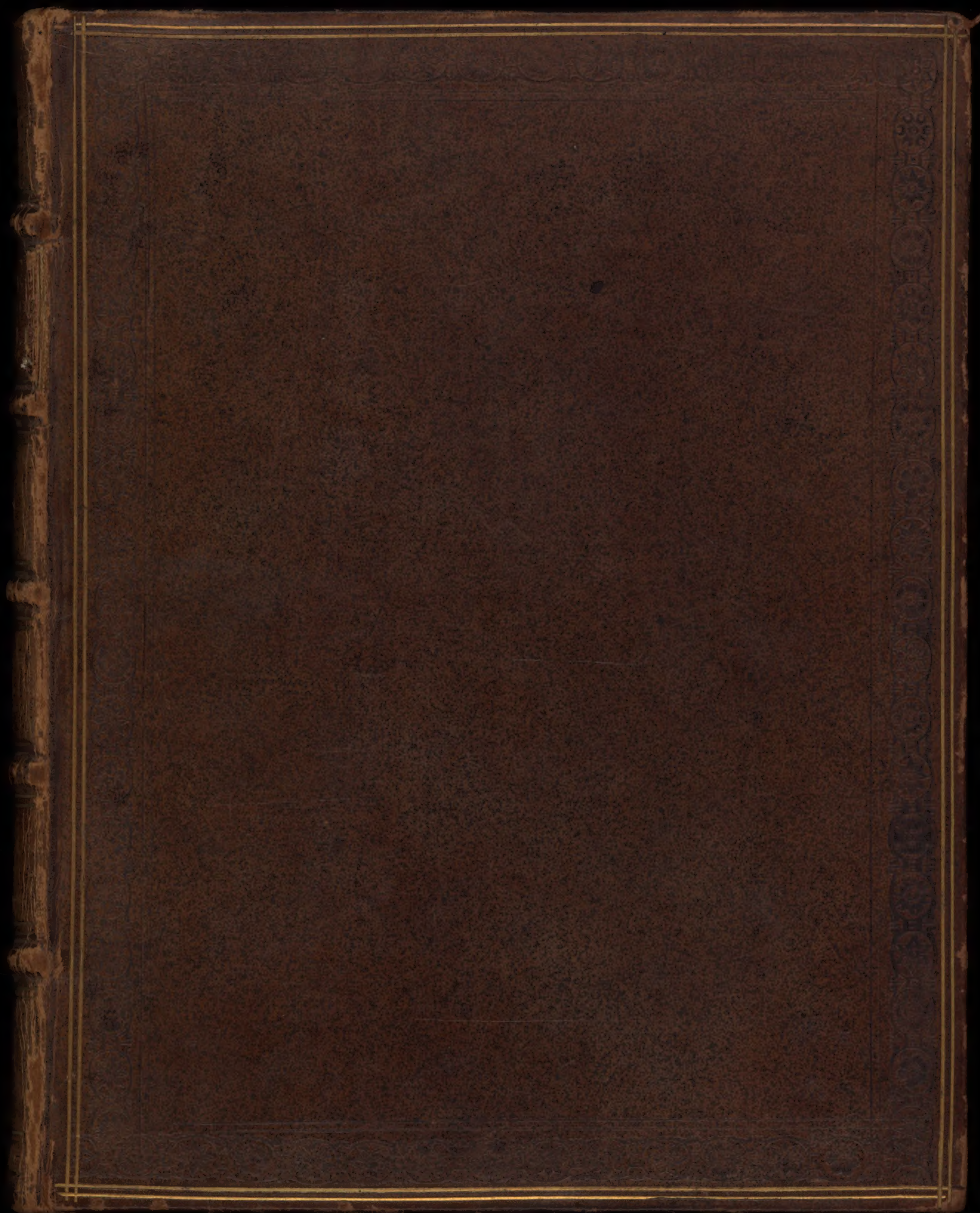

CORN: HENR: À ROY. MEDICINÆ DOCTOR.

M: Balen inv.

Te Dordrecht by JOANNES van BRAAM Boekverkoper 1728.

Est Jan Deknatel A° 1767

ozyle 1-1/4

TWEEJAARIGE
REYZE
RONDOM DE WERELD,

Ter nader Ontdekkinge der Onbekende

ZUYDLANDEN,

Met drie Schepen, in het Jaar 1721. ondernomen, door last van de Nederlandsche Westindische Maatschappy,

Waar in het wedervaaren en de Rampen op de Reyze verhaald, en de bezeylde en nieuw ondekte Landen en Eylanden, met der zelver Bewoonders, beschreven worden.

Nevens de REYZE van het Oostindisch

SCHIP BARNEVELD,

Uyt Holland tot aan de Kaap der Goede Hoope, in 't Jaar 1719.

BEHELZENDE

Een Verhaal van de langduurige tegenspoeden en zonderlinge voorvallen op het Eyland Madagascar, by de Woeste Souklaven,

Met een Naauwkeurige Beschryving van de vreemde Gewoontens, Godsdienst en Zeden dier Volkeren.

Verçiert met een Nette Reyskaart en Prentverbeeldingen.

TE DORDRECHT,

Gedrukt by JOANNES VAN BRAAM, Boekverkooper, 1728.

DE UYTGEVER
AAN DEN
LEZER.

Nder al de Geweſten, die de Europeërs geduurende drie Eeuwen in 't Ooſten en Weſten hebben ontdekt, zyn de wyd uytgeſtrekte Landen, die men te regt het onbekende Zuydland noemt, en het groot Eyland Madagaſcar het minſte bekent: 't geen de oorzaak is geweeſt, dat de in

't licht gekomen Journalen van de weynige togten derwaarts gedaan, hoe gebrekkig ze ook mogten wezen, door de Liefhebbers van Reys- en Landbeſchryvingen gretig zyn gelezen; en dat ook zommige hunne pennen en arbeyd wel hebben willen beſteden om die Journalen, wanneer ze in hun handen vielen, in eene goede ordre te brengen, het gebrekkige te vullen, en ze zoo de wereld mede te deelen; gelyk men dus het Verhaal van de Reyze door Abel Tasman in 't jaar 1642. naar het onbekende Zuydland gedaan, aan den nyvren Dirk Rembrantsz van Nierop verſchult is.

Dit bewoog my ook, wanneer de Verhaalen, die ik u hier mededeel, my over eenigen tyd wierden ter hand geſtelt, eenige ledige uuren daar aan te beſteden, en die ter Drukperſſe te vervaardigen. Beyde heb ik ze als in een nieuw gewaad geſtoken, en het eerſte naar den aard der zaaken uytgebreyd, en met korte Hiſtoriſche Beſchryvingen der bezeylde Landen,

Ey-

Eylanden en Volkeren vermeerdert, die alle uyt de beſte en geloofwaardigſte Beſchryvers dier Geweſten by een vergadert zyn.

En dewyl bovengewoone zaaken in deze Eeuw naauwlyks gelooft worden, waar door het verhaal van de Reuzen, die myne Reyzigers gezien hebben, ligtelyk als eene beuzelaggige verſiering mede in den wind zoude geſlagen worden, zal u uyt de opregtſte en voornaamſte Reysbeſchryvingen, die by Mannen van oordeel altyd geloof verdient hebben, blyken, dat 'er in die Landen Volkeren van zoo eene uytmuntende grootte op meer als eene plaats gevonden worden. Ook is'er, om veele zaaken in een kleen beſtek te vervatten, bygevoegt een Korte Verhandeling van de beginzelen en voortgang der Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappy, met een Verhaal hoe die zich op Java heeft neergezet, en wat zaaken dezelve betreffende aldaar tot nu toe zyn voorgevallen.

VOORBERICHT.

Indien gy deze Reyzen met dat zelve genoegen gebruykt en doorleest, waar mede die zyn by een gevoegt; zoo zal ik volkomen van mynen geringen arbeyd voldaan zyn, en my daar in verheugen, dat ik u eenige uuren vermaakelyk heb doen doorbrengen.

TWEE-

KAART der REYZE
van drie Schepen
naar het
ZUYDLAND
in de Jaaren 1721 en 1722.
CHINEES
TARTARIE
ASIA
CHINA
IAPAN
'T LAND VAN YEDSO
COMPAGNIES LAND
NOORD AMERICA
CANADA
NIEUW BRITANJE
LOUISIANA
NIEUW MEXICO
FLORIDA
CALIFORNIA
GOLF van MEXICO
NIEUW SPANJE
DE ANTILISCHE EIL:
OCEAAN
OF
ATLANTISCHE
ZEE
EUROPA
AFRICA
BARBARIE
GUINEE
KUST VAN LOANDO
CONGO
Tropicus Cancri of Noorder Zons keerskring
Linea Equinoctialis of Middel Linie
Tropicus Capricorni of Zuider Zons keerskring
Ladronese Eilanden
Philippinse Eilanden
Mindanao
Gilolo
BORNEO
Siam
Malacca
Sumatra
IAVA
N. GUINEE
DE GROOTE ZUID ZEE
OF
STILLE ZEE
Salomons Eil:
Route der 2 Scheepen
Hier verloren wy de Afrikaansche Galey
Route van de 3 Schepen
Eil: van Quiros
I. S. Paulus
Paasschen eil
Princen I.
I. van Fernando
Hier kregen wy het Schip Tienhoven weer by ons.
Carpentarie
'T LAND VAN QUIRI
't Land van den H. Geest
NIEUW
HOLLAND
van Diemens Land
N. ZEELAND
K. Maria van Diemen
K. van P. Boreel
A. Tasmans baai
B. van Phil: en Iacobus
3 Koningen I.
Moordenaars B.
TERRA FERMA
GUIANA
R. de Amazone
AMAZONES
ZUID AMERICA
R. de la Plata
LAND VAN MAGELAAN
Straat van Magellaan
Staatenland
Op deeze hoogte raakte het Schip Tienhoven van ons af.
Route van het Schip Tienhoven alleen.
Route van 3 Schepen
I. Saxemburg
I. Tristan de Cunha
I. Diego Alues
I. S. Helena
I. Ascencion
Canarische Eil:
Vlaamsche Eil:
Irland
Engeland
MAGELANESCHE ZEE

TWEEJAARIGE REYZE Door de STRAAT MAGELLANES, En RONDOM de WERELD, Ter nader Ontdekkinge der Onbekende ZUYDLANDEN.

I. HOOFDSTUK.

Des Schryvers reysluſt. Eenige Schepen worden uytgeruſt. Hy begeeft zig op dezelve. Zy ſteeken in zee. Komen aan de Canariſche Eylanden. Groot Canarie. Forteventura. Lancerotte. Teneriffe. Deſſelfs Piek, word van Engelſchen bezogt. Gomera. Palma. Ferro, deſſelfs Wonderboom. Vrugtbaarheyd dezer Eylanden. Door wie ze ontdekt zyn. Zeden der oude Bewoonders, en van die van Teneriffe. Zien veel Zeequallen. Paſſeeren de Linie. Vliegende Viſchkens. Dorado.

ALle Menſchen zyn van natuure doorgaans zekere driften onderworpen, waar tegen het nauwlyks mogelyk is zig aan te kanten; voornamelyk wanneer de jonge jaaren geen plaats aan rype overwegingen overlaaten, nog bezeffen wat ſwaarigheden en gevaaren zig daar in opdoen; zoo heeft my ook van jongs af altyd eene onverzettelyke begeerte beheerſt, om de Wereld te doorreyzen, vreemde Gewesten

Des Schryvers reysluſt.

westen te bezigtigen, en voornamentlyk die landen te beschouwen, die den Ouden onbekent, en over eenige eeuwen eerst ontdekt zyn; welke men met de naamen van Oost- en West-indiën benoemt heeft. 't Was altyd myn grootste vermaak om de ledige uuren te besteeden, in 't geene my daar van eenige kennis en onderrigting konde geven. Dus bragten de Globes, Zee- en Landkaarten en de dagelyks in 't licht komende Reysbeschryvingen mynen lust zoo verre, dat ik eyndelyk besloot myne Vrienden en Vaderland voor eenigen tyd te verlaaten en die Landen en haare zeldzaamheden zelfs te gaan beschouwen.

Eenige schepen worden naar de Zuydlanden uytgerust.

Ik kreeg hier toe eene zeer gunstige gelegentheyd aan de hand, door dien de Heeren Bewindhebberen van de Nederlandsche Westindische Maatschappye eenige schepen gereed maakten, welke 't loopende gerugt wilde, dat uytgerust wierden om de onbekende Landen in de Zuydzee verder te ontdekken, en zekere goud en zilver Eylanden, gegist op 56 graaden Zuyder breedte, op te zoeken, van welke men geen geringe hoope had, dat 'er goud en andere kostelykheden zouden gevonden worden.

Hy begeeft zig op dezelve in dienst.

Deze goede gerugten lokten my dermaaten aan, dat ik my in dienst begaf om met die schepen, genaamt Tienhoven, de Afrikaansche Galeye en den Arend, in eene eerlyke bedieninge daar heen te reyzen: zonder dat de gevaaren, die ik wist, dat in zulke togten naar onbekende Gewesten den ondernemers over het hooft hangen, en de ongemakken, die hen op de hielen volgen, my eenigzints konden afschrikken. Men had deze drie schepen voorzien met meer dan zes honderdt mannen, en leeftogt voor vierentwintig maanden, onder 't bevel en opzigt van d'Heer en Mr. Jacob Roggeveen, die Raad van Justitie op Batavia zynde, in 't jaar 1714. weder in Holland was gekomen. Welke Heer, benevens de andere zeeluyden, wien die hachelyke togt was toebetrouwt, een man was door en door in de zeezaaken ervaren, en die deze onderneming 't eerste hadde aan de hand gegeven, zoo dat 'er niet anders als een gelukkige uytkomst van dezelve kon verwagt worden.

De Vloot van leeftogt en alles wel voorzien zynde, zeylden wy van Amſterdam den 12 Julii 1721. na 't Eyland Texel, de bekende zamelplaats der ſchepen, die na beyde de Indiën willen ſtevenen.

Den 1 Auguſty kregen wy den wind tot ons voordeel, verlieten Texel, en ſtaken in volle zee. Daar zeylden wy nu heen vol moets, 't hert vervult met een brandende begeerte naar al die groote rykdommen, welke wy meenden, dat ons in de Landen, die wy op nieuws zouden ontdekken, door de Inwoonders voor kleine ſnuyſtering van ſpiegeltjes, bellen en koralen, met vollen overvloed zouden toegevoert worden: niet eens denkende, dat na verloop van twee jaaren van deze ſchoone onderneming alleen eenige weynige manſchap, na 't verlies der ſchepen en van 't meeſte volk, door duyzenden ongemakken gefoltert en afgeſlooft, in Europa zouden te rug keeren. *Zy ſteken in zee.*

Om den Lezer niet laſtig te vallen met een Dagverhaal van courſſen, winden en ſtroomen, waar aan den meeſten niet gelegen legt, en dat van weynig vermaak is, zal ik alleen het aanmerkenswaardigſte voorſtellen. Wy quamen dan den 2den September by de Canariſche Eylanden, aldus genoemt naa 't voornaamſte of Hooft-Eyland Canarïe, 't welk zommige willen, dat aldus genoemt is door de Spanjaarden na de groote menigte Honden (want *can* is in 't Spaanſch een hond) welke zy by hunne eerſte aankomſt aldaar vonden: maar dat deze hier in dwaalen blykt; wyl de naam van Canarïe by Plinius en Ptolomeus al is bekent geweeſt, zy leggen onder de 27ſte graad Noorder breedte over den uythoek Non in Barbaryen, en worden tegenwoordig op zeven in 't getal begroot, als Palma, Ferro, Gomera, Teneriffe, Groot Canarïe, Forteventura en Lancerotte. *Komen by de Canariſche Eylanden.*

Groot Canarïe is het grootſte, vrugtbaarſte en beſt bewoonde van deze Eylanden, onder andere voorzien met drie fraaye Steden, Galder, Guia en de hooftſtadt Allagene, die met ſchoone huyzen bebouwt is; alwaar 't Opperhooft over al deze Eylanden, ſchoon hy elders woont, zyn plaats moet houden, die met eenen Hoogen Raad 't recht oeffent. Hier is een ſchoone Hooftkerk en vier Kloosters. De Biſſchop met de Inquiſiteurs *Groot Canarïe.*

heeft hier ook zyn zetel; maar woont met de aanzienlykste luyden op 't Eyland Teneriffe.

Forte-Ventura. Beoosten Groot Canarïe legt Forteventura, mede een zeer vrugtbaar Eyland, waar van de voornaamste Steden aan de zeekant zyn Lanagle, Tarafalo en Pozo Negro, aan de Noordzyde is de Haven Chabras en aan de Westzyde eene andere, die zeer veylig is.

Lancerotte Lancerotte, alzoo vrugtbaar als Forteventura, legt Bewesten Groot Canarïe, en pronkt met vier Steden, als Cajas, Celotte, Porto de Naas en Porto de Cavallos. In 't jaar 1618. trof dit Eyland 't ongeluk, dat het door de Algiersche Zeeroovers afgeloopen en geplondert wierd, die van daar 1500 Inwoonders in eene jammerlyke slavernye wegrukten.

Teneriffe. Teneriffe legt zes mylen bewesten Canarïe, op welk men het Steedje Santa Cruz vind. Welkers haven van veele schepen bezogt word, maar dat zelfs een onbewalt vlek gelykt, met vier onnoozele schansjes. Het beslaat ontrent twee hondert huyzen, alle met twee verdiepingen, van hartsteen gebouwt en met pannen bedekt, en heeft twee Kloosters met een Kerk. De verdere Steden alhier zyn Ortone, Garrika, St. Christoffel en Laguna, welke de fraayste van alle is, digt bebouwt met schoone huyzen, twee Parochie Kerken, en zes Kloosters. Hier woont 't Opperhooft met de voornaamste van deze Eylanden, zoo dat men hier wel 12000 gewapende mannen op de been kan brengen. Zeer is dit Eyland befaamt door den Berg de Piek van Canarïe gemeenlyk genaamt, die loodtrecht op en neder 2½ myl hoog zynde, voor de hoogste der geheele wereld gehouden word, en by helder weer 60 mylen ver in zee te zien is. Altyd is hy met sneeuw bezet, en valt zeer swaar en niet als in Julius of Augustus te beklimmen. In welke tyd eens een gezelschap van Engelsche Kooplieden den zelven met veel ongemak beklautert heeft. Zy vonden op den weg loof nog gras, dan alleen hier en daar eenige Pynboomen, en tusschen het witte zand eenig doornig gewas als Braam, en nog een heester met takken van acht voeten hoog, 't geen door dit heele Eyland gevonden word en een soort van Euforbium schynt te wezen. Hier en daar bleef om den lastigen weg eenig volk agter, en de

Desselfs Piek.

door Engelsche Kooplie-denbezogt.

overige raakten na drie dagen klauterens op des zelfs top, welke ruym eene elle breedt is, en in 't midden eenen put heeft, Kaldera genoemt, die als een tregter wel 100 ellen diep neerloopt, aan de kanten bezet met zand, zwavel en losse steenen, tusschen welkers reeten een heete damp en schadelyke smook opryst; de glibberigheyd belette hun boven zes ellen in dien put neder te daalen; schoon eenige 't wel tot aan den grond gewaagt hebben; van hier konden zy 30 mylen ver zien, en keerden, hunnen lust geboet hebbende, weer te rugge.

Dit Eyland is de aardbevingen zeer onderworpen, waar onder die van 't jaar 1704. ysselyk was, als hebbende gewoedt zedert den 24 December tot half Maart des volgende jaars, met zulke afgryzelyke schuddingen, dat de Inwoonders van dag tot dag niet anders verwagtten als levendig in de gloeyende ingewanden der aarde begraven te worden. De andere Eylanden hadden mede hun gedeelte van deze droevige bezoeking.

Gomera. In het Westen van Teneriffe legt Gomera, 't welk een Stadt heeft van den zelven naam, is kleyn en onvrugtbaar; en schoon 'er wyn en zuyker geteelt word, is de haven aan de Noord-Oostzyde het beste dat men hier vint, als die alle de havens dezer Eylanden in veyligheyd overtreft.

Palma. Palma is een kleyn maar vrugtbaar Eyland, hoog en vol geboomte, gevende om de veelheyd der schoone Weylanden veel zuyvel, nevens heerlyken wyn, veel zuyker en schoon ooft, 't is het Westelykste van al de Canarische Eylanden, nevens

Ferro. Ferro of Yzer, een kleyn Eyland aldus genoemt, om dat 't eenen koperen hemel en yzere aarde heeft, alzoo 't daar noyt regent, en 'er de Inwoonders zouden moeten versmagten, indien tot een groot wonder de milde Natuur dit gebrek niet had vergoed door een eenigen Wonderboom, die by de Inwoonders Garôe, en by de Spaanjaarts Sancto of Heylig genoemt, aan de Noordzyde op eenen hoogen Berg staat. Zyn stam heeft de dikte van twaalf en de hoogte van veertig voeten; zyne takken en bladeren, die altoos groen zyn en zeer wel na den Laurier gelyken, beslaan eene rondte van ontrent hondert en twintig voeten; zyne vrugt is een ongebolsterden ekel gelyk, welkers pit eenen geurigen smaak geeft. Op dezen boom hangt *Wonderlyke Boom.*

 al-

altoos eene wolk, die den zelven geheel bedekt, en niet als op het heetste des daags daar van afwykt, en den zelven zodanig bedauwt, dat van de bladeren gestaag een zoet en helder water afdruypt, dat in twee daar toe gemaakte steene bakken dagelyks tot twintig tonnen toe ontfangen wort; 't geen niet alleen genoeg is voor de Inwoonders van eenige Steden alhier en der zelver vee, maar ook ten dienst der aankomende schepen verstrekt. Ook brengt dit Eyland, hoe dor 't schynt, nog veel graan, zuykerriet, en andere vrugten voort.

Hoe door de Spaanschen ontdekt.

By de eerste aankomst der Spanjaarden alhier hadden de Inwoonders dezen boom met riet, aarde en andere overdekzelen t'eenemaal bedekt, en gaven dit volk, dat, geen bronnen nog putten ziende, na water vroeg, ten antwoord: dat zy 't zelve by regentyd in vaten vongen en zich daar mede armelyk behielpen. Deze list zoude hen gelukt en den Spanjaarden verdreven hebben, zoo niet een inlandsche Snolle dit geheym haaren Spaanschen minnaar, en die het den Overste ontdekt had, welke hier door den overvloet van water vindende dit Eyland in bezit nam.

Vrugtbaarheyd dezer Eylanden.

Wat deze Eylanden in 't algemeen betreft, dezelve zyn, als leggende naby de Zonnekreefts-keerkring, groote hitte onderworpen, waarom haar gewas in Maart en April alree zyne rypheyd heeft. Zy zyn doorgaans zeer vrugtbaar, en brengen, behalven den malschen en geurigen wyn, die den naam van 't Eyland draagt en overal vervoert word, eenen vollen overvloed van allerley graanen voort, nevens appelen, peeren, pruymen, karsſen, treflyke persiken en abrikoozen, guavas, granaatappelen, citroenen, oranje appels, limoenen, pompoenen, en uyen die de beste der wereld zyn, kool, raapen, aardappelen en andere boom- en aardvrugten. d'Oevers der rivieren geven papierboomen en zuykerriet, de bergen pynboomen, de velden roosen en bloemen, de bosschen was en honing.

Zy zyn ook wel voorzien van koeyen, ezels, muylezels, schaapen, geyten, varkens, konynen, herten en paarden, waar onder die van Lancerotte de trouwste en meest vermaarde zyn. Onder veel gevogelte hebben zy overvloed van hoenders, eenden, duyven, patryzen, nevens vis, waar onder veel makreel

en

en ſteur, die hier niet geacht is. Zout word 'er ook tamelyk veel gevonden.

Wat haare ondekking aangaat, 't is zeker dat dezelve ten tyde van Plinius, Mela en Strabo, onder den naam der gelukkige Eylanden, zyn bekent geweeſt. Daar na zyn zy geheel onbekent gebleven, tot den jaare 1393. wanneer men leeſt dat de Spanjaarden op dezelve ten buyt voeren, en de inwoonders, die zy konden betrappen, in ſlavernye wegroofden; tot dat in 't jaar 1402. een Franſch Edelman uyt Normandyen, Jan de Bethencourt genaamt, een man van dapperheyd en beleyd, met eenig volk dezelve opzogt, op Lancerotte aanquam en daar eene ſterkte bouwde. Doch te ſwak tegen de inlanders zynde, en door 't oproer onder zyn eygen volk gedrukt, keerde hy na Spanjen, en verkreeg van koning Henrik de III. onderſtand van volk en geld: waar mede te rug keerende, hy zich den tytel van koning gaf, en overal goede wetten ſtelde. Tot hy met grooten roem weer na Vrankryk toog, en zynen neef Maciot de Bethencourt in zyn plaats ſtelde, die deze Eylanden aan den Infant Don Henriques van Portugal verkogt, die een Vloot ſchepen met 2600 man uytruſtte en afzond om die voorts te bemagtigen. Maar hy verliet ze daar na, om dat de koning van Spanjen dreygde die te zullen innemen, als hem toekomende, om dat hy de Bethencourt had uytgeruſt en van levensmiddelen voorzien; deze verkogt en ſchonk dezelve aan verſcheyde perſoonen, en die weer aan andere, dan zy raakten eyndelyk weer geheel onder de Spaanſche kroon, die dezelve nog bezit. *Door wie dezelve ontdekt zyn.*

Wat de zeden der Inwoonders eer de Spanjaarden daar aanquamen belangt, die waaren geheel woeſt. Zy noemden zich Guanchas en hadden geen eenerley taale. In groot Canarïe wierden zy door twee Hertogen beſtierdt, die 190 van de beſte des Volks tot hunne raadslieden hadden. Voor deze had het gemeen groote agting, en moeſten hunne dochters, eer zy ze uythuwden, door dezelve laaten beſlaapen. De vrouwen waaren algemeen, en yder nam van dezelve zoo veel als hy kon onderhouden. De zon, maan en ſtarren hielden zy voor Goden, en geloofden, dat de ziel van den ſtervenden in een ander lichaam overging. Ten oorloge gebruykten zy keizelſteenen *Zeden der Oude inwoonders.*

ſteenen en ſtokken, of vogten met vuyſten en groote kloekmoedigheyd, want yzer was 'er onbekent. Zy gingen naakt, alleen om de middel met eenige palmbladeren bedekt; den baard ſcheerden zy met vuurſteenen. Goud en zilver hielden zy in veragting; om van hun koorn brood te maaken hadden zy geen kennis, maar kookten het zelve alleenlyk. De gevangene ſlaaven gebruykten zy tot de veragtſte werken. De kinderen wierden met geytenmelk opgevoedt.

en van die van Teneriffe. In Teneriffe had elk zyne eygene vrouw en waaren in geſlagten verdeelt, die elk hunnen koning hadden. Dit volk had een byzondere keurigheyd in 't bewaaren van de lyken der afgeſtorvene. Want zoo ras 'er yemant ſtierf, rukten zy 'er het ingewand uyt, wieſſchen het met een loge gemaakt uyt de aſſche van pynboomſchorſſen, balzemden het met geyteboter, waar in lymagtige kruyden gezoden waaren, en droogden het dan des zomers in de zonne en des winters in de badſtoven, waar na zy 't met bokkenvellen benaayt en keurlyk omſwagtelt in holen wegleyden; deze holen worden nog huyden door de Inwoonders bewaart, die daar niet ligt iemant zullen in laaten komen, wyl zy deze lyken in groote eerbiedenis houden.

Die van de oude inwoonders 'er nog heden overig zyn, hebben de taal, godsdienſt en zeden der Spaanjaarden geheel aangenomen, en hunne oude woeſtheyd afgelegt, zyn kloekmoedig, groot van poſtuur en kragtige eeters.

Zien veel Zeequallen. Den 17den October vonden wy de zee, zoo ver wy zien konden, met een ſchitterende ſtoffe als brandende fakkels of gloeyende koolen bedekt, die by den zeeluyden Zeequallen genoemt worden. 't Is een ſoort van bloedelooze waterdiertjes, heel doorzigtig, die men niet zeggen kan, dat viſch of vleeſch zyn, nog been nog graat, ſtaart of ingewant hebben, en nogtans 't lit welk dezelve aanraakt, geen geringe ſmerten toebrengen, want ſchoon zy maar ſlym en ſnot ſchynen, hebben ze echter leven en worden in veelerley ſoorten, alle min of meer vergiftigt, door de Natuurkundigen verdeelt. Voornamentlyk vint men de zelve in den Herfſt, wanneer de zee uyt zich zelven zeer brandig is; ja zoo dat 't water met een riem geſlagen vonken om hoog werpt, en de vloed tegen de klippen ſpoelende, eenen lich-

lichten glans verspreyd. Deze brandende klaarheyd op de oppervlakte der zee, komt ook dikwils by stil weer voort uyt de vlugge zouten en 't zalpeter, daar deze zee hier ontrent vol af is, welke de Zon door haare hitte verdunt, en de fynste deeltjes naar zich trekt tot op de oppervlakte van 't water, daar zy ze wit maakt, gelyk zy het zout der zoutputten doet. Deze deeltjes deyen zoodanig uyt, dat ze ligt genoeg zyn om zich op de oppervlakte der zee boven te houden, voornamentlyk by eene groote stilte, wanneer die zonder beweging is, maar zoo ras het minste windje blaast en de baaren zich bewegen, gaan alle deze lichtjes naar de kelder.

Wy passeerden ondertusschen met blydschap de Æquinoctiaal of Middag-Linie, onder de welke de schepen zomtyds zoo een groote stilte aantreffen, dat ze heele weken op de baaren dobberen zonder iets te vorderen; ondertusschen versmagten de menschen door de brandende zon, die regt neerschynende geen de minste schaduwe geeft, en door de regenvlagen dikwils vervangen word, die zoo verderflyk zyn dat men zich aanstonts moet verschoonen, of die hier in nalaatig is krygt schielyk eene bange lugt over zich met hoest, benauwtheyd op de borst, heete koorsen en andere ongemakken. *Passeeren de Linie.*

In deze warme Climaten begint men onder veele groote zeedieren en bruynvisschen, de vliegende Vischkens te zien, die de groote en gedaante van Haringen en alle visschen tot vyanden en vervolgers hebben, om welke te ontgaan, zy zich met hunne vleugelen, die niet anders zyn als zeer lange vinnen, bekleed met een zeer dun kraakbeen, die zoo lang ze nat zyn hen alleen konnen dienen, in de lucht opbeuren, daar de Meeuwen en andere roofvogelen, die de zee in deze heete streken geheel bedekken, op hen wagten; zy storten met meer snelheyd op hen neer, als een valk op een patrys, en zyn zoo vaardig in hunne vlugt, dat ze niet anders in de lugt overlaaten, als een witte schemering van hunnen doortogt, zonder dat 't oog in staat is om den vogel te zien. Deze vischkens konnen niet boven de twee hondert treden vliegen, en werpen zich by toeval dikwils in de zeylen der schepen, wanneer zy neerstorten, aanstonts sterven, en den kajuytsgasten eene smaakelyke spyze strekken. *Vliegende vischkens.*

Geen grooter vyanden hebben deze vliegende visschkens als de Bonit en Dorado. Deze vervolgen hen zoo heftig, en zyn zulke vraaten, dat indien zoo een vischken tot aas gebruykt word, men noyt mist 'er een te vangen, ja zy vergaapen zich aan die van papier of linnen zyn nagebootst. Geen schooner visch word 'er gevonden als de Dorado, die de gedaante van een Salm heeft, op zyne schubben speelt het alderblinkenste goud vermengt met wolken van azuur tusschen het groen en violet; maar tot spyze is hy wat droog. De Bonit heeft groote overeenkomst met den Makreel, buyten dat hy wel viermaal grooter is, en 't lichaam niet geadert heeft, maar hy is van een goede smaak.

Dorado.

II. HOOFDSTUK.

Haayen beschreven, die malkanderen eeten. Brazyl en St. Sebastiaan gezien. Haalen water aan een onbewoont Eyland. Twee maats loopen weg. De drie ziektens van 't zoet water op zee. Yffelyke storm. 't Schip Tienhoven verdwaalt. Groote koude. Aanmerking daar over. Mauritius en Staaten Eyland. Zeehonden en Thonynen of Zeevarkens beschreven.

Haayen beschreven,

MAar zal het de moeyte niet waardig zyn, dat wy ook iets zeggen van de Haayen, die al het verslindent gedierte des aardbodems te boven gaan, en daar deze streken zoo vol van zyn? Zy zyn 8, 10 en meer voeten lang, heel dik, bekleed met een huyd, zoo scherp als een vyl, en die van de werkers in hout wel tot polysten gebruykt word. Zy volgen by stil weer de schepen, en swemmen dagelyks rondom de zelve, om te passen op al 't geen buyten boord valt; treft dit ongeluk een mensch, die is dikwils, eer men een sloep uytzet om hem te helpen, al in de ingewanden dezer visschen begraven, en verdwynt dus voor de oogen zyner metgezellen. Zyn kop is lang en loopt heel spits toe, waar onder hy den mond heeft,

zoo dat hy zich boven op zyne proye moet werpen of zich omkeeren om dezelve te verslinden; hy heeft agt ryen tanden, vier boven en vier beneden, die alle aan 't kaakebeen dik zyn maar naar de enden plat en scherp toeloopen, en in den anderen sluyten; hy kauwt niet 't geen hy opslokt, maar laat het maar van de eene kant van 't kaakebeen na 't ander gaan, en zyne harde, platte en scherpe tanden vergruyzen het zelve in eenen hap tot stof. Hy werpt tegen de natuur der visschen levendige jongen, die de moeders volgen en by storm zich weer in haaren buyk verbergen.

Dit dier is altyd verzeld met een of twee zeer kleyne vischkens, zeer fraay gestreept met swarte bruyne en witte streepen. Een swemt altyd voor, en een agter de Haay; zy leven van zyn drek en worden noyt van hem opgeslokt; men noemt ze Pilootjes. Zy verlaaten de Haay noyt, maar hegten zich onder aan zyn buyk, daar men ze, indien 'er een Haay gevangen word, altyd vind.

De wyl de Haay een slegt eeten is, leven 'er de matroozen, als zy 'er een vangen, wel eens mede op deze manier. Zy slaan een touw om den staart en maaken daar een groot leeg vat, dat wel gesloten is, aan vast, nevens twee kleyndere vaatjens aan zyn voorste vinnen; als alles wel is vastgemaakt, ploft men hem in zee, daar hy vergeefs alle kragten inspant om naar den grond te gaan, want de vaten houden hem op; hy maakt duyzenden sprongen en draayen, die den aanschouwers zeer vermaaken, wanneer hy eyndelyk op zyn beurt tot spys gaat dienen aan andere Haayen, die van alle kanten op hem aanschieten; want deze monsters vervolgen malkanderen, en de sterkste eet den swakken. *die malkanderen eeten.*

Door de groote hitte, die van onder de Linie tot aan de Keerkringen regeert, was ons water nu al zeer vermindert, en stont dus spaarsaamer omgedeelt te worden, als wy den 10den November tot onze groote blydschap de kust van Brazyl, digte by het eyland St. Sebastiaan, gelegen op 24 graaden Zuyder breedte, in 't gezigt kregen. Dit is een tamelyk groot Eyland, vol wilt en geboomte, Papegaayen en Meeuwen, die ligt om te vangen zyn; het geeft goed water, gezonde pitereelie en kruy- *Brazyl en St. Sebastiaan gezien.*

 den

den tegen de ſcheurbuyk, en is voorzien met ſchoone baayen die van meenigte viſſchen overvloeyen.

Haalen water aan een onbewoont Eyland. Wy wilden hier landen om onze leggers te vullen, maar het wiert ons belet, waarom wy, om 't gebrek van water voor te komen, van daar verzeylden naar een onbewoont Eyland, alwaar wy ons van water voorzagen en de vloot zich van den 21ſten November tot den 1ſten Decembet ververſchte; wanneer zy weder zeyl maakte om de reyze te vervolgen.

Twee Maats loopen weg. Op dit Eyland lieten wy twee jonge maats agter, die eertyds te Keulen geſtudeert hadden, en van eene goede opvoeding ſcheenen, maar nu als ſoldaaten dienſt hadden genomen, ik weet niet by wat toeval: mogelyk dat hun de luſt bekropen had om te reyzen, en dat zy deze gelegentheyd om onbekende geweſten te zien hadden waargenomen, zonder te denken, dat zy in die geringe bedieninge minder als matroozen te rekenen waaren, en buyten het houden van hunne wagt, nog aan veelerley laſtiger en geringer arbeyd onderhevig. Want het putten van water tot reyniging van 't ſchip, het pompen, oppaſſen en ſchoonmaaken der verkens en hoenderkotten, met andere diergelyke laſten, vallen den ſoldaaten te beurt; voegt hier by de verdere ongemakken der zee en langduurige reyze; dit had hun geduurende onzen togt dusdanig verveelt, dat zy deze gelegentheyd waarnamen, de vloot heymelyk verlieten, en naar het vaſte land by de Portugeezen wegvlugtten zonder weder te keeren.

De drie ziektens van't zoet water op zee. My dunkt, dewyl 't hier te pas komt, dat ik iets van 't water moet zeggen, dat wy uyt Holland hadden medegebragt. Na dat men daar mede in de hitte tuſſchen de Keerkringen komt, beginnen des zelfs humeuren te bewegen, 't zy door de geduurige ſchuddingen van 't ſchip, 't zy door de buytengewoone warmte, die 't zelve doet giſten: ik geloove dat 't 'er beyde geen goed in doet. Het zelve word rood of roſagtig en ſtinkt zoodanig, dat men onder het drinken den neus moet toehouden. In dezen ſtaat blyft het negen of tien dagen, wanneer het van tyd tot tyd weer klaar en helder word, maar nogtans een zeer ſlegte ſmaak behoud; die het acht of negen dagen

M. Balen inv.

dagen byblyft en dan verdwynt. Deze nieuwe zuyverheyd duurt ruym drie weeken, wanneer die rosheyd weerkomt, maar niet zoo ſterk als de eerſte reyze. In het zelve groeyen dan wormen, zoo dik als het dikſte ſtroo aan den wortel van het koorn; deze wormen zyn van couleur uyt den gryzen, ſwart van neus met kleyne ſtaartjens, zoo lang als twee derde deelen van haar lichaam. Zoo men dit water drinkt, laat men 't door linne doeken loopen, daar deze wormen in blyven. Na ontrent acht dagen ſterven die wormen in dat water, dat voor eerſt zoo wit als wey word, maar zich daar na allengskens zuyvert, helder en klaar word, zonder eenigen kwaaden reuk of ſmaak; als dat 't vol blyft met kleyne wormpjes, eenigzins lang, die men als aalen ziet bewegen. Zy zyn wit, vol leven, en zoo dun en fyn, dat ze over al door heen loopen: ja neemt van het fynſte linnen of neteldoek zestien dik, zoodanig dat 'er het water maar door heen druypt, het zal egter niet magtig zyn de zelve te weerhouden. Die wormen ſterven niet maar blyven altyd in 't water. Zie daar 't geen de Zeeluy de drie ziektens van 't water noemen; want al 't geen dat uyt Europa word medegevoert is deze ongemakken onderworpen.

Den 11den December, als wy gekomen waaren op de hoogte van 33 graaden 58 min. Zuyderbreedte, wierden wy van eenen yſſelyken ſtorm beloopen. De lucht eerſt deyzig en vol nevel begon geweldig te betrekken, en de ſwarte rondom hangende wolken dreven van alle kanten ſnel aan, en na den andren toe. Ondertuſſchen nam het ſcheepsvolk de meeſte zeylen in, reefde, ſwichtte en maakte alles klaar en gereed, om den naderenden Orkaan te konnen uytſtaan. Terwyl bulderde de wind geweldig en nam met het naderen des donkeren nachts hand over hand toe; de onſtuymige waterbaaren verhieven zich tot aan de wolken, en ſcheenen dan weer in den afgrond der zee neer te zinken. Van boven donderde en blixemde het geweldig, de zee ſcheen ook enkel vuur, en elke baar die brak, flikkerde als een blixem. Dus worſtelden wy tegen die hemelhooge golven, die om ons te verſlinden met vervaarlyke woede en opgeſparde monden quamen inrollen, geholpen door de bulderende rukwinden, donder en nevel, die eene ake- *Yſſelyke Storm beſchreven.*

 lige

lige duysterniſſe veroorzaakten, en elk een de naakende dood voor oogen ſtelden. Van tyd tot tyd nam dit yſſelyk onweder meer en meer toe, en ſcheen nu eerſt regt ten naaren kerker uytgeborſten, met toenemende en woedende rukken, die dikwils 't ſchip met zoo een geweld in de baaren drukten, dat wy t'elkens vreesden het zelve noyt weer te zullen zien ryzen; terwyl maakte de holle zee ſtorting op ſtorting en bragt ons menigmaal in de uyterſte verlegentheyd. Men kan wel denken, dat 'er ondertuſſchen niets van onze zyde verzuymt wierd, om ſchip en leven te behouden, en tegen den orkaan beſtant te zyn, tot dat eyndelyk, na dat wy den moed al dikwils verlooren hadden, 't blyde daglicht door quam breken, 't geen de verſlagene gemoederen weer wat verquikte; daar op voelden wy, dat de wind van tyd tot tyd merkelyk afnam, waar door de woedende zee ook gematigder wiert, de nevelen en ſwarte wolken verdweenen, en maakten plaats voor de heldere zonneſtraalen, en allengskens wiert alles tot onze groote blydſchap ſtilder.

't Schip Tienhoven verdwaalt.

Den 17den der zelve maand raakte tot onze groote droefheyd 't ſchip Tienhoven van ons af, waar door de Afrikaanſche Galeye en den Arend alleen de reyze vervolgden.

Groote Koude.

Had ons onlangs de ſmagterende hitte verveelt, zoo ſtont ons de nypende vorſt nu niet minder laſtig te vallen, en zeker den 26ſten dito wierden wy op 46 graaden 33 min. Zuyder breedte van eene yſſelyke koude overvallen, die zoo klemde, dat de Scheepshoofden dubbelde kleederen onder 't volk lieten uytdeelen, die nogtans genoeg te doen hadden om tegen de ſcherpe lugt beſtant te zyn.

Aanmerking over de zelve.

Gantſch wonder en aanmerkelyk is het, dat daar ons Land byna even ver van de Middaglinie met deze ſtreeken legt, men 'er dezelve luchtgeſteltenis van koude en hitte niet vind, die men zoude zeggen, dat op deze plaatzen een en de zelve zoude moeten wezen. 't Groot onderſcheyd kan men hier in zien, dat in de Maand December, als 't by deze volkeren, zoo na gelegen aan de Zuydpool als wy aan de Noordpool, in 't midden van de Zomer is, 't 'er nogtans zeer ſterk vrieſt en alles door de ſwaare en bytende koude verſtyft, gelyk alle de

Rey-

Reyzigers, die deze Geweſten oyt bezogt hebben, uyt eenen mond eenpaarig getuygen. De oorzaak hier van moet men zonder twyfel toeſchryven aan het verſte Zonnepunt (Aphelium) dat na het Noorden overheld, en by ons eenen korten Winter en langen Zomer, maar daar en tegen by de Landen na de Zuydpool eenen bitteren langen Winter en zeer korten Zomer maakt.

Met het begin van 't jaar 1722. en wel den 1ſten Januarii, zagen wy Mauritius en het Staaten Eyland. Hier vonden wy de zee bedekt met eene ongelooflyke menigte van Zeerobben en Thonynen of Zeevarkens, die ter groote van drie ellen over de oppervlakte der Zee met eene wonderlyke rasheyd heen ſchooten. *Zien Mauritius en Staaten Eyland.*

De Zeerobben vind men in deze ſtreeken in groote menigte zoo wel als omtrent Groenland en Spitsbergen; ſchoon zy meeſt in 't water leven, worden zy voor Water- en Landdieren gehouden. Zy zyn lang van 5 tot 8 voeten, en worden ook Zeehonden genoemt, om dat hun kop zeer wel gelykt na die van een hond met afgeſnedene ooren. Hunne voeten zyn verzien met vyf teenen en lange ſwarte nagels aan een gehegt door een dikke huyd als die der Ganzen. De mond is voorzien met een baard, en boven de oogen en aan den neus ziet men vier lange haairen, de oogen zyn hoog verheven en zeer klaar. De harde huyd is met zeer kort haair bewaſſen, van allerley verwen en coleuren; deze hebben 't ſwart en wit, geene als een Tyger geplekt en andere wederom root. Met de tanden, zoo ſcherp als die van eenig dier ter wereld, zullen zy een hout ter dikte van eens menſchen arm doorbyten. Het geluyd, dat zy maaken, is als dat der honden en katten. Zy konnen, ſchoon zy van agteren in 't gaan lam ſchynen, zeer vaardig op de yſſchotzen klauteren, daar zy zich verluſtigen met in de zonneſchyn zich te bakeren en te ſlaapen, maar by ſtorm en hart weer konnen zy 't aldaar door 't geweld der woedende zeebaaren niet houden. Groote moeyte heeft men om dezelve te dooden, wylze 't gemeenlyk, ſchoon ſwaar gewond, ontloopen, ten zy men hen op den neus treft, waar door zy beſwymen, maar ten eerſten weer bekomen en zich ter *Zeehonden.*

weer

weer ftellen, niet eer ftervende, voor dat zy met fwaare wonden, waar door hen 't bloed ontloopt, afgemaakt worden. Als de ruyge huyd is afgeftroopt is 'er nog meer leven in als in een Rogge. Ter fpyze zyn zy onbequaam, wyl hun vleefch zeer dor, geyl en traanig fmaakt.

Zeevarkens. Het Zeevarken is een vifch lang van 5 tot 8 voeten, die gemeenlyk met groote hoopen by een in zee gevonden worden. De kop is van vooren ftomp, waar in zy een mond vol kleyne puntige tanden en kleyne ronde oogen hebben. Over 't heele lichaam zyn zy fwart van verwe behalven aan den buyk die wit is, boven op den rug ftaat een vin, welke halve maansgewyze naar den ftaart toe uytgeholt is, en aan den buyk heeft het 'er twee als de Walviffchen, de ftaart is ook als die der Walviffchen, breed, en niet ingekerft, maar als een zeyffen, van 't een tot 't ander eynde krom. In 't fwemmen fchieten zy gemeenlyk tegen den wind op als een pyl uyt den boog.

III. HOOFDSTUK.

De Reyzigers komen in de Straat Magellaan, lyden veel Storm en Koude. Wie deze Straat gevonden heeft. Reyze van Magellaan, met vyf fchepen, daar 'er maar een van weerom komt. Ongelukkige Tocht van Lojaza en andere. Reyze van Draak, die veel fchatten rooft. Van Sarmiento met 23 fchepen, daar niets van te recht komt. Van Kandifch. Ongelukkige Reyze van vyf Nederlandfche fchepen onder Mahu, daar 'er maar een van weerom komt. Olivier van Noords Tocht, die den Aardkloot omzeylt. Gelukkiger Reyze van Spilbergen. Wie de Straat nog bevaaren.

De Reyzigers komen in de ftraat Magellaan. DEn 19den Januarii zeylden wy de Straat Magellanes in, gelegen op 52 graaden 30 min. Zuyder breedte, zy heeft de lengte van 108 mylen, de breedte van 2 mylen op het

naauwfte

naauwste en 5 of 6 mylen op het wytste. Aan beyde zyden is het Land hoog en bergagtig, zoo dat zelfs de laage bergen zich hoog in het aanschouwen vertoonen. De hoogste zyn zoo yssselyk, dat zy de drie gedeeltens der lucht schynen te doorbooren. Alle zynze met ys en sneeuw bedekt, en 't is aanmerkelyk, schoon 'er deze sneeuw altoos gevonden word, dat 'er egter veele groene boomen zyn, die vrugten dragen. Binnen in deze Straat vind men veele Baayen en Havens, daar goede ankergrond is. Aan beyde kanten is het land bewoont met woeste Natien, die naar geene wetten nog politie schynen te leven, en geene vaste verblyfplaats hebben, maar altoos van den eenen naar den anderen oort heromswerven, en malkanderen met geduurige oorlogen lastig vallen; waar van daan het komt, dat 'er nu eens Reuzen, dan Wilden van eene gemeene lengte, en ook wel geen een mensch gevonden word.

Staan veel storm en koude uyt.

Wy stonden in deze Straat veel storm en eene bittere en onlydelyke koude uyt, waar door men zich nauwlyks tegen 't bevriezen kon hoeden, alhoewel het hier in 't hartje van de zomer was, waarom men zich niet heeft te verwonderen, dat de toppen der bergen altoos met eene diepe sneeuw bedekt zyn, die de flaauwe straalen der zonne noyt konnen doen smelten. Zelfs hebben wy hier de zonne, nog de minste flikkering 'er van gezien, maar op den dag vertoonde zich alleen een flaauw schemerlicht, dat men voor geen regten dag nog nacht kon houden.

Wie deze Straat eerst gevonden, en naderhand bevaaren hebben.

Maar terwyl wy, om door deze Straat te geraaken, vast tegen weer, wind en hemelhooge baaren worstelen; zal het (dunkt ons) niet onnuttig nog den Lezeren onvermaakelyk wezen, indien wy hier kortelyk ter neder stellen, wie deze Straat 't allereerst gevonden; en wie naderhand met dezelve te bevaaren eenige eere heeft ingelegt.

Reyze van Magellaan.

Die deze Straat eerst gevonden en ontdekt heeft, was Ferdinand Magellaan, een Portugees Ridder, die voor zyne groote diensten, den koning van Portugal in de Oostindiën bewezen, niet na gedagten beloont zynde, zich des zelfs dienst ontrok, en naar Spangien by Keyzer Karel de V. begaf, dien hy aan-

diende, dat de Molukſche Specerye Eylanden, tot hier toe door de Portugeezen bezeten, onder de Spaanſche kroon behoorden, wyl hy door zyne waarnemingen wilde toonen (volgens de ſcheyding door Paus Alexander de VI. gemaakt had, waar door Spanjen alle kuſten ten Weſten den eerſten Meridiaan op de Piek van Canarie getrokken, en Portugal die ten Ooſten zouden toekomen) dat de Moluccos onder de Weſterſche Landen gelegen waaren. Hier toe beloofde hy ook eenen weg te zullen aanwyzen, waar door men ligter en gemakkelyker ten Weſten in deze Eylanden zoude konnen komen, als door den gemeenen weg, welken de Portugeezen om de Kaap der Goede Hoope hielden.

met vyf ſchepen, Men gaf hem gehoor, en ruſtte vyf ſchepen uyt, voorzien van twee hondert vyftig man en langen leeftogt, met welke hy den 10[den] Auguſti 1519. in zee ſtak, ſchoon de Portugeezen hem door groote aanbiedingen te laat weder in hunnen dienſt zogten te lokken. Vyftien dagen voortgezeylt hebbende, kreeg hy onder de kuſt van Guinea eene kalmte, die hem in twintig dagen geen drie mylen deed vorderen. Zedert raakte hy voor de revier la Plata, alwaar hy te vergeefs eenen doorgang zogt, en quam in April des volgenden jaars in de baay van St. Juliaan gelegen op 49 graaden 47 min. Zuyder breedte, daar hy voornam te overwinteren. *die lang zukkelt,* Hier tegen morden de voornaamſten zoo wel als 't gemeene volk, ja zelfs raakten in drie ſchepen de Bevelhebbers aan 't muyten, die hem wilden verlaaten, maar overmeeſtert, en met de dood of aanlandzetting geſtraft wierden; terwyl hy hier vertoefde zond hy het ſchip St. Jago ter ontdekking der kuſten uyt, dat door ſtorm op een klip te barſten ſtiet, maar het volk wierd geborgen. Na dat hy nu vyf maanden in deze baay, daar hy een Wilde van tien voeten lang vond, vertoeft had, raakte hy den 24[ſten] Auguſtus weer onder zeyl, en in 't laatſt van October aan een hoek, dien hy Cabo de las Virgines noemde, alwaar hy een Straat op de hoogte van 52 graaden 56 min. vond, die hy na zynen naam, de Straat van Magellaan, deed noemen. *en deze Straat vind.*

Een myl Straatwaarts in ging hy aan land, en vond aldaar een huys, waar in meer als twee hondert grafplaatzen der Indiaanen

diaanen waaren, die hier des zomers hunne dooden begraven, en dezelve 's winters Landwaart in voeren: hy zag ook eenen dooden Walvis en veel gebeente van zulke visschen, ook noemde hy het Land, om de Vuuren, die 'er 's nachts gezien wierden, Terra del Fuego. Vyftig mylen door deze Straat gevordert, had hy de aan weerzyden gelegene Landen zeer schoon en vermaakelyk gevonden, met goede baayen en ankergronden. Daar na raakte hy tusschen hemelhooge bergen door sneeuw bezet, en met groote bosschagien van veelerley soort van hout voorzien, dat in 't branden eenen lieflyken reuk uytgaf; ondertusschen keerde het Schip St. Anthony, waar in 't volk den Capiteyn overmeestert had, de stevens om en liep huyswaarts heen.

Zyne verdere verrigtingen.

Op den 27sten November gelukte het hem de Straat, die na zyne gissing 100 mylen lang was, ten eynde te raaken, en met drie schepen de Zuydzee onder de kiel te krygen, in welke hy eenige maanden met honger, koude en veele ongemakken worsteide, en eenige geringe Eylanden bezag, tot hy eyndelyk de Philippynsche ontdekte, en aan een der zelver, Sebu genoemt, aan land stapte, daar de koning hem beleefdelyk ontfong, den Spanjaarden gehoorzaamheyd swoer, en met zyn volk Christen wierd. Met dezen Vorst begaf zich Magellaan om den koning van 't nabuurige Eyland Matan te bevegten, dan hy wiert, tegen den wil van zyn volk en zelfs van den koning van Sebu, aanvallende, van de Matanders met eenige der zynen jammerlyk vermoord.

Hy word op Sebu vermoord.

Van 't overgebleven volk wiert een gedeelte met den nieuwgekooren Bevelhebber Duarte Barboza, en den Capiteyn Joan Serano, door den koning van Sebu, die geen hulp van hun meer konnende hoopen het aangenomen Christendom had uytgeschudt, verraaderlyk omgebragt. Dit dwong de andere van daar te zeylen naar 't Eyland Burney, daar zy het schip Conception verbrandden, uyt gebrek van manschap om de drie schepen behoorlyk te bestieren, en tot half Augusty 1521. vertoefden, waar na zy de zeylen byzettende, den 8sten November het Molukiche eyland Tidor ontdekten, en by den koning Almanzor aankwamen, daar zy gunstig ontfangen wierden, en met welken, nevens die van Gilolo en Ternate, zy over de

Wat de overige wedervoer.

Nagelen, en op wat voet die altoos den Spanjaarden zouden gelevert worden, een Verbond maakten, waar na 't ſchip Victoria in 't begin van 't jaar 1522. onder Sebaſtiaan del Cano met eene volle vragt van ſpeceryen 't huyswaart zeylde, en den 6den September des zelven jaars te St. Lucar aanquam; ophebbende nog 30 mannen, die blyde waaren van na ruym drie jaaren zukkelens het lieve Vaderland weer te zien. Het ſchip Trinidad, dat door een groot lek in Tidor was gebleven, vertrok mede zoo ras 't herſteld was, en wiert door eenen grooten ſtorm gedwongen te Ternate aan te loopen, daar ondertuſſchen de Portugeezen onder Anthony de Brito aangekomen waaren, die het ſchip aanſloegen; waar van de manſchap, lang in Indiën gezukkelt hebbende, eyndelyk met een Portugeeſche vloot weer in Europa aanquam.

Daar maar een ſchip van te regte komt.

Ongelukkige Reyze van Lojaſa en andere.

Zoo ras men in Spangien den uytſlag van Magellaans onderneming uyt 't aangelande ſchip verſtaan had, deed Keyzer Karel de V. een tweede Vloot gereed maaken, die door den nieuw ontdekten weg na de Moluccos ter Speceryhandel zou ſtevenen. Deze ſterk zes ſchepen en een Pinasje, ophebbende 450 mannen, ging in 't midden van 't jaar 1525. zeyl, onder 't bevel van Garcia Jofre de Lojaſa Ridder van St. Juan, die digte by de Straat Magellanes een ſchip verloor, den 18den Januarii 1526 voor dezelve raakte, en na veel zukkeling en rampſpoeden den 25ſten Mey in de Zuydzee quam, hebbende in de Straat nog twee ſchepen gemiſt. Door een hevig onweer dwaalde hy in de Zuydzee van de andere ſchepen af, en ſtierf kort daar op in 't eynde van Julii, als hy tot op 4 graaden na by de Linie gevordert was. In zyne plaats wiert Sebaſtiaan del Cano gekoren, die ook overleed; eyndelyk raakte het ſchip nog in de Moluccos, daar het veel ſtribbelingen met de Portugeezen had: van de andere ſchepen raakte niets ten regten.

Gelukkige Reyze van François Draak.

Vier of vyf vlooten die deze volgden hadden alle geen beter geluk, maar ſtonden ontelbaare rampen en ongemakken uyt. Ja 't ſcheen dat zy deze Straat ten hunnen verderve en ſchade alleen hadden ontdekt, wyl de Ridder François Draak, uytgeruſt door de Koninginne van Engeland met vyf ligte ſchepen en 164 mannen, in 't jaar 1577. derwaarts cours zette.

On-

Onderweeg nam hy eenige Spaansche schepen, en raakte den 20sten Augusti des volgenden jaars in de Straat, en den 6den September in de Zuydzee; alwaar hy in de haven van Valparayzo een schip met de waarde van 37000 dukaten in goud veroverde, het vlek St. Jago verbrandde en 't land wydt en zyd beroofde. Van daar te Tauropaza geland ontnam hy eenen slaapenden Spanjaard 4000 ducaten, en kreeg agt Peruaansche schaapen beladen met 800 ponden zilver. Toen verder na Arica gezeylt ligte hy aldaar uyt drie schepen nog 1140 diergelyke ponden, en den 13den Februarii 1579. voor Lima geankert, vielen hem twaalf schepen met grooten rykdom in de handen, die hem van een rykgeladen schip kondschap deden, dat hy voornam op te zoeken, ontmoettende onderweeg een schip waar uyt hy 81 ponden goud en andere kostbaarheden ligte, tot hy eyndelyk 't voornoemde schip, by Kaap Francisco 150 mylen van Panama agterhaalde, bemagtigde, en van eenen grooten schat Juweelen, nevens 13 kisten vol reaalen, 80 pond goud, en 13 tonnen met zilver ontlastte.

Die veele schatten rooft.

Door alle deze veroverde rykdommen genoeg gezegent, zette hy den streek na de Moluccos, en ontdekte op 38 graaden een Eyland, daar de Wilden hem wel ontfingen, en zoo veel vrindschap bewezen, dat ze hem tot koning wilden kroonen. Dit Eyland noemde hy nieuw Albion. Op Ternate maakte hy een Verbond met den koning, en zag zedert Java en Ceylon; waar na hy om de Kaap de Goede Hoope naar huys keerde, en den 3den November met eenen ongelooflyken rykdom en geen minder roem in Engeland aanquam.

De Onderkoning van Peru denkende dat Draak, met alle de geroofde schatten, weer door de Straat Magellanes na huys zoude willen keeren, zond twee weltoegeruste schepen, onder Pieter Sarmiento, in 't jaar 1599. uyt de haven van Lima derwaarts, om hem was 't mogelyk te agterhaalen. Deze zeylde langs Chili en 't land der Patagoonen, raakte door de Straat en lande in Brazyl, zonder Draak gevonden te hebben, die, gelyk gezegt is, eenen anderen weg genomen had.

Reyze van Sarmiento.

Sarmiento in Spanjen komende, daar men door de stoute onderneming van Draak zeer beroert, en voor de gevolgen nog

meer bekommert was, raadde den koning Philips de II. eene volkplanting in de Straat te leggen en aan een der engtens eene ſterktete bouwen; waar door den doortogt tegens alle Natien zoude konnen beſchermt worden.

Met 23 ſchepen en 3500 man.

Philips had hier ooren na, en zond in 't jaar 1582. Sarmiento met eene Vloot van 23 zeylen met 3500 mannen voorzien, onder 't beſtier van Diego Flores de Valdes derwaarts. 't Is onmogelyk alle de rampen, welke deze Vloot overquamen, te beſchryven. Want eer zy Spangien uyt 't gezicht verlooren, zonken door eenen hevigen ſtorm vyf ſchepen met de ophebbende 800 mannen; de overige zeylden voort en moeſten in Brazyl overwinteren. Toen zy met 't aannaderen van een beter ſayſoen weer zeyl maakten, beliep hen een ſtorm, die 22 dagen aanhield, waar door een ſchip met 300 man, 20 vrouwen, en veel ammunitie (want Sarmiento, die Gouverneur der volkplanting wezen moeſt, had zich van alles wel voorzien) te gronde ging. De Engelſche Zeeſchuymer Fenton nam 'er drie, twee vergingen by de rivier de la Plata, en een ſchip liep te rug na Spangien.

Die ongelukkig uytvalt,

Nogtans voer Diego Flores in zyne Reyze voort en raakte in de Straat, daar hy 't volk door ſtorm niet aan land konde zetten, en genoodzaakt was te rug te keeren en na Brazyl te loopen, daar hy Sarmiento met zyn volk en ſchepen liet, maar zelfs naar huys toe ſtevende.

en daar niets van te regte komt.

Met 't volgende jaar hervatte Sarmiento de onderneming, en liep uyt Brazyl Straatwaarts heen met vyf ſchepen. Hy zette aldaar 400 mannen en 30 vrouwen aan land, voor welke hy aan den mond der Straat een kleyn Stedeken bouwde, en verder de Straat in op de naauwſte engte de Veſting Philipsſtadt, met vier Bolwerken en eenig geſchut voorzien. Een ſchip was voor de Straat gezonken, en drie ſchepen waaren onder Ribera te rug geſtuurt. Hy zelfs keerde met 't ſchip, 't welk by hem gebleven was, na Brazyl. Van waar hy tweemaal ondernam om zyne volkplanting van leeftogt te voorzien, dat t'elkens door ſchipbreuk en ſtorm mislukte, en wanneer hy ten derdenmaale dit ondernam, namen de Engelſche Vrybuyters het ſchip.

Het

Het arme volk dat in de Straat gebleven was, leed ondertusschen van alle noodzaakelykheden gebrek, en stierf meest van koude en honger, of wierd van de Wilden doodgesmeten. Eenige zogten te land naar de rivier la Plata door te breken, maar zyn noyt daar aangekomen.

Tocht van Candisch. Thomas Candisch met twee schepen en 123 man uyt Engeland gezeylt, vont in 't jaar 1587. in de Straat gekomen nog 29 man, die alleen van dezen ongelukkigen troep waaren overgebleven. Hy zeylde hier op de wereld rond en quam na twee jaaren en twee maanden uyt geweest te hebben, behouden in Engeland aan, naar dat hy in de Zuydzee grooten buyt gemaakt, en onderweeg de Spaansche Kraak Sint Anna, wel 20 tonnen schats waardig, verovert had.

Kort na Candisch, die in zyn tweeden tocht derwaarts stierf, hebben nog eenige Engelschen die reyze ondernomen, maar meest met veele rampen en ongelukken.

En van vyf Nederlandsche schepen onder Mahu, Eyndelyk ondernamen de Nederlanders voor de eerstemaal een tocht derwaarts met vyf schepen, onder het bevel van Jaques Mahu, na wiens afsterven Simon Cordes Admiraal wiert. Deze Vloot liep in Junii 's jaars 1598. in zee, nam op 't eyland St. Jago de Vesting in, en raakte met eenige tegenspoeden voor de Straat, alwaar zy op een Eylandje ontrent 1400 Pinguins doodden. Een soort van vogels, die aldus door de Engelschen genoemt zyn om hunne witte hoofden; zy weegen doorgaans 15 of 16 pond, hebben den rug swart, den buyk wit en de huyd zoo dik als een robbevel; een langen ravensbek en korten dikken hals, met twee gepluymde vinnen, als die der Ganzen, waar mede zy vaardig swemmen. Zy houden zich meest in 't water, maar broeyen op 't land, daar zy op twee swarte Ganzevoeten regt over end gaan, laatende de vinnen als armen hangen. Schoon ze meest van visch leven, is haar vleesch zeer smaakelyk. Zy woonen gemeenlyk met hun vieren in diep uytgeholde kuylen onder de aarde, waar door zy 't land zoo uythollen, dat men daar ligtelyk inzinkt, en van deze vogels smertelyk gebeten word.

Den 17den Augusti 1599. zynde al verre in de Straat gevordert, wierpen zy door tegenwind het anker in de Groene baay, in welke

die veel ongemak in de Straat uytstaan,

welke zy tot den 23sten dito moesten vertoeven. Hier was het midden in de Winter, en dus waaren de ongemakken en armoede die 'er geleden wiert, ongelooflyk. De Mosselen, een span lang en een pond wegende, was hun gemeene voedzel, Eenden en Ganzen vongen ze spaarzaam; door welke rauwe spyze wel 120 man sneuvelden. Hier toe stormde het zoo geweldig, dat de schepen 't nauwlyks voor vier ankers konden houden. De sloepen, om zeehonden en leeftogt uytgaande, wierden nu en dan door Canoos vol Wilden, ruym 11 voeten lang, bevogten; deze Reuzen waaren lang van haair, rosagtig van couleur, en liepen geheel naakt; tot geweer gebruykten ze flitzen van hart hout gemaakt, en harpoensgewyze gepunt, waar mede zy zeer kragtig wierpen. Eenig volk bezig zynde met kruyden te zoeken wiert van hun overvallen: drie bleven 'er dood, en twee wierden jammerlyk gequetst, welker een de flits, door drie pakken kleederen, diep in de borst was gevlogen; zoo dat ze met groote moeyte genezen wierden. De begraven lyken moesten hunne wreedheyd ook ondervinden.

en Reuzen zien.

Den 23sten Augusti raakten zy weer onder zeyl, en kwamen den 3den September in de Zuydzee, daar een felle storm hen van den anderen scheydde, en twee schepen Straatwaarts in voerde; in welke 't Geloove, onder Capiteyn Sebald de Weert, van den 26sten September tot den 21sten Februarii moest vertoeven, levende by Pinguins en lydende ongelooflyke ongemakken: wanneer hy de steven na huys toe keerde, mede voerende een Wilden jongen, welke hy zyne moeder in de Straat ontnomen had, daar hy met 36 man, die 'er van 105 alleen overgebleven waaren, den 13den Julii aanquam.

en waar van maar een schip weer in Holland komt.

De vier andere schepen zyn noyt te regt gekomen. De Trouw verviel op Tidor in de handen der Portugeezen; de Blyde Boodschap namen de Spanjaarden by Valparayzo, en de Viceadmiraal de Liefde raakte na veel sukkelens met het schip de Hoope op de kusten van Japan.

Olivier van Noords Reyze.

Omtrent twee maanden na het uytvaaren van deze ongelukkige Vloot, zonden eenige Koopluyden eene andere van vier schepen en 248 mannen, onder Olivier van Noord ook Straatwaarts heen. Deze liep den 13den September 1598. in zee, en

en had aan 't Princen Eyland en Janeyro eenige ontmoetingen met de Portugeezen. Op 't Eyland St Sebaſtiaan ſloegen hem de Indiaanen zes man af, van waar hy op St. Clara raakte, daar zyn ziek volk weer herſteld wierd. Na veel ſukkelen quam hy den 20ſten September 1599. in Porto Deſire, en vond daar een menigte Zeehonden, die eene wondere gedaante hadden, maar nogtans 't volk tot goede ververſching dienden, en nevens wel 5000 Pinguis tot ſtrekking der leeftogt ingezouten wierden. Van hier kwam hy met drie ſchepen den 4den November in de Straat Magellanes, hebbende reets wel 100 mannen door ziekte en armoede verlooren, en 't Jacht de Eendragt in St. Clara verbrand. Viermaal zeylde hy de Straat in, maar wiert t'elkens door felle ſtormen te rug gedreven; de vyfde reyze lukte het hem de eerſte engte te mogen paſſeeren, en de tweede agter den rug hebbende, zond hy twee booten na een Eylandje, daar 40 Wilden hun tot den laatſten man de landing betwiſtten. Op 't zelve vonden zy de vrouwen dezer Wilden, waar van zy vier jongens en twee meyskens mede namen, welker een de Nederduytſche taale leerde, en verhaalde, dat hy was van 't geſlagte Enoo, bewoonende het geweſte Coſſi, en dat dit kleyn Eyland, waar op hy gevangen was, den naam had van Talke, en een ander, dat wat grooter is, Caſtemme. Zy waaren daar gekomen om Pinguis te vangen, daar zy haar mede geneeren, en van welker vellen zy mantels maaken, zoo net aan een genaayt als of 't een Bontwerker gedaan had, loopende voorts naakt, en woonende in kuylen onder de aarde. Hy had nog kennis aan vier geſlagten als de Kenemetes, die Karay, de Kennekas, die Karamey, en Karayke die een land Morine genoemt bewoonen.

Wat hy in de Straat vond.

Deſſelfs Bewoonders.

Deze volkeren hadden altemaal de groote van eenen gemeenen Hollander, beſchilderende het aangezigt met veelerley verwen, en wierden vaak beoorloogt door de Tirimenen, Reuzen van 11 en 12 voeten lang, die dieper landwaarts in hun land met naame Coin hadden. Deze Wilden waaren de eene zoo wel als de andere Menſcheneeters.

Van Oort ſukkelde lang in de Straat en kwam den laatſten Februarii des jaars 1600. in de Zuydzee, daar hy den Vice-

Hy zeylt den Aardkloot om.

admiraal

admiraal Ilpendam om swaare misdryven aan land zette, veele Spaansche schepen nam, eenige dorpen op 't eyland Capul in de assche leyde, den Admiraal van de Manilles, die op hem uytquam, in de grond boorde, en eyndelyk met een schip den 26sten Augusti des jaars 1601. te Rotterdam aanquam, hebbende in drie jaaren den Aardkloot rond gezeylt.

Gelukkiger Tocht van Spilbergen. Korte jaaren hier na ruste de Vereenigde Nederlandsche Oostindische Maatschappy een Vloot van zes kloeke schepen uyt, onder den Admiraal Joris van Spilbergen, om door de Straat Magellanes naar de Oostindiën te zeylen. Deze liep den 8sten Augusti des jaars 1614. in zee, en raakte, na op St. Vincent de Portugeezen bevogten te hebben, met veel storm en onweer den 3den April des volgenden jaars voorby de eerste engte der Straat, en den 6den Mey met vyf schepen, alzoo 't Jagt de Meeuwe door de matroozen afgeloopen te rug keerde, in de Zuydzee. Hier voerde hy groote dingen uyt, liep 't Eyland St. Maria af, en verbrande al de Dorpen. Op Valparayzo leefde hy niet beter. Een maand hier na ontmoette hem de Spaansche Vloot, onder Rodrigo de Mendoza, sterk agt groote Gallioenen, tegen deze sloeg hy eenen nacht en dag, en boorde den Admiraal, Vice-admiraal en nog een schip, met kleyn verlies van zynen kant, in de grond. Hier na liep hy nog eenige Plaatzen in de Zuydzee af, en quam in de Moluccos, en van daar aan 't eyland Java, van waar hy met een ryke lading den 1sten Julii 1617. in Zeeland aanlande; zynde dit een van de voorspoedigste Reyzen, die tot nog toe door de Straat gedaan waaren, als komende in dezelve in 't regte Sayfoen van Januarii en Februarii, wanneer 't daar Zomer is.

Wie deze Straat nog bevaaren. Na dien tyd is deze Straat meest door Engelsche, Fransche en ook wel Hollandsche schepen bezogt, die door dezelve zeylen, en in de Zuydzee tot aan Peru en Chili hunnen handel dryven; van waar zy, na een jaar of drie vertoevens, rykgeladen weer t'huyswaarts keeren. Ook zyn de Westindische Roovers dezelve wel doorgeloopen, die dan in de Zuydzee eene groote schade overal den Spanjaarden toebragten.

Maar 't is tyd, dat wy verhaalen hoe wy door deze Straat in de Zuydzee zyn geraakt.

IV. HOOFD-

IV. HOOFDSTUK.

De Schepen komen in de Zuydzee. Hoe door Vasco Nunes eerst ontdekt. De Zon word weer gezien. Nevens Chili. Onmagt der Spaanschen in Chili. Baldivia, door de Indiaanen eertyds verwoest. Door de Hollanders opgebouwt en weer verlaaten. Chileezen hoe onder Spangien staan. Vrye Indiaanen. Hunne vergaderingen, Wapenen, Oorlogen, Zuyperyen en verdere gewoontens. Koddige manier van Koophandel met de Pulches.

NA dat wy twaalf dagen met het passeeren van deze Straat Magellanes hadden doorgebragt, raakten wy den 1sten Februarii in de Zuydzee. Dezen naam draagt een zeer groot gedeelte van den Oceaan tusschen de geheele Westkust van America, d'Archipel van St. Lazaro, de Dieven Eylanden en de Chineesche zee. Hier regeert tusschen de Keerkringen geduuriglyk eenen Oosten wind, die zoo vast en bestendig is, dat de Matroozen niet anders te doen hebben, als op 't roer te passen, en geene zeylen behoeven te veranderen. Men treft 'er geene donkere regenagtige wolken, geen stormen, donderwinden nog orkaanen, maar wel eene betoge en dikke kim, waar door men de hoogte der Zonne met den graadboog niet kan nemen; ook ryst 'er 's morgens veeltyds dyzig weer en dikke mist, die nogtans de kleederen naauwlyks nat maakt. By Nieuwe en Volle Maanen vloeyt deze zee met hooge, breede en lange baaren, doch die niet onstuymig en derhalven veylig genoeg zyn, zoo dat men in deze uytgestrektheyd der Zeën zeylt als of men in een eng canaal of vreedzaame rivier was, om welke reden zy van Magellaan de vreedzaame zee genoemt wierd, welken naam dezelve tot nog toe, nevens die van de Zuydzee, behouden heeft.

De Schepen komen in de Zuydzee.

Waarom die vreedzaam genoemt word.

De eerste Europeër, die deze zee ontdekt en gezien heeft, is de Spaansche Vasco Nunes de Balboa, die eene volkplantinge in

Is eerst door Vasco Nunes ontdekt.

in Darïen hebbende gebragt, aldaar, volgens de gewoonte der Spanjaarts, het goud overal opzogt en met geweld wegroofde. Wanneer hem een der Caciques van dat land zeyde, dewyl hy zoo eenen brandenden luſt na het goud had, en zoo veele vreedzaame lieden om het zelve quam ontruſten, dat hy hem zes dagreyzens daar van daan aan eene andere zee een land (meenende hier door Peru) zoude toonen, waar in hy zynen goudluſt ten vollen zoude konnen verzadigen. Aanſtonts was Vaſco Nunes gereed, en trok onder 't geleyde van dien Cacique met eenige manſchap derwaarts. Hy kreeg, na dat hy al de Indiaanſche Dorpen, die in zynen weg lagen, geplondert en verwoeſt had, den 25ſten September 1513. de Zuydzee in 't gezigt. Zoo ras hy op den oever quam, liep hy tot aan zyne knien in zee, en riep zyn volk tot getuygen, dat hy, volgens het geſchenk, dat Paus Alexander de VI. van alle deze Landen aan zyn meeſter gedaan had, bezitting van deze zee, en van alles wat 'er onder hoorde, voor den koning van Caſtilien nam. Dus belachelyk waaren de Spanjaarts gewoon te handelen in alle plaatzen, die zy eerſt ontdekten.

En met lyfsgevaar bevaaren. Hier op beſloot hy met eenige Canoós een onderzoek der Zeekuſten te doen, en voornamentlyk van eenen golf, die zeer diep landwaarts in ſtrekt, en van hem St. Michaël genoemt wierd; maar zyne vriend de Cacique Chiapes ontraade hem die reyze, wyl die golf ter dier tyd zeer gevaarlyk was, om d'onſtuymige zeegolven en menigte der eylandjes, rotzen en klippen. Hy zette nogtans met eenige Canoós golfwaarts in, 't geen hem eerlang in doodsgevaar bragt; want hy moeſt zich op een kleyn Eylandje begeven, dat met den vloed het hooft geheel onderhaalde, want deze zee loopt van 6 tot 6 uuren 18 voeten op en af. Hier mede was zyne luſt wat gekoelt, die hem niet ver van de dood gebragt had, en zoo ras de zee door de ebbe geweken was, herſtelde hy de beſchadigde Canoós en wende naar 't land. 't Bevaaren dezer zee tot beter ſayſoen uytſtellende.

De Zon word weer gezien. Wy hadden nu geduurende drie weken het vrolyke zonnelicht niet gezien, en dus als in een ſcheemerlicht gezeylt, als ons den 6den Februarii weer eene kleyne ſtraal der zonne verſcheen.

ſcheen. Wy kregen hier 46 graaden 25 min. Zuyderbreedte, en de lengte van 297 graaden.

Den 14^{den} Februarii kregen wy de Stadt Baldivia van verre in 't gezicht, en hielden 't met zeylen langs de ſtranden van Chili, die zeer hoog zyn, gaande. Dit is een groot Land, ſtrekkende van de landſtreek Magellanica ten Weſten, tot aan Peru ten Ooſten, eene lengte van twee hondert zeventig mylen. Van agteren heeft het de hooge bergen Andes, altoos met ſneeuw bedekt, en van vooren de Zuydzee tot paalen. Het Land is meeſt vlak met valeyen, behalven daar het gebergte Serrano, uyt Peru hervoortkomende, tot digt by de zeeſtrand toeloopt. Het legt onder een zeer getempert Climaat, tuſſchen hitte en koude, en brengt overvloedig allerley vee en vrugten voort, met welke Peru menigmaal geſpyſt word. Ryke Mynen van goud, zilver en koper zyn 'er in groot getal; daar weynig in gearbeyd word, wyl het land ten grootſten deele woeſt is, en geheel verſpreyd bewoont word, door de geduurige oorlogen, die de Arauco, een zeer ſtrydbaar volk, met de Spanjaarden om hunne vryheyd gevoert hebben.

Nevens Chili.

Palen van Chili.

Hier door komt het, dat de Spanjaarden in dit land zich zoo breed niet hebben uytgebreyd, en in zoo groot een getal zyn aangegroeit, als in de andere Indiſche ryken; daar zy in dit groote land geen 20000 weerbaare mannen uytmaaken, die nog alle verſpreyd, ſlegt gewapent en van geringe kloekmoedigheyd zyn, en buyten Baldivia en de hooftſtadt St. Jago, nauwlyks vyf Steden bezitten, die niet veel fraayer en grooter als een voornaam Hollands Dorp zyn, namelyk Caſtro, Conception of Penco, Chillan, Coquimbo (anders la Serena genoemt) en Copiago, waar by zy nog voor een zesde tellen Mendoca, die diep in 't land agter het gebergte Cordilliere legt: men zal ook nog wel eenige Dorpen en gehugten hier en daar in 't land vinden. De andere Steden, die men in de Kaarten van Chili vind, zyn niet meer in wezen, en door de voorgemelde oorlogen verwoeſt, of door de Spanjaards zelfs verlaaten.

Onmagt der Spaanſchen in Chili.

Van deze Steden is Baldivia, gelegen digt by de Straat Magellaan, de eenigſte die gefortificeert, en in ſtaat is om eenen vyand 't hooft te bieden. Zy is voorzien met een haven, welke

Baldivia beſchreven

door de natuur en fortificatien die 'er gemaakt zyn, de schoonste en sterkste is van de geheele Zuydzee. Vier Forten, als Mansera voorzien met 40, Nieble met 30, Margue met 20, en Corral met 18 stukken Kanon, beschermen den ingang van de zelve tegen alle vyanden. De Spanjaarden zien deze plaats aan als de sleutel der Zuydzee, en daarom houden zy dezelve wel bezet en voorzien van manschap (schoon het hier geduurende den Winter zes maanden regent en zeer ongezont is) door alle die in Peru en Chili eenige misdaaden gepleegt hebben derwaarts in ballingschap te zenden. De Stadt zelfs, welke met een steene muur omsloten is en omtrent 2000 inwoonders, ook alle uyt Ballingen gesproten, omvat, is in 't jaar 1552. gebouwt door Pieter Baldivia, die geheel Chili onder zyne gehoorzaamheyd gebragt had. Maar hy handelde zoo tyrannisch met de Indiaanen, hen alle in de Mynen briengende, en dwingende, om man voor man 30 Ryksdaalders daags op te brengen, dat zy eyndelyk dit schriklyk juk afschudden, en Baldivia levendig gevangen namen, dien zy gesmolten goud ter keele ingooten, zeggende, *verzadigt u nu met het Goud waar na gy zoo sterk gedorst hebt.* Waar na zy de Stadt en 't Kasteel verwoestten.

Door de Indiaanen eertyds verwoest.

In dezen staat was die Stadt nog, wanneer de Neerlandze Vloot, onder 't bewind van Hendrik Brouwer uyt Brazyl gevaaren, daar in 't jaar 1643. onder zyn opvolger Herkmans aanquam. Deze, om de gelegentheyd der plaatze, daar eene vastigheyd willende opwerpen, maakte met de Chileezen een verbond, om uyt de puynhoopen eene nieuwe Stadt te stigten, en dus den anderen tegen de Spanjaarden te beschermen. Wel waaren de Chileezen hier mede in hunnen schik, sloegen mede hand aan 't werk en bragten overvloedigen leeftogt aan. Maar zoo ras Herkmans van goud repte, rezen hun de haairen te berge, zy stonden verstomt, en verklaarden dat zy het zelve niet hadden; ja zy bleven in korten tyd alle agter, waar door Herkmans genoodzaakt was het bouwen der Sterkte te staaken en weer naar Brazyl te keeren; daar, indien hy niet schielyk gestorven was, de geleerde en dappere Man werk zoude gehad hebben om zyne te rugkomst te regtvaardigen voor een party

Door de Hollanders weer opgebouwt

en om wat reden verlaaten.

een-

eenzydige Rechters, die dagten dat alle zaaken volgens hunne bevelen moeften en konden uytgevoert worden. Na dien tyd hebben de Spanjaards om de aangelegenheyd deze Plaats weder opgebouwt, en in dien ftaat gebragt waar in zy tegenwoordig is.

De Indiaanen van Chili, die onder de Spanjaarden ftaan, zyn Chriftenen, maar van zoo flegt eene kennis, dat zy de Beelden der Heyligen als Afgoden eeren, en dezelve fpyze en drank voorzetten: in welke gevoelens de Monniken, die 'er hun voordeel by vinden, hen onderhouden. Maar die hun eygen meefter zyn, zyn regte Ongodiften, wyl zy niets aanbidden, en by hen geene Tempels nog voetftappen van Afgoden gevonden worden. Deze hebben onder hen geene Koningen nog Souvereynen, maar de oudfte of eerfte der Familien, die Caciques genoemt worden, voeren 't gezag in de Oorlogen, en dragen zorg voor de Juftitie, zonder dat hun eenige fchatting betaald word. Elk der zelve is volkomen meefter in zyne heerfchappye en heeft niemant te ontzien. Maar met de overwonne Indiaanen is het anders gelegen, deze betalen jaarlyks den Koning eene kleyne fchatting, en moeten den Spanjaarden van 16 tot 50 jaaren dienen, niet als flaaven maar als knegten; want buyten de koft wort hen dertig Ryksdaalders in 't jaar betaald, en met tien Ryksdaalders aan hunne Meefters te betalen zyn zy vry. Buyten dit hebben zy nog eenige voordeelen, en in elke Stadt eenen Befchermer der Indiaanen, die hen tegens hunne Meefters, die hen onrecht doen, befchermt.

Indiaanen van Chili.

Hoe onder Spanjen ftaan.

Deze dienftbaarheyd is de oorzaak geweeft van al die Oorlogen, die de Spanjaarden met de vrye Indiaanen gevoert hebben, die den Koning van Spanjen wel voor Koning wilden erkennen, maar ook te gelyk hunne vryheyd behouden; en op geene andere voorwaarden is de laatfte vrede met hun getroffen. Want fchoon men deze lieden Wilden noemt, verftaan zy zich zeer wel met den anderen over het gemeene intereft, en vergaderen by den Oudften van jaaren; en zoo 'er Oorlog op handen is, kiezen zy tot Generaal een man van verdienften en beproefde dapperheyd, dien zy ftrictelyk gehoorzaamen.

Vrye Indiaanen.

Om

Hunne Vergaderingen. Om te vergaderen kiezen zy eene vlakte, daar zy veel drank of Chica, te zaamen brengen, en onder het drinken ſtelt de Spreker met veele welſprekentheyd de zaaken voor, waar na de meerderheyd van ſtemmen beſluyt, en de maatregels neemt om 't vaſtgeſtelde uyt te voeren. Is men tot den oorlog genegen, zoo doet elk Cacique zyne onderdaanen waarſchouwen; die yder zyn Paard en Wapenen, en een kleyne zak met bloem van Mays aanſtonts gereed heeft, welke Mays met water gemengt hen ten ſpyze ſtrekt; zoo dat zy in eenen korten tyd een talryk leger zonder onkoſten op de been brengen. Om niet overrompelt te worden, hebben zy een goede uytvinding; elk Caciquat heeft op eene hoogte een Trompet van een oſſehoorn, op welke zoo ras 'er iets te doen is geblaazen word, dat twee uuren in 't ronde word gehoort, wanneer elk zich op zynen poſt begeeft.

Wapenen. Pieken en Lanſſen, daar zy zich met de uyterſte vaardigheyd van bedienen, zyn hunne gemeene wapenen. Veele hebben Hellebaarden den Spanjaarden ontnomen of van hen gekogt. Zy bedienen zich ook zomtyds van ſchigten, pylen, knodzen, ſlingers en leere ſtrikken, daar zy een loopent Paard in zynen ren mede konnen ophouden. Als zy geen yzer voor hunne pylen hebben, bedienen zy zich van hout, dat zoo hart als ſtaal is. Eenige trekken een geheel Harnas aan, den Spanjaarden door de langduurige oorlogen afgewonnen: andere maaken Harnaſſen van leer, die den degen konnen weerſtaan; zy gebruyken geene gelyke Wapenen, maar elk neemt die, met welke hy 't beſt weet om te gaan.

Oorlogen. In een gevegt ſtellen zy zich in Eſcadrons van 80 of 100 man op eene rey, en zoo ras 'er een verbroken word, vervangen zy den anderen met eene wonderlyke vaardigheyd. Altyd zullen zy ook zorg dragen, van zich eenen aftogt open te houden na Poelen en Moeraſſchen, daar zy beter bewaart zyn als in eene Veſting. Eer het gevegt begint doet de Generaal altoos een deftige aanſpraak, waar naar zy op 't geluyd der trommelen met groote kloekmoedigheyd ten ſtryde loopen.

Beſchanszingen. Als zy gedwongen worden zich te verſchanszen, nemen zy alleen enkele paliſſaden, of houwen groote boomen om, voor welke zy rondom putten graven, van boven ligtelyk bedekt;

on-

ongelukkig zyn de zulke, die in die lagen vallen; want zy ſcheuren ze van een als dulle honden, rukken 't hart ten lichaam uyt, en drinken 't laauwe bloed. Is 't een man van aanzien, zoo bewaaren zy het bekkeneel, daar zy eenen nap van maaken, die op hunne maaltyden voor eenen kroes dient.

Maaltyden en Zuyperyen

Deze gemeene Maaltyden zyn de yſſelykſte zuyperyen die men bedenken kan, en die zoo lange duuren als 'er drank gevonden word; welke hen niet als naar veele dagen komt te ontbreken. Want hoewel die geene, tot wiens eere 't gaſtmaal word aangeregt, veel drank te zamen brengt, zoo laaten de Gaſten noyt na zelfs drank mede te brengen. Zoo zuypen en zingen zy dikwils tien of vyftien dagen agter een zonder ophouden. Die geene, welke door den dronk ter neer vallen, verlaaten daarom het gezelſchap niet, maar komen, na dat ze een uur of vier in 't ſlyk geſlaapen hebben, weder op 't toneel om de ledige plaatzen te vervullen, en weer van vooren af aan te beginnen. Dit gaat zoo nacht en dag zynen gang, zonder dat een ſlagregen of geweldige wind in ſtaat is om hen te ſtooren. Deze vermaakelykheden, die zy Cahouin Touhan en de Spanjaarden Borrachera noemen, leggen hen zoo naar aan 't hart, dat zy niets van aangelegentheyd zonder het zelve zullen doen.

Verdere Gewoontens.

Nogtans gebruyken zy altyd de voorzigtigheyd, dat een gedeelte van hen nugteren blyft, terwyl 't ander zich vermaakt en vol drinkt. Men kan wel denken, dat het hier niet al te ordentelyk toegaat, want dan komen alle oude geſchillen weer op de baan, en zy wagten altyd na deze gelegentheyd om zich over hunne byzondere vyanden te wreeken, op dat zy dronken zynde niet zouden ſchynen den doodſlag met voordagt begaan te hebben; gemeenlyk drinken zich ook eenige zoo vol, dat zy 't beſterven en op de plaats dood blyven.

Boven alle deze buytenſpoorigheden leven de meeſte geheele eeuwen lang zonder ziekte of ongemakken; zoo ſterk zyn ze van temperament, en als gehart tegen alle ongemakken; ook zullen zy langen tyd agter een, in hunne reyzen en oorlogen, den honger en dorſt met groote lydzaamheyd verdragen.

Zy woonen altyd in hutjes uyt boomtakken ſlegtjes te zamengeſtelt, die naauwlyks groot genoeg zyn om het huysgezin te bedekken, ook hebben zy geen groote plaats van nooden. Van sloten en sleutels hebben zy geen kennis, die noyt den anderen iets zullen ontvreemden; maar ontrent de Spanjaarden zyn zy groote en fyne dieven; noyt bouwen zy hunne huysjes by een, maar woonen alle verſpreyt d'een hier en d'ander daar, zoo dat men in Chili geen een Dorp of Stadt van die Natie vind. Hier door ſchynt het land heel woeſt te wezen, ſchoon het in der daad zeer volkryk is, en de huysgezinnen zeer voltallig zyn door alle de wyven die zy hebben, welke hun veele kinderen voortbrengen, die, om dat zy ze verkoopen, een groot deel van hunnen rykdom uytmaaken.

Om rekening te houden van hun vee en de gedagtenis van hunne byzondere zaaken te bewaaren, gebruyken zy zekere wolle knoopen, die door de byzonderheyd van kleuren en vouwen hun dienen in plaats van letters en ſchrift. De kennis dezer knoopen Quipos genaamt is eene konſt, die de Vaders hunne kinderen niet als op het ſterfbed zullen leeren. Die van eene gelukkige memorie zyn doen zy de Hiſtorie des Lands van buyten leeren, die dezelve altyd weer aan andere voorzeggen. Op deze wyze bewaaren zy de gedagtenis der quaade behandelingen, welke de Spanjaarden ontrent hunne Voorouderen eertyds gepleegt hebben, dat den haat, die zy voor die Natie hebben, doet vereeuwigen.

Koddige manier van koophandel met de Pulches. Heel aardig draagt zich toe de Koophandel, die de Spanjaarden met de Pulches dryven, welke het hoog gebergte Cordilliere bewoonen, en hen gantſch niet onderworpen zyn. Als de Koopman aan een Caciquât komt; gaat hy aanſtonts naar het huys van den Cacique, en vertoont zich den zelven zonder te ſpreken. Die vraagt hem, zyt gy gekomen? waar op geantwoort word', ik ben gekomen. Wat brengje voor my mede vervolgt hy? een geſchenk van eenige fleſſen wyn antwoord de Koopman. Dit behaagt den Cacique gemeenlyk zoodanig, dat hy hem welkom hiet, en ontrent zyn hutje huysveſt; welkers wyven en kinderen den Koopman op haar beurt verwelkomen, die elk met een geſchenkje te rug keeren. Ter

zel-

zelver tyd geeft de Cacique met de Trompet zyne onderdaanen kennis, dat 'er een handelaar is aangekomen, die verlof tot handelen heeft. Deze komen dan en zien de koopmanſchap, die beſtaat in meſſen, bylen, kammen, naalden, gaarens, ſpiegels, linten, enz. De beſte waar nogtans zoude de Wyn zyn, zoo 't niet gevaarlyk was by hen te brengen dat gene, waar aan zy zich konnen dronken drinken, dewyl men dan gantſch niet veylig by hen is, die zelfs malkanderen in zulke tyden dood ſlaan. Na dat de koop getroffen is, nemen zy het goed mede naar huys toe zonder te betalen, zoo dat de Koopman alles heeft afgelangt zonder te weten aan wie; maar als hy wil vertrekken, geeft de Cacique door een ander geluyt der trompet bevel om te betalen. Dan brengt elk een getrouwelyk het vee aan den Koopman dat hy hem ſchuldig is (want daar mede betalen zy gemeenlyk) en wyl dit altemaal wilde dieren zyn, als Muylezelen, Bokken, en byzonderlyk Offen en Koeyen, zoo geeft de Cacique altyd een genoegzaam getal mannen, om dezelve te brengen op de grenzen der Spaanſche landen. Hier uyt kan men zien, dat men onder die volkeren, die wy Wilden noemen, dikwils beter Politie en eerlykheyd vind, als by de allerbeſchaafſte Natiën.

Overeenkomſt der Chileezen met de oude Batavieren.

Ik heb met zoo veel te meer vermaak deze volkeren hier beſchreven, om dat ik vinde dat dezelve geheel overeenkomen met het geene men van de oude Batavieren en bewoonders van Holland by Tacitus en Julius Cæſar beſchreven vind, zoo ontrent hunne dapperheyd, Overſten, manier van leven, maaltyden als gaſthoudentheyd.

V. HOOFDSTUK.

De Reyzigers zien Mocha. Laſtdragende Schaapen. Zy komen aan Fernandos Eyland, daar zy 't ſchip Tienhoven vinden. Jagt op Bokken en Geyten, dat een Man 't leven koſt. De Koolboom, Snapper en Klipviſch. Menigte van Zeehonden en Zeeleeuwen.

Zy vinden een onbekent Eyland. Waarom zy dat 't Paasſchen eyland noemen. Wilde van twaalf voet. Worden van die gaſten bezogt. Hunnen diefagtigen aart. Gevegt met dezelve in de landing. Hunne kleeding, en reusagtige geſtalte. Veele Reyzigers hebben Reuzen gezien.

't Eyland Mocha word gezien.

ONder Chili hoort ook het eyland Mocha, dat wy den 15den der zelve maand, op de Zuyder breedte van 38 graaden, aan zynen hoog gekloofden berg ontdekten.

Dit is een vrugtbaar tamelyk groot en vlak Eyland, in welkers midden zich een hooge gekloofde berg opdoet, tusſchen welke kloove een reviertje 't zeewaarts neerloopt. Het levert veel Pompoenen, Mays, Patatas, en andere vrugten: men vind 'er ook Oſſen, Hoenderen, Schaapen en ander vee. Op het zelve is een dorp van Spaanſche Indiaanen, die in huyzen woonen langwerpig getimmert, met een deur in 't midden, en boven met ſtroo verwelfsgewys bedekt.

Hoe hier Olivier van Noord onthaalt wierd.

De ſchepen die daar aanlanden onthaalen zy vriendelyk; koddig wierd 'er Olivier van Noort in 't jaar 1600. ontfangen. De Cacique kwam hem eerſt binnen ſcheepsboort bezoeken, ſliep 'er, en leyde van Noord den volgenden dag naar het Dorp, dien hy met zyn volk op houte blokken neerzette, en volop van Chica ſchonk, dat hen tamelyk wel ſmaakte. De Nederlanders betrouwden zy by hunne Wyven niet, maar deden die uyt de huyzen komen en in 't open veld op de aarde neerzitten, om dus op dezelve een waakent oog te houden. Zy hebben de eygene zeden en gewoontens der Chileezen hier boven gemeld.

Laſtdragende Schaapen van Peru.

Doch het aanmerkenswaardigſte, dat men op dit Eyland vind, is een ſoort van laſtdragende ſchaapen, by de Indiaanen Macomoro, en by de Spanjaarden Carnera de Terra genoemt, van welke zy, boven dat zy der zelver vleeſch eeten, by na zoo veel nut trekken als wy van de Paarden. Het heeft een goed aanzien, en is tot op den rug omtrent vier en een halve voet hoog; de mond is als die van een Haas, en de ooren als

een

een Ezel; het heeft een vooruytpuylende borſt, een langen hals en bochel op den rug gelyk een Kameel; het heeft twee duym boven de kloof van elke poot een klaauw, zoo groot als een vinger en zoo ſcherp als die van eenen Arent. Deze zyn hen zeer dienſtig in 't opklimmen van de rotzen, ook is het een zeer mak en gedienſtig dier, bequaam om allerley laſten te dragen.

De Spanjaarts bedienen zich van dezelve om het Zilver uyt de Mynen van Potozi, die wel zeventig mylen 't land in leggen, tot aan de zeekuſten te brengen. Eenige weynige menſchen zyn in ſtaat om vier hondert van zulke beladene ſchaapen te beſtieren, met welke zy dagelyks 4 mylen afleggen; verder zullen zy niet voortgaan; en als men hen wil dwingen, leggen zy zich neder, en zyn door ſlagen nog goede woorden weder op de been te krygen. Als zy met dit Zilver by de gevaarlyke ſteyltens gekomen zyn, die tuſſchen de Mynen en de Zeeſteden inleggen, gaan zy over dezelve eenen weg van 16 mylen alleen voort, terwyl hunne geleyders eenen omweg van byna 60 mylen nemen; want het is onmogelyk voor eenig menſch of ander dier over die rotzen heen te komen. Dat zy hier toe boven andere dieren in ſtaat zyn, komt voornamelyk van de gemelde klaauwen, waar mede zy zich in 't gaan over al aan vaſt konnen houden.

Die de Spanjaarden voor Paarden gebruyken.

Van Mocha ſtaken wy ten Weſten zeewaarts in om het eyland van Joan Fernandos op te zoeken, dat wy negen dagen daar aan, op den 24ſten Februarii op 33½ graad Zuyder breedte, in 't gezigt kregen.

De ſchepen komen aan Fernandos Eyland.

Wy ontdekten by dit Eyland een zeyl, dat wy nader bykomende voor onzen makker, het ſchip Tienhoven, dat den 17den December des voorleden jaars van ons afgeraakt was, kennende wierden; hier over waaren wy ten uyterſten verheugt en voeren den anderen aan boort, verhaalende al het geene ons, zedert dat wy van een geſcheyden waaren, overgekomen was. Zy waaren in die tuſſchentyd voortgezeylt tot op de Zuyder breedte van 64 graaden 58 min., en de lengte van 297 graaden, tot hoe verre tot nog toe geen Europeër geweeſt is. Gelyk wy ook vinden dat Dampier, Cowley, Sharp, en andere, die in deze Zeên geſworven hebben, vaſtſtellen, dat nie-

Door zy 't ſchip Tienhoven weer vinden.

niemant boven de 60 graaden Zuyder breedte kan komen. Zoo ras wy het anker hadden laaten vallen, voeren wy aan land om ververſſing te bekomen en na Geyten om te zien.

Fernandos Eyland beſchreven, Dit Fernandos eyland draagt dezen naam na eenen Juan Fernando, die het zelve nevens nog een ander Eyland van dien naam, dat twintig mylen Weſtelyker legt, en uyt hooge kaale bergen en dorre klippen t'eenemaal beſtaat, op zynen togt uyt Lima naar Baldivia ontdekt heeft. Hy kreeg zulk een groot behaagen in het zelve, dat hy op zyne te rug reyze naar Lima daar eenige Geyten te land zette, en zedert geen moeyte ſpaarde om eenen laſtbrief te verkrygen, om deze Eylanden te mogen bevolken; maar noyt kon hy hier toe geraaken, zoo dat hy van zyne onderneming moeſt af zien. *is onbevolkt.* Naderhand heeft niemant meer om de bevolking dezer Eylanden gedagt, zoo dat zy nog van inwoonders ontbloot zyn; ſchoon 'er op het grootſte eyland, daar wy lagen, wel 2000 menſchen zouden konnen leven.

Het legt omtrent 120 mylen van de vaſte kuſt, en ſtrekt meeſt Ooſt en Weſt, beſlaande omtrent 12 mylen in het ronde, vol hooge bergen en onnaakbaare rotzen, tuſſchen welke veele vermaakelyke valeyen leggen, die, indienze bearbeyd wierden, overvloediglyk zouden voortbrengen al 't geene dit Climaat bequaam is om te geven.

Deze valeyen zyn ten deele Boſch, ten deele Veld of Weyland; welke Weylanden zeer ſchoone ſtukken zyn, die, daar het gras door geheel Weſtindiën heel lang, ſlap en goor is, hier een zeer mild en dik gras voortbrengen, dat het heele jaar door groen is, zeer welig waſt, en wel duyzent ſtuks Runtvee zoude konnen voeden; boven al de geyten, bokken, en wilde katten, dat de eenigſte dieren zyn, die alhier gevonden worden.

Jagt op Bokken en Geyten. Dagelyks maakten wy op deze bokken en geyten jagt, die aan het Ooſteynde niet zoo vet zyn, nog ook zoo wel tieren konnen, als aan het Weſteynde, ſchoon aldaar veel meer gras en voller overvloed van water in de dalen als aan de Weſtkant gevonden word. Het is ongelooflyk wat al moeyte en arbeyd wy dagelyks te koſt leyden, met op de zelven te jagt ter gaan, dat

M: Balen inv.

dat dikwils mislukte, door dien zy zich buyten het bereyk van onze ſnaphaanen hielden, en het kreupelboſch ons veeltyds belette om digte by de zelve te komen. Een onzer Bootsgezellen, die een zeer braaf en wakker karel was, raakte hier mede jammerlyk aan zyn eynde; wyl hy door zynen grooten yver in het jaagen van ons was afgedwaalt, en op de ſcherpe en ſteyle rotzen gevoert, daar hy, met het naaken van den nacht, zoekende van daan te geraken, van boven neer ſtortte. Des morgens vonden wy het doode lyk aan den voet der rots, door den val jammerlyk gekneuſt; zyn ſnaphaan was wel in hondert ſtukken gebroken. *Dat een Man 't leven koſt.*

De Boſſchen hebben hier verſcheyde ſoorten van boomen, als Palmitas, Sandelhout, en een ſoort bekwaam tot timmeren en om te branden, zynde wel zoo hart en vaſt als de ypen, doch geene heb ik 'er gevonden die zouden konnen dienen tot maſten of ſprieten.

Hier zag ik ook voor de eerſte reyze den Koolboom, die een van de hoogſte boomen is, die men in America vind, de ſtam is van boven tot beneden verciert met ringen, die omtrent anderhalve voet van den anderen ſtaan. Hy heeft geene takken, als aan den top, daar 'er veele zyn, die plat met ſcherpe kanten, en wel 10 of 12 voeten lang zyn, hebbende de dikte van eens mans arm. Omtrent twee voeten van den ſtam ſchieten uyt deze takken ſmalle lange bladeren, ter breedte van een duym, die ten wederzyde van den tak zoo geregelt groeyen, dat de gantſche tak maar een blad ſchynt. In 't midden dezer takken ſchiet de kool boven uyt den top des booms uyt, omringt met veele jonge rankjes. Als men deze koolvrugt begeert te hebben, kapt men den boom omver, want ſchoon men dezelve van boven wilde afplukken, zou de boom, die zyn hooft quyt is, evenwel ſterven. Zoo men deze kool van de bladeren die ze omringen, heeft berooft, is dezelve een voet lang, en zoo dik als een mans been. Zy is zoo wit als melk, en raauw of gekookt gegeten even aangenaam en gezond. Deze boomen zyn zeer hart van hout, en zeer vermaakelyk in het aanſchouwen. *De Koolboom.*

Ik geloove niet dat 'er een Eyland in de wereld is, daar de

zee

zee omheen zoo visryk is als hier. Zoo ras men den hoek maar in 't water laat vallen, ſwemmen en byten de viſſchen om ſtryd naar het aas, zoo dat men aanſtonts weer moet ophaalen; en ik geloove dat vier mannen in een uur tyds viſch genoeg zouden hebben konnen vangen, om de heele vloot mede te ſpyzigen. De viſſchen, die hier gevangen worden zyn meeſt Snappers en Klipviſch.

Snappers, De Snapper is een lekkere viſch, die nergens anders dan in de Weſtindiën en de Zuydzee gevonden word, hy heeft de gedaante van een voorn, maar is veel grooter. Zyn mond en kop zyn groot; zyne ſchubben hebben de grootte van een ſchelling. Op den rug is hy rood en aan den buyk van eene zilveragtige verwe.

eñ Klipviſch. De Klipviſch, die ook wel Kabeljauw genoemt wort, om de groote overeenkomſt, die 'er tuſſchen dezelve is, is wat ronder als een Snapper; zyne ſchubben zyn zeer kleyn en van een donkerbruyne verwe; deze viſch word overal langs deze kuſten aan de Zuydzee gevonden, en is zeer goed van ſmaak.

Menigte van Zeehonden en Zeeleeuwen alhier De Zeehonden en Walruſſchen of Zeeleeuwen zyn hier in zulk eene groote menigte, als of 'er elders geene plaatzen in de wereld waaren, daar zy konden tieren. De geheele zee, zoo verre wy zien konden, lag met dezelve bedekt; ook is 'er geen baay of klip aan land die door dezelve niet bezet is, zoo dat wy dikwils niet aan land konden komen of over 't ſtrand gaan, als door ons eenen weg over der zelver lyken te maaken. De Zeehonden hebben hier een fraay en kort bont van veelerley verwen op de huyt, en zien 'er, als ze uyt de zee opkomen, zeer glad en ſchoon uyt. Zy bleeten gelyk de ſchaapen om hunne jongen, en dat aardig is, ſchoon zy om by dezelve te komen, door duyzend andere jongen moeten paſſeeren, zullen zy geen van die vreemde jongen toelaaten om aan haar te zuygen. Deze jongen leggen als poppen aan ſtrand, en zullen gelyk ook de oude niet wyken, ten zy men dezelve ſlaat: dan begeven zy zich naar zee en ſwemmen zeer vlug en ſnel. Men zoude hier ligtelyk ſwaare ſchepen vol konnen laden met der zelver huyden en traan, wyl zy zeer vet zyn, en met eenen ſlag op den neus veel ligter konnen gedood worden als die in Groenland, daar men 'er veel ſpels mede heeft.

De Zeeleeuwen, die by dit eyland waaren, verſcheelen zeer veel van de Groenlandſche Walruſſen. Het is een groot dier, en wel veertien voeten lang. Zyn lyf is zoo groot als van een volwaſſen ſtier, en van fatſoen als dat van de Zeehonden; zyn hooft is geſtelt gelyk dat der landleeuwen, en is dik en van een vreeslyk en wonderlyk aanzien; zyne tronie is breed met veel hairen aan de lippen, gelyk een kat. Voorts heeft hy een groot uytpuylent oog, en tanden van drie duym lang en een duym dik. Zy hebben geen hair op hun lyf als alleen aan den hals van een vinger lang, en zyn van een bruyne ſwartverwige couleur, en alle ongemeen vet; zoo dat een daar van in ſtukken gekapt en gekookt een oxhooft Traan uytlevert, die zoet en gezont is. Het vleeſch dezer zeeleeuwen, ſchoon het ſwart en grof is, is wel te eeten, en van een redelyke goede ſmaak. Als'er drie of vier by een aan ſtrand lagen, maakten zy een yſſelyk geraas, knorden en ſtieten op een als verkens, en ſcheenen den anderen niet te mogen zetten. Zy konden ons op 't land niet ligtelyk ontvlugten, en ſtierven aanſtonts, zoo ras ze met een handſpaak op den neus getroffen wierden. *Zeeleeuwen beſchreven.*

Wy bleven aan dit Fernandos eyland van den 25ſten Februarii tot den 17den Maart, wanneer wy ons na genoegen ververſcht hebbende, het anker ligtten en het zelve verlieten. *De Reyzigers zeylen voort.*

Den 1ſten April kregen wy het Princen eyland in het gezigt.

Den 6den van die zelve maand, ontdekten wy op 27 graaden Zuyder breedte en de lengte van 268 graaden een Eyland, het welke tot nog toe onbekent en door geen Europeër ontdekt is geweeſt; waarom wy volgens de gewoonte, dat men verſch ontdekte landen eenen naam geeft, dit het Paaſſchen eyland noemden, om dat wy hier juyſt op dien dag, by welke de gedagtenis van de opſtanding onzes Heeren geviert wort, waaren aangekomen. Zoo ras men de ankers had uytgebragt, kregen wy in 't gezigt een aardig ſchuytje van een zeer vreemde gedaante, en gantſch te zamen gelapt uyt ſtukjes hout, die de groote van eenen halven voet naauwlyks konden uytmaaken. Dit ſchuytje wiert beſtiert door een eenig Man, een Reus van twaalf voeten lang, die al zyn vermogen te vergeefs in 't werk *Vinden een onbekent Eyland.* *Waarom zy dat Paaſſchen eyland noemen.* *Zien een Wilde van twaalf voet.*

 ſtelde

ſtelde om ons te ontkomen, dewyl hy omſingelt en gevat wiert. Zyn lichaam was beſchildert met eene donkerbruyne verwe. Wy zogten door tekenen en woorden, die hier en daar op de eylanden in de Zuydzee geſproken worden, eenige kennis uyt hem te bekomen, maar konden niet merken, dat hy iets verſtond, waarom wy hem weer in zyn ſchuytje zetten, en lieten heen vaaren.

En worden van die gaſten bezogt.

Twee dagen hier na was de zee met de Wilde bewoonders van dit eyland geheel bedekt, die in zoo groot een menigte rondom het ſchip ſwommen en ſwierden, dat wy niet konden, nog ook raadzaam vonden naar het land te vaaren. Zy klaauterden als katten met de uytterſte vrymoedigheyd tegen de ſchepen op, en kwamen in de zelve, daar zy niet de minſte vreeze voor ons ſcheenen te hebben. Maar over de grootheyd en uytgeſtrektheyd onzer ſchepen, met al 't geene op en aan de zelve was, toonden zy zich zeer te verwonderen, en wiſten niet wat dit beduydde. Maar hunne nieuwsgierigheyd ging wel voornamelyk over het grof geſchut, dat zy niet genoeg konden bezien, en daar zy dikwils de handen aan ſloegen, om te beproeven of zy het niet konden optillen en mede nemen; maar als zy zagen, dat zulke blokken door veelen van hen, hoe ſterk in kragten zy ook waaren, niet konden beweegt worden, zoo ſtonden deze grove gaſten heel bedeeſt, en waaren, naar het ons toeſcheen, niet wel in hun ſchik.

Hun dieſagtigen aart.

Zoo ras waaren zy niet in de ſchepen gekomen, of wy ondervonden aanſtonts, dat zy uyt den aard al zoo dieſagtig en rad ter hand waaren, als het volk dat die Eylanden bewoont, welke de Reyzigers, om de groote luſt der bewoonders tot ſteelen en rooven, die der Dieven noemen, zoo zy niet van het zelve geſlagt en zyn. Verroeſte ſpykers, oud yzer, en al wat zy vatten en grypen konden was hun gading, daar zy dan fluks mede overboort ſprongen. Met hunne nagels meenden zy de bouten uyt het ſchip te krabbelen, maar die zaten te vaſt. Deze lange gaſten kwamen eyndelyk in zoo groot een getal op de ſchepen, dat wy naauwlyks magtig waaren om ordre te houden, en op hunne bewegingen en rappe handen agt te geven; zoo dat wy, vreezende dat dezelve ons al te ſterk zouden

den konnen worden, ons beſt deeden om ze van boord te doen gaan, en dus met goedheyd uyt de ſchepen te krygen, daar toe zy niet ſcheenen te konnen beſluyten, waar op wy genoodzaakt wierden harder middelen in 't werk te ſtellen, en deze Wilden met geweld wegjaagden en 't ſchip uytdreven.

Gevegt met dezelve in de landing. Den 10[den] April voeren wy wel gewapent met de ſloepen naar 't eyland, om eene landinge te doen en dit geweſt te bezigtigen, daar een ontelbaare menigte van Wilden op den oever ſtondt om het ſtrand te bewaaren, en ons het landen te beletten. Zy dreygden ons geweldig met hunne gebeerden, en toonden alle goeden moed te hebben om ons af te wagten, en van hun land te keeren; maar zoo ras wy (hier toe genoodzaakt) 'er een ſalvo uyt onze ſnaphaanen op de grove huyd zonden, en dat 'er hier en daar een met de neus in 't zand viel, ontzakte hen de moed. Zy maakten de wonderlykſte gebeerden en beweegingen van de wereld, en bekeken met de uyterſte verbaaſtheyd hunne neergevallen maats, en de wonden die de koegels in de lichaamen gemaakt hadden, waar op zy, met een naar gehuyl, ſchielyk de vlugt namen, en al de lichaamen der geſneuvelden mede ſleepten en landwaart invoerden, zoo dat wy het ſtrand vry kregen, en daar veylig landden.

Hunne kleeding en lange ooren. Deze volkeren gaan niet naakt, gelyk veele andere Wilden, maar dragen altemaal kleederen, die van verſcheyde verwen, en aardig uyt zyde en katoen te zamen genaayt of geweven zyn. Maar niets misſtaat hun meer als hunne ooren, die afgryſſelyk lang zyn, en de meeſte tot op de ſchouderen hangen, dat, ſchoon zy zelve dit voor het grootſte cieraad houden, hen 'er by ons, die zulks niet gewoon zyn, zeer affchouwlyk deed uytzien; te meer, dewyl zy daar in zulke buytenſpoorige groote openingen en gaten hadden, dat wy onze handen ligtelyk daar door konden ſteken.

Zy zyn alle groote Reuzen. Tot dus verre zal myn verhaal eenigzins geloof vinden, om dat het zelve niets buytengewoon behelſt, egter moet ik zeggen, dat deze Wilden alle van een meer als Reusagtige geſtalte zyn. Want de mannen, zynde wel eens zoo lang en dik als een van de kloekſte mannen die op de ſchepen waaren, konden d'een door d'ander eene hoogte van twaalf voeten uytmaa-

 ken;

ken; zoo dat wy gemakkelyk (wie zal zich niet verwonderen) zonder het hooft te buygen, tusschen de beenen van deze Goliats kinderen zouden hebben konnen doorgaan. Naar maate van deze lengte is ook hunne dikte, en zyn alle hunne leeden 't een na 't ander zeer wel geschikt; zoo dat elk voor eenen Hercules kan doorgaan. Maar geene hunner wyven konnen by de hoogte der mannen haalen, als die gemeenlyk niet boven tien of elf voeten lang zyn. Deze mannen hadden het lichaam beschildert met eene roode of donkerbruyne, en de vrouwen met een scharlakenverwige couleur.

Ik twyfel niet, of de meeste menschen, die deze reyze lezen, zullen my hier in geen geloof geven, en dit verhaal van de lengte dezer Reuzen ligtelyk voor een enkele fabel en verdigtzel houden. Maar deze verzekere ik, dat ik hier al willens niets tegen de waarheyd hebbe ter neer gesteld, en dat dit volk, op een naauwkeurig oog, inderdaad van eene zoo uytmuntende lengte is, als ik dezelve hier beschreven hebbe. Gelyk met my hier in ook overeenkomen al de berugtste Reyzigers, die ooyt deze zeën bevaaren hebben, lieden van goed geloof, welker verhaalen men niet, zonder hen ongelyk aan te doen, kan mistrouwen; die in hunne reysbeschryvingen eenpaariglyk hier in overeenstemmen, dat 'er in de landen aan en in de Zuydzee Reuzen gevonden worden, van eene lengte ver boven de onze, en met die van onze Eylanders wel overeenkomende. Gelyk wy in het volgende Hoofdstuk nader zullen bewyzen.

Veele Reyzigers hebben aan en in de Zuydzee Reuzen gezien.

VI. HOOFDSTUK.

Dat 'er Reuzen zyn word bewezen uyt de H. Schriftuur en de beste Reyzigers. Pigafetta's verhaal van de Reuzen op de reyze van Magellaan. Door Herrera, en andere bevestigt. Sarmiento's gevegt met de zelve. Reuzen zyn ook door veele Nederlandsche Reyzigers gezien. Door de Franschen nog onlangs in de

Straat gevonden, en door Abel Tasman in de onbekende Zuydlanden. Verdere verhaalen van Reuzen. De Wilden op 't Paasſchen eyland worden vreedzamer. Piſang beſchreven. Hunne vreemde Goden. Waar zy van zouden konnen geſproten zyn. Wondere Godsdienſt. Swaare ſtorm. Vertrek van dit Eyland.

TWeederley ſoort van Reuzen word 'er gevonden, de eene zyn gantſche volkeren en geſlagten, de andere worden onder menſchen van eene gemeene lengte zomtyds gebooren, en dan onder de wonderen der natuure of wangedrogten gerekent. Dat 'er deze laatſte zyn, zal niemant tegenſpreken, dewyl men daar van zelfs in onze landen blyken heeft gezien; maar dat 'er heele volkeren van Reuzen zyn, word door Goropius Becanus en andere ontkent. Nogtans brengen de getuygeniſſen der H. Schriftuure klaare en genoegzame bewyzen voor den dag, dat 'er Reuzen van beyde die ſoorten geweeſt zyn: Daar dezelve ſpreekt van Og, den koning van Bazan, den reuze Goliat, en het gantſche geſlagt der kinderen Enaks, die de andere Reuzen van hun land in lengte overtroffen, en in welker oogen de verſpieders der Iſraëliten als ſprinkhaanen waaren. Zoo dat ik geene andere voorbeelden voor den dag zal brengen, die anders in grooten getale by den geleerden Magius en Caſſinio in hunne boekjes van de Reuzen te vinden zyn. *Dat 'er geſlagten van Reuzen zyn, word uyt de H. Schriftuur bewezen,*

Zoo dat ons alleen uyt de hedensdaagze ondervinding ſtaat te bewyzen, dat de geſlagten der Reuzen niet geheel uyt de wereld zyn geraakt, gelyk de meeſte menſchen gelooven, maar dat dezelve op veele plaatzen in Zuyder America, in 't land der Patagonen, in de Straat Magellanes, en aan de onbekende Zuydlanden gevonden worden; gelyk, buyten het gene ik met eygene oogen gezien heb, blyken zal uyt de ſchriften der berugtſte Reyzigers, die by alle mannen van oordeel volkomen geloof verkregen hebben. *en uyt de beroemſte Reyzigers.*

Antonius Pigafetta, die het dagregiſter op Magellaans ſchip gehouden heeft, verhaalt, dat zy in de baay van St. Juliaan, op 49½ graad Zuyderbreedte overwinterende, verſcheyde Reu- *Pigafetta ziet zeer groote Reuzen op de Reyze van Magellaan*

zen zagen van zoo eene groote, dat de Spanjaarden tot hunne lendenen niet konden reyken; en dat een der zelve de gedaante van een 's menſchen hert op beyde zyne wangen getekent had. Zy wilden door tekenen de Spanjaards naar hunne hutjes, en die hun weer naar de ſchepen lokken. Eyndelyk waagden het zeven welgewaapende mannen om dit land zes uuren wyt in te trekken; zy vonden een huys met huyden bedekt, daar vyf reuzen en dertien reuzinnen met eenige kinderen, alle ſwart van huyd, hun verblyf in hielden, zy diſten deze waaghalzen van eenen gebraden wilden ezel voor, gaven niets te drinken, en deelden aan elk een huyd uyt, om daar den nacht op door te brengen; maar zy nog de Wilden konden niet ſlaapen, uyt vrees dat zy malkanderen den hals zoude breeken. Met den dag wilden zy deze Reuzen, eerſt met goedheyd en daar na met geweld, mede naar boord nemen; maar zy ſtelden zich ter weer, en zouden de Spanjaarden zekerlyk overmeeſtert hebben, zoo die 'er door het vuur der musketten de ſchrik niet hadden ingebragt, en dus drie Wilden gedwongen om mede te gaan. Twee daar van ontſnapten 'er onderweeg; den derden kregen zy evenwel binnen boord, daar hy zodanig de pypen ſtelde, dat hem agt Spanjaards niet konden binden, waarom hy in kettingen wiert geſlagen, daar hy in ſtierf, om dat hy uyt ſpyt niet wilde eeten nog drinken. Na zyn dood nam men zyne lengte op, die van 11 palmen was. Zy hadden alle zeer mismaakte voeten, waarom Magellaan hen den naam van Patagonen gaf.

Togt van zeven waaghalzen.

Zes van deze kloeke gaſten, zegt de Spaanſche Hiſtorieſchryver Herrera, kwamen Magellaan bezoeken, en ſlokten voor een ontbytje eenen ketel met brypap in, die genoeg voor twintig mannen was om zich te verzadigen. Zy waaren met velle rokken bekleed, en hadden tot wapenen boogen van vier voeten lang, met pylen door keizelſteenen geſcherpt. Een der zelve wilde Chriſten worden, dien zy dan den naam van Juan Gigante gaven. Als deze eenige muyzen in zee zag werpen, verzogt hy ze te mogen hebben om te eeten; zulks dat hy in zes dagen niet anders at als rotten en muyzen, die men gedood had; toen die ſpyze op was, voer hy naar land en kwam daar na niet weder.

Welk verhaal beveſtigt word door Herrera,

In-

Indien Pigafetta en Herrera hier in de waarheyd hadden gespaart, moet men niet twyfelen of de Portugeesſche Hiſtorieſchryver de Barros zoude hen, gelyk hy op veele andere plaatzen zoekt te doen, hier ook wel tegen geſproken hebben; maar hy beveſtigt hun verhaal, en zegt, dat Magellaan twee van die Reuzen, ruym twaalf palmen of tien voeten lang, tot vertooning van zyn pragt, en om dezelve in Caſtilien te brengen, met zich voerde, doch dat zy niet lang leefden, om dat zy niet anders gewoon waaren als raauw vleeſch te eeten. ***De Barros.***

Dezelve Magellaan, ſchryft Argenzola in het eerſte boek van de overheering der Moluccos, kreeg in de Straat die zynen naam draagt, eenige Reuzen gevangen, die meer als 11½ voet lang waaren; maar die niet lang en leefden, by gebrek van hun gewoon voedzel. ***en Argenzola.***

En die zelve Hiſtorieſchryver zegt, in zyn derde boek, dat het volk van de ſchepen van Sarmiento in de Straat handgemeen is geweeſt met mannen, die meer als drie *varren*, dat is ruym 9 voeten, lang waaren. In het eerſte treffen dreven deze de Spanjaarden te rug, die nieuwen moet ſcheppende hen weer de vlugt deden nemen, met zoo eene ſchielykheyd, dat, om de Spaanſche ſpreekwys van den Schryver te houden, *een kogel uyt 't musket hen niet zoude hebben konnen bereyken. En uyt dit voorbeeld ziet men*, zegt hy, *dat de boeken der dolende Ridderſchap groote redenen hebben gehad van de Reuzen voor Poltrons te doen doorgaan.* ***Sarmiento's gevegt met dezelve.***

Meer voorbeelden van Reuzen vind men in de Spaanſche Reyzigers, die wy niet zullen bybrengen, maar voortgaan om te beſchouwen, wat de Nederlandſche Reyzigers zullen zeggen. ***De Neerlandſche Reyzigers hebben ook Reuzen gezien, als Zebalt de Weert.***

In het dagregiſter van den Capiteyn Zebalt de Weert lezen wy, dat zy met vyf ſchepen in de Groene baay, 21 mylen in de Straat Magellanes, beſprongen wierden door zeven Canoes vol wilden, die, zoo zy konden merken, wel tien of elf voeten lang waaren; en door de roers en musketten zoo verſchrikt wierden, dat zy na land vlugtten, daar men ze de boomen, die wel een ſpanne dik ſcheenen, uyt de aarde zag rukken, om zich met dezelve tegen de kogels te beſchanszen.

VanNoort. De Generaal Olivier van Noort, die weynige maanden na Zebalt de Weert in de Straat raakte, zag daar mannen van tien of elf voeten lang; ſchoon hy 'er ook anderen vond, die van eene geſtalte als de onze waaren.

Spilbergen. En Joris Spilbergen, op den 2den April 1615. de Straat inzeylende, zag op Terra del Fuego een man van een zeer groote geſtalte, die zich dikwils vertoonde, zomtyds klimmende op de heuvelen en bergskens om de vloot te konnen zien.

en Schouten. Den 11den December van het zelve jaar vond het volk van Wouter Schouten, leggende in Porto Dezire op 47½ graad Zuyder breedte, boven op het gebergte eenige ſteenhoopen, die zy, om te zien wat daar onder ſchuylde, van een wierpen, en toen vonden, dat dezelve geraamtens van menſchen van tien of elf voeten lang bedekten. Even het zelve verhaalt ook de oude le Maire, die, zeer t'onvreden op Schouten, zyn zoons dagverhaal in 't licht gebragt heeft, in het welke hy Schouten het mislukken van den togt alleen toeſchryft, en van veele onwaarheden overtuygt: 't Welk hy hier voor al niet zou naargelaaten hebben, indien het zich zoo in der daad niet had bevonden.

Reuzen zyn nog onlangs in de Straat Magellaan gezien. Maar iemant zal mogelyk zeggen, ſchoon dat die oude Reyzigers dit verhaalen, men heeft na dien tyd geene Reuzen omtrent die Straat meer gezien, maar wel Wilden, die eene gemeene lengte hebben; gelyk daarom Froger in zyne reyze van d'Heer de Gennes dit voor een verdigtzel houd. Ik moet hier tegen inbrengen dat Froger zich hier in bedriegt, wyl nog dagelyks en Reuzen en lieden van gemeene lengte te gelyk daar gevonden worden.

Door 't ſchip de St. Jago, Zoo heeft in de maand Julii 1704. het volk van 't ſchip de St. Jacob, van St. Malo, gevoert door Capiteyn Harinton, in de baay van St. Joris gezien zeven Reuzen van eene groote als by de oude Reyzigers gemeld ſtaat.

en de St. Pieter. En die van het Schip de St. Pieter van Marſeille, gevoert door Capiteyn Carman van St. Malo, zagen 'er zes van eene diergelyke grootte; onder de welke 'er een was, die eenig teken van meerderheyd over de andere ſcheen te dragen, zyne hairen waaren gewonden in een hulzel van draaden, gemaakt van vogelsdarmen,

darmen, met vederen rondom 't hooft. Hunne kleeding beſtond uyt een zak van leer, waar van de hairige zyde naar binnen was gekeert. In de mouw, langs den arm, hadden zy hunne kokers vervult met pylen; van welke zy 'er eenige aan het volk vereerden, en hielpen het zelve ook de boot op het ſtrand haalen. De Matroozen boden hun brood, wyn en brandewyn aan, maar zy weygerden dat te proeven. Des anderen daags, zagen zy 'er van boord wel 200 by een verzameld. Zy waaren van gedagte dat deze groote lieden minder tegen de koude mogten dan de andere, wyl de kleyne niet anders tot kleeding hebben als een enkele huyt over de ſchouderen.

Zyn by de Spaanſchen in Chili wel bekent.

Deze Reuzen, die by ons den naam van Patagonen dragen, zyn by den Spanjaarden in Chilloe wel bekent: want om dat zy vrienden zyn van de Chonons, die rondom Chilloe woonen, van welke zy Caucahues genoemt worden, komen 'er wel eenige met de zelve tot aan der Spanjaarden woonplaatzen; en ſchryft de Heer Frezier: *Don Pedro de Molina, die gouverneur van Chilloe geweeſt is, en eenige andere ooggetuygen van dien landaard, hebben my gezegt, dat zy niet veel minder als vier ellen, dat is van negen tot tien voeten hoog waaren.*

Reuzen in de onbekende Zuydlanden.

In de onbekende Zuydlanden zyn weynige togten gedaan, en buyten het dagverhaal, dat wy van Abel Tasman hebben, die op bevel van de Ooſtindiſche Maatſchappy, in het jaar 1642. met twee ſchepen, Heemskerk en de Zeehaan, van Batavia in zee liep om dezelve te ontdekken, geloove ik niet dat 'er veel naauwkeurige reysbeſchryvingen derwaarts te vinden zyn; zoo dat ik van de Reuzen in die landen niet anders zal bybrengen, als 't geene ik by den zelven beſchreven vind, ſchoon 'er nog andere dagregiſters zyn, die ook van dezelve gewag maaken.

Door Abel Tasman gevonden.

Den 26ſten December des voorſz jaars zag hy op 34 graaden 25 min., en de lengte van 190 graaden 40 min., een eyland, dat hy het Driekoningen eyland noemde, waar naar toe zyn volk ging, om zich te ververſchen. Die aldaar verſch water vonden, en dertig of vyfendertig menſchen van eene ongemeene lengte, voor zoo verre zy, nog een goed ſtuk weegs 'er af zynde, zien konden; die met ſtokken en knodzen

gewapent, hun met grove en luyde ſtemmen, zonder dat zy hen verſtaan konden, toeriepen; en met geweldige groote ſtappen en eenen ſnellen voortgang naar hun toe liepen. Ook zagen zy in 't omroejen van dit Eyland aan eenen anderen oord eenen grooten man met een langen ſtok en piek.

Zyn voorvallen met dezelve. Op eene andere plaats kreeg hy verſcheyde Zuydlanders nevens eenige vrouwen aan boord, deze waaren alle ongemeen groot, doch onder anderen muntten uyt twee yſſelyke Reuzinnen, welker eene knevels had. Zy vatteden beyde den Wondheelder Hendrik Haalbos om den hals, en wilden elk om 't yverigſte met hem te kooy, daar zy onderling over in woorden raakten. De andere wyven hadden ook grooten zin in de Bootsgezellen, dat de mannen wel zien mogten.

Andere verhaalen van Reuzen. Zoo yemant nog iets, buyten het aangehaalde, wil weten wegens de Reuzen in de Zuydlanden, die zal in het doorwrogt werk van den Heere Valentyn een verhaal vinden van een Ambons vryborger, die op het Zuydland verviel, en daar veel groote menſchen en Reuzen vond. Ook ſchryft die Heer nog iets van een Stuurman, die een geraamte van een byzondere grootte daar van daan met zich naar Batavia gebragt heeft.

Ik twyfel niet of het geen ik hier uyt zoo veele geloofwaardige Reyzigers heb aangehaalt, zal genoeg in ſtaat wezen, om een yder te overtuygen, dat 'er menſchen van eene byzondere en verbaazende grootte in America en 't Zuydland gevonden worden. Weshalven ik den afgebroken draad weer zal opnemen, en verder verhaalen wat ik meer by deze Reuzen op het Paaſſchen eyland heb gezien en opgemerkt.

De Wilden van 't Paasſchen Eyland worden vreedzamer. Na dat de inwoonders van dit Eyland, de kragten onzer wapenen beproeft hadden, gelyk wy hier vooren verhaalt hebben, begonden zy ons op een heel beleefder wyze te bejegenen, en boden ons uyt hunne hutjes zeer vriendelyk aan allerley aardvrugten, zuykerrieten, nevens Jambe Jambes, Piſangen, en een groot getal van hoenderen, die ons zeer wel quamen en tot goede ververſching ſtrekten.

Piſang beſchreven. Voornamelyk de Piſang, die by de Portugeezen Pakovia, by ons Bakhoven genoemt, een ſoort van vygen is, door geheel de Indiën zeer gemeen en wel bekent. Zy waſſen aan een boom

van

van tamelyke dikte, en wiens ſtam van twaalf tot twintig en meer voeten hoog, in den tyd van zes maanden uyt de aarde opſchiet, en als een koolſtronk zeer voos en wateragtig is, zoo dat hy met een mes kan worden geſneden, en in eenen hak met de byl door midden legt, waarom hem ook zommige wel onder de Heeſters ſtellen, daar zyn gladde baſt, die uyt veele dunne vellen beſtaat, die over malkanderen heen ſlaan, wel naar gelykt. Hy geeft geen zaad, maar zoo ras de vrugten geplukt zyn, ſnyt men hem tot op den grond af, wanneer uyt den wortel, rondom den voet des ouden ſtams, nieuwe loten opſchieten, die binnen zes maanden tot eenen boom opwaſſen.

Geen boom brengt grooter blad als deze voort, wyl 't boven grasgroen en onder vaal van verwe, ruym tien voeten lang en twee breed is, zoo dat een der zelve een man tegen de zon en regen kan beſchermen; waarom de overgeloovige Portugeezen en Ooſterſche volkeren vaſtelyk gelooven, dat Adam en Eva zich met zulke vygebladeren na den val bedekt hebben. Gelyk zy ook van gedagten zyn, dat het deze vrugt was, die de verſpieders uyt het land Kanaän by Joſua te rug bragten. Daar by is dit blad zeer effen, dun en glad, waarom het veel tot inpakken der waaren gebruykt word. *Zyne bladeren,*

De vrugten of vygen, die deze boom voortbrengt, komen in grooten getale aan eenen ſteel voort, die de dikte van een arm heeft; en hangen daar aan in boſſchen van zestien of meer Pieſſangs boven den anderen, zoo dat die ſteel door de ſwaarte krom gebogen nederhangt, wyl 'er wel hondert vyftig en meer Pieſſangs aan dezelve gezien worden. Deze vrugten hebben de gedaante van eene langwerpige komkommer, en leggen met de enden hoornswyze na den anderen toe; zynde onryp van een papegaay-groene verwe, en ryp glad en geel van ſchil, onder welke men eene witte murwagtige doch egter vaſte en zoete ſtoffe vind, die een aangenaamen geur en ſmaak heeft, eenigzins ryns en wat na vygen trekkende Men doet met dezelve in Indiën al wat men in Holland met appelen kan doen. Aanmerkelyk is het, dat zich in yder doorgeſnede vyg de gedaante van een kruys opdoet, waarom de Portugeezen uyt eerbied dezelve noyt ſnyden maar altyd breken zullen. *en vrugten.*

Hunne vreemde Goden beschreven. 't Geen ik wegens dezer Wilden Godsdienst en Afgoden gezien heb, is zeer wonderlyk. Twee steenen van eene groote, die het geloof te buyten gaat, verstrekken hun tot Goden. De eene was bovenmaaten breedt en lag ter aarden neer, op dezen stont de andere steen, die van zulk eene uytgestrektheyd en hoogte was, dat zeven onzer mannen met uytgestrekte armen in 't ronde naauwlyks in staat zouden konnen zyn om den zelven te omvademen. Zoo dat het my en allen anderen voor onmogelyk voorquam, dat deze steen, van de inwoonders dezes Eylands, hoe groot en sterk dezelve mogten wezen, had konnen beweegt en op den anderen steen geplaatst worden, want by deze dikte had hy nog volkomentlyk de hoogte van drie menschen.

Ontrent den top was in dezen steen gesneden of ingehouwen de gedaante van een menschen hooft, verçiert met eenen krans, die als een Musivisch of ingelegt werk uyt kleyne steentjes niet heel onbillyk was te zamen gestelt. De naam van den grootsten Afgod was *Taurico*, en de andere wiert genoemt *Dago*, ten minsten dit waaren de woorden die zy dezelve toeschreeuwden, en waar mede zy dezelve aanbaden.

Waar zy van zouden konnen gesproten zyn. 't Zal my niet wonder voorkomen, indien mogelyk yemant, die dit komt te lezen, van gedagten wiert, dat deze groote mannen wel konden wezen van het nakroost dier Kananiten, die wy vinden, dat onder hunne Goden eenen Afgod genoemt *Dagon* geëert hebben. Welker lichaamen de gemeene lengte verre overtroffen, en die door Josua uyt hun land en bezittingen verdreven zyn. Schoon het waarschynlyker voorkomt, dat dezelve van het geslagt der Patagonen, daar wy zoo even van gesproken hebben, zullen wezen, die van het vaste land door storm met hunne schuytjes op deze Eylanden zullen vervoert zyn. Maar of de Patagonen zelfs niet zyn van de nakomelingen dier oude Kananiten, en inwoonders van Phenicien, die voor Josua vlugtende, uyt de Middelandsche zee, door de Straat, met storm in den grooten Oceaan, en aan de stranden van Zuyd America konnen zyn gevoert, en zich van tyd tot tyd langs het vaste land naar de naastleggende Eylanden konnen hebben begeven, geloove ik niet dat yemant heel ligtelyk,

of geheel zal verwerpen, of t'eenemaal voor waaragtig aannemen.

Voor deze twee Afgoden, *Taurico* en *Dago*, hadden deze Wilden zeer groote agting, en eerdenze met veel eerbiedigheyd; voornamentlyk met danszen, juychen, ſpringen, en in de handen te klappen, op die wyze, als wy in de Heylige Boeken lezen, dat de kinderen Iſraëls het kalf, door Aaron uyt goud gegoten, geëert hebben. En wanneer het geſchut, daar zy groote vreeze voor toonden, wiert geloſt, en de ſwaare ſlagen hen in de ooren klonken, maakten zy verbaazende en wonderlyke gebeerden en ſprongen, dan wezen zy met een uytgeſtoken vinger op onze mannen, en dan op hunne Goden; welke zy om hulp tegen ons ſchenen te ſmeeken, en met een naar geroep en gehuyl van *Dago*, *Dago*, aanriepen. *Wondere Godsdienſt*

Terwyl wy voor dit Paaſſchen-eyland lagen, overviel ons een groote ſtormwind, die op de ſchepen zoodanig aandrong, dat ik geene andere gedagten had, als dat dezelve van hunne ankers zouden los dryven, en wy met dezelve tegen deze kuſt aan een jammerlyk eynde komen; dan Godt verhoedde het, door dien de ſtorm eyndelyk bedaarde, zonder dat de ſchepen ſchade door dezelve geleden hadden. *Groote ſtorm.*

Den 12[den] April ſtaken wy, dit Eyland verlaatende, weder in zee, en ſtelden onzen kours naar het Weſten. *Vertrek van dit Eyland.*

Den 21[ſten] der zelve maand bevonden wy, dat wy waaren op 27 graaden Zuyder breedte, ontrent 650 mylen van het landſchap Chili.

VII. HOOFDSTUK.

De leeftogt en water vermindert op de ſchepen. Zy worden door de ſcheurbuyk aangetaſt. Kwaadaardigheyd der Scheurbuyk. Hulpmiddelen daar tegen. Komſt aan 't Water-eyland, daar de Afrikaanſche Galey verongelukt. Vyf mannen blyven aan land. Vliegen Eyland. Veele bewoonde Eylandjes. Zy zien een

 onbe-

onbekent Eyland. De inwoonders willen 't landen beletten, en worden tot vrede genootzaakt. Ruyling. Kokosboom en Noot. Wyn di Palma. Algemeen nut en voordeel dezer boomen. De Reyzigers vallen in de laagen dezer Eylanders, en worden met steenen kwaalyk gehandelt. Waarom dit 't Verkwikkings eyland genoemt word.

De leeftogt en water der Reyzigers vermindert.

DEn 27sten April namen wy de hoogte van 23 graaden 2 min. Zuyder breedte. Hier nu begonnen al die ongemakken, die gemeenlyk den geenen, die eenen langen togt doen, op de hielen volgen, en tot gefswoore vyanden strekken, ons meer en meer te benaauwen en te overvallen. Want de medegevoerde lyftogt, in hoe grooten overvloed dezelve ons verzorgt was, wiert egter van dag tot dag minder, zoo dat de portien ook magerder en schraalder wierden uytgedeelt, wyl wy met de leeftogt die 'er overig was nog zoo veel weegs moesten afleggen, zonder te weten wanneer en waar wy andere zouden konnen bekomen. Hier by was het brood en bischuyt door den schimmel en vermuftheyd bedorven, gelyk ook de verdere teerkost, die daar en boven van 't groot getal van wormen en maden krielde.

Het water begon ook al te ontbreken, en wiert by kleyne maat het scheepsvolk toegemeeten, dat stinkende en byna vol wormen naauwlyks in staat was om den onmatigen dorst te lesschen, en de lichaamen door sterke hette uytgedroogt te bevogtigen, en dus de verloorene kragten te herstellen. Ik moet bekennen, dat my deze dorstlyding het allermeest beswaarde, en dat ik dezelve veel minder als veele andere kon verdragen.

Zy worden door de Scheurbuyk aangetast.

Hoe kon het minder wezen of de ziektens en voornamentlyk de scheurbuyk, die met regt de beul der zeevaarenden genoemt word, moesten hier door hand over hand toenemen, en met grooter woede over ons triomferen, dewyl de zelve haaren oorsprong trekt uyt eene drooge en versmagtende zeelugt, zoute en bedurve kost, met gebrek van genoegzaam drinkwater, daar de koude der nachten ook veel quaad toe doet. Want deze ziekte is niet anders

anders als eene kwaade voeding des geheelen lighaams, waar van de Maag en de Melkklieren des Darmscheels de deelen zyn, die het meest beschadigt worden, en de Mild en Lever ook hun deel hebben; dewyl de vogten, die de maag en de genoemde klieren, door des zelfs slymerigheyd bezet houden, door de gezegde ongemakken van dag tot dag scherper worden; voeg hier toe een dikke en scherpe gal met het ziltige speekzel, dat door gebrek van het noodige drinkwater geduurig doorgeslikt word.

Deszelfs kwaadaardigheyd.

De eerste kentekenen van deze kwaal ontdekt men aan het tandvleesch, dat niet alleen swelt, maar swart en verrottende word, waar door een stinkende aassem ontstaat, en de tanden bederven, en zoo los worden, dat geenerley spys, ik laat staan de harde scheepskost, daar mede geknaauwt kan worden. Hier na verspreyd zich dezelve over het geheele lighaam; op de beenen, armen, en elders, inzonderheyd aan de knieschyven, laaten zich swarte, blaauwe, roode en purpere plekken zien, zoo groot als een vloobeet; verzelt met smerten in de gewrigten. Dan laat dezelve zich zien door geswellen aan armen, heupen en schenkelen met groote blaauwe en bruyne plekken, gelyk de zulke zyn, die door swaare stooten of stokslagen veroorzaakt worden. Dan ziet men lyders, welkers tandvleesch met overlange en swarte kegelen ten monde uytwast, men beschouwt verhemeltens, waar aan dikke verdorve brokken vleesch zitten, die met een gereedschap schoon weg genomen zynde, 'er des anderen daags weer zyn. Men ontmoet hoofden, die door een overmaatige swelling eene afschuwlyke gedaante vertoonen. Hier by komen beving, loomigheyd, benauwtheyd, hik, hoest, koorts, winden, weedom des hoofts, hartklopping, spanning des buyks, en trekking der ledemaaten; zoo dat de lyders zeer groote smerten uytstaan, en, als het kwaad is ingeworteld, jammerlyk sterven. Maar men moet niet denken, dat alle deze kwaalen te gelyk een eenig mensch aandoen, want om hem uyt het leven te rukken zyn maar weynige van nooden.

Hoe de zelve genezen word.

Wat de middelen belangt, waar door deze doodelyke kwaal kan worden geneezen, en voorgekomen. Ik ben van oordeel dat een naauwgezette levensregel hier in alle geneesmiddelen

te

te boven gaat. Maar hoe verre die op zulke lange ſcheeps-togten te zoeken is, is yder genoeg bekent. Zout vleeſch en ſpek, mitsgaders ſtokviſch, dat de dagelykze ſcheepskoſt is, is ten hoogſte ſchadelyk; de gort is nog de beſte ſpyze, indienze met wat wyn geſterkt word. De lepelbladen beſluyten wel in zich een groote kragt tegen deze ziekte, maar ze moeten van haare natuurlyke hoedanigheden niet berooft zyn; want deszelfs overgehaalde geeſt is te hitzig, en oorzaak van een grooter uytwaaſſeming, waar door de fynſte deelen te ſchierlyker uytdampen, en de grooffte des te lymiger en ſcherper worden. In 't begin kan men deze ziekte 't beſt tegengaan met zuurtemperende, verdunnende en uytdampende geneesmiddelen, en die de maag en het hart verſterken; maatelyke ſerpe mondſpoelingen zyn voor het uytwendige ook heel heylzaam. Maar als de kwaal, door de langduurige reyze, de overhand heeft gekregen, zyn alle deze middelen kragteloos, en niets is in ſtaat om den triomferenden vyand te wederſtaan of te overwinnen, als een ſpoedige ontdekking van 't een of 't ander Land. Want het is naauwlyks te beſchryven wat een verandering de landlugt in deze ziekte maakt, en dat het gras der velden, hoe gering het ook ſchynen mag, in 't vermogen is om die kwaal beter te genezen als alle opgepoetſte geneesmiddelen.

Verkeerde gedagten veeler Geneesmeeſters.

Ik kan niet nalaaten van my ook in 't voorbygaan te verwonderen over die verſtandige Geneesheeren, die zoo breed van de ſcheurbuyk weten te redeneren, en met een ingebeelde wysheyd ſtaande houden, dat indien men na hunnen raad en aangeprezene geneesmiddelen leefde, dan geen ſchip van de ſcheurbuyk zoude worden aangetaſt. Want waar beſtaan doch die heerlyke middelen in? Immers altyd in ingredienten, die op de ſchepen (na langen togt) noyt te vinden, of al verbruykt zyn.

De ſchepen komen by 't water Eyland.

Den 20ſten Mey kwamen wy op 14 graaden 41 min. Zuyder breedte, daar wy een groote menigte van blinde klippen, rotzen en kleyne eylanden, door een verwart, ontmoetten; zoo dat wy van gedagten waaren, dat dezelve eertyds aan den anderen verknogt en vaſt land zynde geweeſt, door den aandrang van water van een waaren geſcheurt. Onder deze ſtak boven

an-

andere als het aanzienlykste uyt een Eyland, dat met veel water en rivieren was doorsneden; het geene daarom met den naam van het Water-eyland, door Schouten en le Maire, die het zelve op hunnen Australischen togt in 't jaar 1616. ontdekt hebben, gedoopt is.

Daar de Afrikaanze Galeye verongelukt.

In dezen doolhof van rotzen en eylanden hadden wy het ongeluk van de Afrikaansche Galeye, een onzer schepen, jammerlyk te verliezen, dat op de klippen raakte, te barsten stiet en dus verbroken wiert. Men mogt het nogtans wel voor een geluk rekenen, dat alle de menschen, die op het schip waaren, geborgen en behouden wierden, welke op onze twee overige schepen verdeeld, de daar op zynde manschap versterkten. Door de swaare branding die op de wal stont, was 't ondoenlyk voor de schepen om heel digt by het land te naderen; daar ook geen ankergrond te bekomen is. Het is een laag, zandig en klippig Eyland, zynde van binnen meest al verdronken land, maar aan den kant staat het vol geboomte, onder welk men evenwel geene Palmitas nog Kokosboomen vind; 't geen ik geloove dat de reden is, waarom het niet bewoont is. Nogtans zyn vyf van onze mannen, die door de branding aan land gekomen waaren, hier al willens op dit eyland gebleven, en hebben niet weder 't scheep willen komen; verdrietig zynde over alle de ongemakken die ze alreeds uytgestaan hadden, en vreezende dat hen nog meer rampen stonden over te komen en over 't hooft hingen. Het is voor de zelve niet quaad geweest dat het bovengemelde schip verongelukte, dewyl zy uyt de overblyfzelen daar van, en 't geen 'er aan land gespoelt zal zyn, overvloedig van wapenen en alle noodzaakelykheden voorzien wierden.

Vyf mannen blyven hier uyt vryen wil aan land.

Hunne komst by 't Vliegen Eyland.

Den 25sten Mey zeylden wy het Vliegen eyland voorby, ook door den voorsz. Schouten op dien togt ontdekt. Dit is mede van binnen overal vol zout water, en voorzien met zeer veel groene wilde boomen; het word bewoont door Wilden groot van lichaam en met boog en pylen gewapent. Den naam van dit Vliegen eyland heeft het te regt bekomen door de ongelooflyke menigte van vuyle vliegen, daar het zelve mede bedekt is; die niet nalaaten ook aan boord te komen, en yder

een

een zoo dik op 't lyf en in het aangezigt vliegen; dat men niet weet op wat wyze zich voor dezelve te verbergen; wyl men kwaalyk kan eeten of drinken, en alles daar van vervult word, dat twee of drie dagen met veel ongemak duurt, wanneer deze ongenodigde gasten 't schip verlaaten.

En by veele bewoonde Eylandjes.

Den 29sten Mey zeylden wy tusschen veele rotzen en eylanden door, daar wy hier en daar wel eenigen rook zagen opgaan, een teken dat dezelve bewoont wierden; maar wy hadden geen gelegentheyd om te konnen landen. Wy vonden dat wy waaren onder 15 graaden 17 min. Zuyder breedte, en de lengte van 224 graaden.

Zien een onbekend Eyland.

Den 1sten Julii kregen wy op 15 graaden 47 min. ter lengte van 224 graaden een Eyland in 't gezigt, dat tot nog toe niet door de Europeërs bekent of bezogt is geweest. Wy voeren om het zelve te beschouwen en ons te ververschen met de schuyten derwaarts, daar de inwoonders, die ons van verre zagen naderen, op den oever stonden, om ons te keer te gaan en het landen te verhinderen. Dit is een volk van een uytmuntende gedaante, en door den anderen wel besneden en zeer schoon van lichaam; ja hunne huyd, dat te verwonderen is, is zoo wit en blank, als of ze alle in Holland gebooren waaren.

De Inwoonders willen met gewelt 't landen beletten,

Zy toonden grooten moed te hebben, om ons af te wagten; want zoo ras wy genadert waaren liepen en sprongen zy als dolle mannen in het water ons te gemoet, en stietten met veel wreedheyd met hun geweer, bestaande uyt spiessen en lanssen, welker punten gewapent waaren met zeer scherp hout, dat in het vuur zoo hard als eenig yzer gebrand was. Waarom wy genoodzaakt zynde ons te redden, en het leven tegen dezen vyandlyken aanloop te beschermen, met onze snaphaanen vuur gaven, dat deze woeste krygers aanstonts het haazepad deed kiezen, en dwong om naar een goed heenkomen te zien; want zoo ras zy de doodlyke gevolgen van deze wapenen gesmaakt hadden, keerden zy ons den rugge toe, en namen hunnen toevlugt tot eene hooge steyle rots, daar zy met een ongelooflyke snelheyd als meerkatten tegen opvlogen.

Maar worden tot de vrede genootzaakt.

Hier van daan deeden zy ons begrypen, wyl zy wel zagen dat hunne kragten tegen de onze te kort schoten, dat zy alle

vyand-

vyandlykheden wilden agterlaaten, en als vrienden met ons handelen, gelyk wy van onzen kant ook veele middelen in 't werk ſtelden om dezelve tot ons te lokken, wyl wy alle ververſching ten uyterſte van nooden hadden. Als dit naar onzen wenſch uytgevallen en 't beſtand, om zoo te ſpreken, gemaakt was; bragten zy hunne Waaren naar ons toe, beſtaande in Kokosnooten en een zeker bitter kruyt, van ſmaak als Hollandſche tuynkars, 't geen hier zeer overvloedig gevonden wort, daar zy in ruyling verſcheyde beuzelingen en geeſtigheden van kleyne ſpiegeltjes, glaze koraalen van allerley verwen, kammen, bellen en diergelyke ſnuyſſeringen van kleene waardy, voor ontfongen, waar mede zy zoo wel ja beter in hun ſchik waaren als wy met de nooten en het bitter kruyd; dat voor ons veel nutter en aangenamer (in deze geſteltenis van zaaken) als goud en zilver was, wyl wy daar door een merkelyke baat en ongelooflyke verkwikking genoten tegen het ſcheurbuyk, dat ons alreeds in eenen beklaaglyken ſtaat had gebragt.

Onderlinge ruyling.

By gelegentheyd dat ik hier van de Kokosnooten ſpreek, zal ik den Lezer eene beſchryving der zelve mede deelen. Den Kokosboom, die ook dikwils na 't Maleyts Calappaboom genoemt word, komt met regt de eerſte plaats onder al de Indiſche boomen toe; wyl hy niet alleen in alle Oorden der beyde Indiën gevonden word, maar ook alles verſchaft wat een menſch tot zyn levens onderhoud van nooden heeft. Hy komt voort uyt een geplante Noot, en ſchiet regt op by leedjes, die yder een kerf hebben, ter hoogte van ruym vyftig, zestig en meer voeten. Kleen is hy van wortel, en asgraauw van ſtam, die doorgaans een dikte van vyftien duym houd, doch onder aan wat dikker is; 't beſte tiert hy aan den zeekant, en langs de in zee vlietende rivieren. Nergens heeft hy takken als boven aan, daar dezelve, ten getale van vyftien of zestien, eenen ronden top maaken. Zy zyn wel twaalf of veertien voet lang, redelyk dik, met een geut in 't midden en eenen ronden rug, voorzien ten wederzyden met veel neerhangende bladen, die jong zynde wit, daar na groener worden, en ruym een vinger breed en drie ſpannen lang zyn; tuſſchen deze bladeren komt de bloezem voort, niet ongelyk de Caſtanien, die afvallende een ſlang-

Kokosboom beſchreven.

agtig deel naarlaaten, dat wat breed is, waar uyt de Nooten gebooren worden, die tot veertig, vyftig toe by riſten van agt, tien en meer aan harde ſtronken hangen, en de groote hebben van den bol van een hoed, en langwerpig rond zyn.

Kokos-nooten. De buytenſte dop van deze Kokosnooten beſtaat uyt een dikke ſpongieuze bolſter van veele rosagtige door een loopende vezelen, onder welke een harde bruyne ſchaal komt, die het pit beſluyt, dat byna een duym dik zich geheel rondom het binnenſte van den dop ſtrekt, en eenigzins hard is, wit, voedzaam en van ſmaak als een hazelnoot met een holte in 't midden die vol is van een zoet, lekker, gezond en ververſchend water. Met welk water de Noot als ze nog groeyt, geheel vervult is zonder eenig pit, dat zich eerſt met het rypen rondom het binnenſte van den dop alzoo zagt als room zet; en als de Noot ryp is meer en meer toeneemt en hard word. Die, ſchoon zy vry zoet is, hard valt om te verteeren en daarom zelden gegeten word; zoo dat het zoet en kragtig water het meeſt genuttigt word.

Boven in den top van den boom is een ſoort van een Palmiet, dat langwerpig, bolagtig en van verwe ſpierwit, in een ſchede beſloten is; 't geen door een keurige hand bereyd een ſmaakelyk voedzel als bloemkool geeft. Maar wanneer men dit pit uyt den boom neemt, kwynt hy en ſterft eerlang, waar uyt ik vaſtſtelle, dat de groeyzaamheyd van den boom (die lang leeft) in dit pit beſtaat.

Wyn di Palma. Uyt dezen boom is 't ook dat de vermaarde wyn di Palma getapt word, die op Ceylon *Suri*, in Ambon *Towak*, en elders *Noddi* genoemt word, en in kleur na wey gelykt. Om dezen wyn te bekomen ſnyd men een zyner beſte bloeſſem-ſtronken af, eer 'er eenige vrugt aan is, waar uyt eene aangename vogt zypelt, die in een onderhangenden pot of bamboes ontfangen word, en in een etmaal wel een ſtoop nats uytlevert; zynde zeer zoet en lieflyk, maar moet in vierentwintig uuren gedronken worden, wyl hy zuur word en binnen drie dagen de eygenſchap van azyn bekomt. Deze uytzypeling duurt gemeenlyk zoo lange als de vrugt zou hebben moeten groeijen en dan verdroogt het. Indien alle drie de vrugtdragende takken dus afgekapt worden,

brengt de boom dat jaar niets voort. Deze drank word door geheel Ooft-indiën 's morgens en 's avonds te koop gebragt. Maar de eygenaars die veel boomen bezitten, trekken door kragt van vuur uyt het zap, dat in de oude boomen zoeter en fterker als in de jonge is, een brandewyn, die Arak genoemt word, en daar een groote winft van komt; ook koken zy 'er een bruyne en witte zuyker uyt door 't bydoen van kalk. Maar laaten wy eens kortelyk befchouwen, wat 'er verder uyt dezen boom voor nuttigheden by alle volkeren getrokken worden.

Algemeen voordeel en nuttigheyd der Kokosboomen.

De jonge bladeren dezes booms dienen den Malabaaren om op te fchryven, ook worden 'er de huyzen mede bedekt; gelyk 'er de Indiaanen ook hoeden, beurzen, matten, mandens en waayers van maaken, en 'er veele andere kleene dienften uyttrekken. Van het hout des booms, dat zagt, wit en fpongieagtig is, bouwt men huyzen en vaartuygen. De buytenbolfter der Noot word geklopt, wanneer de kwaade ftof als zaagzel wegvalt, overlaatende veele kleene vezels en zagte draaden, die tot gaaren gefponnen worden, waar van men kleederen, zeylen, behangzels, allerley touwerk en veele goede kabels maakt, die *koire* kabels genoemt worden en zeer lang duuren. Men kalefatert 'er ook de fchepen mede, en draayt 'er lont af, die zeer goed is en vinnig brand.

De harde dop dezer Nooten verfchaft den Inlander fraaye beekers, kroezen, koppen, nappen, lepels, tregters, ja allerley eet- en drinkvaten. Zeer glad en bruyn gepolyft dienen ze den Grooten tot Pinangdoozen, en worden met goud en zilver beflagen.

De pit van de Noot word niet alleen uyt de hand gegeten, maar ook veel gebruykt tot vleefchnat, en om ryftenbrey van te kooken, daar men dan dus mede leeft. De buytenfte baft neemt men van een drooge Noot af en geeft twee goede flagen op het midden der zelve, die in twee gelyke deelen breekt en het water uytftort, wanneer men met een kleene daar toe gemaakte rafp het pit fchoon uytrafpt en in verfch water te weeken legt, het welk wit word en den naam krygt van Kalappus melk; hier in kookt men ryft, vogels, moeskruyden en vleefch, dat een fmaakelyk nat geeft.

Heylzame Olie. Behalven drank en voedzel trekt men nog uyt de Noot een olie, die van meer nuttigheyd is, en versch zynde voor boter dient, gelyk men ook moeyte heeft om den smaak dezer olie, wanneer 'er visch of iets anders mede gebakken word, van die van de boter te onderscheyden. Als deze olie wat ouder en sterker word, word ze tot nachtlicht in de lampen gebrand. Heel versch of heel oud is dezelve heylzaam voor veelerley kwaalen, en is van goed gebruyk om door 't stryken lamme leden en andere ongemakken te regt te brengen en te genezen. Om deze olie te maaken neemt men Nooten die lang geplukt zyn, om dat der zelver pit zagt en olieagtig is, dat geraspt en in versch water te weeken gelegt word; waar na men het zelve kookt, wanneer 'er een olie boven op komt dryven die men 'er afschuymt, en dit is die schoone Kalappus olie.

Dus blykt het dat deze Kalappusboom van de uyterste nuttigheyd is voor het menschlyk leven, wyl hy alles verschaft wat men tot onderhoud van het zelve van nooden heeft. Gelyk zich 'er dus de bewoonders van de Maldivische eylanden van bedienen, die geheele schepen uyt dezen boom te zamen stellen, zonder dat 'er een eenige yzere nagel aankomt, zynde alleen met touwen van den Kokosbast te zamen gehegt. Al wat dient om deze scheepjes door zee te brengen, met hun lading, spys, drank, en kleeren, trekt zynen oorsprong van den zelven boom. Maar laat ik my niet langer met dit onderwerp ophouden.

De Reyzigers vallen in de lagen dezer Eylanders. Schoon het door deze onderlinge ruyling scheen, dat deze voorsz Wilden met ons in een goed verstand en vriendschap geraakt waaren, ondervonden wy kort daar op, dat dit niet meer als een geveynsde vrede was, die alleen maar diende om ons te bedriegen, en des te beter in hunne lagen te doen vallen; met welken schelmschen aard meest al de Inwoonders der Eylanden, die in deze zeên leggen, besmet zyn. Want als eenige onzer manschap gelast om het land te bezien en dat verder te ontdekken, door een zeer naauwe en enge weg tusschen de rotzen en klippen landwaarts aantrok, om de gestaltenis en *Worden door een oud man gewaarschouwt.* geschapentheyd des zelfs te bezien, zoo komt hen eene heel oude grysaard te gemoet, die, wyl hy de onze nog zy zyne taal verstonden, hen door veel tekenen en middelen wilde

M: Balen inv.

wilde doen begrypen, dat het daar voor hen niet veylig was, en dat zy best zouden doen van weer rugwaarts te keeren: hier om wees hy met zyne hand te rug, en om hen het aanstaande gevaar en de heymelyke lagen te beter te doen begrypen, nam hy een steen van den grond op, die hy voor zich ter neer wierp. Hoewel ons volk hier door hadde behooren te verstaan (gelyk zy ook wel eenigzins deeden) dat deze Wilden hen van den top der rotzen met steenen zouden komen bestoken; sloegen zy, zich op hunne wapenen betrouwende, evenwel de vermaaninge en teekenen van dezen goeden ouden Wilden in den wind, en trokken voort; maar zoo ras waaren ze niet wat verder voortgegaan of een ysselyke stortregen en hagelbuy van steenen kwam hen van alle zyden, eer zy 'er 't minst om dagten, overvallen, en wel in zoo grooten meenigte en met zoo een geweld, dat veele van ons volk daar door gekwetst en gelemt wierden, zonder dat zy grooten tegenweer om zich te beschermen, en de Wilden van boven te verdryven, konden doen, die hunnen aanslag op al te goeden en te zekeren plaats hadden in 't werk gesteld. Zoo dat ons volk tegen wil en dank genoodzaakt en gedwongen wiert om den voet te slaaken, en met hunne gekwetste koppen te rug te keeren, nog al blyde zynde, dat het 'er niet erger afgeloopen was.

En met steenen kwaalyk gehandelt.

Wat verder deze schelmen en verraaders betreft, die, gelyk ik gezegt heb, van een fraaye en schoone gestalte zyn; zy hangen in hunne ooren ten vercierfel peerlen, die zekerlyk al van een goede grootte zyn. Om hunnen hals en lichaam dragen zy ten zonderlingen cieraad schelpen van Pareloesters.

Wyl wy door het bittere kruyd, dat hier in groote menigte wast, en dat wy van de Wilden hadden ingeruylt, veel baat en verkwikking in onzen ziektens hadden ontfangen, zoo wiert aan dit nieuw ontdekte Eyland van ons den naam van 't verkwikkings-eyland toegevoegt.

Waarom dit 't verkwikkings eyland genoemt word.

VIII. HOOFD-

VIII. HOOFDSTUK.

Gebrek der lyftogt en toeneming der ziektens. Besluyt om naar huys te keeren. Vreemd Eyland. Fraaye schuytjes dezer Eylanders. Dat men 't Boumans eyland noemt. De Reyzigers vinden weder Reuzen. Patattes. Zy komen by Arimoa, daar Schouten en le Maire eertyds slegt onthaalt wierden, en zy beter ontfangen worden en met verversching voorzien. Inwoonders van Arimoa. Moa. Schoutens eyland. Gilolo. Nagelboom beschreven, en voordeelen der Compagnie aan dezelve. Konings Nagelen. Nootemuscaatboom. Wat de Compagnie voor dezelve geeft.

De lyftogt vermindert, en de ziektens nemen toe op de schepen.

NA dit voorval met deze schelmze Wilden, vertoefde men hier niet lang, maar raakte weer onder zeyl, en dewyl de victailje van dag tot dag allengskens verminderde, en daar en tegen de ziektens, niet tegenstaande de verkwikking door de bittere kruyden, geduurig tot onzer aller droefheyd vermeerderden en swaarder wierden, ontsakte zelfs den hardvogtigsten de moed, om ons oogwit te bereyken, en zoo verre met de schepen te konnen komen, als onze reyze lag; waarom de Opperhoofden der schepen den Raad beleyden, alwaar met rypen raade overwogen wierd, of 't mogelyk en raadzaam was de reyze te vervolgen, en dezelve tot zoo verre als de Lastbrief lag voort te zetten, daar een weynige leeftogt nog maar overig was, en het te verwagten stont, dat ons eerstdaags alle noodige dingen stonden te ontbreken, dan of het noodzaakelyker was van cours te veranderen, en den besten weg t'huyswaarts in te slaan, dewyl de ongemakken en ziektens sterk vermeerderden, waar door de Equipagie dagelyks swakker en minder wiert; welke ongemakken na alle waarschynlykheyd meer en meer stonden toe te nemen; dit alles wel overwogen zynde, wierd 'er vastgesteld en besloten, dat men van

Men besluyt om naar huys te keeren.

cours

cours veranderende, den weg naar het lieve Vaderland, door de Ooftindiën, zoude ondernemen. Wy lagen toen op 15 graaden 47 min. Zuyder breedte, de lengte van 224 graaden 18 min. zynde na onze giffinge twaalf honderd mylen van Peru afgezondert.

Den 12[den] Junii kregen wy de hoogte van 15 graaden 16 min. Zuyder breedte, en de lengte van 205 graaden 8 min.

Den 14[den] dito ontdekten wy twee Eylanden, welke wy om d'onftuymige en ruwe zee niet digter konden naderen, om de zelve te bezien, maar hadden daar en tegen het vermaak, dat de inwoonders der zelve ons quamen befchouwen, en met veele fchuytjes rondom de fcheepen fwieren, die zoo fraay en konftig gewrogt waaren, dat 't nauwlyks te gelooven is dat onder zulke Wilde volkeren iets diergelyks kan gevonden worden; wyl dezelve van zoo een kunftig maakzel, aardigen toeftel en fraaye gedaante waaren, en door veelerhande konftig ingefneden figuuren verfiert, dat men zich niets fierlyker verbeelden kan; en zeker het ingefneden of ingehouwen beeldwerk, dat het grootfte fieraad dezer fchuytjes was, was zoo konftig, dat ik niet twyfel, of men vind in Europa veele beeldfnyders, die het niet netter zouden konnen uytwerken. De voerders dezer fraaye fchuytjes waaren gewapent met werppylen, en hadden hun hooft verfiert met groene bladeren en het lichaam bekleed met riet. Dit Eyland kreeg den naam van het Boumans eyland na den fchipper Bouman. Zeer luftig en vermaakelyk was het om te aanfchouwen, vrugtbaar en met boomen omringt, onder welke zich veele Palmytboomen vertoonden.

Komft by een vreemt Eyland.

Fraaye fchuytjes dezer Wilden.

Dat men 't Boumans Eyland noemt.

Den 15[den] Junii kregen wy een eyland in het gezigt, dat eene lengte van zeven mylen befloeg, leggende op de hoogte van 13 graaden 41 min., en de breedte van 200 graaden 15 min. Veelen bevong de luft en begeerte om dit Eyland aan te doen, in hoope van daar eenige ververfchinge te zullen bekomen: maar het wierd uytgefteld, en wy vervolgden onze reys, zonder hier aan land te treden, om dus den tyd te fpaaren, dewyl dagelyks hoe langer hoe meer onze elenden en ongemakken vermeerderden, en de ziektens door veele toevallen fwaarder en grooter wierden.

De Reyzigers zien veele Eylanden.

Den 18^den^ Julii vernamen wy veele en verſcheyde Eylanden, en onder andere nieuw Zeeland, dat na giſſing ontrent 300 mylen groot is, en onder 6 graaden Zuyder breedte en de lengte van 166 graaden legt.

Vinden aan land veelen Reuzen. Den 20^ften^ Julii maakten wy ons gereed om naar het naaſte land te vaaren, en te bezigtigen wat op het zelve, tot onzer verkwikkinge, te vinden was; maar zoo ras wy het land onder onze voeten kregen, zagen wy deszelfs inwoonders, die met groote ſchreden en een yslyk getier en geſchreeuw ons te gemoet kwamen loopen. Dit waaren ook zulke gaſten als wy op het Paaſſchen Eyland gezien hadden, alleenlyk waaren zy wat kleynder van geſtalte, en niet grooter als negen of tien voeten. Verder was dit Reuzen geſlagt van een zeer ſwarte verwe, en voor het grootſte gedeelte geheel naakt, zoo als zy van 's moeders lichaam gekomen zyn: van een wreed en ſtuurs wezen, en ſtouten en dapperen imborſt, die ſcheenen wel wat te zullen durven ondernemen en uyt te voeren. Wy konden niet anders als 't manvolk te zien komen; maar vrouwen nog kinderen vertoonden zich niet voor onze oogen, miſſchien hadden zy dezelve uyt vrees voor de onze landwaard in gezonden. Wy bezigtigden ook hunne huysjes of hutjes, daar niet veel in te zien nog te vinden was; wyl al het huys- en voorraad, dat in dezelve lag, beſtont in wortelen, die Patattès genoemt worden, en viſchnetten, waar mede het ſchynt dat zy zich meeſt geneeren.

Patattes. De Patattès zyn wortelen niet ongelyk de artiſchokken, en vallen in ligte en middelmatig vogtige gronden, en ſchieten zagte bruyngroene bladeren, die wat na de ſpinagie ſwemen. Zy kruypen langs de aarde, wortelen door vezeltjes, en dragen een bloem gelyk een klokje, aan welker eynde 't zaad groeyt. Gemeenlyk zyn de wortelen wit, ook wel rood, gemarmeld, geel en violet. Zy worden gebraaden in een digt toegeſtopte pot met weynig water, en zyn dan zeer gezond en ſmaakelyk.

Den 22^ſten^ dito, waren wy gekomen op 2 graaden 25 min. Zuyder breedte, en de lengte van 156 graaden 15 min. Hier vertoonden zich in onzen weg meer als vyftig, zoo groote als

kleyne

kleyne, hooge en lage, Eylanden; zy lagen alle digte by malkanderen, niet meer of min als een uur van een gescheyden.

Den 31^ften^ dito wierden de ankers uytgeworpen digte by het bewoont Eyland Gramoa of Arimoa, dat niet verre van het Eyland Moa of Demoa aflegt, 't welke mede bewoont is. Beyde zyn zy ontdekt en gevonden door den meergemelden Schouten en le Maire in 't jaar 1616., die op Moa met de Wilden overhoop raakten, want als zy den 1^ften^ Junii daar aan land voeren met twee schuyten, om kokosnooten en andere verversching te haalen; maakte de Schipper, die 't gebied over deze schuyten had, zoo veel bravaden, dat het den Indiaanen verdroot, die zich op hun hoede houdende, het volk, zoo ras het aan land kwam, zoo fel met schigten beschoten, dat 'er wel zestien swaarlyk gekwetst wierden, nevens den koopman Aris Klaasz, die dwers door de hand geschoten wierd, terwyl de Schipper, oorzaak dezes onheyls, hem onder de Doft, daar de Maats op roeyden, verschool. Zy schoten wel weer onder den hoop met musketten en steenstukken, maar moesten evenwel voor het geweldig schieten der Indiaanen wyken, die hen tot onder het schip vervolgden. Des anderen daags staken zy, om wraak te nemen, op een kleyn byleggent eylandje eenige hutjes in brand, daar de Swarten geweldig over tierden en riepen, maar zy schoten met grof geschut onder dezelve en boschwaards in, dat 'er geen een meer voor den dag dorst komen; maar een man afzonden die vreede verzogt, 't welke zy verkregen, en waar op zy den Nederlanderen allerley ververslching aanbragten, die dus van haar ten laatsten groote vriendschap genoten. Op Arimoa waren de Swarten ook zeer vriendelyk, hielpen hen de zegen trekken, en gaven haar zoo veel kokosnooten als zy begeerden.

Zy komen by Arimoa en Moa.

daar Schouten en le Maire eertyds slegt onthaalt wierden,

Als de ankers voor dit eyland Arimoa (gelyk wy gezegt hebben) geworpen waaren, wierden 'er eenige booten bemand om te bezien of zy aan land zouden konnen komen; zoo als dezelve naderden, kwamen de inwoonders des Eyland wel met twintig van hunne scheepjes ons te gemoet vaaren, die opgepropt waaren met mannen, alle met boog en pylen gewa-

en zy beter ontfangen worden.

wapent; zy vielen ons nogtans niet aan, maar hielden zich gereed, en keerden met ons naar het Eyland te rugge, daar zy ons in het aan land ſtappen niet verhinderden, maar het zelve gewillig toelieten. Hier kwamen zy altemaal voor den dag, en ſchenen verzet en ontſtelt te ſtaan, als of 'er een nieuwe en onbekende vyand hun kwam beſtooken; waarom zy onze manſchap van alle kant omringden, zoo wel de mannen als de kinderen en vrouwen, die als Amazonen ook alle met pyl en boog gewapent waaren, en daar wel mede ſchenen om te konnen gaan; en ons als wilden vraagen wat wy hier kwamen uytvoeren, en wat het was dat wy begeerden, als 'er by toeval een van ons volk met zyn geweer op een kokosboom aanlag, en den zelven met den kogel zoodanig trof, dat de noot ter neer viel, die aanſtonts met grooten ſmaak gratig wiert opgeknapt; dit hadden zy zoo ras niet gezien, of merkende dat het ons daar haperde, vloogen 'er eenige als katten met haaſt in den boom, ſchudden 'er de vrugten af, en zagen met vermaak aan, hoe yverig de onze die Nooten in overvloed vergaderden. Als wy hier door in goed verſtand met den anderen waaren geraakt, bragten wy onze krameryen hervoort, en gaven hen meſſen, tabak, fluytjes, koraalen en diergelyke ſnuyſteringen meer, dat zy met blydſchap ontfongen, en het geen zy zoo hoog ſchenen te agten, dat ze ons alle tekenen van vriendſchap bewezen, en in plaats van die kleynigheden met een groot getal van nooten en orangie-appelen voorzagen, ook vereerden zy ons een boog met pylen, dat voor een beveſtiging der aangègaane vriendſchap onder die volkeren gehouden word.

En met ververſching voorzien.

Wat deze inwoonders van Arimoa verder betreft, zy kwamen in onze oogen afzienlyk en mismaakt voor, en voornamelyk hunne wyven, die de neus doorboord hadden, waar in zy ſtokjes droegen, die niet alleen zomtyds de lengte van een vinger maar zelfs van een voet hadden.

Inwoonders van Arimoa.

Als wy deze Eylanden verlieten en weer in 't ſchip gekomen waaren, deden wy ook met het vallen van den nacht eene landing in het nabuurig eyland Moa, om ons verder met kokosnooten en piſang vrugten te voorzien.

Landing op Moa

Dit

Dit Eyland is wel agt mylen Ooſt en Weſt lang, en drie of vier mylen breed, rondom leggende op een ſmal riff. Als wy hier klaar geraakt waaren, maakten wy weder ſpoed, gelyk men wel begrypen kan, dat lieden die met alle ongemakken van ziektens, gebrek aan leeftogt, en noodige ververſching worſtelen, en hier des daags de heete zonneſtraalen en 's nachts de felſte koude moeſten verduuren, zich niet lang ophouden, maar met allen ſpoed naar het eynde van hunnen togt, en de begeerde haven van ruſt en verkwikking zullen ſpoeden.

Den 14den Auguſti zeylden wy het Schoutens eyland voorby, aldus genoemt na ſchipper Cornelis Schouten op de voorzeyde Auſtraliſche reyze, dat een ſchoon groen Eyland is, luſtig om aan te zien, en wel 18 of 19 mylen na giſſing lang, wordende door zeer rad en gaauw volk bewoont. *Schoutens Eyland.*

Den 16den dito paſſeerden wy de Linie Æquinoctiaal.

Den 25ſten dito zagen wy het eynde van het groote land van Nova Guinea of Terra des Papous, dat mede eerſt door den togt van Schouten en le Maire is bekent geworden. *Nova Guinea.*

Den 26ſten dito kregen wy het eyland Gilolo in het gezigt, dat met Ternate, Tidore, Motir, Makjan en Batsjan de zes Molukſche eylanden uytmaakt, waar van daan de berugte ſpecerye der Nagelen is hervoort gekomen; die nu hier overal uytgeroeyt zyn, en nog jaarlyks uytgeroeyt worden; wyl Amboina alleen zoo veel der zelve kan voortbrengen, als de heele wereld noodig heeft. *Gilolo.*

Het is wel 70 of 80 mylen lang, en ontrent ook zoo breed, en plagt in oude tyden over de andere Eylanden te gebieden, maar tegenwoordig ſtaat het onder de Koningen van Ternate en Tidore, of de Ooſtindiſche Maatſchappy, die 'er eenige vaſtigheyd heeft, en 'er jaarlyks gevolmagtigden naar toe zend, om alle Nagel- en Nooteboomen, die zy daar vinden zullen, uyt te roeyen.

Wy zullen van den Nagelboom in 't kort iets zeggen, hy is in gedaante den Laurier gelyk, en eenen hoogen ouderdom bekrygt, ja wel van honderd en meer jaaren. Hy heeft een redelyke hoogte, en breyd zich in veele takken uyt, die digt by *Nagelboom beſchreven.*

een uytspruyten, en op de wyze eener Piramide boven uytloopen. De schors is asgraauw van verwe, effen, glad en aan het hout, dat hart en swaar is, vast. Zyne bladeren aarden na den laurier, die in grooten getalle aan langagtige steeltjes by den anderen, en ook wel enkelt zitten, en ontrent een hand breed lang en twee vingeren breedt zyn. Die aan de toppen der takken groeyen hebben een purpre verwe, de andere een donkergroene, en geven in het vryven eenen sterken nagelreuk. Als de boom negen jaaren oud is brengt hy aan de toppen der takken, die in veele dunne scheutjes eyndigen, zyne bloemen voort, die in den beginne witagtig van verwe en die der kerssen niet ongelyk zyn, maar yder blaadje is door drie streepjes onderscheyden. Uyt deze bloemen komen de vrugten voort, aan byzondere steeltjes van drie en meer by een, en die meest in grooter getal zyn als de bladeren des booms, eerst groen, dan ros bruyn, en op 't laatst geelagtig swart, dat een aangenaam gezigt verschaft. Opmerkelyk is het, dat deze boomen by groote droogte veel meer, ja eens zoo veel vrugten voort brengen als in een regenagtig jaar, ook geven de bloemen by droogte meer geur als by den regen In October zyn ze ryp, en dan begint de pluktyd, die tot in December duurt; een gedeelte plukt men met de handen, de overige slaat men met lange haaken af, om de welke te beter te konnen vinden en verzamelen, wort de grond van te vooren gezuyvert en uytgewied. Die aan den boom blyven hangen, zwellen en worden veel dikker en grooter als de andere, die dan Moernagelen genoemt worden; welke dan wel tot een specerynagel onbequaam maar het beste zyn om 'er nieuwe boomen uyt te teelen. Want die uyt andere nagelen voortgekomen zyn geven zulke duurzaame en kragtige vrugten niet, als deze, die om de drie jaaren verpoot wordende, in vrugtbaarheyd ongemeen toenemen. Voor een pond dezer Nagelen ontfangt de Inlander van de Maatschappy een schelling, die ze weer voor vier guldens de heele wereld door, ja in Amboina zelfs, verkoopt; zoo dat dit geen gering gedeelte haarer inkomsten is.

Hoe de Nagelen verzamelt worden.

Voordeel der Maatschappy aan dezelve.

Koningsnagelen.

By den Inlander is ook ongemeen (ja tot overgeloof toe) geagt een Nagel van byzonder maakzel, en veel grooter als de

gemeene, ſchoon van de zelve kragt, die Konings-nagelen genoemt worden, en waar van men tot nog toe niet meer als twee boomen oyt heeft konnen vinden. Ook is 'er nog een ſoort van kleene nagelen, die ryſt- of padi-nagelen genoemt worden, maar men ziet dezelve zeer zelden.

Verhaal van den Nooteमुskaat-boom.

By den Nagelboom voegt niet kwaalyk die der Notemuskaaten, die ook te gelyk de ziel der ſpeceryen de Foelie voortbrengt, en die tegenwoordig door de Maatſchappy alleen in 't eyland Banda aangekweekt en op alle andere Eylanden uytgeroeyt is, of nog dagelyks uytgeroeyt word. Hy word onderſcheyden in wilde en tamme, en deze in mannetjes en wyfjes Nooteboom. Hy heeft de gedaante wel eenigzins van den peerenboom, maar is wat platter van kruyn, alzoo zyne takken zich veel ter zyden uytbreyden, en heeft zomtyds eenen regt opgaanden, zomtyds eenen lagen ſtam. Glad en bruyngraauw is hy van ſchors, zyne bladeren lang en wel zoo ſpits als een peerenblad, bleekgroen van verwe. Glad, effen en doorloopen van geringe vezelen. Zy groeyen twee aan twee aan kleene ſteeltjes, en geven eenen heerlyken reuk, als men ze vryft of onder door dezelve heen rydt.

Als de boom agt of negen jaaren oud is wort hy vrugtbaar, en brengt eenige geelagtige kleene knopjes voort, waar uyt met 'er tyd een witte bloem, die der kerſſen niet ongelyk, hervoort komt, uyt deze bloemen komt de vrugt, die de groote van een gemeene zuykerpeer of kleene perſik, en eenen ruygen en rimpeligen baſt heeft, en in den beginne eene groene, daar na eene goutgeele verwe vertoont.

In agt of negen maanden is de vrugt ryp, en dan ſcheurt zich de baſt of bolſter van een, die ontrent een pink dik is; door welke ſpleet zich de Foelie, hoog rood van verwe, en als een netje rondom eene dunne glimſwarte ſchelp of dop vertoont, waar in de Nootenmuskaat is opgeſloten, die uyt dien kerker verloſt, en in de zonne of elders gedroogt, in kalkwater word ingedoopt, waar in dezelve een grooter geduurzaamheyd word toegebragt. Alle vrugten worden niet op een en den zelven tyd ryp, maar men plukt die wel driemaal in het jaar; in Auguſtus, November en April. De dierbaare olie, die uyt de

Noot

Noot en Foelie getrokken word, is, nevens die der Nagelen, door de geheele wereld om haar heylzaame kragten bekent.

Wat de Maatschappy voor de zelve geeft.

De Maatſchappy betaalt aan de Meeſters der Nootenmuskaatboſſchen, dat Hollanders zyn, en die gemeenlyk Perkeniers genoemt worden, voor elk pond Foelie zeven en een halve ſtuyver, en voor elk pond Nooten een halve ſtuyver; daar en tegen verkoopt zy dezelve gemeenlyk de Foelie voor drie guldens twaalf ſtuyvers, en de Nooten voor twee guldens agttien ſtuyvers, waar op voor haar jaarlyks een groote ſomme gelds moet overſchieten. Zy betalen egter niet te weynig aan de Perkeniers, wyl die daar zeer wel van konnen leven, en op hunne Perken ſchatryk worden, zoo dat 'er niet lekkers van ſpys of drank is dat zy niet hebben. En zy zyn zoo wel van Nederlands en Luyks Bier, Mom en keurlyke Wynen, als de Landvoogden, voorzien.

IX. HOOFDSTUK.

Amboina word gezien. Wanneer het zelve door de Hollanders bemagtigt is. De ſtadt Ambon en deszelfs inwoonders. Amboineezen. Hunne bygeloovigheden, zeden en gewoontens. Kunſtjes der Vrouwsperſoonen. Ceram. Alfoereezen, die altyd tegen den anderen oorlogen. Hunne vreemde ſchatten en ſpyze. De Reyzigers komen by Boero. Wonder Binnenmeyr op dat Eyland. Celebes. Macaſſer en magt der Hollanders aldaar. Macaſſaaren en hunne Wyven. Komſt by Java. Landing op Japara. Koninklyk Hof en Tempel. Krokodillen.

't Eyland Amboina word gezien.

WY hadden de wind zoodanig tot ons voordeel, dat zich het geurige eyland Amboina daags daar aan voor ons gezigt vertoonde; leggende op de Zuyder breedte van 3¼ graaden, en op 145 graaden lengte, ontrent vierentwintig mylen van 't eyland Banda, en nader aan de vaſte kuſt van Indiën als eenige

eenige der andere Molukze eylanden. Het is een lustig Eyland, beslaande in de rondte twintig of tweeëntwintig mylen, waar van daan tegenwoordig de Nagelen alleen hervoort komen. In twee deelen wort het byna door een grooten Golf of inham afgescheyden, en hangt alleen met eene kleene tonge lands aan den anderen; van welke het Noorderdeel of Hitoe het grootste, en het Zuyd-Oosterdeel of Leytimor het kleenste en het aanzienlykste is, wyl op het zelve de Stadt Ambon en de Hoofdvesting Victoria legt, waar in de Landvoogt zyn verblyf houd, die deze heele Landvoogdy gebied, bestaande buyten Amboina in nog tien Eylanden, genoemt Boero, Amblauw, Manipa, Kelang, Bonoa, Ceram, Ceram-Laöet, Noessa-Laöet, Honimoa en Oma. Het is tamelyk vrugtbaar en geeft eenen overvloet van Plantgewassen, als milie, geerst, tabak, kokosnooten, patates, pinang, orangje-appelen, limoenen, citroenen, zuykerriet, bamboesriet en andere vrugten. Men vind 'er ook allerley slag van dieren, en de zee is 'er uytermaaten vischryk. *Ambonze Landvoogdy.*

Amboina is het eerste eyland dat de Hollanders in de Indiën gewonnen en den Portugeezen ontnomen hebben; die 'er zich in het jaar 1546. meester van hadden gemaakt, en zedert eenen vasten voet in het zelve gehouden, tot in den jaare 1605. wanneer de Admiraal Steven Verhagen den Portugees verdreef, veel buyt bekwam, en dit Eyland voor de Maatschappy veroverde; die aldaar zoo magtig is geworden, en zoo volstrekt heerscht, dat geen koning of vorst iets tegen haar welbehagen kan doen. *Wanneer Amboina door de Hollanders bemagtigt is.*

De lugt die over dit Eyland hangt is zeer ongezond, en in het algemeen schynt het eenigzins woest, doordien zich overal, waar men de oogen wend, een steyl gebergte, vervaarlyke rotzen, spelonken, en akelige bosschen vertoonen; in het regensaaysoen hoort men over al het swaar gedruys der rivieren, die van hemelhooge bergen in zee storten. Maar in het Westermoesson is het land in zich zelve aangenamer en vermaakelyker; daar dan de geur der Nagelboomen en de heldere rivieren veel toe doen. Het is voorzien met zeer veel dorpen der Inlanders, en verscheyde vastigheden en paggers der Nederlanders. *Gedaante van dit Eyland.*

De stadt Ambon en desselfs inwoonders. De voornaamste vesting is de stadt Ambon, die door het kasteel Victoria beschermt word, leggende langs strand op de Noordzyde van Leytimor, en begrypende wel 1000 huyzen buyten de openbaare gebouwen, die in goeden getalle zyn, en waar van 't Kasteel het aanmerkelykste is, en in 't Noorderdeel der stadt legt. Eene Vesting met vier bolwerken, en rykelyk voorzien van geschut en noodige militie, waar in ook de Landvoogt woond: voorder is om dezelve nog een ringmuur gemaakt van twaalf voeten hoog, met een buytengragt versterkt en door bolwerken bestreken. Deze Stadt is bewoont van verscheyde Indische Natien, waar onder de Chineezen zeer in rykdom uytmunten, maar de Hollanders maaken het grootste getal uyt, die zoo 't geringe luyden zyn, 't 'er zeer sober hebben, maar die van middelen en ampten voorzien zyn leven daar zeer edelmoedig, en valt hunne zamenwooning zeer vermaakelyk, die van geen schatting, verponding, hondertste penningen, nog andere lasten weten; nogtans valt het huyshouden zeer kostbaar, daar het groot getal slaaven dat zy houden veel toe doet, nevens de duurte der levensmiddelen, die van andere plaatzen moeten komen, als de keurlyke zoo Fransche als Persiaansche wynen, Zek, en schoone Europeesche bieren, daar zy malkanderen bezoekende, dat dagelyks gebeurt, eenen goeden roes van drinken.

De Landvoogt van Amboina heeft een zeer groot gezag en gebied over de andere Nederlanders, zoo wel groote als kleene, zoo absoluyt by na als een Prins, ook heeft hy een groot inkomen, zoo aan weddens en het geen hem toegelegt wort, als van geschenken en andere middelen.

Amboineezen. Wat de Amboinezen of inwoonders van dit Eyland betreft, zy zyn van eene middelmaatige gestalte, vaal en olyfagtig van verwe. Zy hebben groote knevels, weynig baarts, en zyn nog al wel besneden van aangezigt; ja men vind 'er vrouwen, die fraaye bakkesjes en eene bekoorlyke gestalte hebben. Eertyds was 't een wild, woest, dom en ongeschikt volk, zonder eenige politie, en dat by de andere Indiaanen voor menschen-eeters te boek stont, maar nu zyn ze door den ommegang met de Portugeezen, en daar na met de Hol-

Hollanders, zeer in ſnoodheyd en ſchranderheyd toegenomen.

Hunne wondere bygeloovigheden.

Doch dit is egter niet magtig, om hun af te brengen van duyzend bygeloovigheden, waar in zy alle volkeren der wereld overtreffen; zoo dat'er naauwlyks iets is, dat zy niet ten goeden of kwaaden duyden, en daar de Duyvel de hand niet in heeft. Wanneer hun, 's morgens uyt den huyze komende, een gebrekkig menſch ontmoet, zullen zy aanſtonts weer naar huys toe keeren. De eerſte viſch die zy met een nieuw net vangen, zullen zy of zelfs eeten of weggeven. Als zy met hunne Waaren ter markt komen, geven zy altyd het eerſte ſtuk voor den prys die hun geboden wort. Indien hunne kinderen geprezen worden, zoo ſtellen zy vaſt dat dezelve ziek worden zullen. Ook gelooven zy ſterk aan het waaren der Geeſten, en ſtellen veele grillen in 't werk om te beletten, dat dezelve hun of hunne kinderen geene ſchade toebrengen. By een Maan Eclips zullen zy ſterk op bekkens kloppen om de duyſternis, die de Maan bedekt, te verdryven. Voornamentlyk geven zy agt op het vogelgeſchrey, zoo dat zy noyt zullen uytgaan wanneer zy eenen uyl of anderen ongeluks-vogel hooren kraſſen; en wanneer 'er een raave over hun huys vliegt, roepen zy altyd vreet drek! meenende dat 'er anders een van hun huysgezin zou ſterven. In het hoofthair ſtellen zy zulk eene eer, dat men hen geen grooter ſmaad kan aandoen als met 't zelve af te ſnyden, en ſteekt in 't zelve, na hunne meening, zulk eene kragt, dat zy vaſt ſtellen alle pynigingen te konnen verduuren, indien men hun het zelve laat behouden. Wanneer een kraamvrouw ſterft, ſtellen zy ontallyke bygeloovige middelen in het werk om te beletten dat de zelve in geen waarend ſpook of kwel-duyvel verandert; en wanneer een kraamvrouw ziek is, zullen zy zoo heymelyk als het mogelyk is het zand van de trappen des predikſtoels afvegen en het dezelve ingeven. Zy zyn zeer bang voor tooveraars of toovereſſen, zoo dat geen een ziekte hun of hunne kinderen overkomt, die zy niet ſtraks de tooveraars te laſt leggen. Ook zyn zy alle en voornamelyk de vrouwen zeer tot de toover-middelen genegen, waarom ze veel middelen in 't werk ſtellen om daar iets van te weten; en zeker men vind

Vreeze voor tooveryen.

'er menſchen die ſchynen die duyvels konſt te kennen, maar als men het wel inziet, komt het op onnoozele kunſtjes, of vergiftigingen uyt.

Zy plagten eertyds zeer tot den Duyveldienſt overgegeven te wezen, zoo dat 'er nauwlyks een dorp was dat zynen byzonderen Duyvel niet had, en tegenwoordig zyn het nog de yverigſte Chriſtenen niet, gelyk uyt het voorgaande ligtelyk kan worden afgenomen.

Kwaade imborſt en zeden. In den aard zyn de Amboineezen luy en traag, zoo dat de vrouwen als ſlaavinnen alle dingen moeten doen, en de mannen als heeren dienen, die by na te vadzig zyn om de noodige levensmiddelen te zaayen, van geen handwerken weten, en liever als domme beeſten willen ſterven, dan zich tot heylzaame en nutte konſten begeven. Zy zyn wiſpeltuurig in den hoogſten graad, gantſch niet te betrouwen, en zeer tot nieuwigheden genegen, en ſchoon men hen wel in den oorlog gebruykt, zyn ze doorgaans meer bloode en laſhartige guylen als dappere onverzaagde mannen. Word 'er echter een gevonden, dat een dapper man is, als Kapiteyn Jonker, die de Maatſchappy groote dienſten bewezen heeft, dien ſchryven zy die deugd niet toe aan zyn moed en beleyd, als wel aan de konſt om zich door toovermiddelen hard en ſteekvry te maaken. Voorder zynze bedrieglyk en myneedig in al hun handel en wandel, en van een zeer wraakgierigen aard, tot zoo verre zelfs, dat zy den haat tegen de perſoonen, die hun misdaan hebben, aan hunne kinderen als erfgoed overgeven.

Wapenen. In den oorlog gebruyken zy tot wapenen pyl en boog, handpieken, aſſagaayen, houwers, lange en ronde ſchilden, en kopere ſtormhoeden om het hooft te bedekken. Zy hebben ook ſnaphaanen en musketten, maar grof geſchut gebruyken zy niet, buyten eenige baſſen, die zy op hunne Korrakorren of oorlogsſchepen leggen, waar mede zy hunne kuſten tegen roovers en vyanden beſchermen. Deze korrakorren hebben by na de gedaante van eenen draak, zyn overdekt, en wel negentig en meer voeten lang, daar zy veel geweer en manſchap op voeren konnen, maar die egter naauwlyks in ſtaat zyn om by hart weer de zee te houden; tot minder vaartuyg hebben zy praauwen en orembaayen.

Zy

Zy hebben nog veel vreemde en zeldzaame gewoontens, begraven hunne ſchatten onder de aarde; wateren noyt ſtaande maar altyd hurkende, en laaten de nagels tot çieraad lang groeyen. Zy verkoopen hunne dochters aan den minnaar die 'er het meeſte voor wil geven, welke 'er ook niet veel na vraagt of zyne vryſter van te vooren een kind gehad heeft, maar het zelve voor overwinſt rekent; en ſchoon zy de gewoonte hebben de dochters zeer zorgvuldig op te ſluyten, is het teken echter aanmerkelyk, waar door zy te kennen geven, hoe veele zy 'er hebben. Zy leggen op een beneden afdak van hun huys, dat pas boven de ſtoep is, zoo veele ronde langwerpige aarde potten als zy dochters hebben, van welke vaten zy die der huwbaare met de openingen naar buyten, en die der nog niet huwbaare met de openingen naar binnen en het agterſte voor leggen.

Hunne vreemde gewoontens.

De vrouwen kraamen zeer gemaklyk, en de moeder geeft het kind, zoo ras 't gebooren is, eenen zuygnaam: ook plant men dan aanſtonts een boom die alle jaar een kerfje krygt, om dus den ouderdom van 't kind altyd te konnen weten, en dikwils ſluyten zy het huwelyk van hunne kinderen zoo ras de zelve gebooren zyn. Na den dood van de vader is de oudſte zoon meeſter van alles, en geeft aan zyne moeder, broeders en zuſters niets meer als hy voor hen noodig oordeelt om van te leven; maar de erffelyke waardigheden vallen op den zoon van den broeder des geenen die geſtorven is; zonder dat de broeders den anderen of de zoonen de vaders volgen mogen.

'tAmbonſche vrouwvolk valt boven maaten geyl en onkuys, en zy gebruyken veele middelen om de Chriſtenen tot haare liefde te verwekken; zoo dat de Hollanders niet genoeg weten te ſpreken van 't vermogen, dat de Ambonſche vryſters en ook wel de Mixtiçen hebben, om dien zy beminnen eenig liefde-kruyd in een pinang, in een ſnütje, of iets anders in te geven, waar door zy als gek naar haar worden. Ook weten zy door toovermiddelen de mannen en voornamelyk de minnaars, die haar verlaaten, zoodanig te behexen, dat ze met geene andere omgaan, ja nog leven nog ſterven konnen, zoo dat zy genoodzaakt worden zich weer tot haar te keeren, die hen dan ge-

Kunsjes der Ambonze vryſters ontrent haare Minnaars.

gemaklyk weten te genezen. Zy munten ook uyt in veele konſtenaaryen, om haare liefde door vrugten en bloemen aan malkanderen te openbaaren, waar mede zy haare gedagten, zoo wel als andere volkeren met brieven, weten uyt te drukken.

De Amboineezen zyn nog ryk nog arm.

Het is ook zeer aanmerkenswaardig, dat men onder de Amboineezen geene bedelaars ziet, nog ook geene ryken vind. Wyl de boſſchen eenen overvloed van vrugten geven, die ſchoon ze wel hunne eygenaars hebben, echter altyd door den nooddruftigen of voorbygaanden konnen gebruykt worden. Dat 'er geen ryken zyn ſpruyt ten grooten deelen uyt hunne menigvuldige zoo gewoone als buytengewoone maaltyden, die hoe groote inkomſten zy ook hebben, hun altyd in armoede en ſchulden houden, wyl ze met groote pragt en koſten worden uytgevoert. Maar laaten wy onze reyze vervolgen.

Men komt by Ceram.

Den 28ſten Auguſti zagen wy het eyland Ceram, dat zich alomme door zyn ſchoone boſſchen, heerlyke rivieren en aangenaame bergen zeer luſtig voor het oog vertoont, en het grootſte eyland der Amboſche Landvoogdye is, leggende twee mylen benoorden Amboina, en dat naar ons oordeel zich zestig mylen Ooſt en Weſt en tuſſchen twaalf en vyftien mylen Noorden en Zuyden uytſtrekt. De Hollanders hebben op het zelve hier en daar eenige manſchap leggen, meeſt om de Nagelboomen om ver te kappen, en op de Sagoeboſſchen te letten.

Alfoereezen of Berg-wilden op Ceram.

De bewoonders van dit Eyland, die langs de ſtranden woonen, zyn de Amboineezen in zeeden en gewoonte geheel gelyk; maar binnen in het land woond een geheel ander ſoort van volk, die door hunne byzondere koningen beheerſcht en Alfoereezen of Berg-wilden genoemt worden, die zeer zelden naar ſtrand toe komen, dan om yzer, zout en andere waaren in te ruylen. Zy zyn grooter en ſterker dan de ſtrand-volkeren, woeſt en wild van leven, en gaan ten meeſtendeele, zoo mans als vrouwen, naakt; dragende alleen om den middel een gordel. Op het hooft hebben ze eene kalappusdop, daar het hair over heen gehaalt wort, verſiert met pluymaadjen en porceleine hoornkens, en verder ſchikken zy zich koddig op.

De

De dorpen dezer Wilden leggen altyd tegen den anderen over-hoop, en hierom hebben zy een gewoonte en godlooze politie, dat geen jongman eene vrouw trouwen mag, ten zy hy een der vyanden den kop heeft afgeslagen en in het dorp gebragt, ook wort die geene, die de meeste koppen brengt, voor den dappersten held gehouden; de wapenen, die zy hier toe gebruyken, bestaan in breede swaarden, hasagaayen, weerhaakige werpspiezen met yzer beslagen, pyl en boog, en houwmessen. Hier mede toegerust gaan zy met hun acht of tienen uyt moeskoppen, verschuylen zich in de bosschen, en weten zich zoo aardig met groente te bedekken, dat men hun voorbygaan en voor boomen aanzien zoude; zoo wagten zy op de voorbygaande vyanden, die zy als de kans schoon is zoo snel als roofdieren overvallen, en van het hooft berooven, maar niet zelden gebeurt het, dat deze koploopers zoo wel ontfangen worden, dat 'er geen een te rugge keert.

Die altyd tegen den anderen oorlogen.

Hunne schatten bestaan in goude slangen, gongen, steene schotels, steene beschilderde potten, en voornamelyk in dikke slegte glaze armringen, die zy Macurs noemen, en veele eygenschappen toeschryven, ja in zulk een hooge waardye stellen, dat niets by dezelve kan haalen; zy onderscheyden de zelve in verscheyde soorten van meer of minder waardye, en niet zelden raaken deze Wilde koningskens om het bezit van een' beste Macur met den anderen in een bloedigen oorlog, die dan de Landvoogt van Amboina, dien zy zeer optzien, ten eersten weet te stillen met den armring na zich te nemen. Ook heeft de Oostindische Maatschappy 'er wel in Holland doen namaaken, zoo dat 'er niemant onderscheyd in konde zien buyten deze Alfoereezen, die aanstonts den regten uyt de valsche konden onderscheyden.

Hunne vreemde schatten.

Nog hebben zy een soort van dikke graauwagtige Porceleyne schotels, die van hen voor een dierbaaren schat gehouden worden, wyl zy oordeelen dat dezelve, zoo ras 'er vergift in komt, aanstonts zullen bersten, waarom zy ze ook met hunne andere schatten zorgvuldig in de aarde begraven, en noyt voor den dag haalen als op groote feesten wanneer zy den Duyvel offeren.

Schoon

Schoon deze Wilde ſnaaken wel ryſt hebben, hebben zy grooter ſmaak in ſlangen, coeſcoeſen, rotten, kikvorſſen en ander ongediert, dat zy niet in potten, maar in bamboezen bereyden, die hun ook tot glazen dienen, waar uyt zy ſaguweer, dat hunne gemeene drank is, drinken; maar indien zy brandewyn konnen bekomen, gaan zy zich 'er zoo in te buyten, dat zy 'er den dood aan zouden zuypen.

Spyzen,

en Zeeden.

Zy trouwen noyt meer dan eene vrouw, by welke zy het altyd houden, zonder dezelve te verlaaten. Tot ſlaapplaatzen dienen hun zolderingen van geſplete bamboezen, daar ze om te beter te konnen ruſten een ſlaauw vuur onderſtooken. En zy hebben eene gewoonte, zoo een vreemde in hun land komt, van door 't blazen op een hoorn zyn aankomſt bekent te maaken, en of hy als vriend of vyand komt; voorder zullen zy den geenen, die het wel met hen meenen, altyd alle hulp en trouw bewyzen en noyt verlaaten. Hier tegen zyn zy onder den anderen weer zoo op het punt van eer geſtelt, dat wanneer zy hunne vrienden bezoeken, de minſte nalaating van een groet of aanſpraak in ſtaat is om de vriendſchap in vyandſchap te veranderen; want zoo 'er iets aan 't onthaal ontbreekt, zoo de kinderen by hun aankomſt naar buyten ſpuwen, den neus ſnuyten, met kleene ſteentjes of iets anders werpen, en lachen, zoo zyn ze aanſtonts gehoont; en zoo de beledigde party niet door een geſchenk word verzoent, ryſt 'er eerlang een bloedige oorlog, die dikwils niet eyndigt voor dat een der partyen geheel is uytgeroeyt; dat gevoegt by de kinderpokjes, die zeer onder hen woeden, het land altyd van volk ontbloot.

De Reyzigers zien Boero.

Den 29sten vertoonde zich het eyland Boero voor ons gezigt, kennelyk aan den zeer hoogen bergen Tomahoe, die uyt afgryzelyke rotzen eu ſteyle klippen beſtaat, welker blaauwe kruynen boven de wolken uytſteeken, en op eenen afſtand van twintig mylen in zee gezien worden. Dit eyland legt overal vol ſwaare bergen en ontrent twintig mylen van Amboina, beſlaande Ooſt en Weſt de lengte van agttien en de breedte van dertien mylen.

De veelvuldige oorlogen zyn oorzaak, dat men 'er niet heel veel

veel Dorpen en een kleen getal van Inwoonders vind; daar 't anders een vrugtbaar Eyland is, vol van digte en vrugtdragende bosschaadjen en vette landeryen, die met veele schoone rivieren van zoet water doorsneden worden. Men vind 'er kokosnooten, banannes, pynang, boontjes, patates, geerst, Indiaansche tarwe, tabak, limoenen en veelerley moeskruyden. Het geeft ook swart en wit ebbenhout, en andere nuttige waaren; waarom 'er de Maatschappy een Opperhooft nevens eenige redelyk bemande sterktens, als de Hooftvesting en Pagger Defensie, en andere onderhoudt.

De Bewoonders van Boero zyn geheel swart van verwe, en gaan slegt gekleed, hebbende zoo mans als vrouwen, alleen een kleedje om de lendenen geslagen, dat hen effen boven de knien komt. Maar die onder de twaalf jaaren zyn, zoo wel jongens als meysjes, loopen moeder naakt. De jongman, die eene dochter ter vrouwe begeert, koopt dezelve van de ouders voor eenige kleenigheden. Als 'er yemant sterft, zoo maaken de bloedverwanten een groot misbaar, maar zoo ras 't lyk begraven is, bedryven zy groote vreugde met danssen, springen, eeten en drinken. *Inwoonders.*

Hier onthoud zich in de bosschaadjen een gedierte, dat van veelen onder de Monsters geteld wort. Het is zoo groot als een hert, van hair als een windhond en graauw van verwe. De kop, bek en staart, zyn als een verken, de klaauwen als die van een hert. Uyt het onderste kaaksbeen schieten naar boven twee zeer groote slagtanden, die een voet lang en een weynig omgekromt zyn, als die der wilde swynen. Daar toe groeyen 'er uyt het bovenste kaaksbeen twee hoornen, die twee hand breedten lang, glad en effen als tanden en hoekswys zyn omgekromt, waar door dit vreemde dier met vier hoornen schynt gewaapent te zyn. Deszelfs vleesch wort by inwoonders en vreemden als dat van herten geacht. *Vreemd Gedierte.*

Het aanmerkenswaardigste op dit Eyland is een zeer groot binnenmeyr, leggende boven op het gebergte in het midden des lands, waar aan de Alfoereezen ongelooflyke zeldzaamheden toeschryven, en welkers toegang door groote slangen en gevaarlyke bergen zou zyn gesloten, het welk oorzaak is geweest, *Wonder binnenmeyr in dit Eyland.*

dat verſcheyde nieuwsgierige Hollanders van tyd tot tyd de moeyte genomen hebben, van door de ontoegankelyke boſſchen heen te breken, over de ſteyle klippen te klauteren, en de ſwaare rivieren te doorwaden om het zelve op te zoeken; die met veel ongemak het zelve gevonden hebben, en 'er door malkanderen deze beſchryving van geven. Dat het meyr ontrent drie en een halve myl wyd en overal meeſt rond is, hebbende in zyn diepſte vyftien of zestien vadem, en leggende op het hoogſte van het gebergte, in een diepe valeye. Het levert geen viſch uyt als aalen, die de dikte van een mans dye hebben, en voed in zyn klaar water veel wilde endvogels en duykers. Maar de zeldzaamheden, die 'er de Inlander aan toeſchryſt, wierden 'er niet gevonden, gelyk men gemeenlyk ziet, dat alle ſchyn-mirakelen en wonderen, voor een onderzoekend oog als wolken voor de zon verdwynen.

Dat eenige Hollanders hebben bezogt

Wy ſpoeyden nu al meer en meer onzen weg, dewyl wy op den 1ſten September het overgroot eyland Celebes in het gezigt kregen, beroemt wegens de voornaamſte bewoonders, de dappere Macaſſaaren. Het beſlaat na de beſte giſſing wel drie honderd mylen in de rondte, en ſtrekt zich in de lengte van het Noorden naar het Zuyden ontrent 7, en in de breedte 3 graaden uyt. Op het zelve leggen veel magtige koninkryken; waar van eenige Macaſſaaren, en de andere onder den koning van Ternate ſtaan.

Celebes.

De Stadt Macaſſar legt aan de Weſtzyde van het Eyland, by na aan het Zuyd-eynde, en plagt over dezelve en het ryk dat na die ſtadt genoemt wort een koning als oppermagtig te regeren, die al de andere koningen onder zyn bedwang had. Tot dat de Ooſtindiſche Maatſchappy hem in het jaar 1667. en 1669. om zyne verraderyen den oorlog heeft aangedaan, het ryk onder den dapperen veldheer Speelman ingenomen; en de andere koningskens zoo verre onder bedwang gebragt; dat ze zonder den wil van den Landvoogt niets durven ondernemen, en op zyn begeerte in het Kaſteel moeten komen, daar dan de oproerige wel eens vaſt gehouden worden, en elders in ballingſchap verzonden.

Macaſſar en magt der Hollanders.

Dit kaſteel Rotterdam genaamt, leggende by de ſtadt Macaſſer, is zeer ſterk, met vyf bolwerken en een ravelyn voor de

't Kaſteel Rotterdam

de Landpoort voorzien; in het zelve woont de Landvoogt en de andere Opperbedienden der Maatſchappye. Het is altyd met geſchut, ammunitie, en een ſterke bezetting voorzien, om de Macaſſaaren in vrees en onderdaanigheyd te houden; wyl de Maatſchappy zich aan Macaſſar, als de ſleutel van de Ooſt, zeer veel laat gelegen leggen.

Maar laaten wy ook eens in 't kort de trotze Macaſſaaren beſchryven, die in vernuft, oorlogskunde en dapperheyd alle andere Indiaanen overtreffen. Zy konnen ſnaphaanen maaken, geſchut gieten en kruyt bereyden, zoo wel als wy. Zy konnen den minſten hoon en ſmaat niet verdragen, maar zullen zich, al zyn ze zelfs in ſlaavernye vervallen, daar over bitterlyk wreeken, voornamentlyk indien men hunne wyven wat te na komt. Zy zyn blank en welbeſneden van aangezigt, eenigzins ingebogen van neus, dragende ſwart en lang hair, dat zy gemeenlyk opwinden; den baard trekken zy altyd uyt en gaan bloots voets. Eene groote hovaardy ſtellen ze in hunne tanden te ſlypen en dezelve git ſwart te maaken, daar zy wel goude kasjes, die op dezelve ſluyten, over heen trekken. *Macaſſaaren*

Hunne vrouwen konnen ook voor de mooyſte en beſtbeſnedenſte der Indiſche Natien doorgaan. Waarom de Hollanders, zoo ze liefhebbers van mooye vrouwen zyn, voornamelyk na Macaſſaarſche ſlaavinnen zoeken, wyl zy buyten dat zeer vriendelyk en wel opgevoed zyn, en vry wat hoeragtig vallen. Ook weten zy in haar eyge land haar fatſoen zeer wel te houden, en gaan, zoo zy maar eenige middelen hebben, koſtelyk gekleed. *en hunne vrouwen.*

Het land brengt de ſchoonſte ryſt voort, die men wenſchen kan, en is buyten dit van andere levensmiddelen, als hoenderen, ganzen, enden en hartenvleeſch, wel voorzien.

Eyndelyk kregen wy het langgewenſchte Java den 7[den] dito in het gezigt, na 't welke wy zoo langen tyd als hadden gereykhalſt, die nu van veele ongemakken en ziektens geplaagt wierden, en welke de hongersnood als op de hielen zat; waar tegen wy meenden dat ons de ſtadt Batavia, en onze Landsgenooten zouden de behulpzaame hand bieden, en in ſtaat ſtellen om weder in het Vaderland te geraaken. Maar hoe jammerlyk *De ſcheepen komen by Java.*

wy daar in ons zelven bedrogen, zal ik aanstonts verhaalen.

En landen op Japara. Den 9[den] dito landdden wy aan Japara, een oude zee- of strandstadt van Java, leggende aan de binnekust van dat boomryk Eyland. Zy is langs de zeekant uytgestrekt, en tegen de zelve met een muur van koraalsteen omtogen, die hier en daar eenige punten heeft, en al wat ontzag baart: maar aan de landzyde is zy geheel open, daar een kleene rivier, die uyt het gebergte komt, door dezelve heen stroomt, en met eenen arm de Nederlandze Logie of Pagger bewatert, zynde een nette Vesting met vier punten, waar in gemeenlyk een Onderkoopman en vyfentwintig man tot bescherming leggen, maar eertyds had 'er de Maatschappy op eenen berg een wel gesterkt Kasteel, voorzien met swaar kanon en een sterke bezetting, dat in staat was om de stadt te beschermen, en te gelyk den Inlander in toom te houden, die schelmagtig in zyn hart en geenzins te betrouwen is, welk kasteel men nu niet meer noodig hebbende, in het jaar 1708. heeft afgebroken.

Japaraas Hof en Tempel. Wat de stadt zelfs aangaat, die is redelyk groot in haaren omtrek, heeft een treffelyke markt, en wort rondom belommert van het geboomte, dat haar grootste sieraad is, want anders heeft ze weynig aanzien, wyl de straaten naauw, krom en bogtig, en de huyzen (buyten eenige weynige) meest van bamboesrieten gebouwt zyn. Niet veel ordentelyker is ook het hof van den Javaanschen Strandheer, die alhier zyn verblyf houd, dat ten deele van steen en ten meesten deele van hout gemaakt is, en door zyn winkels, gaten en olyfantsstallen meer de gedaante van eenen doolhof als van een paleys heeft. Men heeft 'er ook een Moorschen Tempel, met eenige daken boven malkanderen, die 'er redelyk wel uyt ziet. Ontrent den zelven heeft men een groote langwerpige renbaan (de pascebaan genoemt) waar in de Javaanze Grooten gewoon zyn zich om stryd eens ter week in het paardryden te oeffenen, en tegen den anderen met de lancie te rennen, dat gemeenlyk des maandags geschied. Het getal der huysgezinnen in deze stadt wort gegist op tien duyzend, waar onder veele Chineezen zyn, die 'er eenen schoonen Tempel hebben.

Ik zoude haaſt vergeten hebben te melden, dat wy op het ſtrand ontrent Japara zulk eene menigte van Krokodillen vonden, dat wy naauwlyks in ſtaat zouden geweeſt zyn om aan land te komen, indien dezelve zich voor ons geweer niet ten eerſten op de vlugt hadden begeven; dat my wonder voorkwam, die altyd gemeent had, dat deze dieren zich door geen geſchut of ſcherp lieten vervaaren.

Zy vinden veele Krokodillen.

Daar is geen gedierte, dat uyt zoo een gering beginzel tot zulk eene groote opwaſt als de Krokodil, die uyt een ey niet grooter als dat van een gans wort gebooren, en zich door den tyd tot eene lengte van dertig en meer voeten uytſtrekt. Men noemt dezelve ook Caymans; ſchoon het zeker is, dat de Cayman, hoewel hy byna in gedaante met den Krokodil over een komt, egter een ander gedierte is, wyl het geen kleene hoornen aan de zyden van het hooft, nog eenen ronden ſtaart, die naar het eynde dunder wort, heeft, gelyk de Krokodil, maar die met tuſſchen-wytens gekerft is als een heugel. De tong der Caymans is als het yzer van een piek, en die der Krokodil is breedt en plat. Voor 't overige hebben deze twee ondieren geen wezendlyk onderſcheyd. Zy zyn beyde ſchoon voor het gezigt, maar zeer gevaarlyk om te naderen, en leven beyde te water en te land, daar egter de Cayman zoo dikwils niet komt als de Krokodil, en zoo ze met malkanderen niet eenen altoos duurenden oorlog voerden, waar in gemeenlyk een der vegtenden ſneuvelt, dat men in de Ganges en Menan dikwils ziet gebeuren, zoo zou men ze voor eenen aart van dieren houden.

Onderſcheyd tuſſchen de Krokodil en Cayman.

Zy zyn van maakzel de Hagedis niet ongelyk. De kop dezer dieren pronkt met ſwarte oogen, is breedt en loopt naar vooren ſpits toe, als een verkens muyl. Het zet den bek tot aan de ooren toe open, waar in tweeëndertig ſcherpe tanden beneden, en zesendertig boven ſtaan, die in verſcheyde reyen digt in een ſluyten. Het onderſte kaaksbeen is onbeweeglyk. Het lichaam is dik na maate der lengte, en wort door vier ſterke pooten onderſteunt, die met ſcherpe klaauwen gewapent zyn. Zy hebben eenen ſnellen voortgang te water en te land, maar konnen zich niet als met eenen lankzaamen ſwaay wenden, dat van de rugwervelbeenen van daan komt, waar door

Hunne gedaante,

hun de roof dikwils mist, en menig mensch en dier hunne woede ontsnapt.

en fraaye schubben. Zy hebben het lyf bedekt met schubben van een duym in 't vierkant, verheven gelyk achtkante diamanten, en gekleurd met wit, geel, rood, blaauw en eenig swart, zoo glad en blinkend als kristal; ja ze zyn van zoo eene levendige glans, dat het oog de weeromkaatzing niet kan verdragen, wanneer de zon op die schubben schynt. Als zulk een dier in de zon slaapt, zoo zou men het aanzien, voor eene aaneen-schakeling van diamanten, esmerauden en topazen; maar zeker is het te bejammeren, dat die glans verdooft, als het dier dood is, wanneer in 't vervolg die schubben en huyden zoodanig worden, als men dezelve ziet by de Apothekers, yverige opzoekers van dusdanige beuzelingen.

X. HOOFDSTUK.

De Reyzigers komen eene dag in tydrekening te kort. Waar van daan dit komt. Redenen die d'Acosta hier van geeft. Dit verschil houd by de Spaanschen in de Philippines en de Portugeezen in Macao nog stand. Zy komen in slegten toestand voor Batavia, daar zy in bewaaring gestelt, en de schepen verbeurt verklaart worden. Al wat zy hier tegen in brengen werkt niets uyt. Beschryving van Java en der Javaanze Mogentheden. Wat Waaren hier vallen. Peper. Dieren. Der Javanen Godsdienst. Gestalte. Kleeding der mannen en vrouwen. Aart en Zeden der Javanen. Hunne Wapenen. Oorlogen. En onderdanigheyd der mindere aan de meerdere.

De Reyzigers komen een dag in hunne rekening te kort. DEn 11den September wierden wy gewaar, dat wy op onze reyze eenen gantschen dag verlooren hadden en ten agteren waaren, want zoo als wy, volgens onze rekening, den Vrydag telden, vernamen we dat het al Saterdag was, zoo dat, om we-

wederom op de gemeene rekening der dagen te raaken, wy eenen dag moesten overspringen.

Dit quam ons niet nieuw of ongewoon voor, als die wel wisten, dat dit allen gebeurt, die door de Straat Magellanes of le Maire in de Indiën komen; en zeker de oorzaak hier van is ligt te vinden, alzoo wy uyt Holland Westwaarts aangezeylt zynde, dus eens met de zonne het aardryk waaren omgevaaren, en daar door eenen nacht of zonnen ondergang minder gehad hadden, als die om Kaap der Goede Hoope, ende zonne tegen zeylen, die eenen dag of twaalf uuren winnen, het welk dus een geschil van een geheel etmaal maakt. *Waar dit van daan komt.*

Dit verlies van eenen dag konden die van het schip Victoria, dat van Magellaans vloot alleen de wereld omgezeylt heeft, en weer in Europe geland is, niet begrypen, maar meenden al te zaamen, dat zy zich in hunne rekening een dag vergist hadden; en hier over waaren de Wiskundige van dien tyd in geschil, maar Joseph D'Acosta vond het ten eersten uyt, en gaf 'er deze reden van, die ik den nieuwsgierigen mededeele. *Dit kon men op 't schip Victoria eertyds niet begrypen.*

Die geene, zegt hy, *die van het Oosten naar het Westen vaaren moeten altoos eenen dag te boven komen, nademaal hen de zon dagelyks eerder verschynt. Daar en tegen wedervaart hen, die van het Westen naar het Oosten zeylen, altoos het tegendeel, voor zoo veel zy geduurig aan den dag te kort komen, door dien de zon zich aan hun laater vertoont; en hier door komt het, dat wanneer het middag in Spanjen is, de dag in Peru eerst zynen aanvang neemt, en dat als het weder in Peru middernacht is, dat dan in Spanjen de morgenstont aankomt. En gelykerwys de Portugeezen hunnen scheeptogt van het Westen naar het Oosten gedaan hebben, en de Spanjaarden van het Oosten naar het Westen, zoo hebben, wanneer zy zich aan de Philippines en te Macao by een voegden, deze twaalf uuren gewonnen en geene even zoo veel verlooren. Aldus maakt het verschil voor die zich op een en dezelve afstand vinden, vierentwintig uuren of een volkomen dag. Zulks dat het dan noodzaakelyk volgt, dat in eenen togt rondom den aardkloot altoos eene dag verschillen moet.* *Redenen, die d'Acosta hier van geeft.*

Eer ik hier van afscheyde, moet ik nog verhaalen, dat dit verschil van eenen dag tot de burgerlyke huyshouding der Portu- *Verschil in de tydrekening tusschen*

de Spanjaards in de Philippines en de Portugeezen in Makao.

tugeezen in Makao, en der Spanjaarden in de Philippines is overgegaan, zoo dat de Spanjaarden, die door het Weſten in die Landen gekomen zyn, den Sondag vieren op den zelven tyd dat de Portugeezen, die door het Ooſten in Macauw zyn geland, den Maandag tellen. En dit doen zy dus met voorbedagten raade, om het regt beter te betoonen, dat de Paus hen vergunt had, te weten, dat den Portugeezen in eygendom zouden behooren alle die landen, die zy ten Ooſten zouden mogen vinden; en dat daar en tegen de Spanjaarden al het land, dat zy ten Weſten zouden ontdekken, konden innemen. Wanneer zy derhalven in die ryken tegen den anderen aankwamen, en elk meende dat dezelve hen toebehoorde, hebben ze gedagt, dat zy de tekenen van hun regt behoorden te bewaaren, waar van dit verſchil van een dag en nacht, geen van de minſte was.

De Reyzigers komen in ſlegte toeſtand voor Batavia.

Nu naderden wy tot onze trooſt al meer en meer de ſtadt Batavia, die berugte Hoofd- en Handelplaats van Nederlands Indiën, en niemant, als die mede in zulk een droevigen toeſtant geweeſt is, is in ſtaat om te bedenken, hoe zeer wy ons verheugden en verblydden, zoo naby die gewenſchte ſtadt en onze broeders en landsluyden te zyn, daar wy met regt alle hulp en medelyden van konden hoopen, en ook van verwagtende waaren. Maar wie is magtig om de blydſchap en 't innerlyke zielsgenoegen van ons allen, zoo veele 'er nu nog van onze ſwakke en kranke manſchap zich overig bevonden, te beſchryven, wanneer wy eyndelyk op den derden October die ſtadt aanſchouden, en daar met onze ſchepen ter reede liepen, by na dood van den honger, kommer en de menigvuldige uytgeſtaane gevaaren en ongemakken, en ten eynde aller teerkoſt, en die in dezen beklaaglyken toeſtand, door al de ongenuchten en ziektens, naauwlyks de bloote huyd over het gebeente hadden, en dus meer geraamten als menſchen verbeeldden; daar zich niemant over kan verwonderen, die maar eens bedenkt hoe wy op zoo een lange en verdrietige reyze des daags de barnende zonneſtraalen, die regt neer ſchynende naauwlyks de minſte ſchaduwe tot verkwikking overlaaten, en des nachts de bitterſte koude, die alles verſtyft, hadden moeten verduuren, en daar door geheel geknakt waaren.

Wy

Wy kwamen dan, zeg ik, voor de ſtadt Batavia, daar wy aanſtonts om ververſching, en al 't geen ons zou konnen verkwikken, meenden te landen; maar hoe deerlyk waaren wy hier in onze meening bedrogen en erbarmelyk te leur geſtelt! want aanſtonts quamen aan ons boord van land de onverwagte ordres, waar by ons ſcherpelyk wierd bevolen in de ſchepen te blyven, en niet zonder naarder laſt uyt dezelve of aan land te komen. Hoe vreemt en onverhoopt dit ons voorkwam en in de ooren klonk, is ligt te denken, daar wy noyt gedagt hadden, dat men ons, die in zoo ſlegten en deerniswaardigen ſtand hier verſchenen, dus onzagt en onvriendelyk zoude konnen behandelen. *Men verbied hun aan land te komen.*

Na dat wy dus korten tyd in onzekerheyd vertoeft hadden, en tuſſchen hoope en vreeze hongen, wat goeden of kwaaden uytſlag onze zaaken neemen zouden, kregen wy een vonnis, dat ons als een donder in de ooren klonk, en die geringe hoope, die'er nog overig was, geheel ter nederwierp; alzoo ons verklaart en aangezegt wiert: dat wy, als gekomen zynde met onze ſchepen, tegen het Octroy, in de limiten der Ooſtindiſche Maatſchappy, ons zelven, onze ſchepen, laading, en al wat daar toe zoude mogen hooren, volgens dat Octroy, verbeurt hadden; gelyk zy ook aanſtonts tegen onzen wil en dank het alles in bezit namen, en eenige van ons volk, tegen alle reden en billikheyd, in bewaaring ſtelden, en de andere tot gemeene, veragte en ſwaare werken gebruykten. Die nogtans veel beter noodig hadden, dat men hun in een gaſthuys gebragt en wel gekoeſtert had, om dus de verloore kragten en gezontheyd wederom te konnen bekomen, als dat ze zoo ombarmhartig van hunne broeders gehandelt wierden. *De ſchepen worden verbeurt verklaart, en de manſchap in bewaaring geſteld.*

Niemant, geloove ik, zal willen twyfelen, of onze Opperhoofden ſtelden (na hun vermogen) wel alle bedenkelyke middelen in het werk, om dit groot onheyl en deze kwaade behandeling af te weeren en voor te komen; ſekerlyk deden zy hun beſt, en toonden zoo klaar als den dag, dat men ons het grootſte onregt en geweld aan deed, dat oyt Chriſtenen van Chriſtenen, en Hollanders van Hollanders zouden konnen verwagten. Zy zeyden, dat zy niet met opzet en voorbedagten *De redenen, die zy hier tegen inbrengen, werken niets uyt.*

M raade

raade in de limiten der Ed: Maatschappy gekomen waaren, om de zelve te verkorten door het dryven van verbodene koopmanschap, in welk geval zy met recht verdient zouden hebben aldus, ja nog strenger gehandelt te worden: maar dat zy van hunne Heeren en Meesters, de Bewinthebberen der Nederlandsche West-indische Maatschappy, naar vreemde en onbekende Gewesten afgezonden zynde, zoo ongelukkig geweest waaren, dat ze door hunne ongemakken en nooddruftigheden, ja door een naauwlyks te ontworstelen noodlot gedwongen waaren, zoo ze lyf en leven wilden behouden, in deze streeken te komen, om by hunne Landsgenooten, als die hun het naaste waaren, zich te bergen; niet twyfelende of ze zouden door dezelve, van al het geen hun ontbrak mildelyk voorzien en uyt een christelyk medelyden geholpen worden. Maar schoon dat zy vertoonden, dat ze Nederlanders waaren, uyt Nederland afgezonden, en door alle soort van droevige ongemakken byna om hals geraakt, ja dat men met geen vreemde zoo had gehandelt; het kon echter in het minste hier niet helpen; daar men, ten onzen opzigte, een hart als steen en alle menschelykheyd scheen uytgetogen te hebben, en alleenlyk den last en bevelen volgde. Zoo dat wy, indien we reden van klagten meenden te hebben, ons regt in Holland zouden moeten vervolgen, daar ons de weg van Justitie alleen open stond. Ja wy mogten het nog wel voor een groot bewys van hunne medogentheyd t'onswaarts aannemen, dat men ons met de eerste vloot, die binnen twee maanden de reyze stond te ondernemen, naar het vaderland zoude zenden.

Ziet daar, myn Lezer, hoe wy van onzen togt, na zoo veel bittere ongemakken, en uytgestaane groote gevaaren, van de zee, honger, kommer, ziektens en Wilde menschen, in de haven, daar wy dagten behouden te wezen, schipbreuk leden.

Ik vond hier te Batavia, tot myn groot geluk, lieden die my groote vriendschap bewezen; ja die niets spaarden om my goed te doen en te helpen; ook is het aan hunne onderrigtingen, dat ik het voornaamste, het gene ik aanstonts wegens Java en Batavia zal verhaalen, verschuldigt ben.

Java, de voornaamste Parel aan de kroon der Nederlandsche Oostindische Maatschappye, is een Eyland ruym hondert veertig mylen lang, en tusschen de twintig en dertig mylen breed, ryk van groene welige bosschaadjen en vrugtbaare heuvelen en valeyen, leggende op de lengte van 124 en 127 graaden; ontrent 6 graaden Bezuyden de Linie. Het heeft regt tegen over zich het groot eyland Sumatra, waar van het door de Straat van Sunda afgescheyden wort. Ten Noorden legt Borneo. Ten Oosten heeft het Bali, met de engte van Balamboang, en ten Zuyden den grooten Oceaan.

Beschryving van Java.

Dit Eyland ontleent zyn naam van zeker graan, Java genoemt, dat als geerst smaakt, en hier zeer veel plagt te vallen, waarom de vreemdelingen, die het in menigte quamen afhaalen, na het zelve het Eyland dien naam gegeven hebben.

Daar op bevinden zich thans, om van de mindere Vorsten niet te spreken, vyf byzondere heerschappyen, die van den anderen als niet afhangen, en over hunne landen Souvereyn regeren. Deze zyn de Soesoehoenan of Keyzer van Java, de koning van Bantam, de princen van Tsjeribon, de vorst van Balamboang, en de Oostindische Maatschappy. Maar in oude tyden was het in zeer veele en kleene koninkryken verdeelt; alzoo toen yder stadt, die maar van eenig belang was, eenen byzonderen vorst had, die dezelve bestierde.

Javaansche Mogentheden.

Onder deze Heerschappyen plagt het keyzerryk van Mataran of Java het magtigste te wezen; dat in 't jaar 1406. zyn eerste begin heeft gekregen door eenen Siroeboed, een man van slegte afkomst, die stamvader van de volgende Keyzers is. En matigden die Keyzers zich het oppergebied over de andere vorsten niet zelden aan, dewelke zy nogtans dikwerf niet wilden gehoorsaamen; maar zedert dat de Hollanders zich op Java hebben neergezet, en aldaar meesters van Jakkatra en andere ryken geworden zyn, zyn zy die Keyzers zoodanig boven het hooft gegroeyt, dat ze zelfs onlangs de magt hebben gehad om een keyzer, die tegen hunnen zin op den troon gekomen was, te weeren, en eenen anderen, de Maatschappy meer toegedaan, in zyne plaats te stellen. Waar uyt men ligt zien kan, dat de E. Maatschappye in magt en vermogen alle Javaansche vorsten verre overtreft.

Waar onder de Maatschappy de magtigste is.

Magt. Naar eene naaukeurige opzameling heeft men ondervonden dat 'er op dit eyland Java gevonden worden by de veertig voorname Steden, onder welke de keyzerlyke hooftstadt Mataran, Bantam en voornamelyk Batavia de voornaamste zyn; nevens wel vier en een half duyzend Dorpen, in welke wel eenige milioenen zielen konnen gevonden worden.

Vrugtbaarheyd. De lucht van Java is zoo matig, fris en gezond als ergens in Indien, en de Ooste en Weste winden waayen aldaar het gantsche jaar door, met den gemeenen land- en zeewind. Ook is deze getempertheyd der lucht oorzaak van een groote vrugtbaarheyd, en voortteelinge aller dingen; zoo dat 'er weynige ryken gevonden worden, die niet gewillig voor den rykdom van dit gewest zullen wyken, want nergens word 'er meer vee en gevogelte van allerley slag en aard, zee- en rivier-visch, en 't geene Godt verder tot onderhoud der menschen heeft geschapen, als in en ontrent dit eyland gevonden.

En waaren van Java. Het levert veele schoone Waaren en Koopmanschappen uyt, waar onder de voornaamste zyn, ryst, cardamom, zuyker, zout, indigo, kattoen, kattoene gaaren, vogelnestjes, en voornamentlyk Peper, die den voornaamsten handel van Bantam maakt, en aldaar ook welig groeit. Deze vrugt wast aan teere en kronkelige rankjes, die vol knoppen zyn, en by boomen of staaken geplant worden, tegen dewelke zy opklimmen en waarom ze zich, als de turkze boontjes in ons land, heen slingeren. Aan de steelen van deze swakke rankjes, groeit de peper by *Peper.* bosjes of ristjes in zulk eenen overvloed, en zoo digt op een, dat men naauwlyks magtig is de bladeren te onderscheyden. Deze bladeren, die uyt de knopjes der ranken voortschieten, zyn donkergroen, en die des kaneelbooms niet ongelyk, wyl 'er ribben in de lengte doorloopen, en zy byna een hand breed van vooren spitsagtig zyn, en aan de linkerzyde bezet met groene rimpels; zy laaten geknaauwt zynde eenen brand en groote hitte op de tong. Na deze bladeren komen de steeltjes met pluysjes te voorschyn, waar aan de bezien groeyen by na op zulk een wyze als de aalbezien; maar de trossen zyn veel langer. Wanneer de vrugt begint te rypen, krygt ze eene swartagtige verwe, en wort in November ingezamelt, groen af-

afgeplukt en op matten in de zon gedroogt, waar door ze ſwart word. Dit gewas brengt altyd binnen 't jaar zyne vrugten voort, en valt in vrugtbaare en vogtige gronden 't beſte.

Verder verſchaft dit Eyland eenen overvloed van viervoetige dieren, viſſchen en vogelen, waar onder de oſſen, koebeeſten, ſchapen en ſchoone paarden de minſte niet en zyn: ook voeden de groote wilderniſſen en boſſchen veel wild gedierte, Rhinoceroſſen en booze ſtoute Tygers, dieren die aan dit Eyland eygen zyn, en die geene ſwaarigheyd maaken van een gewapenden troep menſchen aan te randen. In de wateren houden zich ook veel krokodillen op. *Dieren.*

Van de Javanen kan men, gelyk van de andere Indiſche volkeren, meer kwaade als goede hoedanigheden optellen. Zy beroemen zich van de Chineezen geſprooten te zyn, die in burgerlyke oorlogen, door een magtiger vyand ten lande uytgeworpen, zich na veel zukkelen op dit eyland, om deszelfs vrugtbaarheyds wille, hebben neergezet. Schoon op dit zeggen niet veel ſtaat te maaken is, moet men egter aanmerken, dat den Afgodendienſt, die diep landwaarts in nog gepleegt word, met die der Chineezen zeer veel overeenkomſt heeft; ik zegge diep landwaarts in, want in de landen die digter aan zee leggen, heeft het Mahumetisdom, gelyk in het grootſte gedeelte der andere Indiſche landen, zoodanig zedert drie hondert jaaren de overhand bekomen, dat zy alle de wetten des Alkorans met een diepe eerbiedigheyd gehoorzaamen; den Sabbath op een plegtige wyze Vrydags vieren, zich laaten Beſnyden, van ſwynenvleeſch een grooten afkeer hebben en hunne tempelen een Godlyke agting toe dragen, daar zy niet, voor zich gewaſſchen te hebben, in zullen komen, en geenen onbeſneden in laaten treden; doch komen 'er die tegen hun wil en dank in, zoo weten zy altyd middel om dezelve heymelyk van kant te helpen, daar veele droevige voorbeelden van voor handen zyn. Zy trekken ook dikwils met groote meenigte naar Mecka om vergevinge hunner zonden, en dat beklaaglyk is, zy zyn met hunne Mahumetiſche gevoelens zoo ingenomen, dat 'er zelden tot het Chriſtendom worden overgehaalt. *Der Javanen afkomſt, en Godsdienſt.*

Gestalte. Wat der Javanen gestalte aangaat, zy zyn vaalbruyn van verwe, en daar in niet veel van den Amboinees verschillende, breed van aangezigt, hoog en uytpuylende van kaaken, platagtig van neus, met groote ronde oogen en uytpuylende oogeleeden, maatig van lengte en eer mager dan vet, grof van beenderen en spieren, en wat gedrongen van leeden. Hun hoofthair is dik en swart, daar zy groote hovaardy in stellen, en 't welk zy met Calappus-olie bestryken, en veeltyds met allerley geurige bloemen opçieren, en zeer lang laaten wasschen. Ook hebben zy een manier, die den Amboineezen ook eygen is, dat zy den baard, zoo ras die begint uyt te botten, met kleene tangetjes uytrukken, waar door zy altyd glad van kin en kaaken zyn, dat zy voor geen gering çieraad houden.

Kleeding der Mannen. Om zich te kleeden behoeft een Javaan zoo veel geld niet te besteden, als een Fransch hoveling; wyl zy zoo edele als onedele, met het bovenlyf geheel naakt gaan, en gemeenlyk maar een katoene kleedje, wit of ros van grond, en swart van bloem, twee of driemaal om het benedenlyf heen slaan, dat hen niet verder als tot aan de kniën komt, en welker twee uyterste eyndens van vooren wat langer neerwaarts hangen, dat niet onaardig staat. Die van wat meer staat zyn, dragen dusdanig een kleedje wel van zyde; die weer van grooter vermogen zyn, gebruyken een kort bovenkleed, of slaan ook wel een geschildert kleedje over den regter arm en schouder, dat van daar schuynswyze met een keer het onderlyf voor een gedeelte bedekt, en even als een sluyer onder den regter arm afhangt; zoo dat men de Javanen naauwlyks uyt hunne vrouwen zoude konnen onderscheyden, indien de tulband op hun hoofd, en de kris op de regter zyde, daar geen ander denkbeeld van gaven. De krissen van de grooten zyn zeer fraay, en is 't gevest gemeenlyk van goud met gesteente ingelegt. De tulband is een doek, die kranswyze rondom 't voor- en agterhoofd gaat, en dus het bovenste gedeelte van 't hoofd onbedekt laat. De Grooten of welker jaaren hoog gestegen zyn, dekken hun hoofd met een wit mutsje van 't fynste lynwaad, dat ontrent een paar vingeren hoog is, boven met een goud knopje

en

en als een kalotje wort opgezet. Kouffen en fchoenen zyn by hun van geen gebruyk, maar van ringen met koftelyk gefteente zyn zy groote liefhebbers, die zy aan alle vingeren, zonder onderfcheyd, in grooten getale, fteeken.

Dragt der vrouwen. De dragt der vrouwen is, gelyk die der mannen, van geen groot beflag of waardye; beftaande in een kleedje, dat zy onder de armen door, over de borften eenige keeren flingeren, 't welk pas de kniën bedekt, en aardig afhangt; waar door het opperfte des rugs, de fchouders en de armen t'eenemaal naakt zyn. Verder is het hooft ongedekt en de voeten ongefchoeit. De vrouwen, die veel vermogen hebben, fchikken zich wel wat beter op; doch zy hebben altemaal de mislyke gewoonte van haar fwart hayr, dat van de kalappus olie glimpt, met een knoop als een verwarden bos op het hooft te koppelen, zoo dat 'er gemeenlyk nog een gedeelte agter afhangt, dat gantfch geen fraaye vertooning maakt. Hier toe befmeeren zy haar aangezigt en lichaam heel dik met een fmeerzel van curcuma, fpeceryen en kalappusolie, dat gevoegt by hunne platte neuzen en bruyn vel, fchoon zy zich dagelyks waffchen, haar voor den Hollander niet heel aanvallig maakt.

Aart en Zeden der Javanen. Uyt den ingebooren aard, zyn de Javaanen roekeloos, ftout, bedrieglyk, gierig, diefagtig, trouwloos, moortdaadig, als die yemant zonder onderfcheyd om een gering loon zouden doodflaan, wreed, haaftig geraakt en dan onverzoenlyk, zoo dat zy den geenen, die hun beledigt altyd zullen tragten van kant te helpen, 't zy in 't openbaar met 't geweer, of in 't heymelyk door vergift, daar zy meefterlyk mede weten om te gaan, en 't geene meenigen roekeloozen Hollander voor zynen fterfdag heeft doen omkomen. In den oorlog fpaaren zy geene gevangenen, maar offeren dezelve altemaal aan hunne bloeddorftigheyd op. Worden zy met den anderen handgemeen, zoo zal 'er noyt meer als een levendig van de plaats keeren. Om hunne bloeddorftigheyd en razernye meer aan te zetten, fwelgen zy dikwils een brok Amfioen in, waar door zy zoo verre buyten alle paalen der reeden vervoert worden, dat zy man, vrouw, kinderen en al wat hen ontmoet ter neerftooten; tegen gevelde pieken inloopen, of zich zelfs afmaaken; welke rampzalige

ge-

gevallen dikwils op Batavia gebeuren. Maar zoo men deze Amokſpeelders levendig kan grypen, worden dezelve te Batavia met de uyterſte ſtraffe, anderen ten ſpiegel, geſtraft.

Hunne Wapenen. De Javanen zyn groote liefhebbers van ſchoone paarden en fraaye wapenen, zoo dat men die geenen, die maar eenigzins van vermogen zyn, altyd wel voorzien vind, zoo van grof geſchut, ſnaphaanen en musketten, daar zy zoo wel niet als een Hollander op afgeregt zyn, als van kriſſen, ſabels, ſpieſſen, ſchilden en aſſagayen, die konſtig met goud en zilver ingelegt, en dikwils met een doodlyk vergift beſtreken zyn. Hier by gebruyken zy nog ſpatten, waar uyt zy vergiftige pyltjens blaazen, 't geen zy van de Macaſſaaren geleert hebben. Deze pyltjes zyn een voet lang, gemaakt van Bamboesriet, en in vergift gedoopt, daar zy op eenen afſtand van vyftig voet hun wit mede zullen treffen. En dit vergift is zoo kragtig, dat de getroffene, al ſchoon hy al menſchendrek inſwelgt, gemeenlyk van het leven eerlang berooft word.

Oorlogen. Schoon zy deze wapenen gebruyken ten oorloge, mag men hen ègter meer voor bloode als voor dappere houden. Want in een veldſlag zullen zy aanſtonts de vlugt nemen, indien het veld open is, maar worden ze van den vyand omcingelt, zoo ſtaan ze pal, weten van geen ſwigten, maar loopen als wanhoopige menſchen, ſchuymbekkende van raſernye op pieken, ſabels en musketten in, om zich dus eenen weg tot ontkoming te baanen, en ſtaan hunnen Overſten dapper by. Van moeskoppen en op party uyt te loopen zyn zy groote liefhebbers. Zy houden ook in den oorlog vlytig wagt op hunne ſtraaten, markten, wallen en veſtingen, zoo dat het niet mogelyk is hen, zonder zelfs gevaar te loopen, te verraſſchen.

Onderdanigheyd der mindere aan de meerdery. De Princen en Grooten voeren eenen hoogen ſtaat, en gaan noyt uyt of zy zyn verſelt met een grooten ſtoet krygsluyden, en langen treyn van ſlaavinnen of byzitten en knegten, die elk 't een of het ander van myn heers toeſtel te dragen hebben. De minder is ontrent den meerderen, en dus ook de groote Princen omtrent den Keyzer, zeer ſlaafs. Zy zullen niet dan al hurkende den vermogenden naderen, en aandagtig luyſteren

naar

naar den laſt, die hun gegeven word, die zy dan ſpoedig uytvoeren, in het weggaan alleenlyk zeggende *kaboeloo ſampejan*, zoo veel betekenende als ſlaaf onder uwe voeten. Ook durven zy niet ten eerſten den uytſlag hunner verrigtingen zeggen, maar gaan om eenen hoek onder zyn oog zitten, daar zy zoo lang wagten, tot hy hun belaſt opening van hunne zaaken te geven. En in der daad zoo moeten de Javanen ook behandelt worden, als men 'er wel van wil gedient wezen, want geeft men hen de vinger zoo trekken zy, gelyk het ſpreekwoord zegt, aanſtonts de heele hand naar zich, en daar is niets met hun te doen; 't welk de Hollanders heel wel ontrent hunne Javaanſche ſlaaven, weten in agt te nemen, en 'er aanſtonts den rotting over heen leggen, dat hen braaf doet opaſſen.

XI. HOOFDSTUK.

Kort verhaal van de beginzelen der Nederlandze Vaart op Indiën, en van 't opregten der Ooſtindiſche Maatſchappy, die in korte jaaren zeer magtig word. Rampen den Hollanders in 't begin te Bantam overkomen. Koen tragt te Jakkatra een ſterkte te bouwen. De Bantammer zoekt ze aldaar om hals te brengen. De Logie te Japare wort afgeloopen, dat de Hollanders wreeken. De Engelſche nemen een Hollands ſchip. Staat van onze ſterkte. De werken der Engelſchen en Javanen verbrand. Koen ſlaat met de Engelſche vloot. En zeylt naar Amboina. Van den Broek maakt vrede met den koning van Jakkatra. Trouwloosheyd des konings. De Hollanders beſluyten de Sterkte over te geven. De koning van Jakkatra wort door die van Bantam uyt zyn ryk gezet. Waar op de Hollanders moet grypen, en de Javaanze vaſtigheden

heden verbranden. Koen komt met een Vloot tot ontzet. Neemt Jakkatra in, en bouwt de ſtadt Batavia.

Voornemen des Schryvers.

NAar dat ik dus in zoo kleen begrip, als 't my doenlyk was, den Lezer een denkbeeld van de Javanen, en hunne zeden en gewoontens gegeven heb, zal ik, eer ik tot eene byzondere beſchryvinge van Batavia overga, kortelyk en na waarheyd verhaalen, hoe de Neêrlanders eerſt op Java en in de Indiën gekomen zyn; wat beginzel hunne Ooſtindiſche Maatſchappy gehad heeft, en met wat rampen zy geworſtelt hebben, eer zy meeſters van Jakatra wierden, en wat zy verder aldaar, na zich gegrontveſt te hebben, tot nu toe verrigt hebben.

Wie der Hollanders den eerſten tocht naar Indiën ondernomen hebben.

In 't jaar 1595. ruſtte een gezelſchap van Amſterdamſche Koopluyden, de Maatſchappy van verre genaamt, een vloot van vier ſchepen toe, door aanraden van Cornelis Houtman, die langen tyd in dienſt der Portugeezen in Ooſtindiën geweeſt hebbende, eyndelyk in handen der Turken verviel: waar uyt hem deze Koopluyden, alzoo hy onmagtig was zyn eygen losgeld op te brengen, verloſtten, onder voorwaarde, dat hy tot erkenteniſſe alle de geheymen en voordeelen des Ooſterſchen handels zoude openbaaren. Dit deed hy: en zy, door de hoop dier groote winſten verlokt, zonden hem met die vier ſchepen, langs den gemeenen weg der Spanjaarden en Portugeezen, derwaarts.

Die Vloot ſtaat veel uyt,

Onder veele ongemakken, zoo van ziekte onder de Linie, als gevaar van woeſte volkeren daar zy zich by ververſchten, raakten zy te Bantam op de reede. De Bantammers, opgeruyt door 't groot geld der Portugeezen, die voorzagen, dat deze kleene vloot, wanneer ze maar eenigzins gelukkig was, door veele grootere ſtont gevolgt te worden, handelden trouwloos met de Hollanders; zy ſloten wel een verbond met Houtman, en kogten veele zyner Waaren; maar de betalinge die in Peper moeſt geſchieden wilde niet volgen. Houtman ſtelde den Bantamſchen Landvoogt met eene Hollandze ſtoutmoedigheyd deze trouwloosheyd voor oogen, dat eenen verkeerden uytſlag had, alzoo die hem eerlang met zeven van zyn volk ge-

gevangen nam, die eyndelyk na lange ſtribbeling voor 2000 ryksdaalders geloſt wierden. Van Bantam raakten zy voor Cidayo omtrent de ſtadt Toeban ten anker, daar 't ſchip Amſterdam, en de Pinas 't Duytken door zes Tinggangs vol Javanen liſtiglyk overvallen wierden, die zy kloekmoedig ten ſchepen uytdreeven, en 'er wel 150 van doodſloegen, met verlies van twaalf Hollanders, waar onder de Commies en Schipper van Amſterdam. Van daar raakten zy aan 't eyland Madura, daar zy even ſchelmagtig als voor Toeban behandelt wierden; zoo dat ze, ziende dat 'er by deze trouwlooze volkeren met ſwakke ſchepen en geringe manſchap niet te doen viel, weder naar het Vaderland zeylden; daar zy met drie ſchepen den 14[den] Auguſti 1597. aanquamen, wel eenige Indiſche Waaren medebrengende, doch die in plaats van groote voordeelen aan te geven, op verre na de onkoſten der uytruſting niet konden goedmaaken. *en brengt geene winſten op.*

Schoon deze vloot mindere voordeelen als men verwagt had mede bragt, aarzelden echter de Reeders in hunnen toeleg niet, maar ſloegen de handen met andere Amſterdamſche Kooplieden, die diergelyk eenen toeleg hadden, zamen, en bragten het volgende jaar agt weerbaare ſchepen in zee onder den Admiraal Jacob Cornelisz van Neck; deze wierd op Bantam beter ontfangen, zoo dat hy eerlang met drie volladen ſchepen t'huyswaart keerde, laatende zynen Viceadmiraal Wybrand van Warwyk met de vyf overige in Indiën, die 't ongeluk had, dat 'er veertig van zyn volk op Arosbaja ſchelmagtig gevangen genomen wierden, en wanneer hy dezelve met geweld wilde loſſen, ſloegen hem de Javaren nog vyfentwintig man af. Hy quam in 't leſt van 't jaar 1600. weer t'huys. *Een tweede Vloot ſlaagt beter.*

In Zeeland, te Rotterdam en elders bragten ondertuſſchen andere Koopluyden, brandende van yvervuur om deel aan deze groote zaaken te hebben, ook vlooten in zee, en zonden die naar Ooſtindiën: terwyl de Maatſchappy van verre mede ſterk het begonnen werk voortzettede. Deze vlooten breydden hunnen handel niet alleen uyt in Java, Sumatra, Malakka, de Moluccos, Banda, Ceylon, ja zelfs in China, maar veroverden ook ſomtyds een ryk Portugeeſch Gallioen of Karaak *Waar op veele byzondere Maatſchappyen ook ſchepen derwaarts zenden.*

 en

en quamen ten meeſtendeele ryk gelaaden in 't Vaderland te rug.

Die tot een lichaam gebragt worden.

Maar dewyl deze byzondere Maatſchappyen den anderen veel afbreuk deden; wanneer de ſchepen op een en dezelve kuſt komende, door t'elkens hooger te bieden, de Waaren tegen den anderen opjoegen, om dus eerder hunne lading te krygen; of wanneer zy in 't Vaderland de goederen voor minderen prys verkogten, om dezelve te raſſer kwyt te raaken; en dat zy dus met verdeelde magten den Spanjaarden niet konden 't hooft bieden, waar door eyndelyk hunner aller onvermydelyke ondergang wiert te gemoet gezien. Zoo hebben dan de algemeene Staaten ten meeſten nutte beſloten deze verſcheyde leeden tot een lichaam te brengen; gelyk zy ook, na veel onderhandelingen met de Bewinthebbers dier kleene gemeenſchappen, en na groote moeyte om tot een beſluyt te komen, die magten gelukkig in een ſmolten.

Punten van deze algemeene Ooſtindiſche Maatſchappye

Men beſloot dan, tot een begin van deze algemeene Maatſchappye, een ſchat van zesenzestig hondert duyzend guldens by inſchryving te ligten; waar in Amſterdam de helft, Zeeland een vierde, Delft en Rotterdam, Hoorn en Enkhuyzen elk een zestiende part zouden opbrengen. t'Hans kregen zy ook Octroy voor eenentwintig jaaren, ingaande met den 20ſten Maart des jaars 1602. Waar by buyten andere groote voordeelen haar wiert toegeſtaan, dat niemant buyten deze Maatſchappy binnen dien tyd hooger dan de Kaap de Goede Hoope, en de Straat Magellanes zoude mogen vaaren. Hier op was de toeloop, om deel in deze algemeene Geoctroyeerde Ooſtindiſche Maatſchappye te hebben, zoo groot, dat binnen korte weeken die zesenzestig tonnen ſchats by een gebragt wierden, dewyl deze uyt hoop van groote winſten, geene uyt liefde voor 't gemeene beſt als voortgedreven wierden. Wordende die voor vyf duyzend guldens inſchreef den naam van Hooft-deelgenoot en die voor mindere ſomme vaſtſtond, den naam van Deelgenoot gegeven, uyt welke Hooft-deelgenooten de Bewindhebbers moeſten gekoren worden.

Die in korte jaaren zeer magtig word.

Deze Bewindhebbers wierden, volgens het 25ſte Artikel van het voorſz Octroy, ten getale van zestig vaſtgeſtelt; waar van 'er twintig

tig te Amsterdam, twaalf in Zeeland, zeven tot Delft, zeven tot Rotterdam, zeven tot Hoorn, en zeven tot Enkhuyzen, het deel der daar ingelegde hooftsomme zouden bestieren: dat deze wakkere mannen met zoo veel yver en dapperheyd hebben uytgevoert; dat deze zesenzestig tonnen gouds binnen den tyd van zes jaaren, behalven de gedaane uytdeelingen uyt de ingekomene winsten tot drie honderd tonnen gouds vermeerdert waaren.

Uyt deze Bewindhebberen moest 's jaars eens of tweemaal een hooftvergadering bestaande uyt zeventien Leden, gehouden worden, die de swaarste zaaken zouden waarnemen en doen uytvoeren, waar in Amsterdam agt, Zeeland vier, Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuyzen elk een Lit zouden zenden, en de zeventiende plaats zou by een Lid uyt Zeeland, de Maaze of Noordholland bekleed worden.

Op deze wyze is dit heerlyk en voor Nederland zoo nuttig lichaam gevestigt, en t'elkens in zyne voorregten met nieuwe vergunningen door de Staaten edelmoedig gehandhaaft; waar door derzelver ontzaglykheyd en magt tot zulk een toppunt is geklommen, dat ze meester van veele overmagtige Ryken en Landen geworden is, waar onder voornamentlyk uytblinken de Molukkos, Banda, een groot deel van Java en Coromandel, Ceylon, Malakka, Macassar, enz. Zoo dat Koningen en Vorsten het voor eere rekenen hunne kroonen uyt haare hand te ontfangen. Maar dewyl het ons te wyd van ons oogwit zoude vervoeren, indien wy ons verder in dit groote Staatsgebouw wilden inlaaten, en verhaalen hoe het zich in 't bemagtigen dier ryken heeft toegedragen, zoo zullen wy hier van afstappen, en, gelyk in 't begin van dit Hoofdstuk gezegt is, ons met de zaaken van Java alleen ophouden.

En meester van veele Landen.

Met het opregten der Maatschappye hadden de onze nu al Bedienden in Bantam, die daar woonende den handel waarnamen; en in 't volgende jaar wiert hun een erf van den koning vergunt, om 'er ter bewaaringe hunner goederen een steenen huys te bouwen; gelyk zy ook op Gressic en Japara hunne Logien hadden. Maar zy leden zulke onverdraaglyke kwellingen en geweldenaaryen van den Bantammer, dat zy besloten zich elders op Java neer te zetten; gelyk zy ook in 't jaar 1610. en

Op Bantam staan de Hollanders in 't begin veel ramp uyt.

En zetten zich ook op Jakkatra.

1611. met Wisia Garama, koning van Jakkatra, een verbond aangongen; en aldaar aan de zeekant Beoosten de Rivier een wooning, Nassauw genaamt, bouwden. Zoo dat de Handel nu zoo wel tot Jakkatra als tot Bantam zynen gang ging; waar tegen de Pangerang Raya de Mengala, eerste Minister van den minderjaarigen koning van Bantam, ziende dat hier door Jakkatra aanwiesch, en zyne Stadt afnam, alles in 't werk stelde, om de onzen weer geheel naar Bantam te brengen, maar te vergeefs.

Daar Koen een Sterkte tragt te bouwen.

Ondertusschen kreeg Jan Pietersz Koen, die de zaaken op Java bestierde, in 't jaar 1718. bevel uyt 't Vaderland, dat hy het opperbestier der zaaken uyt handen van Laurens Reäal, die in de Moluccos was, had over te nemen, en na een bekwame plaats moest omzien, die ter algemeene vergaderplaats zou konnen strekken, en daar men in veyligheyd de goederen, uyt 't Vaderland komende, kon ontfangen en de retouren afschepen. Hier om trad hy met koning Garama in onderhandeling, om van hem ontrent Ontong Java, daar de Tangerangze rivier in zee stort, een stuk lands te koopen en aldaar een Sterkte te timmeren.

Dat de Javanen met nydige oogen aanzien.

De koning vreezende den haat der nabuurige Vorsten, gaf hier van kennis aan den Bantammer, en paayde Koen ondertusschen met ydele hoop. Die van Bantam en andere Javanen overwegende, hoe de Hollanders, Engelschen en Franschen dagelyks met grooter magt in de Indiën kwamen, en denkende aan de oude en bekende voorzegging, *dat 'er van verre een volk zou komen, wit van verwe, met kattenoogen, rood hayr en groote neuzen, en van top tot teen gekleed, dat hunne landen zoude innemen en bezitten*; besloten deze vreemdelingen in dwang te houden, dezelve tegen den anderen op te hitzen, en voor eerst de Hollanders op Jakkatra en elders om hals te brengen, dwingende den koning van Jakkatra, om dit toe te stemmen, en zyne hulpe tot dit gruwelstuk te leenen.

De Bantamze Pangerang zoekt de Hollanders op Jakkatra te vermoorden.

De looze Bantamsche Pangerang, om zyne stadt met deze moord niet te besmetten, en des noods zich te verschoonen, waarschouwde quanswys den Generaal Koen, dat de Engelschen iets tegen hem voorhadden, die zich daar op naar Jakkatra liet over-

overvoeren. Terwyl was tot uytvoerder van den moord verkoren Gabang, des Pangerangs broeder, een arglistige schelm, die zich ontrent Jakkatra eerst met jagen wat onthielt, en daar na den Generaal verzogt te spreken, die zich dan den 20sten Augusti 1618. naar 't kleen eyland, t'hans Vader Smit genoemt, daar Gabang was, met het Jagt kleen Hollandia liet overvoeren. Hier spraken zy te zamen, en wanneer Koen vertrok volgde hem Gabang sterk 300 man, in Inlands vaartuyg agter na, onder voorwendzel, dat de koning van Jakkatra hem ontboden had: zeggende, onder anderen, nu zal ik ook uw huys gaan bezien, gelyk hy ook 's avonts laat voor de poort der wooning Nassauw kwam, verseld met den broeder van den koning van Jakkatra, veele Javaanze Edelen en wel 500 man. De Generaal over dit ontydig bezoek bekommert, alzoo hy meer als 600000 guldens aan geld en goederen aldaar had, belaste den Oppercoopman Pieter de Carpentier zich met al de soldaaten, ten getale van 50 gewaapent, en met brandende lonten voorzien, op de galdery van 't nieuwe huys te plaatzen. Toen liet hy den Javaan met zyn gezelschap in, die, de wooning van boven in 't ronde zoo wel bezet ziende, niets ondernam, maar vol van spyt en schaamte vertrok.

Welke aanslag mislukt.

's Anderendaags kwam de koning van Jakkatra den Generaal bezoeken, en gaf voor dat hy zyn volk met Gabang alleen had mede gezonden, op dat zy hem zouden helpen, indien de Bantammer iets quaads voor had gehad; daar Koen, die door dat masker van valsheyd heen zag, hem wel voor bedankte, maar evenwel zich op zyn hoede hielt, schepende in de agt schepen die daar ter reede lagen, schoon ze niet al te wel voorzien waaren, al het geld met de voornaamste koopmanschappen. En wyl hy niet besluyten kon deze Handelplaats, met swaare kosten gebouwt, te verlaaten, liet hy de wooningen van Bamboezen, te na aan de zelve opgeregt, afbreken, om ze dus voor 't brandstigten en overvallen te bevryden. Want hy had nu al bespeurt, dat ook de Soesoehoenan, en alle de andere Prinsen van Java, om die nog niet begonne Sterkte, zyne vyanden geworden waaren, en dat de Engelschen ook van 't verraad kennis gehad hadden.

Koens voorzorge.

Tans

De Hollandze Logie op Japara word afgeloopen.

Tans kwam van Japara ook de bittere tyding overyliegen, dat aldaar uyt last van den Soesoehoenan de Logie afgeloopen, 't volk vermoord of gevankelyk weggevoert, en de goeren, 20000 ryksdaalders waardig, gerooft waaren. Dit gaf Koen vaster verzekering van het moorddaadig voornemen der Vorsten, en deed hem besluyten om de Wooning in stilte te versterken; daar de Engelschen, die nu met den Koning, veel zaaken smeedden, hem ook toe noodzaakten. Waarom men de handen met zoo grooten yver aan 't werk sloeg, dat voor het midden van September twaalf stukken geschuts op de eerste punt geplant stonden, tot geene geringe verbaazinge der Javanen, die den Generaal te vergeefs, door veele aanbiedingen, zogten uyt te lokken. Ook kwam de koning van Jakkatra zelve met veel stoet het werk bezigtigen; vraagende waar deze veranderinge en dit mistrouwen van daan kwam, daar over hem Koen zoo veele voldoende redenen gaf, dat hy genoegen scheen te nemen; laatende evenwel de Chineezen en Javanen verbieden de onze meer te dienen, waar door het werk wat slapte. Daar en tegen liet hy zyne Stadt met een steene muur omringen, als uyt vrees voor den Mataran; tot welk werk hem Koen 1000 realen leende en 200 schonk, om dus dien koning de maat vol te meten.

Waar op de onze te Jakkatra zich versterken.

De Hollanders verbranden tot wraake Japare.

Omtrent dezen tyd kreeg de Generaal tyding van Jambi, dat de oorzaak, waarom de onze aldaar ook niet door de Javanen vermoord waaren, was de vreeze dat de Portugeezen van Malakka met een scheepsvloot af zouden komen, waar tegen zy der Hollanderen hulpe van nooden zouden hebben. Maar aangenamer was het gerugt dat Cornelis Martenszoon met drie schepen den 28sten October naar de Oostersche Landschappen vertrokken, te Japara volgens bevel van den Generaal was aangeloopen, en aldaar met 160 man, tot wraake der vermoorde Hollanders, die stadt geheel in kolen en assche gelegt had, nevens tien jonken en veel kleender vaartuyg. Van waar hy naar Makasser, om diergelyke wraake te oeffenen, vertrokken was.

Dat de Javanen bevreest maakt.

Zoo groote blydschap als dit den Hollander baarde, zoo veel grooter droefheyd verstrekte 't die van Bantam en Jakkatra, vree-

vreezende, dat hunne verraderyen op gelyke wyze zouden gestraft worden; welken schrik een staartstarre, die zich eenige dagen in 't Oosten zien liet, nog vermeerderde.

Maar de Engelschen tot Bantam, bekomende op nieuw uyt Europa vyf schepen by de tien die zy reeds hadden, spraken dezelve een hart in 't lyf, sweerende niet te zullen rusten voor zy Koen levendig of dood bekomen hadden. Gelyk zy ook op een trouwlooze wyze den 15den December vermeesterden het schip de Swarte Leeuw, komende van Patany met een laading ter waardye van honderd tweeënvyftig duyzend guldens, buyten den ryst. Hier mede niet vergenoegt, zond de Admiraal Thomas Daal eenige schepen naar de Straat van Sunda om het schip de Engel, dat zy wisten dat onder 't bewint van Pieter van den Broek, met een somme van 207794 guldens naar Suratte was afgevaardigt, aldaar waar te nemen; maar by een gelukkig ongeluk raakte het schip omtrent Javaas Ruygenhoek aan de grond, en wierd niet eer vlot, voor dat men op de tyding, dat de swarte Leeuw genomen was, het zelve aanstonts te rug riep. Op diergelyken wyze ontkwam ook het schip de Zon, komende uyt Japan, de handen dier roofgierige Engelschen. *De Engelschen heulen met de Javanen.*

Koen liet hier op den Engelschen Admiraal na de reden van dit zyn doen vraagen, en te gelyk het schip en laading weder eysschen, maar Daal gaf, onder veel scheldwoorden, ronduyt ten antwoord, dat hy voornemens was al de gaande en komende schepen te nemen, en zelfs naar Jakkatra te komen, om alles te verdelgen. *Hunne stoute woorden.*

De koningen van Bantam en Jakkatra, door dit voorbeeld der Engelschen en der zelver hulpe stouter geworden, stelden nu opentlyk hunne vyandschap in 't werk; geene verbood de tot Bantam leggende Hollanders van niemant naar den mond der Straat Sunda te zenden, om de aankomende schepen van hunnen landaard te waarschouwen; en die van Jakkatra wierp eenige nieuwe Bolwerken tegen de onze op, en bragt behendig veel geschut op dezelve, terwyl zyne gemagtigden nog dagelyks van een nieuw verbond handelden; om dus 't opmaaken eener begonne Kat te verhinderen, en voor te komen dat op dezelve geen geschut tegen zyne Stadt geplant wierd. Dat evenwel zyn *De zaaken der onzen op Jakkatra zien 'er slegt uyt.*

 voort-

voortgang had, doordien de zaaken geen uytſtel duldden. Stonden dus de zaaken te land in een bedroefden ſtaat, zeker die ter zee hadden geen beter aanzien, daar de ſchepen meeſt reddeloos aan 't Eyland, t'hans Onruſt genaamt, lagen, onder de ſobere beſcherming van eenig daar geplant geſchut, niet in ſtaat om den vyandlyken aanval, dien de Engelſchen dagelyks dreygden, af te keeren.

Nu kwam 'er den 22ſten te Jakkatra een gerugt, dat onze verſterkte Handelplaats den volgenden nacht door 7000 Javanen zoude beſprongen worden; waar door de Chineezen, en andere, die omtrent dezelve woonden, met zulk een ſchrik bevangen wierden, dat ze aanſtonts hunne huyzen verlieten en weg vlugtten. Schoon dit gerugt ydel was, zag men 's morgens dat de Engelſchen eenen ſchootvryen wal hadden opgetrokken, waar aan de Javanen nog onophoudelyk arbeydden; ook bemerkten de onze, dat ze van alle kanten beſloten waaren, en met werken en batteryen omringt, en dat de rivier met palen geſtopt was. Dit noodzaakte hen aanſtonts op de Kat, ſchoon niet half voltoyt, twee ſtukken te brengen.

De ſtaat der verſterkte Handelplaats. Langs de Rivierkant, of de Weſtzyde der Sterkte, ſtont nu het nieuwe Huys Mauritius in volkomen ſtaat van tegenweer, aan welkers Noordeynde toen een punt wiert gemaakt, de Noordweſter-rivierpunt geheeten, pas twee voeten hoog opgetrokken, en wel in 't rond met planken tegen eenen aanval geveyligt, maar niet tegen een musketſchoot. De Gardyn van aarde aan de Noordzyde of zeekant had de hoogte van negen en de dikte van zeven voeten, maar zonder borſtweer. De Noordooſter-zeepunt was niet hooger, voorzien met een borſtweer van paliſſaden. Zuydwaards af na de Stadt toe, diende het oude huys Naſſauw voor een Gardyn. Behalven de Kat, die 't Zuydelykſte naar de Stadt ſtont, waaren nog opgeworpen twee Bolkwerkjes, aan een geknoopt met paliſſaden. Verder was de punt aan de Zuydweſt-zyde nog niet begonnen. Grof geſchut was 'er overvloedig, maar de weynige voorraad van buskruyd, zoo te ſcheep als te land, baarde groote ongeruſtheyd.

De Generaal Koen ziende dat dit werken der Engelſchen moeſt

belet

belet worden, zoo hy zyne eygene Sterkte wilde behouden, liet op den 23^{ften} September dezelve verzoeken, dat zy dat werken wilden agterlaaten, die daar bars bescheyd op gaven. Waar op hy aanstonts, by eenen gunstigen wind, de Engelschen met geweld aantaste, hunne werken, meest van oude kabeltouwen gemaakt, stormenderhand innam, en in ligterlaage vlamme zette: welke vlamme t'effens alle de daar omleggende verlaatene huyzen verteerde. Maar alzoo 'er nog een Bolwerk was blyven staan, zond hy den 25^{ften} dertig man derwaarts, die wel mannelyk aanvielen, maar schandelyk verlaaten van die hen ondersteunen moesten, de vlugt koozen, met verlies van drie man en een Lieutenant, wiens hooft de Javanen op een Bamboes staken, en in 't gezigt der Hollanders ten toon stelden. Ook wiesch hun hier door de moed zoodanig, dat zy aanstonts digt by het oude huys Nassauw eene nieuwe batterye opwierpen, waar tegen de onzen, voor eene borstweering, pakken en kisten met kostbaare Kormandelsche lywaaten plaatsten. Maar niets benaauwde hen meer als de geringheyd van 't buskruyd, waar van zy het vierde deel daags te vooren tegen Jakkatra verschoten hadden; wyl die koning, geschut en Konstapels van de Engelschen ter leen bekomen hebbende, hunne Sterkte geweldig beschoot.

Koen verbrand de werken der Engelschen en Javanen.

De Bantamsche Engelschen tierden als bezetenen, wanneer zy hoorden dat de Hollanders alle hunne werken te Jakkatra vermeestert hadden; en zy wilden te Bantam tot wraake de Hollandsche wooningen op gelyke wyze, tot drie reyzen toe, afloopen; maar de Pangerang belette het zelve t'elkens, en nam uyt staatkundige redenen, schoon hy de bronäar aller onheylen was, de onze in zyne bescherming. Waar op zy besloten de Hollanders ter zee aan te tasten. De Generaal Koen hier van tyding bekomende, liet den Raad vergaderen, die tot het verlaaten van de plaats helde, daar hy niet toe kon besluyten, maar bestond met mannenmoed de palen, die de rivier onder des vyands bolwerk stopten, uyt den grond te rukken, om dus eene opening te baanen; terwyl had hy ook aan de schepen, onder het eyland Onrust, bevel gezonden om ter reede voor Jakkatra te komen; die daar den volgenden dag, zynde

Waar op de Engelschen onze Logie op Bantam tragten af te loopen.

den

den 29sten December, met zulk een haast verscheenen, dat zy onder andere 20 ankers, en 8 stukken geschut hadden moeten laaten. Hier op kreeg men elf Engelsche zeylen in 't gezigt, waarom zich de Generaal des nachts scheep begaf; bevelende de versterkte Handelplaats aan Pieter van den Broek en zeven Raaden: laatende in de zelve nog 65 zoo mindere Officieren als Handwerklieden, 15 Konstapels, 70 Soldaaten, 25 Japanders, 16 Chineezen, 70 andere Inlanders en ontrent 40 vrouwen en 80 jongens.

Zy komen met hunne schepen af. Koen stevende, voor zonnen opgang met zeven schepen, de Engelsche te gemoet, die des namiddags met de zeewind ook op hem afkwamen, en een trompetter afzonden, die in 't Nederduytsch de Hollanders opeyschte, maar met een dapper antwoord afgezet te rugge keerde. Zoo ras het jaar 1619. met den volgenden morgenstond zynen aanvang nam, kreeg de Generaal met een vaartuyg berigt, dat de zyne met de Engelschen te Jamby in een heet gevegt waaren geweest tot wederzydze schaade, en dat het schip de Bergerboot voor zeven dagen gelukkig de twee Engelsche schepen, die daar de rivier slooten, ontsnapt was; en wyl men daags te vooren dit schip meende gezien te hebben, liet hy de ankers opwinden en zette het dwars op de Engelsche vloot aan, daar hy des anderen daags morgens mede in een fel gevegt raakte, dat vier uuren met groote dapperheyd duurde: waar na de twee vlooten, by een eyland, niet verre van den anderen, ten anker kwamen. Terwyl was de Bergerboot (onder het gevegt) gelukkig by de Hollandze Vloot geraakt. *Zeegevegt tusschen de twee Vlooten.*

Den volgenden dag of 3den Januarii, wiert de Engelsche vloot met nog drie schepen versterkt, waar op Koen 't naar de Jakkatraze Eylanden wende, wordende van de Engelsche op de hielen gevolgt; den Raad vergadert zynde, wierd 'er besloten aanstonts den steven naar Amboina te wenden, en daar liever alle magt by een te verzamelen, als den geheelen staat der Maatschappye, en deze rykgelaadene schepen, die de helft van hun buskruyt in de voorgaande ontmoeting verschooten hadden, aan eenen hagchelyken zeeslag te wagen, te meer wyl men de vrienden op Jakkatra geen voordeel meer kon toebrengen. *Koen vertrekt met de Vloot naar Amboina.*

gen. Volgens dit besluyt zette Koen met de rykste schepen den cours naar Amboina, zendende het schip Ceylon, voor twee dagen van Succadana gekomen, naar den mond der Straat Sunda, om daar op de verwagt werdende schepen te kruyssen. Om dezelve reden zond hy 't schip de Jager naar Solor; als mede de Bergerboot naar Bima om ryst, en het jagt de Jager naar Javaas Oostkust, om andere levensmiddelen. Ook vaardigde hy onder 't zeylen eenen brief af aan den Gezaghebber van den Broek, waar in hy hem kennis gaf van 't genomen besluyt, en vermaande den vyanden dapper het hooft te bieden, en des noods het liever aan de Engelschen als aan de Javanen over te geven.

En geeft daar van kennis aan van den Broek.

Van den Broek nu van negentien schepen te water en een groote magt te lande belegert, zonder hoope van yemands hulpe, sprak den zynen zulken moet in 't lyf; dat ze, in weerwil van het onophoudelyk schieten uyt 's vyands bolwerken, zoo wel de half voltoyde als de voorgenomen vier punten den 13den Januarii in staat van tegenweer bragten, en met nieuwe vaanen beplantten. Welke bravade den koning van Jakkatra zulk een schrik aanjoeg, dat hy tweemaal schriftelyk de Nederlanders den vreede liet aanbieden; die daar op drie Gemagtigden afzonden, die tot driemaal in lyfsgevaar, wegens de Engelschen, te rug keerden; wyl de Vorst van geen vreede wilde hooren indien de Kat en 't nieuw gemaakte bolwerk niet afgebroken wierd. Eyndelyk trad men met den Veldheer, 's konings broeder, in onderhandeling, en wiert de vreede op den 19den dito onder andere op deze voorwaarde getroffen. *Dat de oude verbonden in stand zouden blyven; en de Hollandze sterkte in dien staat gelaaten worden, daar zy in was, tot op de komst van Koen; dat de Engelschen niet nader als voorheen aan dezelve zouden mogen bouwen, en dat men aan den koning eens voor al zou betalen vyf duyzend realen in geld en duyzend in kleederen.* Veele redenen noodzaakten van den Broek om deze harde voorwaarden aan te nemen, en liet de koning aanstonts door zynen Sabandhaar het beloofde geld en goed afhaalen.

Die de Handelplaats nog meer versterkt.

De koning van Jakkatra maakt vreede met de Hollanders.

Groot was nu de vreugde der Hollanders, en ook na het scheen die der Javanen, die dagelyks kleene geschenken aan-

bragten; maar de koning, die op aanraaden der Engelſchen tot deze vreede gekomen was, om dus beter de Hollanders te misleyden, liet kort daar aan van den Broek verzoeken om ten Hove te verſchynen, en met hem een ſpeelreysje de rivier opwaarts te doen, en dus weer in vriendſchap te leven. Schoon van den Broek en zynen Raad hier ooren na hadden, ſprak het de Predikant Hulſebos ſterk tegen. Hy echter van zyn noodlot voortgezet, begeeft zich met zes perſoonen en een geſchenk ten Hove, daar hy, zoo ras neergezeten was, wiert overvallen, getrapt, mishandelt, en door het ſlyk naar een donker gat geſleept, daar zy hem aan handen en voeten kluyſterden; nog erger wiert zyn gezelſchap gehandelt, en van alle hunne kleederen berooft, welk ongeluk ook den Bottelier overkwam, die uytgegaan was om eetwaaren te koopen.

En neemt van den Broek trouwloos gevangen.

Dit waaren de bittere vrugten der gemaakte vreede, ja men dwong met bloote kriſſen van den Broek den zynen te ſchryven, dat zy de ſterkte hadden over te geven, indien ze niet wilden dat hy en de andere gevangenen vermoord wierden. Zoo ras de Hollanders dit verſtonden ſloten zy de poorten en verkooren Pieter de Raay tot hunnen Gezaghebber; deze antwoordde, dat hy tot het overgeven der Sterkte niet kon beſluyten, maar wel eenig geld wilde geven om de gevangenen te loſſen. Hier ſcheen die geldwolf na te luyſteren, in weerwil der twee Engelſchen, uytvinders van het verraat, die verzekerden dat hy de Sterkte ligt in handen zoude krygen, indien hy van den Broek, door 't pynigen met brandende lonten, het ſwakſte der Sterkte deed openbaaren. Men trad dan in onderhandeling, en eyſchte de koning 10000 Realen, daar hem 'er twee duyzend geboden wierden. In dezen tyd namen de Engelſchen ook hun ſlag waar, wierpen met de Javanen een nieuwe battery op, en vernieuwden al de oude, daar zy aanſtonts dertig ſtukken kanon opbragten. Toen ſchoot Daal tot tweemaal brieven in de Sterkte, om ze tot overgave te vermaanen of dat hy onſchuldig zou wezen aan hun bloed. Als dit niets uytwerkte, bewilligde men den koning om van den Broek met een ſtrop om den hals op de battery te brengen, daar zy hem met bloote kriſſen wilden dwingen om den zynen te waarſchouwen, dat indien

Bitterheyd der Engelſchen.

Van den Broeks hartvogtigheyd.

dien zy zich niet overgaven, zy eerlang bestormt en alle vermoord zouden worden. Maar hy, den dood getroost, moedigde de belegerden aan om standvastig alle gevaaren af te wagten, waar op hem de Javanen agter over rukten, en op een bittere wyze naar de gevangenis sleepten.

Eyndelyk besloten de belegerden, ziende nu alles ten hunnen bederve bereyd, om zich over te geven, waar toe het verdrag den 1[sten] Februarii gemaakt wiert, dat onder andere hier in bestond, *dat men de Sterkte aan de Engelschen en het geld en goederen aan den koning van Jakkatra zou overleveren, en dat de Engelschen, voor twee duyzend realen, hen een schip zouden geven om daar mede naar Cormandel te zeylen.* Ook bedong men mondelyk, dat van den Broek, en de andere gevangenen, in vryheyd zouden gestelt en binnen de Vesting gelevert worden. *De onze besluyten zich over te geven.*

Ondertusschen was de Bantamsche Pangerang, ziende dat de Hollanders op 't uyterste gekomen waren, op middelen bedagt, hoe hy zelfs, met uytsluyting van alle anderen, meester van de Sterkte zou konnen worden. Hierom toonde hy zich in schyn met den staat der onzen verlegen, en vertoonde aan de Hollanders, die te Bantam waaren, dat hy van den Broek en de andere gevangenen naar Bantam zoude ontbieden; zoo men wilde beloven de Sterkte aan hem alleen en niemant anders over te geven. Deze aanbieding namen de Nederlanders, schoonze voor een nieuw schelmstuk bekommert waaren, echter aan. Waarom de Pangerang een groot getal manschap zont naar den Bantamzen Tommagon, die zich reets met eenig volk ontrent Jakkatra bevont, met bevel van de overgave der Sterkte te beletten en de gevangenen in vryheyd te stellen. *Wat de Bantammeronder tusschen broude.*

Daags na het tekenen van het verdrag, kwamen de Engelschen in booten aan de Sterkte om dezelve in bezit te nemen; welke de Hollanders, ziende dat ze nog de gevangenen, nog de gyzelaars medebragten, weygerden te verlaaten; vreezende voor verraad, alzoo 't aan den mond der rivier geheel met Javanen vervult was. Dit was het volk, waar mede zich de Tommagon, zoo ras hy het voornoemde bevel bekomen had, naar het Hof van den koning van Jakkatra begaf, en het zelve omzingelde: waar door de Engelschen met zulk een schrik bevan- *Die den koning van Jakkatra uyt zyn ryk doet jagen.*

vangen wierden, dat ze zich hals over kop naar hunne ſchepen begaven. Ondertuſſchen trad de Tommagon ten Hove, en leverde den koning eenen brief over. Terwyl hy den zelven leeſt, ſtelt deze hem de bloote kris op 't hart, en roept, *geeft uw ryk over of gy zyt dood!* De koning ziende dat hy verraaden was, gaf zich en zyn ryk over, en vertrok met wyf en kind landwaards in, daar hy tot groote armoede verviel, en in elende zyne dagen eyndigde.

De gevangenen worden naar Bantam gevoert.

Zoo ras dit verrigt was, wierden de gevangenen ontſlagen, welker een men de onzen, die in de Sterkte waaren, deed toeroepen, dat ze de poorten zouden ſluyten, en de Engelſche booten afweeren; alzoo de Sterkte ontzet en de gevangene geloſt waaren, die naar Bantam zouden gaan, daar men met den koning een verbond gemaakt had: gelyk zy ook dien zelven avond in vyftien welgewaapende praauwen derwaarts gevoert wierden; houdende de Bantammers Jakkatra bezet en de inwoonders in gehoorzaamheyd.

De Hollanders beſluyten op nieuw de Sterkte te behouden.

Korten tyd hier na kwam de Hollander Hendrik Janszoon in de Sterkte met een brief van den Bantamſchen Pangerang, waar by hy de overlevering der zelve verzogt: dat de Raad toeſtont, daar by nog belovende de helft van het geſchut en het vierde deel der goederen; mits hy hun jonken beſchikte om het overige te voeren, en eenen vrygeleybrief der Engelſchen. De Pangerang vont in dit alles groot behagen, den vrygeleybrief uytgezondert, die hy wiſt niet te zullen bekomen van menſchen, die hy zoo trouwloos behandelt had. Hierom liet hy weten, dat de Engelſchen hen geen nadeel zouden derven toebrengen, om dat hy van hunne handelplaats meeſter was: maar hier mede namen de onzen geen genoegen, maar verſterkten op nieuw de Veſting met alle magt. En als hy eenige jonken afzond, om het geſchut te haalen en de Veſting te ſlegten, met ſwaare dreygementen, indien men zyne begeerte niet opvolgde, zoo bleef de Raad, door al de rampen nu verhart, by het voornemen, om de Sterkte te behouden, en hielt ondertuſſchen den Pangerang met eenige ontſchuldigingen op. Ook gaven zy, alzoo de Sterkte nu in ſtaat was gebragt om een harden ſtoot te konnen uytſtaan, dezelve den naam van BATAVIA.

De

De Engelsche schepen ziende dat 'er nu voor hen te Jakkatra niets meer te verwagten was, daar zy nog te vergeefs op vyf Hollandze schepen, die 't naar Amboina ontvlugtten, jacht gemaakt hadden, vertrokken naar Bantam. Terwyl kwamen op den 13den Maart de Jagten Delft en de Tyger vollaaden met Peper voor de Sterkte; van waar de Tyger aanstonts met berigt van den toestant der zaaken naar Amboina wiert afgevaardigt, en op nieuw bevragt met twaalf pakjes diamanten, en een grooten schat Japans zilver. Maar het jagt Delft wiert om zyne lekkagie op strand gehaalt, en met de volle lading in brand gestoken, op dat het niet in handen der Engelschen mogt vervallen, die men met vyf schepen al zag aankomen. De Bantammer bestond nu ook eenige vastigheyd na by de Sterkte op te werpen, op een loopent gerugt, dat de Keyzer van Java afkwam. Maar de onze, wetende wat swaarigheyd hier van te verwagten stond, besloten de bolwerken, door de Engelschen en Javanen opgeregt, te verwoesten, en trokken den 9den April met eenen troep volks uyt, en verbrandden aanstonts de twee eerste, maar in de derde sterkte deden de Javanen meer tegenstant; zoo dat de Hollanders anderwerf moesten aanvallen, eer zy de Javanen op de vlugt, en de sterkte in den brand kregen: waar na ze met eenige gekwetsten weer naar binnen trokken, en aanstonts weer de vreedevaan, die ze voor den uyttogt in eene bloedvlag verandert hadden, lieten waayen, paayende de klagende Javanen met te zeggen, dat ze hen door het ophaalen der bloedvlag gewaarschouwt hadden zich van de batteryen weg te maaken.

En geven Koen kennis van hunnen staat.

Zy verbranden de vastigheden der Javanen.

Ter dezer tyd begon men het ontzet van den Generaal Koen al met verlangen te gemoet te zien; die in de Molukkos het opperbewind uyt de handen van Laurens Reaal ontfangen hebbende, aldaar al de magt, die men missen kon, by een had gerukt; waar mede hy, sterk zestien zeylen en een jagt, op den 9den Mey aan het eyland Madura verscheen. Van hier zond hy 'er vyf voor af naar Japara, zoo om ryst, als om te zien of ze geen Engelschen zouden ontmoeten; hy volgde twee dagen daar na met de overige schepen, en bragt dus op den 23sten aldaar zyn magt weer by een. En alzoo alles gereed gemaakt was om

Koen komt met een vloot tot het ontzet der sterkte

eenen haaſtigen landtogt te doen, bragt hy nog dien zelven dag zyn volk aan land, plonderde en verbrandde voor de tweedemaal die Stadt. Hier vondt hy Pieter de Carpentier met het ſchip Ceylon, die hem kondſchap deed van den ſtand der Sterkte, en hoe elf Engelſche ſchepen, die zich in den mond van de Straat Sunda onthielden, gereedſchap maakten om door te gaan, zoo ras de Hollandze vloot zou verſchynen.

Hy neemt de ſtadt Jakkatra in.

Hier op rukte Koen aanſtonts voort, en kwam den 28ſten, tot uyterſte blydſchap der lang belegerde Hollanders, voor Jakkatra, daar hy nog dien zelven avond, gelyk ook den volgenden dag, zyne manſchap in de Sterkte zond, alzoo de meeſte Leden van den Raad eenen togt op de Stadt begeerden te wagen, om dezelve, zoo ze bemagtigt konde worden, tot eene algemeene verblyfplaats te houden. Zoo ras liet de zon op den 30ſten Mey zyne ſtraalen niet zien, of de Hollanders, ſterk duyzend man en in dertien vaandels verdeelt, ſtelden zich in ordren. De voorhoede wiert aan Jacques le Febere, de agterhoede aan Willem Janszoon toebetrouwt, en Koen zelfs geleyde den middelſten hoop. Aanſtonts ſtapte men, brandende van wraake, Stad-waarts heen, die buyten de inwoonders door 3000 mannen beſchermt wiert. Aan de Ooſtzyde maakten eenige eenen valſchen allarm, terwyl de andere aan de Weſtzyde, onder een hagelbuy van musketkogels, de ladders tegen het ſteene bolwerk opregtten, of door een houte ſchutting van dikke ſwalpen heenbraken, en dus te gelyk in de Stadt kwamen, die aanſtonts door de Bantammers, na dat ze voor 's Konings hof nog eenigen ſtand gehouden hadden, met agterlaating van agttien ſtukken kanon en andere krygsbehoeftens, ſchandelyk verlaaten wiert.

Slaat de Javanen te land,

De Generaal was door deze overwinning, die hem maar eenen dooden en eenige gekwetſten koſte, zoo aangemoedigt, dat hy aanſtonts met zes honderd man landwaarts inrukte, om de Javanen, die zich op twee plaatzen vaſt maakten, verder op te neſtelen, de eerſte bemagtigde hy aanſtonts, en vondt de tweede verlaaten. Ondertuſſchen wiert eene bende, die te ver vooruyt getrokken was, van den vyand overvallen en op de vlugt gedreven, dat groote wanordre zou hebben veroorzaakt, zoo ze niet ſpoedig door

door anderen was ontzet geworden, die den vyand te rug dreven: waar na al de huyzen, die ten wederzyde der rivier wel een half uur wegs besloegen, in den brand gestoken en geheel vernielt wierden.

En verlost de gevangenen te Bantam.

Na dat de Generaal dit alles verrigt hadde, trok hy met zyne vloot voor Bantam, en liet den Pangerang aanzeggen, dat zoo van den Broek en de andere gevangenen niet ontslagen en hem toegezonden wierden, hy den zelven gang met Bantam, als nu met Jakkatra, zoude gaan. Deze Pangerang had zyne Stadt ondertusschen versterkt, de aankomsten met kanon voorzien, de belemmerende huyzen afgebroken, en was van mening om, door de van Jakkatra ontvlugte Bantammers gestyft, de zelve te verdedigen; doch 't gezigt der vloot bragt in hem zulk een schrik, dat hy aanstonts door een der gevangenen liet weten, dat hyze alle zou ontslaan, zoo ras hem Koen maar yemant van zynen t'wegen toezont; maar deze schreef hem wederom, zoo hy alle zyne luyden niet binnen een etmaal aan boord zont, dat men dan zoude tragten uyt te voeren, 't geen in den scheepsraad alreede vastgestelt was. Dit joeg de gevangenen, die by eene aantasting van Bantam de zekere dood verwagtten, wel grooten schrik aan, maar werkte egter zoo veel uyt, dat de Pangerang geene andere uytkomst ziende, dezelve ontsloeg en behoorlyk naar boort zont; biddende en smeekende, dat Koen den handel in zyne Stadt niet wilde verlaaten, die daarom aldaar drie schepen liet leggen, en met de overige naar Jakkatra te rug keerde.

Vlugt der Engelschen.

Terwyl hadden de Engelschen, vreezende voor de wraake der Hollanders, vier van hunne schepen onder 't eyland Bessy verbrand, en vlugtten met de overige naar Engeland, twee uytgezondert, die naar Jamby en Patane trokken, agterlatende den veroverden Swarten Leeuw, die met zyne lading in de Straat van Sunda door zyn eygen vyer verbrandde. Ook verlooren zy dat eygen jaar nog zeven schepen, die hun door de onzen wierden ontnomen.

Stigting der stadt en 't kasteel Batavia.

De Generaal Koen, nu van alle zyne onlangs zoo magtige vyanden verlost, stelde al zyn vermogen in 't werk, om de Stadt te herbouwen, den omtrek der zelve te vergrooten, en de sterk-

ſterktens Mauritius en Naſſauw tot een Kaſteel te verbeteren, dat met de Stadt den naam van BATAVIA, na het voorſchrift van Pieter van den Broeke, draagt. Ook ſlaagde hy in zynen yver zoo wel, en omtrok de Stadt en 't Kaſteel met zulke regelmaatige bolwerken, punten en Sterktens, dat ze kort daar aan beſtant was om twee ſwaare en bittere belegeringen uyt te ſtaan en af te keeren.

XII. HOOFDSTUK.

Verdere zaaken op Java tot nu toe voorgevallen. De Javaanze Keyzer belegert de Stadt Batavia tweemaal te vergeefs. Onluſten met Bantam. De Maatſchappy brengt het Keyzerryk van Java tweemaal in ruſt. De Koning van Bantam ſtaat het ryk aan zyn zoon af, en wil hem'er daar na weer van berooven. De Maatſchappy verloſt den jongen Koning, en brengt dien oorlog roemrugtig ten eynde. Geval van Soerapati, die na den Keyzer vlugt, en de Heer Tak en andere aldaar ombrengt. Langduurige Oorlog tuſſchen des overleden Keyzers Zoon en Oom om de kroon. De Oom wort door de Maatſchappy op den Troon geſtelt. Java blyft lang in groote beroertens.

De Bantammer tragt den aanwas van Batavia te beletten.

DE nieuwe Stadt Batavia nam, onder de beſtieringe van den Generaal Koen, geduurig in gebouwen en inwoonders toe; 't geen de koning van Bantam, nu geen openbaar geweld meer dervende plegen, heymelyk zogt te beletten, met alle de Inlandze vaartuygen en kooplieden, die derwaarts zeylden, door eenige ligte oorlogspraauwen te doen aanhouden en naar Bantam te brengen; waar door men in Batavia eerlang ge-

gebrek in handel en eerwaaren vernam. De Generaal liet den koning hier over aanſpreken, die antwoorde dat hy daar van geen kennis had, ſchoon hy evenwel den ouden gang gong, en zyne ſtadt verſterkte. Dit noodzaakte Koen om Bantam met eenige oorlogſchepen te bezetten, en wanneer de koning na geen reden wilde luyſteren, de Stadt op den 2den Auguſti 1619. te doen beſchieten, welke oorlog tien jaaren lang onder eene geduurige vreedehandeling bleef duuren.

Ondertuſſchen tragte de Soeſoehoenan of Keyzer van Java meeſter van dat geheele Eyland te worden, en belegerde Soerabaja, te vergeets; waarom hy beſloot zich meeſter van Batavia te maaken. Denkende dat Bantam en de andere Prinsdommen daar na geen grooten tegenſtant zouden konnen doen. Eerſt zond hy in Auguſti 1628. ontrent duyzend mannen in eenige praauwen af, die onder ſchyn van koebeeſten en levensmiddelen aan te brengen het Kaſteel zogten te overrompelen, maar met groot verlies de vlugt moeſten nemen. Daar naar verſcheen zyn leger, beſtaande uyt ontrent 10000 mannen in September voor de Stadt, en taſte dezelve, t'elkens met 't agterlaaten van veel dooden heftig aan, waar door 't zoodanig ſmolt, dat de onze op den 21ſten October met alle magt uytvielen, en den vyand opſloegen, in welk treffen de Veldheer der Javanen dood bleef. Den volgenden dag kreeg de vyand, onder een ander Overſte, een ontzet van wel 20000 man, waar onder twee Edellieden, die hun hooft voor de ſtadt te pande hadden geſtelt. Hier door wiert dezelve nauwer beſloten en met grooter woede aangetaſt, maar de belegerde weerden zich met zulk eene dappere hardnekkigheyd, dat de Javaanze Overſte, alzoo zyn volk door den honger en 't ongemak zoo wel als door 't ſwaard wegſmolt, het beleg opbrak, laatende die twee Edelluyden met 742 van de hunnen omhals brengen, om dat zy hunne beloften niet hadden konnen nakomen.

De Keyzer van Java belegert de ſtadt te vergeefs.

Schoon deze viermaandige belegering den Keyzer duur kwam te ſtaan, egter wilde hy 't nog eens hervatten; om dat, zonder 't overwinnen dier ſtadt, alle zyne andere projecten te niet liepen.

Hy hervat de belegering.

liepen. Eerſt liet hy van Koen de vreede, die hem wiert toegeſtaan, verzoeken; om dus te beter den ryſt, levensmiddelen en krygsbehoeftens, noodig tot het onderhouden van een groot krygsheyr, by een en ontrent Batavia te konnen brengen. Dit lekte eerlang uyt, en men nam des Keyzers vredegezant gevangen, die alles openbaarde. Hier door raakte geheel Batavia in beweging; men verſterkte de Stadt met veele nieuwe werken, en zond eene kruysvloot af, die op Tagal en Tsjeribon veele prauwen, huyzen, en al den vergaderden ryſt verbrandde. Dit verlies deed den Keyzer niet aarzelen, alzoo zyn leger na giſſing wel 100000 man ſterk, zich den 22ſten Auguſti 1629. rondom de Stadt neerſloeg, en de belegerden met geduurig naderen en ſtormen afmatte, die van hunnen kant dagelyks door gelukkige uytvallen den vyand veel afbreuk deeden, tot dat de Generaal Koen den 20ſten September overleed, en door Jacques Spex, die drie dagen daar aan uyt 't Vaderland op de reede kwam, vervangen wierd. Ontrent dezen tyd had de vyand zyne batteryen in ſtaat gekregen, waar uyt het grof geſchut geduurig op de Stadt geloſt wierd. Ook ſtormden zy, ſchoonze van alle levensmiddelen ontbloot waaren, met grooter magt op punten en wallen; maar wierden met d'uyterſte kloekmoedigheyd afgeſlagen, gelyk bleek aan de Magdeleen ſterkte, die door zestien man beſchermt en van hun met veel volk wiert aangevallen. Deze verdedigden zich eerſt met kruyt en lood, daar na met pannen en ſteenen, en wanneer die ook ontbraken, met menſchendrek, die zy met heele potten op de naakte huyd der Javaanen wierpen; die hun toeriepen, *foey gy Hollandze honden die met ſtront vecht!* en op 't aannaderen van 't ontzet uyt de Stadt, de wyk namen. Niet gelukkiger vielen hunne andere ondernemingen uyt, zoo dat dit talryk leger, dat wel tot op de helft gemindert was, genoodzaakt wiert om op den 2den November het veld te verlaaten, en van Batavia op te breken; laatende den Keyzer, die tot zyn ſchaade de wapenen der Hollanders nu tweemaal beproeft had, die Stadt daar na in ruſt.

Met 100000 Man.

En word gedwongen andermaal op te breken.

Met Bantam ſtonden onze zaaken tot in 't jaar 1634. tuſſchen vreede en oorlog, op welke tyd Sulthan Agong aldaar na het af-

affterven van zyn vader den throon beklom, en zich aanftonts een bittere vyand van de Hollanders betoonde, die door hunne wapenen hem van tyd tot tyd zoodanig tot reden bragten, dat hy genoodzaakt wiert om in 't jaar 1645. de vreede te maaken. In welk jaar ook een vreedeverbond met den keyzer van Java, zoon van die Batavia tweemaal belegert had, wiert opgeregt. Dit verdrag was met beyde van korten duur; want de Bantammer de oude trouwloosheyd niet konnende agterlaaten, pleegde weer aanftonts veele vyandlykheden, ja ontzag zich niet om in 't jaar 1652. Batavia met 60000 mannen in te fluyten, en de zuykermolens, en al 't veldgewas te verbranden. Welke onluften in 't jaar 1659. eyndelyk wierden bygelegt, en in eene vreede verandert. Ook raakte de Keyzer in 't jaar 1656. met de onze in eenig gefchil, dat nog het zelve jaar door een gezandfchap wiert beflegt; in 't jaar 1660. pleegde hy wederom eenige feytelykheden, die vier jaaren daar na in eene vafte vrede wierden verandert, die tot na zyn dood, welke in 't jaar 1670. voorviel, ftant hielt.

Langdurige onluften met Bantam.

By de regeering van den volgenden Keyzer raakte dat ryk, en geheel Java, in rep en roer. Een Macaffaars prins, door misnoegen uyt zyn vaderland gevlugt, floeg zich met eenen grooten hoop van zyne landgenooten ontrent Soerabaja neer, en kreeg aanftonts grooten toeloop; hier behielp hy zich met rooven, en bragt den Soefoehoenan veele fchade toe; die onmagtig dien Roover te verdryven, door zyn zoon in 't jaar 1675. te Batavia onze hulp verzogt. Van waar men den Majoor Poleman afzond, die in het volgende jaar zoo door krygslift als geweld de Macaffaaren, met verlies van hunnen Prins, opfloeg, en bofchwaarts in dreef, waar door hy den Keyzer van die laftige gaften bevryde.

De Maatfchappy verloft den Javaanzen Keyzer van de Macaffaaren.

Maar zoo ras was dit onweer niet over, of daar ontftont een nieuwe onluft die grooter gevolg had; een Javaanfch prins Taroena DJaja genoemt, zoon van eene Madureeze vrouw, die onder de bywyven van dien Keyzer geweeft, maar van hem verftooten was, gaf zich voor 's Keyzers eerftgeboornen zoon uyt, en wilde dien met de wapenen dwingen, om hem daar voor te erkennen. Het gelukte dezen muyteling zoo wel, dat hy

Die kort daar aan in grooter Oorlog raakt.

hy, geholpen door de voornoemde en andere Macassaaren, zich in 't kort meester van de voornaamste landen des Soesoehoenans maakte, die hier door andermaal genoodzaakt wiert om hulp by hunne Edelheden te smeeken, welke hem die verleenden, en den dapperen Speelman met een goede magt derwaarts zonden. Die met het begin van 't jaar 1677. in het veld gekomen zynde, zoo gelukkig oorloogde, dat hy den Keyzer binnen vyf maanden in een groot deel der verlooren landen herstelde, en het leger van den muyter zelfs opsloeg; die elders heen gevlugt in 't kort weer zoo grooten aanhang kreeg, dat hy zelfs den Keyzer uyt de hooftstadt Mataram verdreef; die in zyne vlugt door vergift om 't leven raakte. Schoon Djaja door dit overlyden nog meer toeloop bekwam, stuytte hem de dappere Speelman ten eersten en herstelde den oudsten zoon des Keyzers, Amangkoerat genaamt, in een gedeelte zyner staaten, die in vergelding groote voorregten aan de Maatschappy afstond.

En uyt zyn hooftstadt moet vlugten en sterft.

Maar alzoo Speelman naar Batavia geroepen wiert om 't ampt van Directeur Generaal te aanvaarden, ontbood men den Landvoogt Hurdt uyt Amboina om dien oorlog voort te zetten, die 't geluk had van in 't midden van December 1678. Cadiri in te nemen, waar door hy Toerana Djaja dwong om naar het gebergte te wyken. In deze stadt veroverde Hurdt eenen grooten rykdom en ook de Keyzerlyke kroon, waar mede hy Amangkoerat tot Soesoehoenan kroonde. Hier op vertrok hy naar Batavia, en gaf het gezag over aan den Majoor Poleman, die kort daar aan, in het veroveren van eene vastigheyd der Macassaaren, met zyn paard in de rivier viel, dat de dappere man bestorf.

De Maatschappy kroont zyen zoon.

Nu wiert de Heer Coeper tot Bevelhebber van het leger aangestelt, die in Junii 1699. op Samarang verscheen, verzelt van Kapiteyn Jonker en den Macassaarzen koning Radja Palakka, die met 4000 van zyn volk op Batavia gekomen was, om zeker geschil, dat hy met den koning van Goa had, door bemiddeling van hunne Edelheden uyt den weg te ruymen, en nu verzogt was om den Javaanzen Keyzer te helpen, waar door die stadt gelukkig van deze Macassaaren, die dezelve door hunne

onge-

ongebondentheden in groot gevaar gebragt hadden, verloſt wiert. Coeper zont aanſtonts Kapiteyn Sloot naar Javaas Weſt-kuſt, om met hulp van 's Keyzers leger, Cadjoram ſchoonvader van Djaja te verdelgen, die dat gelukkig uytvoerde; terwyl hy zelfs Cacappar, daar zich de Macaſſaaren in hadden vaſtgemaakt, veroverde; enze daar door dwong zich te onderwerpen, die met ſchepen naar hun vaderland gevoert wierden. Hier na bemagtigde hy nog eenige ſterktens, waar door Djaja tot dat uyterſte gebragt wiert, dat hy zich den 25ſten December des zelven jaars aan Kapiteyn Jonker moeſt overgeven, en eerlang door den Keyzer gekriſt wiert. Dus had Coeper het grootſte deel van Java van muyters gezuyvert, waar in Palakka en zyn volk hem dapper hadden geholpen, voorts ſpoedde hy zich om de overige rebellen te beteugelen; welk oogmerk hy met 't eynde van 't jaar 1681. bereykte, en dus raakte het Eyland weer in volkome ruſt.

En verloſſen hem van zyne vyanden.

Terwyl deze oorlog dus roemrugtig voor de Nederlandze Maatſchappy eyndigde, ſmeulde te Bantam een ander vuur, dat eerlang in volle vlam uytbarſte, en niet minder loffelyk door de Nederlanders gedempt wiert. Sulthan Agong koning van Bantam nu drieënzestig jaaren oud en der regeering moede, gaf in April 1680. het ryk aan zynen oudſten zoon over, en begaf zich naar Tirtajaſſa zes uuren van Bantam gelegen, om uyt de groote inkomſten, die hy aan zich behouden had, aldaar zyne overige dagen onbekommert door te brengen. De jonge vorſt, zyn waar belang beter als de vader wetende, zondt Gezanten naar Batavia om de oude verbonden te vernieuwen. Hier wilde men wel voldoening hebben van al de geweldenaryen aan de Hollanders gepleegt, maar alzoo zulks onder den ouden koning was voorgevallen, ſtapte men daar van af, en trad met den jongen koning in een vaſt verbond; die ook een Gezantſchap naar Engeland afzond, om zyne komſt tot de kroon aldaar bekent te maaken.

De koning van Bantam ſtaat het ryk aan zyn zoon af.

De Nederlanders ſmaakten eerlang de gewenſchte vrugten van dit nieuw verbond, alzoo hun de koning in alle gevallen, wat 'er ook de andere Europeërs tegen morden, zogt te verpligten; ook had hy de meeſte Staatdienaaren van den ouden vorſt,

Die een vriend der Maatſchappy is.

als aanraaders der voorgaande geweldenaaryen, afgedankt, en zyne eygene ſchepzelen tot de voornaamſte eerampten gevordert; zy klaagden dit eerlang des zelfs Vader, en ſtelden alle middelen in 't werk om hem, die reets berouw van dezen afſtand had, tegen den zoon op te ruyen, en weer ſmaak tot de heerſchappye te doen krygen. En zeker hy, zynde van eenen wiſpeltuurigen aard, leende hier het oor na, en beſloot, onder dekmantel van dezen te onttroonen, en zynen jongſten zoon daar op te ſtellen, zich zelven weer den weg ter heerſchappye te baanen; dat hem niet ondoenlyk dagt, om dat het gemeene volk, om eene nieuwe belaſtinge, geweldig op den koning morde.

De oude koning zoekt den zoon weer te onttroonen.

Dit kon zoo ſtil niet in zyn werk gaan of de jonge koning kwam 'er ten eerſten agter. Hy bouwde aanſtonts eene ſterkte binnen Bantam, alzoo hy zich op den inwoonder niet vertrouwen dorſt, en ſprak zynen Vader in ſcherpe bewoordingen over deze behandelingen aan; die zulks niet konnende verduwen, den zoon nu opentlyk den voet begon dwars te zetten, en zich in Tirtajaſſa te verſterken. Zelfs kwam hy met het begin van het jaar 1682. te veld, nam Bantam in, verbrandde die ſtadt en belegerde het kaſteel: daar de zoon, van alle zyne onderdaanen verlaaten, met de getrouwſte Staatsdienaaren op gevlugt was.

En belegert hem.

De belegerde koning weerde zich wel kloekmoedig, maar merkte egter, dat hy eyndelyk voor den woedenden vader zou moeten bukken, alzoo de Engelſchen en Deenen, vergetende de verſche weldaaden, den zelven met geſchut en krygsbehoeften byſtonden, waarom hy hunne Edelheden op Batavia door eenen brief zynen beklaaglyken toeſtant te kennen gaf, en van dezelve als zyne Bondgenooten ſpoedige hulpe verzogt.

Die naar Batavia om hulp ſchryſt.

Terwyl men hier over beraadſlaagde, kwam de Koopman Willem Kalf van Bantam vlugten, zynde ter nauwernood de handen van den ouden koning, die de Hollandze Logie geplondert had, ontſnapt; hem volgde nog een brief, waar in de jonge Vorſt andermaal zynen uyterſten nood openbaarde.

Hunne Edelheden zonden hier op vier ſchepen af met den Majoor St. Martin, die den 8ſten Maart voor de Reede van Ban-

Bantam kwam, en aanstonts twee brieven aan de vergramde Koningen afvaardigde, waar by hunne Edelheden zich als Middelaars aanboden om de geschillen tusschen dezelve by te leggen. Deze beleefde aanbieding sloeg de oude Vorst niet alleen in den wind, maar beukte het kasteel met zyn geschut dies te geweldiger; en als men na 't vertoeven van eenige dagen geen antwoord bekwam, zont de Heer St. Martin eenen weerbaaren troep aan land, die zich met eenige zekerheid van den standt der zaaken zoude konnen onderrigten; maar deze keerden met groot gevaar en onverrigter zaake weer na boort. Wanneer men dan zag, dat de oude koning, verre van na eenige bemiddeling te luysteren, zelfs met geschut onze schepen beschadigde, en dat de zoon 't kasteel niet langer houden kon besloten hunne Edelheden hem met alle magt uyt dezen nood te redden.

De Neerlanders zoeken dit te vergeefs te middelen.

De vloot voor Bantam wiert aanstonts met volk en kleen vaartuyg, tot 't doen eener landing, versterkt, ook wiert Capiteyn Hartzing met een goed getal manschap afgezonden om Tangerang te lande aan te tasten, en dus, door 't verdeelen van des konings magt, de landing ligter te maaken. Hartzing vondt in 't eerst grooten tegenstand en verloor veel volk, tot dat hy door 't springen van een Myn een opening in de wallen kreeg, waar op zyne manschap met zulk eene onverzaagtheyd storm liep, dat zy meester der vesting wierd, en al die 't niet ontvlugten konden aan haare grimmigheyd opofferde.

Waar op zy den ouden koning aantasten.

Wanneer de goede uytslag van Capiteyn Hartzings onderneming rugtbaar wiert, maakte de Heer St. Martyn zich ook gereed, en bragt zyne manschap den 7^den April in den vroegen morgen met schuyten en sloepen te land. Hier raakte men op 't strand met den vyand in een heet gevegt, die eyndelyk na eenen hardnekkigen tegenstand den rug keerde en al de strandwerken verliet. De onzen volgden hen op de hielen naar het koninklyk Kasteel, om daar den begraven vyand mede onder de oogen te zien; maar deze had zich op hun naderen, schoon 50000 koppen sterk, reeds op de vlugt begeven, met agterlaating van zyn geschut en verdere krygsbehoeftens.

En voor Bantam opslaan.

De vreugde van den jongen koning was onbeschryflyk, wan-

neer hy zyne verlossers Kasteelwaarts zag spoeden. Hy deed de poort open, liet de valbrug neer, en zoude zich by na voor de voeten van den Veldheer neergeworpen hebben, zoo die zulks door 't uytsteken zyner armen niet belet had; ook liet hy de Hollandze vlag even onder de zyne van het Kasteel waayen. Maar aanstonts wilde hy zyne bittere wraake aan de Engelschen koelen, door hen alle te doen vermoorden: van welk voornemen de Heer St. Martin den koning door veele beweegredenen zoo niet kon afbrengen, of hy liet hen nevens de Franschen en Deenen voor altoos den handel ontzeggen; ja hy plaagde dezelve in korte dagen zoo, dat de Engelschen, vreezende voor swaarder onheylen, den Veldheer smeekten, van hen zyne schepen te willen leenen om hunne goederen naar Batavia over te brengen; die hen aanstonts groothertig vier schepen inruymde, waar mede zy den 12[den] derwaarts vertrokken.

Vreugde des konings en zyn gramschap tegen de Engelschen.

De vyanden bleven zich ondertusschen nog al rontom Bantam onthouden, waarom de Heer Tak den 25[sten] met een gedeelte der troepen naar de bewalde Negerye van Markezane rukte, en die stormenderhand veroverde; ook wierden zy ter zee en op de rivieren, die zy door strooperyen onveylig maakten, in 't kort beteugeld.

Na dien tyd wierd 'er niets uytgevoert, maar bleef den oorlog slepende tot ontrent Paaschen des volgenden jaars 1683. wanneer François Tak ter zee langs de Tangerangze rivier naar Tortiassa wiert afgevaardigt, om was het mogelyk dien oorlog te eyndigen. Hy bemagtigde de sterktens, die hem den intogt te lande betwistten; rukte den koning, die zich by die stadt op de rystvelden gelegert had, onder de oogen, en dreef hem na een hardnekkig gevegt, dat tot in den nacht duurde, op de vlugt, die zich nog drie dagen in de stadt ter weer gesteld hebbende, dezelve in eenen hellen brand zette, en met zyn volk over de rivier naar den Peperberg trok.

Tak neemt Tortiassen in.

De Hollanders stroopten nu de rivier langs tot by het vlek Banta, daar Tak met een gedeelte der manschap in schuytjes overscheepte. Hy vont alleen eenige verlaaten schanzen, en keerde nu te rug om zich weer over de rivier by de zynen te begeven, als 'er een groote menigte prauwen gepropt met

Ja-

Javanen ſchielyk te voorſchyn kwam, die te lande geſtapt hem aanſtonts den weg naar de ſchuytjes affneden. De Veldheer bekwam 'er egter nog vyf, waar mede hy het over de rivier ontſnapte, moetende zyn volk, na eenen hardnekkigen tegenſtand, zien ſneuvelen zonder hen te konnen helpen.

Kort daar aan belegerde Kapiteyn de Ruyter Anier, en veroverde de ſtadt na eenen hardnekkigen tegenſtand, waar door de zaaken van den ouden koning, die nu alle poſten kwyt en van alle toevoer afgeſneden was, in zoo ſlegten ſtaat raakten, dat de meeſte Javaanze Edellieden hem verlieten, en hunne Edelheden om vergiffenis ſmeekten, die zulks in handen van den koning ſtelden; welke hun wel beloofde in genade aan te nemen, maar egter om zich te wreeken den tygers en ſlangen liet voorwerpen, of door andere ſtraffen ontlyven; van welke wreedheyd hy eerlang op verzoek der Maatſchappy afliet. De oude Vorſt van alle de zyne verlaaten verzogt eyndelyk hunne Edelheden om vergiffenis, die hem in haare beſcherming namen, en eerſt op Bantam en van daar naar Batavia overbragten; daar hy in 't jaar 1695. overleed. *En de Ruyter Anier.* *Waar op de oude koning zich overgeeft.*

Dus eyndigde de Bantamſche oorlog roemrugtig voor de Nederlandſche Maatſchappy, die haaren Bondgenoot en vriend uyt de klaauwen des doods rukte en op zynen troon handhaafde, voor welke weldaad hy haar den geheelen handel, met uytſluyting van anderen, in zyn land toeſtont en de Zeepunt vereerde, om daar een Kaſteel, thans Speelwyk genaamt, te bouwen.

Ter dezer tyd hielt zich Soerapati, een Baliſche ſlaaf, die van den Koopman Knol was weggeloopen, met eenen troep van nog wel zeventig gevlugte ſlaaven ontrent Karawang op, die daar door Capitein Ruyſch, in het navolgen van eenige gevlugte Bantamſche Grooten, wierden ontdekt, en alzoo zy zich genegen toonden om tot hem over te komen, in genade aangenomen. Hy ſtelde Soerapati, alzoo 't een man van beleyd en dapperheyd was, in 't kort tot Luytenant van een Compagnie Baliers aan, en zont hem Pangerang Poerabaja, zoon van den koning van Bantam agter na, om te onderſtaan of hy zich niet gewillig wilde overgeven, gelyk hy den zelven ook daar geheel toe overhaalde. Eerlang kwam een Vaandrig, Kuffeler genaamt, *Geval met Soerapati.*

 met

met een vergiffenis brief, om dien den Pangerang aan te bieden, maar alzoo hy den zelven iets onbehoorlyks afvergde, nam die by nacht de vlugt. Van deze ontvlugting gaf Kuffeler, tegen alle reden, aan Soerapati de schuld, en mishandelde hem met woorden en daaden dermaten, dat Soerepati uyt wraake op de Hollanders, die Kuffeler by zich had aanviel, en 'er byna dertig om 't leven bragt. Waar na hy zich, met zyne Baliers, op de vlugt en naar den Soesoehoenan begaf, zonder dat het krygsvolk, dat men hem nagezonden had, hem kon agterhaalen.

Die naar den Keyzer vlugt.

In 't jaar 1686., ontrent twee jaaren na dezen moord, wiert de Heer Tak als Gezant na den Soesoehoenan gezonden, die ook last had om te tragten van Soerapati, met list of geweld, meester te worden. Die zich ondertusschen geheel in des Keyzers gunst had weten in te wikkelen, en met veele voordeelen begunstigt was. De Keyzer, die om een groot juweel, dat hy voorgaf door Tak, by het innemen van Cadiri, uyt de Keyzerlyke kroon geligt te zyn, zeer op den zelven gebeten was, en ook dagt dat dit Gezantschap was aangelegt om het gene hy de Maatschappy schuldig was van hem te eysschen, spande door aanraaden van eenige zyner Grooten met Soerapati aan, om dien Heer met al de zynen om het leven te brengen.

Tak gaat als Gezant naar den Keyzer.

De Soesoehoenan, om zich zelven van opspraak te bevryden, liet by de aankomst van de Heer Tak aan zyn Hof, de Baliers door wel 10000 Javanen bezetten; maar Soerapati schoon nauwlyks 150 man sterk brak ligtelyk door dezelve heen en viel op het hof van den Keyzer zelfs aan, daar hy eenige huyzen van in brand stak, en de dertig Hollanders, die de wagt hielden, met zulk een geweld op 't lyf quam, dat ze alle of doodgeslagen of in den brand deerlyk omkwamen. Tak begaf zich met drie vaandels, op 't gerugt der vyanden, uyt de Pagger, die de onze daar hadden, bezette de Baliers voor de brandende huyzen; en deed geduurig op hun vuuren, zoo dat ze geen uytkomst ziende, eyndelyk met hunne lange spiessen, onder 't voordeel van den rook der snaphaanen, op de onzen als dolle honden met zulk eene woede invielen, dat ze, schoon 'er veele van hun sneuvelden, dezelve in wanorder bragten en op de vlugt

Wort daar van Soerepati om gebragt.

vlugt dreven, daar de Heer Tak met nog wel zeventig Hollanders op de plaats dood bleven.

Soerapati agtte zich naar dit ſchelmſtuk, by den Soeſoehoenan zelfs niet zeker, maar vlugtte, na hy hem veele koſtelykheden ontroofd had, naar Paſſaroewan. Hier wiert hy een magtig vorſt, bragt alle omleggende landen onder zyne gehoorzaamheyd, en deed jaarlyks op den Keyzer groote ſtroopingen, die niet magtig was om den zelven, zonder hulpe der Maatſchappy, die zich met zyne zaaken niet meer wilde bemoeyen, te verdryven.

Oorlog tuſſchen des overleden Keyzers zoon en broeder om de kroon.

Deze Keyzer Amangkoerat ſtierf in 't begin van het jaar 1703. en zyn zoon Pangerang Depati Anom, een man van bloeddorſtigen aard, wiert van de Ryksgrooten tot opvolger verklaart; terwyl zyn oom Pangerang Poegar, die, volgens een verdrag met den overleden Keyzer by den aanvang zyner regeringe gemaakt, hem moeſt opvolgen, ook in verſcheyde landen tot Soeſoehoenan wiert aangenomen. Gelyk hunne Edelheden den zelven ook daar voor erkenden. Hier door raakte geheel Java weer in onluſt, alzoo elk dier Keyzers den anderen met hulp zyner Bondgenooten zogt uyt den weg te ruymen.

De laatſte wort door de Maatſchappy erkent en geholpen.

Deze oorlog duurde vyf jaaren, in welken de onze, om de goede zaak van Poegar te verdedigen, vyf koſtbaare veldtogten in Java hebben gedaan; de eerſte geſchiede in 't jaar 1704. door de Capiteynen Knol en Bintang met 1500 man, in welken zy Depati Anom, die met 40000 man in het veld was, op de vlugt dreven en de Pagger te Damak vermeeſterden.

Tweede Veldtogt.

Het volgende jaar trok de Heer de Wilde te veld met omtrent 8000 man, meeſt alle Javanen. Deze togt was niet minder gelukkig, alzoo al de Sterktens tot Cartaſoera toe en veele Javaanze Grooten zich onderwierpen, en Depati Anoms leger zonder ſlag of ſtoot op de vlugt gedreven wiert, die zich in zyn eygen land niet veylig agtende, met veele ſchatten naar Soerapati vlugte, en hem dezelve, om zyne beſcherming te erlangen, meeſt overgaf.

Schoon Keyzer Poegar door deze twee togten in het grootſte gedeelte zyner landen was herſtelt, ſcheen het egter nood-

noodzaaklyk, dat men zich van Depati Anom meester maakte, en te gelyk Soerapati over den moord der onzen, en andere geweldenaaryen, strafte; alzoo Java anders noyt in rust kon raken. Om dit uyt te voeren wiert de Heer Commandeur Knol gezonden, die in het laatste van het jaar 1706. met ontrent 1000 Hollanders en wel 25000 Inlanders, die ten deele door de Prins van Madura en die van Soerabaja aangebragt waaren, in het veld raakte. Van dezen togt bekwam men de verwagte vrugten niet, alzoo de onzen door valsche berigten dikwils misleyd wierden, en gebrek aan levensmiddelen hadden, en de Soerabajers met de vyanden heulden, waar door eenigen van ons krygsvolk, met verlies van ruym hondert man meest Hollanders, door Soerapati op de vlugt geslagen wierden.

Derde Veldtogt.

De onzen hadden egter het geluk van zich van eenige posten des vyands meester te maaken, en de sterkte Bangel met groote kloekmoedigheyd stormenderhand in te nemen, alwaar Soerapati eene wonde ontfing, daar hy aan overleed; deze posten wierden by het aftrekken van het leger weer verlaaten, waar mede deze veldtogt een eynde nam.

Vierde Veldtogt.

In het volgende jaar had ons leger meer geluk, dat veel talryker in Neerlanders en Javanen als te vooren, onder het bevel van de Heeren de Wilde en Knol, in het midden van het jaar by een geraakte, en het volk dat Depati Anom en de zoonen van Soerapati in het veld gebragt hadden, niet alleen op de vlugt floeg, maar ook Passaroewan, en de Landen die Soerapati dus lang bezeten had, vermeesterde, en onder de gehoorzaamheyd van den Keyzer bragt. In dezen togt behaalde de Heer Knol zoo wel als de Heer Wilde, die kort daar aan op Batavia stierf, veel eer en roem.

Vyfde Veldtogt, waar in de zoon hem overgeeft.

Depati Anom was door den togt van het voorgaande jaar tot dat uyterste gebragt, dat hy wanneer de Heer Knol in het begin van het jaar 1708. weder op Javaas Oostkust verscheen, door Gezanten verzogt om in genade aangenomen te worden, dit wiert hem toegestaan; waar op de Heer Knol met eenig volk hem afhaalde en naar Soerabaja bragt, van waar hy te scheep naar Batavia en kort daar naar met zyn gantsche gevolg naar Gale op Ceylon gevoert wiert, daar men hem een eerlyk onderhoud verschafte.

Dus

Dus raakte dit Eyland, na langduurige beroerten, weer in ruſt, waar in het echter niet lang kon blyven, alzoo de gemoederen der Princen te zeer tegen den anderen verbittert waaren, en de broeders van Soerabaja, die de Soeſoehoenan om zyne verraderyen in het jaar 1708. had laaten kriſſen, het hooft eerlang opſtaken; ook maakten de zoonen van Soerapati in het jaar 1712., met hulp der Balamboangers, weer groote bewegingen. Ja deze Roervinken kwamen, met den anderen vereenigt zelfs in 't jaar 1718. met een ſwaar leger tegen den Keyzer in het veld; die in Februarii des volgenden jaars overleed, waar door zyne jonger zoonen, als had het ryk geen vyanden genoeg, tegen den oudſten, die den Vader opvolgde, ook in beweging raakten, zoo dat de Maatſchappy de handen geduurende langen tyd alhier zeer vol heeft gehad, en geene kleene koſten heeft moeten doen, en nog doet, alzoo het onmogelyk is dat dezelve, zonder groot nadeel van haar en haare Bondgenooten, zich daar buyten kan houden. En ziet daar het voornaamſte van 't gene dat tot nog toe op Java, de Nederlanders betreffende, is voorgevallen.

XIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving der Stadt Batavia. Haare Wallen, Poorten en gedaante van binnen. Fraaje Buytenſteden, Thuynen en Sterktens. 't Kaſteel. Groot getal van Inwoonders. Chineezen. Waar mede die zich al erneren, en hunne levenswyze. Neerlanders. Hoe die hier leven. Den Raad van Indiën. Pracht en vermogen van den Opperlandvoogt. Naamen der Opperlandvoogden, en hoe lang dezelve geregeert hebben.

GElyk de Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappye in kragt en vermogen by naar alle Indiſche Koningen en Princen verre overtreft, zoo ſteekt ook haare hoofdſtadt Batavia *De Stadt Batavia.*

 in

in alle opzigten boven de andere Steden van het Oosten uyt, gelyk de Maan onder het minder gestarnte. Zy legt op de Zuyderbreedte van 5 graaden 50 min. aan den binnenkant of Noordzyde van Java, op eenen effen doch eenigzints moerassigen grond. Van vooren heeft ze de zee, die door veele kleene Eylanden eene zeer veylige en wyduytgestrekte reede maakt, daar duyzend schepen het gantsche jaar door, bevryd voor alle winden konnen leggen. Van agteren wordze omringt door schoone vrugtdragende bosschen en hooge bergen. De rivier Jakkatra, schoon ze door verscheyde aardbevingen zeer bedorven en met slyk vervult is, stroomt door het midden der Stadt zeewaarts heen, en vervult te gelyk alle der zelver binnen- en buyten-gragten.

In haare Wallen en Poorten beschreven

De Stadt zelve wort omringt met een vierkante muur van koraalsteenen, versterkt met tweeëntwintig vaste Bolwerken, die elk hunnen naam hebben, van zeer goed geschut voorzien, en niet alleen in staat om 't geweld van buyten af te keeren maar ook om de voornaamste straaten der Stadt te bestryken. De Barm onder aan de muur is met een stevige heggé van digten witten hagendoorn beplant, waar om zeer breede en diepe buytengragten loopen. In deze haare muuren heeft de Stadt vier voorname en schoone poorten, waar van de eene, de Nieuwe Poort, en de tweede, Diest genaamt, aan de Zuydzyde staan, en door den vermaarden Lifting zeer bouwkonstig en kostelyk zyn opgemaakt: de derde poort, Rotterdam, staat aan de Oostzyde, en de vierde, Uytrecht, aan de Westzyde. Buyten deze heeft men 'er nog een kleen poortje, of twee, die zelden gebruykt worden.

Gedaante der Stadt van binnen.

Binnen den omtrek van deze muuren beslaat Batavia ruym 4800 treden, maar met de Voorsteden is ze wel anderhalf uur in haaren omtrek. Alle de straaten en gragten zyn lynregt, en van de eerste heeft men 'er agt, zoo regte als dwarsstraaten, die doorgaans dertig voeten breedt, wel betimmert, en aan beyde zyden na de huyzen met een voetpad van gebakken steen bestraat zyn, onder welke men de Prince- en Jonkerstraat wel de voornaamste mag rekenen. Zestien fraaye Gragten of Burgwallen, die alle met lommerryke Tamarinde en Bloemboomen be-

beplant zyn, kan men in Batavia optellen; waar onder de Tygersgragt, door haare eenpaarige ſchoone en heerlyke gebouwen, de alleraanzienlykſte is, verſiert met vier ſteene overwelfde en een houte brug. De andere binnengragten zyn in 't geheel met tweeënvyftig meeſt ſteene bruggen voorzien.

't Getal der Huyzen en publyque Gebouwen.

't Getal der huyzen, zoo Hollandſche als Chineeſche, binnen de Stadts muuren, wort op ontrent 2500 ſtuks begroot, waar onder zeer veele in grootheyd en cierlykheyd uytmunten; de meeſte hebben lugte agterplaatzen en fraaye thuynen, die met veelerley ſoort van boomen en bloemen beplant zyn. De gemeene Stadts gebouwen zyn mede fraay, waar onder 't nieuw Stadthuys, dat in 't jaar 1707. is aangelegt, uytblinkt. Ontrent de Nieuwe poort ſtaat een Gaſthuys van zeer grooten omtrek; men vint hier ook een Arm- en Oud Mannenhuys, Weeshuys, nevens een Spinhuys. Ook hebben 'er de Chineezen een Oud Mannen en Ziekenhuys; door de heele Stadt vint men overal groote ruyme Markten, daar in alle ſoorten van Waaren handel gedreven word. De Godtsdienſt wort in twee Nederduytſche, waar van 'er een in 't Kaſteel is, twee Portugeeſche en eene Maleytſche Kerk waargenomen, waar van de Kruyskerk voor veele fraaje Nederlandze Kerken niet hoeft te wyken.

Fraaje en groote Buytenſteden,

Na dat wy dus een ſchets van de ſtadt Batavia binnen haare wallen gegeven hebben, zullenwe, eer wy het Kaſteel intreden, beſchouwen wat zich buyten dezelve vertoont. Hier is de grond rondomme met huyzen bezet, die na eene nauwkeurige opneming een getal van ruym 2300 uytmaaken, en meeſt door nyvre Chineezen bewoont worden. De wegen zyn zeer breed, net beplant, en aan de zyden met uytmuntende thuynen voorzien, die in groot getal buyten Batavia leggen, en in uytgeſtrektheyd, fraayheyd der huyzen, zeldzaamheyd der boomen en vrugten, eer pragtige buytenplaatzen dan thuynen mogen genoemt worden. Ontrent de thuynen vint men ook eenige Bleekeryen, en hier en daar een kruydmolen, die door een wagt bewaakt worden. *Thuynen,*

en Sterktens om Batavia.

Niet verre buyten de Stadt leggen vyf Sterktens, waar door de toegangen derwaarts beſchermt, en de thuynen en bouwlanden, rondom dezelve leggende, beveyligt worden. De

ſterkte Ansjol legt in 't Ooſten, en Angke in 't Weſten naar de zeekant tuſſchen deze leggen de drie overige, als de Vyſhoek, Ryswyk en Jakkatra. Zy leggen alle in vlakke velden, met aarde wallen en watergragten beſchanſt, en met een dikke hegge van witten doorn omheynd; maar de Vyſhoek en Ansjol zyn rondom met ſteene muuren verſterkt, waar tegen de andere in het midden eenen vaſten waarborg hebben, die met twee laagen grof geſchut over de wallen heen ziet, en het veld wyd en zyd beſtrykt; zy zyn altyd met wapenen, voorraad en manſchap wel voorzien.

Bataviaas Kaſteel. Van buyten de Stadt treden wy Kaſteelwaarts heen, om den Lezer ook in 't korte van die ſterke Veſting een denkbeeld te geven. Het Kaſteel van Batavia is byna vierkant, breed 274 en diep 290 treden. Het legt in 't Noorden digt aan de zee, en heeft in 't Weſten de groote rivier, die alleen door een barm van de gragt wort afgeſneden; het is verſterkt met vier punten of bolwerken, die rykelyk van geſchut voorzien, en nevens de gardynen alle van witten koraalſteen uyt den grond zyn opgehaalt, en met bekwame wooningen voor de ſterke krygswagten verzorgt. Twee dezer bolwerken, de Diamant en Robyn genaamt, leggen vlak tegen de Stadt aan, en heerſchen over alle haare veſten; de twee andere, de Peerel en Saffier, zien zeewaarts heen; de Barmte is ook met een hooge hegge van witten hagendoorn omheynd, waar voor zeer wyde en diepe gragten leggen. Twee voorname toegangen zyn 'er naar dit Kaſteel, de aanzienlykſte wort de Landdeur genoemt, alwaar een ſteene brug met veertien boogen, van gehouwen ſteen uyt het water opgetogen, over de gragt legt. De andere wort de Waterdeur genoemt, en ziet naar het Noorden. Buyten deze zyn 'er nog kleene poortjes in de gardynen, die zelden gebruykt worden.

Kaſteel van binnen. Het Kaſteel is van binnen met ſchoone gebouwen verſiert, waar in de Gouverneur Generaal van Nederlands Indiën met zyne Raaden, de Koopluyden, Boekhouders, en veele andere hooge Amptenaaren en Bedienden der E. Maatſchappy hun verblyf hebben, en de Comptoiren gehouden worden; onder en boven dezelve munt dat van den Gouverneur Generaal uyt, dat

dat in aanzien en pragt met regt een Paleys mag worden genoemt. Het is van gebakken steen en met twee verdiepingen zoo hoog opgehaalt, dat men het pannendak zeer verre uyt zee boven alle andere huyzen en bolwerken heen ontdekt. Dat het in deze Vesting noyt aan geschut, ammunitie, bezetting of lyftogt mangelt, behoeven wy den Lezer niet te verzekeren.

Gelyk nu Batavia de grootste Koopstadt van het Oosten, en het middelpunt en hart van den staat der Nederlandsche Maatschappye is, waar in alle haare Koopmanschappen en Middelen te zamen vloeyen, en weer herwaarts en derwaarts afgezonden worden; zoo kan men wel bedenken, dat 'er in den omtrek der zelve en haare Voorsteden zich een groot getal van Ingezetenen bevinden, die tot digte by de hondert duyzend zielen begroot worden, en alle of Dienaars der Maatschappye of vrye Luyden zyn. Men vind 'er, om van de Europeërs niet te spreken, Chinezen, die verre het grootste getal uytmaaken, Mixtizen, Mooren, Armeniers, Persiaanen, Bengaleezen, inboorlingen van Timor, Tonkin, Siam, Arrakan, Sumatra en Borneo, nevens Macassaaren, Amboineezen, Ternatanen, Bandaneezen, Maleyers, Baliers, Mardykers, en eene menigte van andere volkeren, die een groot gewoel in de stadt geven en eenen ongelooflyk swaaren handel dryven. *Groot getal van Inwoonders in deze Stadt.*

De Chineezen zyn onder deze vreemde Natien de eerste, zoo wel in 't stuk van den koophandel, als in aanzien by de Neerlanders. Het is een schrander, beleeft en gedienstig volk, dat aan deze stadt groote nering en gerief toebrengt: want zy doen niet alleen grooten handel in Thee, Porceleynen, Zyde stoffen, enz., maar zy zyn ook de meesters in alle vernuftige handwerken, en niets is 'er, dat zy niet zullen namaaken, of dat zy niet derven ondernemen. De vischerye wort door hunne neerstigheyd meest onderhouden, ook wort de landbouw door hun alleen waargenomen. Zy branden arak, bakken steenen, en pachten de grootste en swaarste pachten der Maatschappy, schoonze zelfs de grootste smokkelaars der wereld zyn, en zoo afgeregt op liegen en bedriegen, dat men zich nauwlyks voor hun wagten kan. Deze houden Gaarkeukens en Theehuyzen, *Chineezen* *Waar mede die zich erneeren.*

geene loopen met alle Waaren om en brengen die aan de huyzen te koop, en veele geneeren zich met waterhaalen, of voeren met prauwen om een sober loon de menschen overal heen, dat om de barnende zonnestraalen een groot gemak geeft. Ja daar is niets, hoe gering ook, daar de Chineezen niet in handelen, en winst uyt trekken, tot den drek inkluys, die zy, alzoo men hier geene gegraven sekreten heeft, des avonds met prauwen uyt de huyzen wegvoeren.

Hunne levenswyze. Zy hebben eenen Hooftman, die hunne zaaken by de hooge Regering uytvoert en voor hun ten besten spreekt; ook hebben zy hunne eygene kleeding met lang hoofthair, dat niet op zyn Tartars geschooren is, en leven verder naar de wetten van hun land, en in hunne eygene Godtsdienst, dien zy in twee Tempels buyten de stadt oeffenen, alwaar zy ook hunne graven hebben, die na het vermogen der dooden uytmuntend fraay en pragtig zyn, en waar aan zy geen geld zullen spaaren, gelyk ook niet aan hunne Blyspeelen, die Wajangs genoemt worden, en waar op zy dermaten gezet zyn, dat de jonken die een behouden reyze doen, noyt nalaaten, 't zy alleen, 't zy met haar drie of vieren, zoo een Blyspel te geven, waar by ze, schoon het veel geld kost, de aanschouwers voor niet toelaaten.

De Nederlanders Egter zyn onder de Inwoonders van Batavia de Nederlanders, als Heeren des lands en den grootsten rykdom bezittende, verre de voornaamste; die of Bedienden der Maatschappye, of vrye luyden zyn, welke laatste onder de Maatschappye, als hunne Overheyd, staan, en zich generen met den koophandel, of eenig ambagt doen, en ook wel van hunne renten leven.

Leven zeer pragtig. In 't gemeen leven alhier dezelve elk naar zyn vermogen, als luyden die geen geld ontbreekt, met de uyterste pragt, die men in een groot getal van koetzen en paarden ziet uytmunten, want die dezelve niet en heeft word niet gerekent; alles wat tot de tafel en het huyshouden hoort is van zilver. Ja men vint nergens vrouwen, die meer op kostelyke kleederen en fraaje juweelen gezet zyn, dat zy zelfs in de slaavinnen, die haar volgen, doen blyken, welke zy zoo fraay opschikken, dat 'er de mannen wel op konnen verlieven; die van hunnen kant ook groote liefhebbers zyn van goude knoopen aan de

rok-

rokken, degens met goude geveſten, en diergelyke fraayigheden.

De zorg hunner huyshouding laaten zy meeſt op getrouwe ſlaaven ſtaan. Deze koſt hun, ſchoon de groente, vleeſch, viſch, en alles wat hier valt goede koop is, jaarlyks zeer veel, zoo om de hooge huyshuuren, als het groot geld, dat zy moeten beſteden voor de goederen, die uyt het vaderland komen, als wyn, bier, ſterke dranken, boter, kaas, gerookte Zalm en andere nooddruftigheden van dien aart; die zy niet konnen miſſen, en daar zy den anderen geduurig op vergaſten. Want hunne zamenleving is zeer vriendelyk, daar de fraaye wandelwegen zoo binnen als buyten de Stadt, en de friſſe lugt, die des middags wel groote warmte, maar des avonds ook koele avondſtonden geeft, veel toe doet. *Hunne huyshouding koſt veel.*

De hooge Vergadering, die deze Stadt en al de Landen en Goederen der Maatſchappy beſtiert, wort den Raad van Indiën genoemt, en beſtaat uyt den Gouverneur Generaal, den Directeur Generaal, vyf Ordinaare en eenige Extraordinaare Raaden, welke laatſte maar alleen eene raadgevende ſtem hebben. Dezen Raad vergeeft alle Ampten, ontfangt en zend de Gezanten en Brieven van Staat; beſtiert de Landvoogdyen, ontfangt de Scheepsvlooten, en zendt dezelve weer dagelyks, met de noodige ladingen, naar de buyten Comptoiren af Na den Raad van Indien, volgt die van de Juſtitie, waar in een uyt de voornoemde Raaden van Indiën voorzit, hoewel ze op hun zelven zyn en van dien Raad niet afhangen. Van de mindere Collegien, die alleen de beſtiering der Stadt betreffen, als Schepenen, Weesmeeſteren, enz. zal ik niet ſpreken. *Den Raad van Indiën.*

De Opperlandvoogt hoeft zoo in zyne uyterlyke pragt als vermogen voor geen aanzienlyke Vorſten te wyken. Hy heeft een Stal- en Hofmeeſter, nevens eene geduurige lyfwagt van twaalf fluxe Hellebaardiers, die in zyde, damaſt en roodſcharlaaken, met goud en zilver geboord, gekleed zyn. Wanneer zyn Hoog-Edelheyd uytryd heeft hy ook twee trompetters voor de koets, en nog wel eenen troep van zestig gewaapende mannen te paard met hunne Officiers agter dezelve. Hy ontfangt zyne Commiſſie van de Staaten Generaal en de Heeren Seven- *Opperlandvoogd in zyn pragt en vermogen.*

ventienen te gelyk, en zynen adem gaat over al wat 'er in Indiën voorvalt, tot de geringste dingen toe, zoo dat geen Bediende zonder zyn schriftelyk verlof mag trouwen. En yder die fortuyn wil maaken, tragt zich met alle vermogen in des zelfs gunst te dringen; want schoon hy maar Voorzitter in den Raad van Indiën is, kan hy egter, als zynde een man van beleyd en uytgeleert in al de zaaken, die de Maatschappy betreffen, alles naar zynen zin schikken, wyl de Raaden, dat ook billyk is, veel aan hem overlaaten; zyne vrouw en dochters, zoo hy 'er heeft, hebben mede een gevolg na haaren staat; maar de zoonen hebben niets, dat hun van anderen uytzondert.

Opperlandvoogden van Indiën Pieter Both.

De eerste, die als Opperlandvoogd, of Gouverneur Generaal geregeert heeft, was Pieter Both van Amersfoort, die den 19[den] December des jaars 1610. daar voor uyt Holland in de Indiën is aangeland, en na hy den handel sterk had voortgezet en verscheyde verbonden met de Indianen gemaakt, op 't eynde van het jaar 1614. weer naar het Vaderland keerde; in welken togt hy met drie schepen ontrent het eyland Mauritius jammerlyk is omgekomen.

Gerrit Reynst.

Tot zynen opvolger was in November des zelven jaars aangekomen de Bewinthebber Gerrit Reynst van Amsterdam, die een verbond met den koning van Jakkatra gemaakt, en de Bandaneezen eenigzints beteugelt hebbende, den 20 December 1612. dezer wereld overleed.

Laurens Reaal.

In zyne plaats trad Laurens Reaal, van een aanzienlyk geslagt van Amsterdam, en doe Landvoogt der Moluccos, deze heeft in groote ruste geregeert, en den handel der Maatschappye sterk voortgezet, tot in den jaare 1618. wanneer hy op zyn verzoek ontslagen zynde, het bewind in handen van den Directeur Generaal Jan Pietersz Koen van Hoorn overgaf, en in Augustus des volgenden jaars t'huyswaarts keerde, daar hy zyn Vaderland in verscheyde Bedieningen en als Admiraal eener vloote, en Gezant aan het hof van Engeland, daar men hem tot Ridder verhief, groote diensten heeft bewezen.

Jan Pietersz Koen.

De vierde in rang was de voornoemde Koen, een man van zonderling beleyd, en berugt door het veroveren van Jakkatra; gelyk

gelyk hy ook die van Banda heeft t'ondergebragt; het eyland Formosa tegen een Vesting op de Piscadores geruylt, en met veel roem zyne waardigheyd gehandhaaft tot den jaare 1623. wanneer hy naar Holland vertrok.

Op het voorstellen van Koen wiert Pieter de Carpentier tot vyfde Landvoogd van Indiën aangestelt, die tot het jaar 1627. geregeert heeft; wanneer Jan Pietersz Koen andermaal uyt Holland aanlande, en zyne eerste waardigheyd weer aannam, vertrekkende Carpentier naar het Vaderland, daar hy den 3den Junii 1628. met vyf schepen en eene ryke lading aan kwam. Sedert heeft Koen voor de tweedemaal geregeert tot den 23sten September des jaars 1629. wanneer hy stierf. *Pieter de Carpentier*

Zyn opvolger was Jacques Spex van Dordrecht, die twee dagen na Koens overlyden op Batavia aanlande, met last om als Commandeur naast hem zitting te nemen. Hy bekleede dat Ampt tot den 7den September des jaars 1632. wanneer hy plaats maakte voor Hendrik Brouwer, twee dagen te vooren in die waardigheyd aangekomen, en in 't kort naar het Vaderland keerde. *Jacques Spex.*

De Bewinthebber Hendrik Brouwer, als de zevende Generaal naar Indiën afgezonden, regeerde tot in 't laatste van December 1635., wanneer hy weer t'huyswaarts keerde. Hier zond men hem eerlang als Oppergebieder met een vloot naar Chili, daar hy door eenen nieuwen weg, de Straat van Brouwer genoemt, voor geraakte, en na het innemen en verbranden van Carel Mappa in 't jaar 1643. overleed; een man van harden aard, en die eene strenge wraake van de Spanjaarden in Chili genomen heeft. *Hendrik Brouwer.*

Antonio van Diemen, gebooren te Kuylenborg, kreeg by het afstaan van Brouwer, de Teugelen der Nederlandsche Heerschappy in Indiën in handen, een man van byzondere schranderheyd, die in die waardigheyd den 19den April 1645. overleed. *Antonio van Diemen.*

Van Diemen had in zyne ziekte den Directeur Generaal Cornelis van der Lyn van Alkmaar tot opvolger benoemt, die ook door brieven uyt 't Vaderland van den 10den October des jaars 1646. in dat Ampt bevestigt wiert. Hy vertrok den 20sten *Cornelis van der Lyn.*

Januarii 1651. naar het Vaderland, hebbende den 7den October des voorgaanden jaars zyne Bedieninge overgegeven aan den Amsterdammer Karel Reynierszoon, die den 18den Mey 1653. overleed.

Johan Maatzuyker. In des zelfs plaats kwam de Directeur Johan Maatzuyker van Amsterdam, een man van doorslaande schranderheyd; die na een regering van vyfentwintig jaar, zeven maanden en eenige dagen overleed. Onder zyn bestier is de luyster der Maatschappy ten top geklommen; en het grootste deel van Ceylon, geheel Malabar, met verscheyde plaatzen van Cormandel verovert, en de oorlogzugtige Macassaaren beteugelt. Ook heeft hy de Franschen by na uyt het Oosten verdreven, en veele andere zaaken van groot gewigt uytgevoert.

Ryklof van Goens Volgens besluyt der Kamer van zeventienen volgde hem de dappere Ryklof van Goens, die den 10den Januarii 1678. wiert voorgestelt, en den 25sten November 1681. naar het Vaderland vertrok, plaats maakende voor Cornelis Speelman van Rotterdam, die tot zynen Vervanger was benoemt.

Cornelis Speelman. Deze de geessel der Macassaaren, in wien de dapperheyd en vaardigheyd ter penne om den voorrang twistten; overleed den 11den Januarii 1684.

Johannes Kamphuys. Door den Raad van Indiën wiert tot Opvolger van Speelman verkooren Joannes Kamphuys van Rotterdam, en door de Kamer van zeventienen bevestigt. Hy bekleede dit hooge Ampt met lof tot den 24sten September des jaars 1691., wanneer hy, genegen om zyne overige dagen, behoudende zynen rang, in ruste door te brengen, dat aan Mr. Willem van Outshoorn overleverde, en naar een buytenplaats niet verre van Batavia vertrok, daar hy den 18den Julii 1695. overleed.

Willem van Outshoorn. Van Outshoorn in Amboina gebooren, hebbende een tyd lang met veel luyster het Ampt van Opperbestierder waargenomen, volgde het voorbeeld van Kamphuys, en verzogt t'elkens door brieven in Holland om van dien last ontslagen te worden; waar in men eyndelyk den 20sten September 1701. bewilligde, en tot Opvolger zynen schoonzoon Johan van Hoorn aanstelde, die den last, na lang tegenstreven, niet eer als op den 15den Augusti 1704. aanvaarde; zedert welken tyd van Outshoorn buy-

buyten kommer en zorge leefde tot den jaare 1720., wanneer hy in den gryzen ouderdom van 85 jaaren en eenige maanden overleed.

Johan van Hoorn gaf dit Ampt, na dat hy het zelve vyf jaaren en ruym drie maanden met lof bekleed had, over aan Abraham van Rietbeek, met wiens Dochter hy by tweede huwelyk getrouwt was, en vertrok naar het Vaderland, daar hy in February 1711. ftierf. *Iohan van Hoorn.*

Mr. Abraham van Rietbeek wiert by het vertrek van zyn schoonzoon den 30sten October 1709. de zeventiende Oppergebieder van Indiën, in welke eer hy den 17den November 1713. overleed. *Abraham van Rietbeek*

Nu wiert Christoffel van Swol door den Raad van Indiën in Rietbeeks plaats verheven, welke keure in het Vaderland wiert toegestemt. Hy overleed den 12den November 1718. en wiert opgevolgt door Hendrik Swaardekroon, die tegenwoordig nog met luystert regeert. *Christoffel van Swol.* *Hendrik Swaardekroon.*

* *De Heer Swaardekroon is, na dat hy vyf of zes jaaren de Indiën bestiert had, op zyn verzoek ontslagen, en in des zelfs plaatze gestelt de Heer Directeur Mattheus de Haan, van Dordrecht.* *Mattheus de Haan.*

XIV. HOOFDSTUK.

De Reyzigers keeren met de Retourvloot naar het Vaderland. Manier van lading der schepen. Zy komen aan de Kaap der Goede Hoop. Het Kasteel, Vlek en Thuyn aldaar. De andere Volkplantingen. De Hottentotten. Hunne Kleeding. Wapenen. Spyze. Godsdienst. Huwelyk. Straffen, enz. De Reyzigers landen in 't Vaderland. Kleen getal van die van deze Togt zyn te rug gekomen.

DE Oostindische Retourvloot was nu volladen, en in staat gebragt om de gewoone reyze naar het Vaderland te ondernemen, op welke het geringe overschot van onze manschap, *De Reyzigers vertrekken met de Re-*

tourvloot naar 't Vaderland.

dat nu twee maanden op Batavia in bewaaringe had vertoeft, en ten deele van al de uytgestaane gevaaren en geledene ongemakken eenigzints was herstelt, tot onze verheuging ook wiert gezonden, om daar mede derwaarts te keeren; verlangende deze na hunne ouders en bloedvrienden, geene na hunne allerliefste panden van vrouwen en kinderen, die zy niet wisten of nog in 't leven of dood waaren, als die zy in zoo langen tyd niet gezien, en daar zy noyt geen tyding van bekomen hadden, 't geen hen met het alleruyterste verlangen naar het Vaderland deed haaken, en als met onverbreekelyke zeelen derwaarts rukte.

Op den 3den December 1722. ging de vloot onder zeyl, verloor het gezigt van Batavia, en raakte, na dat de monstering geschied en de laatste bevelen gegeven waaren, in volle zee; na eenen adieu door honderden van menschen, die met hunne vaartuygen aan bloedvrienden en bekenden voor het laatste vaarwel toeriepen.

Hoe deze schepen meest geladen worden.

Het is naaulyks te begrypen hoe vol dat deze schepen tot boven toe gelaaden worden, en hoe men zich daar in behelpen en 't een na 't ander schikken moet. Op den bodem worden de swaarste waaren als salpeter, zuyker, ebbenhout, koper, enz. geplaatst, waar op weer de stuk- en pakgoederen worden gestouwt, met de fynste Waaren in het midden, en eenige lagen grove doeken onder en op de zyden. Verder wort het ruym dikwils zoo vol Peper gestort, dat 'er geen hond in kruypen kan, en alles onbeweeglyk vast legt, en in 't minst niet kan verschokken. In de broodkamers plaatst men de Speceryen, het water voor op den overloop, en den voorraad van levensmiddelen in de kamer daar het afgeschut is, zoo dat 'er nergens eene ledige plaats overblyft.

Ik zal my in deze bekende streeken niet ophouden met een verhaal wat 'er, na dat wy eerlang door de Straat van Sunda in den grooten Oceaan liepen, en de streek naar den Zuyder uythoek van Afrika zetten, is voorgevallen, alzoo de reyze uyt het Vaderland naar Java, en van daar weer rugwaarts, door zeer veel pennen beschreven en yder een genoeg bekent is.

Wy

Wy hadden het geluk van in February des volgenden jaars 1723. het land van Afrika te ontdekken, en op den 12den der zelver maand behouden binnen de ruyme Tafelbaay der Kaap de Goede Hoope, gewoone ververſchplaats der Ooſtindiſche ſchepen, te geraaken; gelyk ook de vlootelingen aldaar by beurten aan land worden gevoert, om zich van de lange reyze te herſtellen, en weer nieuwe kragten tot het volvoeren des overigen togts te vergaderen. *Zy komen aan de Kaap.*

Deze Kaap legt op de Zuyder breedte van 34 graaden 30 min. en vertoont zich voor die uyt Europa komen, als een ſchakel van ſwaare bergen, die zich van het Noorden naar het Zuyden uytſtrekken, en met een punt in zee eyndigen. Onder dezelve is de Tafelberg, die op den top vlak is en niet kwaalyk na eene tafel gelykt, de allerhoogſte, hebbende ten Ooſten den Wind- of Duyvelsberg, en ten Weſten den Leeuwenberg, die dus te zamen een half rond maaken. *Hoe die zich vertoont.*

De Nederlandſche Maatſchappy heeft van overlangen tyd dit land bezeten, en aldaar zedert het jaar 1653. haare Colonien gehad, die allengskens veel zyn toegenomen, en zich diep landwaarts in hebben uytgebreyd. Ook heeft de Gouverneur Ysbrand Goskens in 't jaar 1672. aan den voet des Tafelbergs het Kaſteel de Goede Hoope gebouwt, zynde een vyfhoek van grooten klipſteen opgehaalt, en met ſwaar metaal geſchut voorzien, dat in ſtaat is om de Baay van vyandelyke ſchepen te zuyveren, en het Vlek, dat onder des zelfs beſcherming een groote musketſchoot in 't Weſten legt, tegen 't geweld van In- en Uytlanders te dekken. *Het Kaſteel,*

Dit Vlek breyd zich van de zeekant naar den Tafelberg uyt, en ſtoot van agteren tegen de wortelen des Leeuwenbergs. Het beſtaat uyt een groot getal huyzen, die alle van klipſteen, meeſt ter hoogte van eene verdieping om de ſwaare valwinden, die alles omrukken en geen hoog geboomte doen groeyen, zyn gebouwt, en zich cierlyk door de witte kalk, waar mede zy van buyten bepleyſtert zyn, opdoen. Gelyk de Hollandze zinnelykheyd zich ook niet minder van binnen dezelve vertoont; dewyl de meeſte bewoonders der zelve het heel wel ſtellen konnen, en zoo uyt hunnen landbouw en nering, als uyt de ſcheeps- *en Vlek.*

 lieden,

lieden, die geduurende hun verblyf zich by hen ophouden, geen gering voordeel trekken. De Kerk zet dit Vlek een groot cieraad by, die na de Hollandsche wyze gebouwt is, met een redelyken toorn, en van een bemuurt kerkhof wort omringt.

De beroemde Thuyn der Maatschappy. Niet verre van dit Vlek vind men de beroemde Thuyn der Maatschappye, die een plek lands van ruym vyftien Mergen beslaat, en bekwaam is om de gaande en komende schepen met vollen overvloed van allerley verversschingen te voorzien. Hier is 't dat men al de gewassen en vrugtboomen vint, die de vier wereldsdeelen voor zich zelven in 't byzonder voortbrengen; welke alle in onderscheydene perken, die met fraaye heyningen van groenen speklaurier, tegen den val der geweldige winden, beschut worden, op ordre zyn verdeelt, en den aanschouwer doen twyfelen, of ze op dezen barren hoek niet weliger tieren als in haar Vaderland. Een riviertje van zoet en helder water, dat van den Tafelberg neerdaalt, loopt met hulp van veele waterleydingen den gantschen Thuyn door, en doet alles welig groeyen. Boven dezen heeft de Maatschappy nog twee andere thuynen, die wel grooter van omtrek maar niet zoo heerlyk zyn.

Drie andere volkplantingen alhier. Buyten dit Kasteel en Vlek aan de Tafelbaay, zyn 'er hier nog drie andere voorname volkplantingen, die dieper landwaarts in leggen, en meer en meer toenemen; waar van de eene Stellenbosch genaamt, ontrent negen mylen gaans ten Oosten van 't Kasteel, in 't jaar 1680. door den Heer van der Stel is aangelegt, en nu mede eene Kerk heeft. De tweede met den naam van Draakesteyn, legt ontrent vyf mylen Oostelyker, en is ontrent vier jaaren daar na begrepen, en door een groot getal Fransche Vlugtelingen, in welke taal voor hun gepredikt wort, bevolkt, waar door men hier meer zielen als onder Stellenbosch heeft. De derde Colonie wort het land van Waveren genoemt, en is in het begin dezer eeuwe begonnen, maar nog niet sterk toegenomen.

Vrylieden. De bewoonders van deze Volkplantingen zyn Vrylieden, die met geringe ja geene goederen hier aangeland, nu grooten rykdom en deftige hofsteden bezitten, die hunne Meesters jaarlyks

grooten

grooten overvloed van graanen, wynen, en allerley Hollandze boom- en aardvrugten voortbrengen.

De Kaap der Goede Hoope is ryk van gedierte en voed een menigte van groote grimmende leeuwen, tygers en wolven, die by nacht uyt de schuylhoeken voortkomen, en by gebrek van vee zelfs menschen mede sleepen. Daar zyn olifanten, rhinocers, luypers, loschen, yzere verkens, wilde paarden, honden en ezels van eene zeldzame schoonheyd, tyger-boschkatten, jakhalzen en veele soorten van aapen en bavianen. In de bosschen en grasryke valeyen onthouden zich heele troepen met wilde buffels, koeyen, rheekalveren en harten: ook zyn 'er steenbokken, haazen, konynen, steendassen, chamelions, hagedissen, schildpadden en meer andere dieren, nevens eenige slangen. Overal is 'er een groote overvloed van tam vee, als ossen, koejen, schapen en paarden; de ossen zyn hooger maar niet zoo vet als in Holland, en trekken den ploeg en wagen. De schapen zyn groot en laag van beenen, met een roshaarige huyd als de geyten, en dikke staarten van enkel vet voorzien. *Wild en tam gedierte.*

De bosschen verschaffen veele soorten van gekorvene dieren, die om de schoone verwe plaats in de kabinetten der liefhebberen verdienen. Veelerley aard van groot en kleen gevogelte werd 'er gevonden, en levert de zee onder menigte bekende visschen als harders, elften, steenbraassems, kaapze kabeljauw en andere, veele zeemonsters uyt, als zeepaarden van een schrikkelyke groote en gedaante, zeekoeyen, zeeleeuwen, zeevarkens, zeekatten en zeebeeren. *Zeemonsters.*

De natuurlyke ingeboornen dezes lands zyn de Hottentotten, aldus door de Hollanders genoemt om hunne klokkende spraak en vuylen opschik. By hen zelven zynze door onderscheydene naamen en levenswyze in byzondere Natien verdeelt, als de Gorinhaykonas, Goringhayquas en Gorachoequas, die zich digte by het Kasteel onthouden. De Saldanhas woonen in de Saldanha-baay, daar zyn ook Sonquas die d'andere Natien voor soldaten dienen, Gonnemas, Nemaquas, en veele andere die verder van de hand leggen. *Hottentotten beschreven.*

Deze Hottentotten zyn van eene maatelyke gestalte, tenger

en bruynros van verwe, met kort gekrult hoofdhayr als de wol der lammeren; ſwart van oogen, breed van neus en dik van lippen; zy houden de nagels zeer lang, en hebben kleyne buyken met uytpuylende billen, en ontnemen zich al vroeg de regter bal.

Vrouwen. De Vrouwen zyn kleener van geſtalte, plat van neus en niet wanſtallig van boezem, maar zoo ras ze moeders geworden zyn, zakken de borſten dermaten uyt, dat ze die haare kinderen over de ſchouderen te zuygen geven.

Der Hottentotten kleeden en opſchik, Geen ſlordiger Natie is'er ter wereld. De voornaamſte kleeding beſtaat uyt een ſchaapenvagt, bereyd met koedrek en ſwart vet van een onverdragelyken ſtank, die by hen karos genaamt, de mans over de ſchouderen tot aan de billen, doch de vrouwen wat lager hangt; de hoofden en handen vryven zy tot een zonderling cieraad met ketelroet of ſtinkend ſwart vet, en ſchikken zich verder op met ſtukjes koper, koraalen, bellen en yvoore hoepen van eygen maakzel. De beenen der vrouwen pronken ook met darmen van wild gedierte, die door het gerammel onder het dansſen haar een aangenaam geluyd verſchaffen, en ook tot 't ſtillen van eenen ſchielyken honger dienen.

Wapenen, Tot wapenen hebben zy pyl en boog, ſteenen, en voornamelyk aſſagayen, van vyf voeten lang met een breed yzer beſlagen, van eygen toeſtel, dat voor puntig toeloopt. Al dit geweer konnen zy wel handelen, en wyl ze van geen moed ontbloot zyn, en een paard in den ren voorby loopen, hebben zy zich altyd wel tegen hunne beſpringers, en dikwils met voordeel, verdedigt. Ook gaat hun niets boven de vryheyd ter harten.

Spyze. Tot voedzel dient hen melk, of 't vleeſch van beeſten, die door ouderdom of ziekte geen langer leven beloven, dat zy zoo raauw met huyd en ingewand, daar den drek naauwlyks uytgenepen is, inſlokken. Zy aazen ook veel op zeerobben en geſtrande walviſſchen, waar van zy den traan als water inſlurpen. Doode viſſchen, moſſelen en alikruyken zyn mede van hunne ſpyze met een ſoort van worteltjes als aardakelen, die zy veel uyt de rivieren graven. Water is de gemeene drank; maar op wyn, ſterke dranken en tabak zynze als raazende verſlingert;

ſlingert; waar voor ze gewillig het beſte vee, waar in al hunnen rykdom beſtaat, vermangelen.

Zy houden geen vaſte woonplaatzen, maar verreyzen van d'eene naar d'andere vlakte, daar zy hunne hutten opſlaan, beſtaande uyt takken van boomen, die zy in 't rond in de aarde ſteeken, en met vellen of bieze matten bedekken. In zoo een hut woonen zy met vyf en meer huysgezinnen, die van kleenen omtrek zyn, en zoo laag, dat geen man daar in over eynde kan ſtaan; zoo is ook de deur, waar door zy op handen en voeten moeten kruypen. Deze hutten ſtellen zy gemeenlyk in eenen ronden kring, om hun vee des avonds in 't midden der zelve, tegen 't verſlindende gedierte, te bergen. *Woonplaats.*

Met handwerken of kunſten bemoeyen ze zig niet, maar die zeggen dat ze geenen Godtsdienſt hebben, doen dezelve te kort, want ze bidden Godt aan, en ſlagten 't zyner eere Koeyen en Schaapen; ook begroeten zy de nieuwe maan, zoo ras die opkomt, met een handgeklap en groot gejuyg, ſlytende den gantſchen nacht in ſpringen en danszen; en werd 'er grooter liefde, medelyden en getrouwigheyd by hun, die zich alleen naar de bewegingen der natuure ſchikken, als by veele Chriſtenen gevonden. *Godsdienſt.*

Zy leven onder Opperhoofden, die macht hebben over leven en dood, en dat ampt by ſterven aan de oudſte zonen, die de eenigſte erfgenamen by deze natie zyn, overlaten. *Overheden.*

Dan wanneer een jongman zin in eene dochter krygt, gaat hy met verlof van zyne ouders, naar die der maagt, en als deze zyn verzoek toeſtaan, zoo moet de dochter gehoorzaamen, die haaren Bruydegom, ten onderpand van haare liefde, eenen vetten koedarm om den hals hangt, die daar zoo lang om moet ſlingeren en ſtinken, tot hy verſleten is. Dan volgt de bruyloft, op welke twee vette Schapen geſlagt, en met de huyden en ingewand gezoden en gebraaden worden; welk gerecht alleen door de nieuw getrouwde, en hunne ouders, mag genuttigt worden. Schoon ze zoo veele vrouwen mogen nemen als 't hun behaagt, gaanze egter het getal van drie niet te buyten, ja hunne onderlinge liefde is zeer beſtendig. Ook moet een *Huwelyk.*

weduwe zoo ze komt te hertrouwen, t'elkens een lid van haaren pink missen.

Straffen over misdadigers.

De misdadigers straffen zy na de zwaarte der misdaden: geringe diefstalten worden met swaare stokslagen, maar die van vee, dat hunne rykdom is, met grooter pynen en verbanning geboet. Op overspel, waar van zelden by de Hottentotten gehoort wort, volgt de dood, maar op bloedschande staat swaarder straffe; eerst strikken zy den man handen en voeten te zamen, en maken hem by den hals vast aan een sterk neergebogen tak, waar op zy hem lit voor lit afknotten, en dan den tak laaten ryzen, waar aan 't mishandeld lichaam, anderen ten spiegel, blyft hangen; daar na wert de vrouwe tot assche verbrand. Indien een man van aanzien een doodslag begaat, zullen ze hem veroordeelen om aan een boom gewurgt, in 't water gesmeten, of met steenen dood geworpen te worden; waar na zy hem in 't zelve graf met den gedooden dompelen; maar geringe menschen koopen de schuld wel met vee af.

En manier van begraven.

Voor ziektens hebben zy nauwlyks eenige geneesmiddelen, evenwel komen de Hottentotten gemeenlyk tot hoogen ouderdom, en als 'er yemand sterft, beweenen zy hem eerst met een naar gehuyl; daar na word het naakte lichaam in een gegraven kuyl zittende geplaats, waar op zy 't met aarde, en den kuyl met een steen tegen het wild gedierte bedekken.

Der Hottentotten wreedheyt aan kinderen en oude luyden.

Uyt 't verhaalde schynen de Hottentotten eenigzints na 't licht der reden te leven; maar daar gaan onder hen wreedheden om, waar over zy waardig zyn van alle menschen verfoeyt te worden. Want zoo eene vrouw van tweelingen bevalt, dat beyde dochters zyn, laaten zy de oudste in 't leven, maar zoo 't een zoon en dochter is, spaaren zy den zoon, en leggen het meysje elders in 't veld of in een bosje neer, ten prooy van 't wild gedierte. Wanneer de moeder in de kraam sterft, zoo begraven zy het levende kind met de moeder in 't zelve graf, geene andere reden van deze wreedheyd gevende, als dat niemant dat kind zoude konnen of willen opvoeden. Voor de oude lieden hebben zy ter wereld geen agting, en geen minder wreedheyd over die stokoud zyn, en zich niet meer behelpen konnen, of die in eene krankheyd vallen, welke zy niet weten te ge-

genezen; want deze ſteken zy zoo maar levendig in 't hol van eenig wild gedierte, en ſtoppen dat met aarde toe, of binden ze in een hutje elders vaſt, daar zy dan van honger ſterven.

Maar laten wy van de Hottentotten, daar anders nog wel wat van te zeggen viel, afſcheyden, en den draad van ons verhaal ten eynde brengen.

De reyzigers landen in 't Vaderland.

Naar dat wy van de Kaap der Goede Hoope verſcheyden waaren, kregen wy eyndelyk den langbegeerden Hollandſchen wal in 't gezigt, en raakten op den 8ſten Julii binnen Texel en dus in 't lieve vaderland, 't geene wy zoo dikmaal gewanhoopt hadden oyt weer te zullen aanſchouwen. Wie zal zich verbeelden de uyterſte vergenoeging, waar in wy ons op 't zien en betreden van 't zelve bevonden, die nu twee jaaren lang tegen de woeſte zee gehardebold, en van 't zelve waaren afgeſcheyden geweeſt. In welken tyd wy eenen ſtreek van ruym twaalf duyzend mylen gezeyld, en in onbekende geweſten, by woeſte Natien, geſworven hadden; na dat wy vier of vyf maalen de middellyn en der zelve brandende hitte, onder een geduurige aaneenſchakeling van oneyndige gevaaren, arbeyd, moeyte, ziektens, honger en kommer, doortogen waaren.

Kleen getal van die van dezen togt zyn weerom gekomen.

Wy keerden dan te rug, arm en berooyder als wy uytgevaaren waaren, en bragten voor al de ingebeelde ſchatten, koſtelykheden en rykdommen, onze ouders, vrouwen en kinderen, niets t'huys als ydele beursſen, en afgematte lichaamen, geknakt door de veelerley ongemakken, en in ſlegte gezondheyd. Denk echter niet Lezer, dat dit geluk van het Vaderland weer te aanſchouwen aan al de vlotelingen heeft mogen gebeuren? Weynige zeker zyn ze geweeſt, die van hunne lieve vrienden en waarde panden zyn verwellekomt, want van hondert en elf mannen, die zich op het kleenſte der drie ſchepen bevonden hebben, zyn 'er alleen zes ontkomen; en van al die bloeyende manſchap, die ten getale van ruym zes honderd met deze ſcheepen zeyl gongen, zyn 'er alleenlyk drie en vyftig perzoonen, nauwelyks het twaalfde gedeelte, weer aangeland. Een levendige ſchets en klaar bewys van den onge-

 ſtadi-

ſtadigen loop van alle wereldze zaaken, en de onzekerheyd, van ondernemingen der menſchen; die op eene ydele hoop van rykdommen zich in alle gevaar begeven, onvermoeyd herwaarts en derwaarts draven, en hunne zielen kwellen en pynigen: daar ze eyndelyk, voor al hunnen arbeyd, niet als eenen ydelen rook en ſchaduwe bekomen.

E Y N D E.

REYZE

Van het Oostindisch Schip

BARNEVELD,

Uyt Holland tot aan de Kaap der Goede Hoop, in 't jaar 1719.

BEHELZENDE

Een Verhaal van de langduurige tegenspoeden op de Reyze, en zonderlinge voorvallen op het Eyland Madagascar, geduurende het verblyf aldaar by de woeste Souklaven.

NEVENS

Een korte Beschryvinge van dat Eyland, en naaukeurig Verhaal van de vreemde Gewoontens, Godsdienst en Zeden dier Volkeren;

Getrokken uyt het Vertoog door de Opperhoofden van het Schip aan den Heere de Chavonnes, Gouverneur der Kaap de Goede Hoope, overgelevert.

R E Y Z E

Van het Oostindisch Schip

B A R N E V E L D,

Uyt Holland tot aan de Kaap der Goede Hoop, in 't jaar 1719.

DE dagelyksche ondervinding leerd niet zelden, wanneer een schip in den aanvang van eenen langduurigen togt, als die welke naar de Oostindiën is, door rampen en tegenspoeden wort overvallen, dat zulks voorboden zyn van grooter wederwaardigheden, die het zelve in het vervolg zullen treffen. Althans zoo heeft het zich toegedragen met die van het schip Barneveld, dat met de vloot in 't laatst van 't jaar 1718. voor rekening van de Vereenigde Oostindische Maatschappy uyt Texel in zee liep, om de reyze naar Oostindiën te ondernemen.

't Schip Barneveld loopt in zee.

Zy zukkelden eenen langen en verdrietigen tyd, eer ze door het Canaal konden geraken, en waaren door storm gedwongen in Duyns in te loopen, en naderhand in Portsmout; in welke Havens zy zes of zeven weken vertoefden: waar van ik de byzonderheden hier zal voorbygaan, alzoo de zelve ons al te verre van het bestek zouden afvoeren, en alleen maar zeggen, dat zy eyndelyk na lang swerven het eyland St. Jago, gelegen op 14 graaden 40 min. Noorder breedte, bereykten. Het is ontrent twaalf mylen lang, en het Zuydelykste en grootste van al de Zoute Eylanden, welker getal tegenwoordig op tien word begroot, als St. Antonio, St. Vincent, Sta. Lucia, St. Nicolao, Ilha del Sal, Boavista, Majo, St. Jago, del Fuogo en Brava. Zy worden ook wel de Groene en de Cabo Verdsche

Zukkeld lang in 't Canaal.

Komt aan St. Jago.

De Zoute Eylanden beſchreven Verdſche Eylanden genoemt om dat zy op dezelve hoogte en digte by die Kaap leggen, en ſtrekken zich uyt als een halve Maans rond van 18 tot 14 graaden Noorder breedte.

De Portugeezen hebben deze Eylanden in het jaar 1444. ontdekt; en wyl die woeſt en onbewoont waaren, meeſt met ballingen bevolkt, welker nakomelingen de kwaade hoedanigheden hunner vaderen hebben overgeërft, en zeer diefagtig, luy en arm zyn. De Gouverneur met den Biſſchop woont op St. Jago in eene ſtadt van dien zelven naam. *Inwoonders.*

Al wat hier gevonden wort is 'er door de Portugeezen gebragt, en groeyt zeer welig voort als Mays, ryſt, orangie appelen, limoenen, citroenen, dadels, granaten, kattoen, zuykerriet, kokosnoten, en andere boomgewaſſen. De wyngaarden geven hunne druyven tweemaal des jaars. Daar valt ook veel vee, en behalven oſſen, ezels en bokken, vint men 'er paarden, hoenderen, kallekoenen, rygers, quakkels, veldhoenderen en flamengos vogelen. Hunne grootſte rykdom egter beſtaat in zout, bokkevellen en ſchildpadden, die daar in eene onnoemelyke menigte hunne eyeren komen leggen. Eene kwaadaardige lugt ademen deze Eylanders in, waar door zy veel met brandende koortzen en bloedloop gekwelt zyn; ook komt hen de zon tweemaal in 't jaar regt boven het hooft te ſchynen, en als dezelve in 't teeken van den Kreeft treed, regent en ſtormt het daar geweldig met donder en blixem, zoo dat zy niet heel aangenaam om te bewoonen zyn. *Vrugten.* *Vee.* *En kwaade lugt.*

Vertrek van St. Jago, met nog drie Schepen. Den 16den April 1719. verlieten zy het eyland St. Jago, en zetteden in 't gezelſchap der drie ſchepen, Ryſſel, de Spiering en Hoogermeer, hunnen cours naar de Kaap der Goede Hoop.

Het ſchip Ryſſel verlooren zy den 4den Julii uyt het gezigt, en ontdekten den 14den dito het vaſte land van Afrika in 't Noord-Ooſten en in 't Noorden. Zynde de Weſthoek van de Houtbaay in 't Noordooſt ten Ooſten ontrent zes of zeven mylen, zoo dat 'er geen twyffel was, of ze zouden tot hunne vreugde binnen een dag of drie de Tafelbaay bereyken; maar hoe ydel zyn de verwagtingen der menſchen! en hoe weynig dagten zy, dat een langduurige en vreeslyke ſtorm hen van dit beloofde land als zoude afrukken, en in andere ſtreken naar het *Het Land van Afrika gezien.*

het wilde Madagascar voeren; daar zy, om niet van honger en dorst te vergaan, by een woeste Natie, zonder geloof en trouw, water en levensmiddelen, in 't gevaar van 't leven te verliezen, moesten zoeken. Gelyk wy aanstonts zullen verhaalen

Den 16^{den} dito raakten hunne makkers, de Spiering en Hoogermeer, ook van hun af. *Verliezen hunne makkers.*

Des volgenden daags overviel hun een swaar onweer en yzelyke storm, die nacht nog dag niet op hield, maar gedurig met grooter kragt en geweld uyt het Noorden, Noordwest, West en West Zuydwest aandrong, vermengt met snelle en schitterende blixemstraalen, die t'elkens van grove en schrikkelyke donderslagen gevolgt wierden; terwyl zy geduurig vreesden, dat dezelve hen treffen, en in 't grootste levensgevaar zouden brengen. *Swaare en langdurige storm.* Gelyk 'er dus, alzoo de storm aanhield en 't schip met zich omvoerde, op den 28sten dito een donderslag in 't zelve viel, en twee of drie van het volk quetste. *Een Donderslag valt in 't Schip.* Ook wierd een man, die voor het Nachthuys stont, van agteren op de billen een heel groot gat in zyn broek geslagen, zonder dat hy eenige verdere schade of letzel had

Deze orkaan bleef zonder tusschenpoozen tot op den 4^{den} Augustus aanhouden, wanneer met het ondergaan der zonne, het bezaanzeyl in flarden gerukt wierd. *Twee bezaanzeylen uyt de lyken geslagen.* Zy sloegen wel aanstonds een ander aan, dat het laatste was, maar dit kon het ook niet lange tegen de bulderende rukwinden uytharden, die dien geheelen nacht door woedden, en wierd met het eynde van de Hondewagt ook uyt de lyken geslagen. Nu was goede raad dier, en men was gedwongen het groot Stachzeyl by het Bezaan Stachzeyl op te heyssen. Maar wat moeyte 'er ook werd aangewend, 't was door de zwaare en onstuymige watergolven onmogelyk om het Schip met de neus in en op de zee te houden, waar door dit zwaare lichaam dermaten arbeyde, dat yder de hayren van schrik te berge reezen. *Holle zee.*

Hier by kwam nog een ander quaad, dat de Hoofttouwen van het Groote- en Fokkewant zich geheel ontzetten en ten grootsten deel al gesprongen waaren, waar door de Masten in zoo eene geweldige beweeging raakten, dat zy geen ande- *De Hoofdtouwen springen.*

 ren

Vreeze voor het vallen der Masten. ren staat maakten, of zouden alle oogenblik een der zelven, en byzonderlyk den grooten mast kwyt raaken, alzoo al het overige Want oud en zeer slegt te vooren kwam.

Een Groot- en een Voormarszeyl hadden in den storm ook veel geleden, en moesten nevens de Bezaans hoognoodig herstelt worden, om dat zy zonder dezelve niets uyt konde regten, *Een kas Zeyldoek uyt 't Carguazoen geligt.* waarom de Scheepsraad goed vond, om in dezen dringenden nood een kas van twaalf rollen zeyldoek uyt 's Lands Carguazoen te ligten, dewyl van 't medegegeven Zeyldoek niets meer overig was.

Den 5[den] Augusti hadden zy de Kaap Aguilhas na gissing 15 of 16 mylen in 't Noorden van hun. De storm en onderzeyls koelte hielt nog al aan, en het Schip slingerde met zoo een *Gevaar van de groote mast.* geweld, dat hunne vreeze voor 't overboord vallen der groote mast hoe langer hoe grooter wierd, dewyl het meeste touwerk van 't groote wand in stukken gesprongen was. Welke ramp, indienze overkwam, hen in 't grootste perykel en de uyterste *Zy hadden 50 zieken, die dagelyks vermeerderen.* elende zoude gebragt hebben, daar nu door de zwaare ongemakken al 50 zieken in de kooy lagen, welker getal nog dagelyks aangroeyde en met vier of vyf zieken vermeerdert wierd.

Het groot gebrek, dat zy aan water hadden, smerte niet minder, maar verdubbelde de zorgelyke bekommeringen, want *Groot gebrek aan water.* hoewel men nu al eenigen tyd minder randzoen van eet- en drinkwaaren had uytgedeelt, kondenze egter niet meer als nog vier of vyf weeken met 't zelve toekomen. Waarom de Scheepsraad rezolveerde, om in dezen dringenden nood naar een goede ververschplaats om te zien, en Anzuany een der Majotze Eylanden, of een haven van Madagascar als de naaste en best ge- *Voornemen om een ververschplaats op te zoeken.* legenste plaatze op te zoeken, op dat met Gods hulpe der Maatschappye kostbaare bodem en zoo veele dierbaare zielen mogten behouden worden; want zoo men anders deet, was 'er niets te verwagten, als dat zy door zulke zwaare tempeesten en orkaanen, die'er nu drie groote weeken in zoo een gevaarlyke en holle zee, als'er op dit Riff van Aguilhas staat, waren uytgestaan, zeer jammerlyk zouden vergaan en omkomen; dewylze in deeze tyden gedwonden waren, om by te leggen, en het Schip op Gods genade te laten dryven.

Op dat het nu Godt behagen mogte hen naar een goede haven en ververschplaats te geleyden, hebben zy niet versuymt, om door den Predikant Philip Capelle, het Nood Gebedt te laten doen, gelyk zyn Eerw: ook in de voorgaande dagen, naar het gewoon gebedt, het Scheepsvolk altoos zeer christelyk en met grooten ernst heeft vermaand, om hun in dit baarblykelyk gevaar tot een zalig eynde te bereyden, en 's Heeren mededogen en vaderlyken bystandt af te smeeken. *Laten een nood gebed doen.*

Zy zetteden dan den cours naar de voornoemde Eylanden, en wel voornamelyk naar Madagascar. *En zeylen naar Madagascar.*

Den 20sten der zelver Maand, hielden zy een dank- en bededag, om den almachtigen en goedertierenen Godt te danken voor zyne groote genade aan hun zoo onverdient bewezen, door dezelve nog te bewaaren, en in zoo menigvuldige gevaaren te bevryden: hem verder smeekende, dat hy als een barmhertige vader door zyne kragtdaadige hulpe en bystand, hun spoedig in een veylige haven wil doen aanlanden, en dus in staat stellen, om voor de zieken, waar van 'er nu al 70 meest door de scheurbuyk in de kooy lagen, en dagelyks meer aangroeyden, verversching te konnen bekomen. *Dank en bededag gehouden.* *70 zieken in de kooy.*

Den 28sten passeerden zy de gevaarlyke en bekende droogtens, genaamt de Baxos de India, die midden in 't vaarwater van Afrika leggen en 16 mylen lank, en 8 of 9 breed zyn, in des Compagnies en andere Kaarten genoeg bekent. *Zy passeeren de Baxos de India.*

Den volgenden dag zagen zy des morgens vroeg, tot eene zonderlinge blydschap hunner herten het Eyland Madagascar, in 't Zuyd Oost, Oost Zuyd Oost, en Oost, ontrent 5 of 6 mylen van het schip. Het deed zig op met een gebrooke vertooning even als schepen of stammen van dorre boomen, met een wit strand. Op den middag peylden zy de diepte van 90 vadem grauwe zandgrond vermengt met schulpjes, en hadden naar gissing de Zuyder breedte, van 20 graaden 12 min., en de lengte van 66 graaden 28 min. Zy peylden toen naar gissing het land, dat men in de particuliere kaart tusschen Sadian Bon Porte en Manaputa vind; maar volgens de kaart der E. Maatschappy hadden zy 't land genaamt Porte de St. Ute, en Terra del Gada, Oost *En zien Madagascar.*

ten Zuyden ½ Zuyd omtrent 9 mylen. Waar door zy zig wel 25 of 26 mylen Weftelyker als de giffing bevonden. En hier uyt blykt het, dat zy den 26ften dezer maand, wanneer 't des avonts om den Zuydweften fmakten, niet verre van de Baxos de India zullen zyn verfcheyden geweeft, en dus zekerlyk beooften omgekomen; daar zy die vogels geduurende eenige dagen in fchoolen hebben zien vliegen, die zig volgens Jan Huygen van Linfchooten, alleen beweften die droogtens ophouden, dat eene misflag in dien Schryver is, wyl zy beooften omzeylende dezelve gezien hebben.

Misflag van Linfchoten.

Den laatften Auguftus zagen zy 's morgens vroeg vyf Eylandjes, in 't Ooft Noort Ooft, Noort Noort ½ Weft, Noort ten Ooften en Noort Noort Ooft. De twee eerfte waren ontrent 5 à 6. en de andere 3 of 4. mylen van hun, wordende die tuffchen Santongon en Mantoa leggen, genoemt Chata en Khakoa.

Vyf Eylandjes.

Den 2den September had de wind zig zedert twee of drie dagen aan 't Noorden, Noort Weft en Weft opgehouden, meeft met ftilte vermengt; dat hun belette om die voorfchreve Eylandjes agter den rugge te krygen, en de reyze naar Macelena Nova voort te zetten, dat de plaatze was, die zy tot de ververfching hadden uytgekooren; om dat hun niet onbekent was, dat de E. Maatfchappy derwaarts nu en dan wel een fcheepje om te handelen pleegt af te zenden. Dewyl nu de wind verhinderde derwaards cours te zetten, wierd 'er in den Scheepsraad vaftgeftelt, dit befluyt te verlaaten, en naar de eerfte haven die zy onderfchoots hadden, als de befte toe te loopen, om dat 't niet langer zonder te landen konden uythouden, vermits het water al tot op vier leggers na verorbert was; een geringe portie voorwaar voor omtrent 260 zielen die zig in deze kiel bevonden, en waar van'er wel 120 door de fcheurbuyk of andere ongemakken in de kooy lagen.

Daar zy niet boven konnen zeylen.

Zy hebben nog maar vier leggers water. En 120 zieken.

Door alle deze hooge noodzakelykheden, wenden zy dan volgens het genomen befluyt de fteven naar 't Zuyden, Zuyd Ooft, en Ooft heen, om naar de wal te gieren. Zy beliepen hier mede des naarmiddags tot naar zonnen ondergank, de diepte van 24 à 25 en van 21 tot 17 vadem zand- en coraal grond, op welke

Naderen aan de wal.

laatfte

laatste diepte met het begin der tweede wagt, het Anker wiert geworpen; want ze dorsten, om hunne onbedrevenheyd in deze streeken, niet nader loopen. 's Daags daar aan zetteden zy de schuyt en boot uyt, en lieten die voor het schip heen zeylen; waar mede zy volhardden, tot op den 5den dito, wanneer het Anker op acht vadem fyn zandgrond wierd uytgebragt. Zy bevonden zig naar gissing omtrent twee of twee en een half myl van het naaste land, daar zy in 't Noort Oosten een groote opening als die van een rivier ontdekken, die zy voor die van Sadian Bon Porte aanzagen. *De rivier Sadian Bon Porte.*

In 't Oosten zagen zy eene andere opening die zy voor Mana hielden, naar welke laatste op goedvinden van den geheelen Scheepsraad de boot behoorlyk met gewapende manschap voorzien, onder 't opzigt van den Schieman, en den provisioneel derde Stuurman Jan Kleyn, op kondschap heen zeylde, om een goede ververſch-plaats op te speuren, en de dieptens te peylen; dewyl zy met het Schip zoo na aan de wal wilden komen, als immers doenlyk was, en met zeemanschap over een kwam. In deze boot was ook de Matroos Jan Bosman, die tot hun aller geluk de taal der Inwoonders van Madagascar kundig was, alzoo hem de Francen over acht of negen jaaren met het schip Schoonhouwen verovert, en op Macalena Nova aan land gezet hadden, daar hy vier of vyf jaaren onder deze woeste natie had huys gehouden, zoo dat zy om geen tolk hoefden verlegen te wezen. *De boot gaat op kundschap uyt.* *Met den tolk Jan Bosman.*

Den volgenden dag 's morgens zagen zy de boot nog niet weerom komen, dat hen in eene groote ongerustheyd bragt, waarom zy een Sjouw lieten waayen, en 2 of 3 kanon schooten losten; op welke schooten zy een vaartuyg van onder de Noort Oost, onder de wal van daan zagen opkomen, dat de boot was, die zy eerst op den middag weer aan boort kregen: wanneer de afgezondene mannen voor berigt bragten, dat zy geen menschen hadden vernomen, maar wel de voetstappen van menschen en beesten, op een zandpadt, dat landwaart in liep; nevens een hutje, uyt biezen en bladeren van boomen opgerigt; waar uyt zy gisten, dat zig alhier eenige veehoeders ophielden. Verder zeyden zy, dat men met het schip nog *Berigt van die met de boot waren uyt geweest.*

een myl of anderhalf digter naar de opening of mond van de rivier Sadian Bon Porte kon zeylen, daar het zelve nog op ontrent 6 of 7 vadem goeden zand- en stekgrond zoude leggen.

Waar op het Schip naar het land nader.

Op dit rapport ligtten zy den 7den dito weer het Anker, en gingen des voormiddags onder zeyl, den cours zettende naar de opening die in 't Noord Oosten was, op zekere gissing dat het zelve die van Sadian Bon Porte zoude zyn. Men passeerde in 't derwaarts zeylen over de diepte van 8 tot 10 vadem wit zand, en daar naar met laag water tot op 6½ vadem stekgrond, daar zy ten anker kwamen; leggende omtrent nog drie vierde of een myl van het naaste land af, en hebbende de voorzeyde opening van Sadian Bon Porte, Noord Noord Oost, omtrent een en een half of twee mylen van hen. Zy peylden het Noordelykste Land of de Johannimans hoek, drie of vier mylen Noord ten Westen, en dat in 't Zuyden of de Zuydhoek van Mana, Zuyd ten Westen, op de zelfde distantie als Sadian Bon Porte, zoo dat zy zig nu reets als in een Inham vonden. Het water rees en daalde hier naar hunne bevinding bynaar anderhalf of twee vadem.

De boot andermael naar de wal.

Nu zonden zy de boot als vooren bemant, weer naar de wal met ordre en last, om den gantschen naastkomenden dag tot de ontdekking van land en menschen te gebruyken. Die den 8sten dito, des namiddags met het ondergaan der zonne eerst weer aan boord kwam, met zich brengende twee Madagascarsche visschers, en de overaangename tyding, die de heele manschap tot eene innerlyke zielsvreugt strekte, dat aldaar te landen en voor hun overvloed van versch water te bekomen was, benevens Koebeesten, Schaapen, Cabrieten, Hoenderen, Ryst, enz. met een zoort van groente als de zeeporcelyn, die voor de scheurbuyk van het volk zeer heylzaam tot de potspys zoude konnen gebruykt worden. Die twee inlanders wierden dien nacht binnen boort gehouden, en met zes pond buskruyt beschonken.

Brengt twee Inlanders aan boord, en goede tyding.

Zy grypen moet tot herstelling.

Alle die op het schip waaren, schepten door deze berigten van het uytgezondene volk, weer moet en scheenen als op nieuw te herleven, ziende dat 'er nu hoope was om eenmaal uyt hunne

hunne elenden en ſwaare ziektens te geraaken, die te vooren en waarlyk met regt zeer neerſlagtig waaren geweeſt, denkende dat 'er geene uytkomſt zoude gegeven worden, en zy alle door ſwaare krankheden, honger en dorſt elendig moeten omkomen. Want in de kooyen lagen wel 130 zieken, daar 'er dagelyks nog eenige by kwamen, alzoo niemant van al het volk met waarheyd konde zeggen, dat hem niets en deerde. Waar uyt men ligtelyk zal konnen merken, hoe verre zy zouden geweeſt hebben om te gelyk ſchip en leven te verliezen; indien de Almagtige Godt hen niet genadelyk behoed, en tydig dit land had doen ontdekken: voor welke onverdiende weldaad zy hunnen ſchuldigen pligt met dankbaarheyd nooyt genoeg betuygen konnen. *Slegte ſtaat daar zy in waaren.* *130 Zieken.*

Op den 9den begaf zich de Schipper Jan de Koning in de ſchuyt naar land, verzeld met de twee Inlanders en den Tolk Bosman; om verder naar eene gelegene plaats uyt te zien, daar men voor de zieken, die gelyk gezegt is tot zoo een groot getal waren aangegroeyt, op 't gemakkelykſt eene tent zoude konnen opſlaan, waar in men dezelve tot hunne verkwikking zoude konnen plaatzen; op dat ze (zoo 't mogelyk was) weer herſtelt en tot de voorgaande gezondheyd mogten geraken; gelyk hy ook, naar de voornoemde opening van Sadian Bon Porte coers zettende, daar binnen even om den Zuydhoek eenen ſchoonen inham vond, met een zeer bequaame en vermakelyke plaats, om de zieken daar te brengen, die aan boſch en zee gelegen was. *De Schipper gaat aan land.*

Hier liet hy een weynig van de ſtrand, tuſſchen en onder den lommer der boomen een groote tent opſlaan, en met een der fokken overdekken. Waar op bevolen wert, van op het ſpoedigſte zoo veele patienten, als de boot bekwamelyk voeren kon, aan land en in die tent te brengen. Ondertusſchen vond de Schipper tot vermeerdering der vreugde, nog alhier ontrent een vierde myl van de ſtrand een goede waterplaats, waar in een zeeker zoort van waterlis groeyde; dat de Amſterdammers Duylen noemen; 't geen hy heylzaam voor de ſcheurbuyk, en zeer goed in de poespas of tot eene zalade vond. *En ſlaat een tent op.* *Daar de zieken in gebracht worden.*

Na-

Hy word van den Opziender des Lands bezogt.

Na den middag wierd de Schipper door den Opziender van de strand en veehoeders van den Konink der Souklaven, onder wiens gebied zy nu waaren, bezogt. Hy wierd genoemt Johanniman of Janneman, en gaf hem op nadruklyk verzoek negen cabriten, waar voor den zelven in wedervergelding een van des Compagnies snaphanen wierd overhandigt. Aan zyne byzynde wyven en zonen, wierden twee messchen en twaalf strengjes cabesse coraalen vereerd, als ook een mes aan 's Konings veewagter, die hier met eenen troep beesten lag, om door dit middel wat meer ingang by dezelve te krygen.

Geschenken over en weer.

De Onderkoopman gaat ook aan land.

De Onderkoopman Servaas Geursen, begaf zig den 12den dito, op des Schippers verzoek mede naar de wal; om dus gezamentlyk op alles beter ordre te stellen, en te overleggen, op wat wyze men best des Compagnies interest zoude konnen behartigen, zoo tot behoudenis van den kostelyken bodem als herstellinge der kranken; 't geen hen geen kleene zwarigheyd veroorzaakte, alzoo zy hunnen toevlugt niet wel tot des Compagnies aanbetrouwde geltkisten dorsten nemen. Waarom zy goedvonden een derden man by zich te nemen, die de zaaken der Heeren meesters in de Indien kundig, en hen met raad en daad te hulp komen kon.

Beraad over de inruyling.

Hier toe verzogten zy den gewezene Onderkoopman Willem Caaff, die als Passagier naar de Indien medevoer; die dat geerne aannam, en zig begerig toonde, om alles ten meesten voordeele der Heeren Pincipaalen te helpen overleggen. Men vroeg hem dan, of die penningen uyt Mexicaanze realen bestaande, wanneer de nood aan den man kwam, zonder te misdoen zouden konnen worden aangesproken. Waar op zyn E. op 't kragtigste verzekerde, dat zulks merkelyk tot nadeel van 's Compagnies Peperhandel zoude moeten strekken: alzoo hem wel bewust was, dat de Koning van Bantam met de Palemboangers, volgens de contracten, zich noyt of zeer zelden met andere munt lieten vergenoegen, zynde hun spreekwoord, Spaanze matten of geen Peper. En dat hy hier ten vollen kennis van had, wyl zyn vader zalr. de Koopman Willem Caaff de oude, veele jaaren als Resident by den Koning van Bantam had geweest, ten tyde dat de Engelschen, Franschen en Deenen, hunne Factoren aldaar nog had-

Redenen van den Passagier Caaff.

hadden, gelyk hy ook naar het verhuyzen dier natien, eenige jaaren lang door haar Hoog Ed: van Batavia, in commiffie aan dat hof gebruykt was. Waar van hy de memorien en aantekeningen naar zyns vaders dood was magtig geworden. Hier op wierd'er goedgevonden van 's Compagnies contanten te laten beruften, en liever 't geringe armoedje, dat elk uyt 't Vaderland had medegebragt, ten algemeenen nutte aan te fpreken.

Wanneer men zig dan tot de ruyling gereet maakte, berigte de voornoemde Janneman, dat 'er niets zoude konnen verhandelt of ingeruylt worden, voor en aleer zy den Koning gefproken, en 't accoord met den zelven gemaakt was. Dat hen op nieuw niet weynig bekommerde en in allarm bracht. Maar daar viel niet op, men was in de fchuyt, en moeft'er volgens het oude fpreekwoord mede over. Waarom zy dan den Schieman Jan Dirksz de Groot, en de Tolk Jan Bosman, met een fnaphaan der E. Compagnie, tot een gefchenk, onder geleyde van een der viffchers, die aanboort geweeft hadden, naar het hof van den Koning, wiens naame is Romeny, opzonden: om zyne Madagafcarfche Majefteyt te verzoeken, dat hy wilde toeftaan, dat zy in alle redelykheyd 't geene ze noodig hadden van hem ofte zyne onderdaanen mogten bekomen. Naar 't uytblyven van drie dagen kwamen de afgezondene weder te rugge in de tent, medebrengende den Prins genaamt Remenette, die een gevolg by zich had van ontrent 50 of 60 zwarte koppen, meeft alle met fnaphaanen gewapent. Zy bootfchapten vorders, dat de Koning zeer geerne de Opperhoofden zelfs wilde fpreeken, en met hen zelfs handelen, daar zy toe refolveerden: wyl men wel zag dat 'er anders niets zoude te bekomen zyn.

Zy moeten eerft den Koning fpreeken.

Zenden twee man derwaarts

Die met den prins weer om keeren.

De Prins Remenette, vereerde de Hollanders twee fchapen en eenen Os, ter zwaarte van ontrent 800 pont; ook bragt hy van wegen den Koning zynen vader een gefchenk van 20 mandjes of ontrent 150 pont ryft. Waar tegen zy hem weder befchonken met twee fnaphaanen, twee acht ponders cardoezen buskruyt, drie fleffen Brandewynen, en een fnuyfdoosje. Hier mede niet vergenoegt, nam hy nog zonder te

Gefchenken.

vragen naar zig, het spiegeltje van den Meester, dat hem toen ook geschonken wierd.

Naar dat zy met dezen Prins eenige onverschillige redenen hadden gehad, kwam hy met een nieuw verzoek op de baan, en verklaarde; dat hy geerne in een hollands pakje zoude gestoken worden, om in dit nieuw gewaad in 't hof voor de oogen van zynen vader te verschynen. Dit wiert toegestaan, en men trok zyn Swarte Excellentie een Stotjes kleed met rood damast gevoert aan, en kleede hem geheel in 't Hollands. Waar naar hem wiert bekent gemaakt, dat de Schipper en Onderkoopman genegen waren den volgenden dag de reyze naar zyn vader den Koning te ondernemen, dat wel naar zynen zin was, belovende dezelve te zullen komen afhalen. Gelyk ook op

De Prins word in 't Hollands gekleed.

Den 15den November des voormiddags ten tien uuren geschiede; wanneer 's Scheeps Opperhoofden met hun vieren zig een uurtje daar na op weg begaven, en drie uuren langs strand Zuydwaarts aan marscheerden, en daar naar een weynig Oostelyker landswaart in, daar zy ontrent twee uuren naar den middag de eerste halte hielden, om te middagmaalen, en de brandende hitte der zonne wat te laaten overgaan: waar naar de marsch wierd voortgezet. Wy zullen voor by gaan al het aanmerkelyke, dat zy in dezen optogt, aan het Hoff, en naderhand van dezer volkeren Politie en Zeeden aangemerkt hebben, dat in 't vervolg by den anderen zal verhaalt worden, en alleen maar zeggen, dat zy zonder iets gedenkwaardigs van Steden of Dorpen te ontmoeten, op

Tweede togt naar den Koning van de Schipper en Koopman.

Den 17den dito, by het Hoff aankwamen, daar zy halte hielden, en aan den Koning Romeny hunne aankomst lieten bekent maken, met verzoek, dat zyne Majesteyt hun audientie geliefde te geven: Die dezelve toestont, waar op zy 's morgens ten acht uuren ten hove verschenen, en zyne Koninklyke Hoogheyd de medegebragte geschenken overgaven, bestaande in

Die aan 't Hoff komen.

4 Snaphanen.
4 Achtponders Cardoezen Kruyt.
12 Flessen Brandewyn.

En den Koning beschenken.

1 Houwer-

1 Houwertje.
5 Pont Tabak.
Een half gros lange Pypen.

Een Spiegeltje met wat Ringetjes, Glaze Koralen, Schaartjes, knoopjes en andere ſnuyſteringen voor zyne wyven en bywyven. Dat van hem, naar allen uyterlyken ſchyn, met groot genoegen, ontfangen wiert.

Hier naar vertoonden de Hollanders den Koning, dat zy geerne (wanneer hy het geliefde toe te ſtaan) een parthye ryſt en andere levensmiddelen ten redelyken pryze zouden willen inkoopen; daar hy op antwoorde, dat zulks wel was, maar dat hy begeerde zulks niet anders zoude geſchieden als in ruyling van ſnaphaanen en buskruyt.

Hier op eyſchte hy twee ſnaphaanen, voor eenen Os, en een ſnaphaan voor 100 pont ryſt; welken eyſch geoordeelt wierd zeer duur en ver buyten den haak te zyn, waarom voor eenen Os maar een ſnaphaan wiert gepreſenteert, welk bodt door den Koning wierd geweygert, waarom zy tot den volgenden dag uytſtel verzogten om zig nader te beraden, dat hy toeſtond, en zeyde, *'t zy dat wy ruylen of niet ruylen, wy blyven echter goede vrienden.* Waar op zy, ten blyk, dat dit zeggen hen aangenaam waare, hem de handen toerykten, gelyk hy insgelyks ten bewys van vriendſchap deet, waar naar zy afſcheyt van zyne Majeſteyt namen.

Hy wil niet ruylen als tegen ſnaphanen en buskruyt.

Houd alles zeer dier.

Den volgenden dag verſchenen zy op 's Konings ontbod weder ten hove, en vernieuwden, naar dat zy neergezeten waren, de aanbieding des voorgaanden dags, van voor een Os een ſnaphaan te geven, zeggende dat het meer als de waardye was. Hier op nam deze Bullebak aanſtonds een gramſtorig wezen aan, en riep met een wonderlyk geſchreeuw tegen zyne byſtaande zwarte onderdaanen. *Hoe zyn dit menſchen van twee woorden! daar is giſteren koop gemaakt van twee ſnaphanen voor een beeſt, en nu ſprekenze weer van'er maar een te geven. Schiet zulke luyden maar voor den kop, en als ze heen gaan zonder te ruylen, zoo geeft'er dan maar vuyr op.* Welke goddelooze woorden de Tolk Jan Bosman aanſtons vertolkte, met te zeggen, hy praat van op ons maar vuyr te geven, waar

En dreygt de Hollanders voor de kop te ſchieten.

door de Hollanders niet zonder reden zeer verbaaſt wierden, en de hayren te berge rezen; ziende zich onder deze moordadige Natie in eenen ſtaat gebragt, die niet veel of zeer weynig van de dood verſcheelde, als die genoegzaam de ſententie daar toe al ontfangen hadden.

Dat hun zeer verbaaſt maakt.

Nogtans waaren zy genootzaakt in dit geſtel hunne ontſteltenis niet te doen blyken, maar de wezens, voor zoo verre het mogelyk was, in een vrolyken plooy te brengen, en op dat oogenblik te beſluyten, om de brutale wil van dezen zwarten dwingeland geheel op te volgen, en dus (was 't mogelyk) het nakende onheyl voor te komen, en zorg te dragen, dat hun dierbaar leven niet aan het moordadig beſluyt van dezen Heydenſchen Koning en zyne wreede onderdaanen wiert opgeoffert; die naar allen ſchyn het hier niet by zouden laten, maar aanſtonts ook hunne bloeddorſtigheyd naar de tent der zieken keeren, die ontrent wel 100 ſterk daar nog in lagen, en de wreede handen dezer dwingelanden niet zouden hebben konnen ontvlugten.

Om deze redenen keerden zy zig dan met een vrolyk gelaat naer dezen moordzugtigen tieran, en zeyden hem; dat zy eyndelyk waaren overeengekomen, en goedvonden volgens de begeerte zyner Majeſteyt twee ſnaphanen voor eenen Os te geven. Maar dat zy egter geen meer rundvee zouden nemen, als ze oordeelden noodig te hebben, en dat t'elkens naar den ontfang der beeſten, het vereyſchte ſchietgeweer, 't zy aan zyne Majeſteyt of deſſelfs gemagtigden daar toe zoude worden overhandigt. Deze woorden klonken dien vrek weer wonder aangenaam in de ooren, gelyk hy dat ook met het toereyken van zyne hand aan de Opperhoofden volkomen deed blyken.

En doet beſluyten om zynen eyſch toe te ſtaan.

Verder vroeg hy dezelve, of zy ook over den ryſt niet wilden handelen, waar op die hem met een vriendelyk gelaat ja antwoorden, en dat zy, indien zyne Majeſteyt den ryſt op eene ordentelyke markt geliefde te zetten, daar wel toe genegen waaren, verzoekende dat hy den eyſch geliefde te doen. Waar op hy aanſtonts een agt ponders kardoes buskruyd voor twee mandjes ryſt begeerde, die naauwlyks de ſwaarte van een

Verdere handeling over den ryſt.

of tweeëntwintig pond konden haalen. Hy voegde hier nog onder een ernſtig gelaat en harde uytdrukkingen by, dat zy dan ook ſtaat moeſten maaken van niet minder als zes hondert zulke mandjes te nemen. Dus kwamen de twee mandjes, na hunne uytrekening, de E. Maatſchappy op vier of vyf en twintig ſtuyvers te koſten; alzoo yder cardoes, die aan hem overgelevert is, vier pond kruyd bevatte, en elk pond tegen zes ſtuyvers gerekent wort. Zy gaven hem dan hier op te kennen, dat zynen eyſch te hoog was, en dat hy veel te weynig ryſt voor zoo eene groote quantiteyt buskruyd wilde geven. Waar op die Dwingeland betuygde, van niet een korrel meer te willen afſtaan. Zy vonden niet raadzaam, maar daar tegen zeer gevaarlyk, veel morgenſpraak te gebruyken, of eenige reden hier tegen in te brengen; te meer, dewyl zy zich in eenen overweldigden ſtaat bevonden, en ten uyterſten dien ryſt van nooden hadden en daarom verlegen waaren. Maar boven dit lag hen nog in verſcher geheugenis de voorige dreyging, en de vreeze, dat hy 't zelve ter uytvoering zoude leggen, 't geen haar wel 't meeſte overreedde zynen groven eyſch, zoo wel in de ruyling van de ryſt als van de oſſen, te voldoen.

Waar in zy hem ook moeten te wille zyn.

Wat hun daar toe bewoog.

Ik geve 't alle regtſchapene menſchen in bedenking, hoe het deze afgezondenen als doe is te moede geweeſt, die maar vier mannen ſterk, en met twee ſnaphaanen en drie degens voorzien waaren; en dus, ſchoon van geen moed ontbloot, niet konden beſtaan tegen een heel regiment van wel duyzend woeſte barbaaren, die yder met een ſnaphaan in de vuyſt, als toen den koning omringden, en op zyn wenken en bevel gereet ſtonden. Zouden zy niet, wanneer deze zich maar eenigzints hartnekkig hadden getoont, dezelve met voeten hebben konnen dood loopen, en, met maar eens vuur te geven, hunne lichaamen in vergietteſten herſchept en verandert? 't Welk indien men eens regt wil overwegen, zal men oordeelen, dat zy wel hebben gedaan, in alles toe te geven, en daar by de rol van den gedwongen vriend te ſpelen, wyl deze Natie mogelyk niets liever begeerde, als met hen overhoop te raaken.

De koning was met wel 1000 gewapende mannen omringt.

Na dat men dus over den ryſt was overeengekomen, zoo ſtaakten de onze de handeling, want zy zouden anders nog al van

Zy ſtaaken de verdere handeling.

van boontjes, hooning, zout, tamerinde en andere lyftogt met den koning gesproken hebben, indien dat met zoo groot een gevaar niet was verzeld geweest. Hierom vonden zy ook goed om zich wat soberder te behelpen, als alles zoo duur ten lasten der Heeren en Meesters in te ruylen; hoopende, dat zy van de geringe Inlanders voor deze en gene kleynigheden en snuysteryen, nog wel 't een of 't ander daar by zouden bekomen.

Krygen verlof om te vertrekken.

Den 20sten September verkregen zy, na 't gedaane verzoek, aan dezen vrekkigen koning verlof om te mogen vertrekken, en naar hun volk te keeren. Doch alvoorens moest de schipper de Koning hem eerst zynen swarten water- en manvasten hond vereeren. Of hy dat uyt goede genegentheyd, of eenigzints uyt dwang deed, zal men ligt uyt het voorige konnen oordeelen. Na dat zy dan hun afscheyd genomen hadden, kwamen zy daags daar aan den 21sten weer op strand en by de tent, dankende den almogenden Godt, dat zy 'er dus verre het leven hadden afgebragt. Zy vernamen wyders naar den toestant der aan land gebragte zieken, en bevonden, dat dezelve merkelyk aan de beterhand waaren, zynde dit (Godt zy de lof) de eerste aan 't hart rakende vreugde, die de opperhoofden in twee groote maanden ontmoet waar.

En komen weer aan strand.

De Schipper gaat aan boort.

Den volgenden dag na hunne aankomst op 't strand, begaf zich de Schipper, als oordeelende dat hy zyne zaaken nu aan land had verrigt, naar 't scheepsboord, om alles aan te spooren en in 't werk te stellen, wat maar tot een spoedig vertrek van dezen onherbergzaamen oord zoude konnen dienen; ook was 'er zyn byzyn ten hoogsten noodzaakelyk, alzoo der Maatschappye kostelyke boodem, door de ziekte en onpasselykheyd der Stuurlieden, van een ontzaghebbent hooft ontbloot was; hebbende hy, by zyn vertrek naar den koning, de zorg daar van zoo lange op een provisioneel derde Stuurman moeten laaten staan.

De onderkoopman ontfangt het geruylde vee en ryst.

Dus bleef de directie om den verhandelden ryst en ossen te ontfangen, en daar voor het buspoeder en snaphaanen weder uyt te keeren, alleen op den onderkoopman Geurssen staan; dat hy met veel wakkerheyd en geen mindere omzigtigheyd uytwerkte,

werkte, niet zonder veel gevaar zyns levens en grooten zorg; alzoo hy veele overlasten, kwellingen en mishandelingen moest lyden en uytstaan, zoo by de afkomst van den koning, die by zyne komst op strand weder met twee Compagnies snaphaanen beschonken wiert, en veele princen en edelen, met een leger van wel tusschen de vier of vyf duyzend Swarte geweervoerende koppen, als by het ontfangen van de 600 mandjes of 6300 pond ryst, en 't uytleveren van 1200 pond buskruyd voor de zelve. Na dat hy dit evenwel gelukkiglyk had ten eynde gebragt, en ook 11 ossen voor 22 snaphaanen volgens contract had ingeruylt, boven 't welke hy door 's konings dwingelandye nog een snaphaan voor vyftien mandjes ryst had moeten leveren, begaf hy zich ook op den 9den October aan boort. Daar men ondertusschen door de hooge noodzaakelykheyd, en volgens resolutie van den scheepsraad, op den 3den dito uyt 's lands carguasoen had geligt

Met groot gevaar.

Gaat mede aan boord.

1 vat Pik.
4 leggers Franze Wyn.
15 half aamen Oly van Olyven.

Alzoo de uyt 't Vaderland mede gekregene voorraad, die gemeenlyk maar voor negen of tien maanden gerekent wort, op deze lange en fatale reyze nu al was verorbert. Waar by zy nog 't ongeluk hadden, dat de Kruydleezers een legger Spaanze Wyn in Texel hadden ontgonnen, en dat'er zeven half aamen Koorn- en twee half aamen France Brandewyn, met 600 pond of twee vaatjes Siroop minder in het schip bevonden wiert, als 't behoorde.

Twee of drie dagen hier na, zynde den 11den en 12den dito, bekwamen zy met de aankomste van de boot, uyt de provisioneele onder en derde Stuurmannen Willem Bellonius en Jan Kleyn, den onder Chirurgyn Joost Kiere, Jan Dirksz de Groot, Schieman, en den Konstapel Paulus Florisz, eene zeer onaangenaame tyding wegens een nieuw openbaar geweld en forcering van den Sadianze Dwingeland; 't geen door een nader rapport van den voorgemelden passagier Caaff, die om zyne zwakheyd tot het laatste aan den wal gebleven was, bevestigt wiert. Hoe dat namelyk deze Heydensche koning en zyne wreede

De koning dwingt de aan land geblevenen om slaven te koopen.

Grooten,

Grooten henlieden met openbaar gewelt begonden te dwingen, om een party van hunne slaaven te koopen Dreygende, dat zoo ze om zulks te doen onwillig waaren, zy lieden dan alles wat ze van de bagagie konden vinden naar zich zoude nemen en wegvoeren. Om welk onheyl en de gevolgen daar van voor te komen, zy, nevens de nog aan land zynde manschap, de goedkeuring van de Scheepshoofden en verderen raad en daad daar in verzogten, op dat zy mogten weten hoe men zich hier in hadde te gedragen. Waar op die van 't schip, alles in overweging genomen hebbende, goedvonden uyt aanmerking om alle onheylen, die uyt de weygering zekerlyk zouden ontstaan, zoo veel doenlyk was voor te komen, de aan land zynde vrienden toe te staan, om een getal van ontrent dertig of veertig stuks lyfeygenen in te koopen; in hoope, dat men ze op de Kaap, wanneer de Maatschappye aldaar om slaaven mogte verlegen wezen, zich van dezelve weer zoude konnen ontlasten, en zy alsdan na behoorlyke waardering, hunne uytgeschoten penningen uyt 's Compagnies Kasse zouden konnen weerom bekomen. Hier op hebben dan, de aan land geblevene manschap ziende, dat 'er anders met dit volk geen ree te schieten was, moeten inkoopen vyfentwintig mans slaaven, bestaande in

Die de Opper-hoofden raad vragen,

en eenige slaaven inruylen.

13 Volwassene en
12 Kinderen,

nevens vyf slaavinnen, als

4 Volwassene en
1 Kind.

De zieken en kranken waaren nu ondertusschen ten grootsten deele in volkomene gezondheyd herstelt, en het schip ook in staat gebragt om de reyze naar de Tafelbaay te konnen voortzetten, dewyl zy genoegzaam voor drie maanden van water en ryst voorzien waaren. Waarom 'er aan de nog aan land zynde manschap bevolen wierd, dat zy zich op 't spoedigste naar boord moesten begeven; om dus onder Godts vaderlyke geleyde, hoe eer hoe liever van dit woeste Madagascar te vertrekken; vermits het voor de Hollanders onmogelyk was om langer de goddelooze behandelingen van deze schelmsche Inlanders te konnen uytstaan. Een groote spoore voor de Opper-

De zieken ten grooten deele herstelt.

En met al het volk scheep ontboden.

perhoofden om 't vertrek te verhaasten was ook, dat dit vervloekte gespuys eenige van de manschap zoodanig hadden gedebaucheert, en van alle eer en pligt vervoert, dat 'er alreede twaalf persoonen, zonder op Godt of Godtsdienst te denken, tot die wilde Heydensche Natie overgeloopen waaren. *Twaalf man tot deze Heydenen overgeloopen.*

Eyndelyk kregen zy den 18den October het laatste volk met de boot aan boort, en verstonden met des zelfs te rugge komst, uyt den daar op vaarenden Stuurman, dat hy gekomen zynde om het laatste goed te haalen, 't niet had durven wagen om op een ordentelyke wyze den voet aan land te zetten; alzoo honderden van Inlanders op het aannaderen van de boot zich aan strand vertoonden, en hem met veele dreygementen en vyandlykheden zulks belet hadden, waar door hy gedwongen was, om onverrigter zaake zich van daar te begeven, en het goed, dat nog aan land was, en meestendeel in tafel- en keukengereedschap van den Kok en Botelier, nevens eenig Bootsmans en Konstapels goed bestont, deze schelmen ten prooy te laaten. *Het laatste volk komt aan boord.* *De Inlanders plunderen het overige goed.*

Maar eer wy treden tot 't verhaalen, van de reyze van Madagascar naar de Kaap der Goede Hoope, zullen wy eerst beschryven al 't geen die van het Schip Barneveld hebben ondervonden en aangemerkt, zoo ten opzigte van de gestelt heyd van dit Eyland en de strekking van Sadian Bon Porte, als de Regering, Godtsdienst, Zeden en gewoontens der *Souklaven*, waar van wy, op dat men op de geloofwaardigheyd des te grooter staat mogte maaken, niet anders zullen verhaalen, als 't geen zy zelfs gezien of uyt den mond dezer volkeren vernomen hebben; laatende eerst voor af gaan de lyst der goederen, die door particulieren, ten dienst der Maatschappy, aan deze dwingelanden zyn vereert of in ruyling uytgegeven, *Wat de particulieren uyt hunne goederen hebben verruylt.*

Door den Schipper Jan de Koning, *Door den Schipper de Koning.*

1 Engelze glaze klok.
2 Dito gedrilde bierglazen.
6 Kettingen kabesse Coraalen.
3 Doozen met Poppetjes.
12 paar Baggens met vergulde ringen.

60 paar Hemdknoopjes met slegte Amersfoortze steentjes in zilver.
36 paar dito, wat mooyer soort.
24 Ringen met staale steenen.
24 dito met Amersfoortze steenen.
36 Swartgehegte Messen.
6 Witgehegte dito.
1 Port d'Epee.
2 groote Boekspiegels.

Door den Onderkoopman Servaas Geurtsen.

Door den Onder-koopman Servaas Geurtsen.

1 Kelder Franze Brandewyn.
1 Yvoore Snuyfdoosje met een fyn Portrait.
4 Houwertjes.
4 Zilvere Ringen met steentjes.
8 dozyn lange fyne pypen.
3 Spa Ringetjes.
2 Metaale vergulde Knoopjes.
1 paar nieuwe blaauwe Koussen.
1 Stofjes Rok met rood Damast gevoert.

Door de volgende Persoonen zyn voor de dagelykze provisie, zoo tot onderhoud van 't volk als verkwikking der zieken, de volgende snuysteryen tegen ryst, boontjes, cabritten, hoenderen, zout, eyeren, zoetemelk, enz. verruylt.

Door den Predikant Philip Capelle.

Door de Predikant Capelle.

3 dozyn Messen.
1 dito fyne kopere Schaartjes.
1 dito yzere Schaaren.
2500 Naalden.
2 groote Messen met Pokhoute hegten.
1 Brandglas.
6 Boekspiegeltjes.

Door den Oppermeester Pieter van Boeymeer.

Door den Oppermeester Boeymeer.

10 dozyn Messen.
11 dito yzere Schaaren.

Door

Door den Paſſagier Willem Caaff.

Door den Paſſagier Caaff.

45 1/6 dozyn Meſſen.
16 Vierkante Spiegeltjes met vergulde lyſten.
6 Ovale dito met Segryn leer overtrokken.
10 dito.
5 Schuyfſpiegeltjes.
12 kleene Schuyfſpiegeltjes.
8 dito.
16 Boſſen roode Coraalen.
46 Verzilverde Knoopen.
1 Kurketrekker.
5 Schaartjes.
11 paar Metaale Schoengeſpen.

Ook had de Chirurgyn deze naarvolgende Medicamenten van Particulieren gekregen en overgenomen, alzoo die van de Ed: Maatſchappye ontbraken, als

3 ſtoop Spiritus Cochlear.
1 - - - dito van Chriſtiaan Janſz.
12 oncen Ol. Thereb. van Hermanus Hamer.
3 dito Balſem. Peruvian.
6 dito Sal. Vol. Ol.
2 dito Spirit. Sal. Armon.

Beſchryvinge van 't Eyland Madagaſcar,

deſſelfs Reede, opzeyling, en geſteltheyd zoo van 't groot Weſterrif, als de rivier Sadian Bon Porte, nevens een naauwkeurig verhaal van de Gewoontens, Godtsdienſt, Wetten en Zeden van de Souklaves; zoo als 't alles door die van 't ſchip Barneveld is gezien en vernomen.

HEt overgroot Eyland Madagaſcar, dat by de Portugeezen St. Laurens genoemt wort, is overvloedig en genoegzaam in de Kaarten der E. Compagnie en particulieren bekent, waarom 't haaſt overtollig ſchynt deſſelfs geſteltheyd hier neder- *Beſchryving van 't eyland Madagaſcar.*

te stellen, maar dewyl de ondervinding de beste leermeester haarer bevlytigers is; zoo heeft ook de tyd doen ervaaren, dat'er dikwils groote misslagen in eenige Kaarten begaan worden; waarom 't redelyk is, dat men die geene, die het netste en accuraatste met gezigt en loot overeen komen, pryst en de Meesters en uytgevers den lof, die hun toekomt, niet ontboudt. Zoo moet men dan aan Gerrit van Keulen, te Amsterdam, die getuygenis geven, dat de Schipper bevonden heeft, dat zyne Kaart en groot bestek van dit Eyland wel drie vierde met den waaren stand der zaaken overeen komt, voor zoo verre als hy 't zelve geduurende deze reyze heeft bezeylt, gelyk hy ook de weynige bevondene feylen, naar zyn beste vermogen heeft gecorrigeert en verbetert.

De Kaart van van Keulen geprezen.

De groote van het eyland Madagascar wert dan in de voornoemde Kaart in zyne rondte genomen op omtrent vyf hondert mylen, de lengte op twee hondert dertig. 't Is op zyn breedste agtenzestig en op zyn smalste zeven mylen breedt. De Zuydhoek of Kaap Romano legt op 26 graaden 10 min., en het Noordlykste of Kaap Nataal op 12 graaden 0 min. Zuyderbreedte. Naar welk groot bestek dan de legging van de ververſch-plaats Sadian Bon Porte, en eerstelyk van 't groot Westerrif des voornoemden Eylands wort beschreven.

Groote van dit Eyland.

Na dat zy dan met het schip het groot Westerrif begonden te naderen, bevont men in 't opzeylen van 't zelve, dat 't zeer veele ongelyke en schielyke op en afloopende gronden had, maar voor de rest met die Kaart wel overeen kwam: buyten dat zy op den zoom van 't gedeelte des Rifs, dat tusschen de drie nu door hen genoemde Barnevelds eylanden en Cabo St. Vincento legt, nieuwe koraal ondieptens gevonden hebben, die men in de Kaart aldus kan merken * * * Voor deze koraal ondieptens of bollen behoeft men niet bekommert te wezen, alzoo op 't zelve by ondervinding geen de minste swaarigheden te verwagten zyn; dewyl zy door het gezukkel ontrent 't eyland, tot drie of vier maalen daar over zyn heen gezeylt, en geen een der zelven ondieper als zeven of agt vadem, zoo wel in 't vooruyt zeylen der sloep, als in 't passeeren met 't schip, hebben bevonden. En 't geen hen hier in 't meeste

Desselfs groot Westerrif.

Nieuwe koraal ondieptens.

ver-

verwonderde, was, dat 'er daaglyks meer en harder wind uyt zee als van de landkant blaasde, en schoon zommige dier koraalbollen wel veertien of vyftien mylen in zee lagen, men 'er egter geen de minste rolling of aanloop der zee bespeurde, maar in 't gemeen een effen en slegt water behielden.

Dit groot Westerrif beslaat in zyne lengte Zuyd en Noord tusschen de twee en drie en veertig mylen, en desselfs breedste of Noordelykste punt vyftien mylen, leggende op de Zuyder breedte van 18 graaden 30 min.; dan loopt het omtrent Barnevelds eylanden en 't Konings ritje om de Noord Oost, (welke eylandjes en ritje zy aldus, om dat ze geenen naam hadden, hebben genoemt.) 't Zuydelykste of smalste is vier mylen, dat omtrent Cabo St. Vincent en de Zuyder Polus hoogte van 21 graaden 20 min. zyn begin heeft. Voorts beslaat het regt West van Sadian in zyne breedte mede ontrent veertien mylen. *Strekking van dit Rif.*

Van dit Westerrif staken die van 't schip Barneveld over naar de rivier van Sadian Bon Porte; in welkers opzeylen over 't gemelde Rif eene egale ondiepte wort gevonden, en een opgaande grond, zand en modder ontmoet; waarschouwende hun met loot en lyn van half tot half vadem, zoo ordentelyk als een haven zou konnen bezeylt worden. Door deze ondervinding wierden zy dan vrymoediger, en zetten den cours voort van Oost ten Noorden tot Noord Noord Oost naar de strekking van 't land, tot op zes vadem steekgrond, zynde ontrent drie vierde myl van het heynste land, en anderhalve myl van Sadian Bon Porte, daar zy het anker wierpen, hebbende de Noordste hoek Noord ten Westen, en de Zuydste, die men zien kon Zuyd ten Westen; bevindende de strekking dezer kust meest Zuyden en Noorden. *Opzeyling van de rivier Sadian Bon Porte.*

Hier nu met 't schip voor deze rivier van Sadian Bon Porte leggende, hebben zy bevonden dat haare mond legt op 19 graaden 30 min. Zuyder breedte, zy heeft tusschen de Jannemans en Konings hoek de wytte van een myl, en wort van vooren in 't Westen met eenen elleboog Zuyd Oostwaarts omloopende, door het Roovers rif gedekt. Over dezen Zuydoostelyken elleboog zeyld men, by de Zuyd- of Koningshoek om, en over *Beschryving van die rivier.*

drie

drie of vier vadem waters naar binnen, daar deze rivier weder vier of vyf vadem water heeft, en ontrent een vierde myl wyt is. Verder loopt zy na 't oog eene redelyke distantie om de Zuyd-Zuyd-Oost opwaarts en landwaart in; maar zy hebben niet konnen vernemen hoe verre en naar wat plaats dezelve 't land in loopt. Nogtans zoude men, voor zoo verre zy hebben konnen ontwaar worden, met ligte en kleyne schepen zeer veylig in dezelve konnen een reede zoeken, en met dezelve op de handeling met deze volkeren leggen.

Kleene schepen konnen daar in leggen.

Het land van Madagascar, dat die van Barneveld beschoud hebben, is in 't gemeen flaauw, heuvel- en bergagtig; met moerassen naar den zeekant. Binnen in 't land is 't niet zeer klippig, maar met veel bosschen en boomen voorzien. De grond is zandig en kleyagtig, en op zeer veele plaatzen vind men goede aarde, daar de graanbouw met succes zou konnen ondernomen worden. Aan zee vind men ook zommige streeken heel bekwaam tot zoutpannen.

Gedaante van 't lant van Madagascar.

Op dit land word niets merkwaardigs van eenige steden of dorpen ontmoet, buyten een van de laatsten, dat aan den Pagger of Hof des konings legt; dit dorp is zeer irregulier, zonder eenige houding of schikking, en van alle kanten open. 't Bestaat in kleene en geringe wooningjes, die van den anderen verspreydt zyn, maar 't is zeer volkryk zoo in mannen, vrouwen als kinderen.

Geen Steden of dorpen.

Het Hof van den koning is langwerpig vierkant, en strekt met zyne zyden meest Oost, West, Zuyden en Noorden. 't Legt midden in 't bouwland, aan den Noordkant van eene kleene rivier, ontrent negen of tien mylen dwars van 't strand af. Eene beschanzing van eenige enkelde afgekapte boomen en staaken, die maar op zekere wydte aan den anderen als pallissaden zyn gehegt, omringt het zelve; zoo dat deze Pagger zeer ligtelyk kan worden overrompelt, en in 't minste niet in staat is om eenen aanval af te keeren.

's Konings Hof.

De koning Romeny, die in dit zoo genoemde Hof zyne wooning heeft, regeert over zyne onderdaanen met een genoegzaam souvereyne magt, en wort van dezelve zeer geëert en ontzien. Zoodanig dat de Hollanders gehoort hebben, in een uytgalming van

De koning Romeny,

van zyn gevolg, dat om hem stont, dat zy hem weynig minder als hunnen God achtten, en waardeerden. Alle zyne bevelen worden door hen met eenen zeer dommen yver gehoorzaamt en, uytgevoert. Hy heeft geen vast getal van soldaaten of krygsmagt op de been; maar alle zyne onderdaanen zyn verpligt om op zyn bevel de wapenen te nemen, en tegen zyne vyanden op te trekken; zoo dat hy zoo veel mannen in 't veld kan brengen als hy onderdaanen heeft; die hy niet anders als zyne willige slaaven, lyfeygenen, en huysbedienden aanziet, of rekent, waarom hy zich 'er wonder wel van doet dienen en oppassen; waar mede zy, wyl 't de gewoonte is, wel vergenoegt zyn. *van de zynen zeer geacht.*

Zy hebben geene forten of vastigheden in zyn land bespeurt: maar de manschap, die zy op een tyd te gelyk by een gezien hebben, bestont in drie of vier duyzend koppen, meest met snaphaanen gewapent en op dat geweer wel afgerigt. Hy regeert en handelt deze onderdaanen met zulk een oppermagt, dat hy niet alleen den meester over haare goederen en bezittingen speelt, maar die ook, wanneer 't hem in 't hooft komt, na zich neemt. *Zyne krygsmagt*

Deze vorst trekt zelden op om zyne nabuuren te beoorlogen, maar bemoeyt zich het meest met zyne wyven en vrouwentimmer. De jongste oorlog egter, die hy onlangs gevoert heeft, is geweest tegen den koning van de Zuydoost kant dezes eylands, die by het fort Dauphin woont, dat door de Franschen eertyds gebouwt en naderhand verlaaten is. Deze oorlog nam, naar onze bevatting, zynen oorsprong alleen uyt eene onverzadelyke heb- en schraaplust, die hy met zyne onderdaanen gemeen heeft, om land en slaaven te winnen. Want al die geene, die hy of zyne onderdaanen als dan konnen betrappen en vangen, die houden zy als lyfeygenen tot hunnen dienst; en zeker al de oorlogen, die op dit eyland gevoert worden, komen hier uyt voort. *Voert zelden oorlog.*

Hy heeft gantsch geene liefde of gastvryheyd voor andere Natien, ten zy hy weet dat het met zyn interest over een komt, en dat 'er groot voordeel door te behaalen is. *Zyne ongastvryheyd.*

Met alle zaaken, die de geregtsoeffening en regtbank raaken, wort hier niet minder koddig als slegt gehandelt. Des konings persoon is President en Rechter, en heeft, na zy bespeurt *Het gaat hier wonder in de Rigtbank toe.*

speurt hebben, geene Raaden, maar die het magtigste in goederen zyn mogen zomtyds nog wel een woordje inbrengen. Die nu by den koning de meeste vrienden heeft, wind altyd 't proces, al waar zyne zaak nog zoo slegt en schurft. Indien 'er dingen voorkomen, die van hem voor Crimineel gerekent worden, en welke hem, om dat 'er geene genoegzame bewyzen zyn, duyster voorkomen; zoo houd zyne Majesteyt zich eenen kleynen tyd stil, en is uyt een soort van Politie als in bedenking; ondertusschen hoort hy (om zich daar door bemint te maaken) wat voor redenen de omstanders over dat geval met den anderen voeren. Waar na hy met een soort van wysheyd den geenen veroordeelt, die de minste harten der omstanders mede heeft, of schoon zyne zaak de regtveerdigste van de wereld wezen mogt.

Die de minste vrienden heeft word veroordeelt.

En moet vergift drinken

Dan moet de veroordeelde tot bewys van zyn onschult, met of tegen zyn wil, besluyten om een zeker vergift te drinken, dat zy vaststellen dat hem niet zal beschadigen, zoo hy onschuldig is. Doch zelden gebeurt het, dat 'er zyn, die naar het drinken van dit vergift, in 't leven blyven. De goederen en 't huysgezin van die dus om 't leven komen worden verbeurt verklaart, en vervallen aan den koning, die hen als zyne slaaven tot huys- en landdienst gebruykt; en dit zegt men dat geen gering deel van des zelfs inkomen is.

De goederen komen aan den koning.

Dit vergift doet den ontschuldigen geen schade.

Hoe baarblyklyk 't nu is, dat men met dit vergift den schelm speelt, zoo is nogtans dit domme volk zoo verblind, dat zy deze gewoonte als onfeylbaar houden; ja zy gelooven daar zoo sterk aan, dat 'er zomtyds geheele geslagten gevonden worden, die onregtveerdig beschuldigt zynde, zich van zelfs komen aanbieden, om dit vergift, ten blyk van hunne onnoozelheyd en onschult, in te drinken. Van welke verdoeming tot vergif te drinken, zy geduurende hun verblyf alhier ooggetuygen zyn geweest.

De Souklaven zyn van slegten aardt.

Voorder zyn alle deze *Souklaven* van een geheel slegten aart, en van eene geveynsde, schelmagtige en gaauwdietsche conditie: waar by weynig eer of opregte trouw te vinden is, zoo ras zy maar gelegentheyd konnen vinden om eenige slinkze voordeelen te bejagen. Gelyk wy by de ondervinding tot onze schade geleert hebben, dat dit volk voor het grootste getal, de

de koning en zyne princen zelfs niet uytgezondert, de grootſte afgerigſte dieven, onbeſchaamſte bedelaars, praatjesmaakers en fynſte ſchurken, die men onder eenige Natie op den gantſchen aardbodem zou konnen vinden.

Lafhartig

Zy zyn, gelyk meeſt al de andere Ooſterſche Natien, van een lafhartig gemoed, en zullen die geenen die hun gelyk in kragten en vermogen zyn, ik laat ſtaan hunne meerderen, niet onder de oogen durven zien, maar daar en tegen zullen ze tegen hunnen minderen, of tegen eenen onbeſtaanbaaren hoop, met de uyterſte tyrannye en wreedheyd te werk gaan.

Onder malkanderen, zynze weynig tot ſlaan en ſchelden genegen, maar ze maaken in den dagelykſchen ommegang wel veel gerugt, en haalen met kyven hun hart op, doch zelden gebeurt het dat ze den anderen ſchelden, ik laat ſtaan eenen oorband geven.

Wapenen.

Tot wapenen gebruykten zy in oude tyden aſſagaayen of werpſpieſſen, en pyl en boog, maar zedert dat de Europeërs dit eyland bevaaren hebben, en dat de Engelſche en andere aldaar ſlaven voor hunne colonien, tegen ſnaphanen, kruyt en loot hebben ingeruylt, gelyk zy'er onlangs nog duyzent ſtuks hebben bekomen, zyn ze van ſchietgeweer wel voorzien; waar mede zy nu grooter verwoeſtingen onder elkandere aanregten, en daar zy zoo wel op zyn afgerigt, en zoo fix mede weten doel te ſchieten; dat die, van wie wy dit verhaal hebben, toen zy het zagen, moeſten bekennen, dat ze daar mede (behoudens de eere onzer Natie) zoo wel als een Europeër weten om te gaan. Dit verbaasde hen niet weynig, wanneer ze zig erinnerden, dat dit volk voor hondert jaaren nog geen kennis aan ſchietgeweer hadde, en zoo bevreeſt was voor den ſchoot van een Musket, dat een eenig man in ſtaat was om daar mede een grooten hoop van deze Wilden te verjagen; waar van men in de eerſte reyzen onzer Natie naar de Indien verſcheyde voorbeelden vind.

Gebruyken nu ſnaphanen.

Driederley Godsdienſt.

Wat hunnen Godsdienſt (zoo men 't zoo noemen mag) betreft, daar ontrent zynze het niet eens, maar zyn zoo de onzen beſpeurt hebben, in driederley zoort van afgodendienaars onderſcheyden.

De eerste onder welke zig de Koning en zyne aanhangers bevinden, zyn die geene die den Duyvel, (naar de wyze der Chineezen) aanbidden en eere bewyzen, om den zelven te verzoenen, en te maaken, dat ze van hem geen kwaad ontfangen. Deze duyvels dienaaren slaan ook veel geloof aan tovery, daar zy zeer bang voor zyn; waaromze om geen ongemak daar door te ontfangen, de eerstelingen van hunne landvrugten, als Millie, Piezang, Spaanze Tarw, enz. in bondeltjes, en aan stokken binden, en dus op haare huyzen en in haare boomen hangen, welke teekenen op zeer veele plaatzen in 't doortrekken van het dorp gezien worden.

De eerste bidden den duyvel aan.

Vreezen voor tovery.

Deze hebben ook de gewoonte van de zielen of geesten der afgestorvenen om raad te vragen in duystere zaaken, gelyk zy ook nog lang naar het afsterven by de begraafplaatzen spys en drank ten dienst der Geesten bezorgen. Zulk eene raadvraging, wierd 'er in 't werk gesteld, wanneer de Hollanders ten Hove verschenen, dit droeg zig in dezer voegen toe. Als zy met hunne geschenken aldaar gekomen waren, wierden dezelve in het lusthuys of Mandoe des Konings gebragt, en tegen een daar in staande staketzel van latten neergezet, waar aan zy zagen, dat eenige dingen van yvoor als zeekoetanden hingen, gevult met eenige ruykende en vette stoffe; welke zy in hunne taal den naam van olie geven, en zoo hoog agten en waardeeren, dat ze die nevens hunnen Godt stellen. By dit staketzel gaven zy voor, dat de geest des voorgaanden overleden Konings nog dagelyks kwam waaren. Zoo ras 't geschenk aldaar ter neer gezet was, begonden ze dien Geest te onderstaan, en af te vragen, of deze schenkagien, die daar gebragt wierden, zuyver waren, dan of dezelve vergiftigt, betovert, of met eenig ander kwaad besmet mogten zyn? of deze blanken goede en eerlyke menschen waren, daar de Koning vrylyk mede mogt handelen, dan of zy iets kwaats in den zin hadden? Hier op wierd, tot blindhouwing dezer domme, en den onvernuftige beesten gelyk zynde gemeente, door eenen ouden gebrekkigen duyveljager, welken de Koning hier toe onderhoud, met een zekere soort van buykspraak, geantwoort, dat het geschenk was zuyver en onbesmet, en dat die blanken, goede, eerlyke men-

En vragen de geesten om raad.

Hoe zy de geest van den overleden Koning over de Hollanders raaden.

Wat die antwoorde.

menschen waren, met welke de Koning maar konde voortgaan te handelen en te ruylen.

De tweede Godsdienst is van die geene, die te gelyk geloo- *De tweede* ven aan Christus en Mahomet, gevende nogtans aan Mahomet den voorrang; deze woonen meest over het gebergte en wat meer om den noord landwaarts in.

Die gene, die 't met de twee voorgaande Godsdiensten niet *En derde zoort van Godsdienst* houden, zyn de derde in rang, en leven als beesten daar heen; zonder nauwlyks eenigen godsdienst ter wereld te hebben; als dat men nogtans heeft konnen merken, dat ze ontrent het aanwassen der mane, dezelve als de Hottentotten eeren, zonder evenwel zulk een gebaar met danssen en springen te maken, als de Hottentotten gewoon zyn aan te regten.

Schoon deze inwoonders van Madagascar dus in drie Secten *Waar deze drie Secten in over een komen.* ontrent hunnen Godsdienst verdeelt zyn, zoo onderhouden ze egter alle de besnydenisse, en komen daar in ook overeen, dat'er in elke week twee of drie dagen voorkomen, die kwaad, en aan den Duyvel zyn opgeoffert, op welke hy en de toverye regeeren. Hier toe hebbenze den Dynsdag, Vrydag en Saturdag verweezen; op welke dagen het by hun ongeoorlooft is malkanderen te gaan bezoeken, of ten hove en voor den Koning te verschynen; ja zy verzekeren zich zoo vast, dat deze dagen dus vervloekt zyn, en gaan in deze duyvelsche gevoelens zoo verre voort, dat ze alle de kinderen, welke hun op de gemelde drie dagen gebooren worden, voor toover- en duyvels-kinderen te boek stellen, en dezelve voor het grootste gedeelte jammerlyk om 't leven brengen.

Kerken, Tempels, of Godshuyzen, worden by hun ner- *Zy hebben geen Tempels.* gens gevonden of bespeurt, en bygevolg ook geene priesters of inkomsten ten dienste der zelve; daar en boven hebben die van het Schip Barneveld, geen de minste weet of kennis van Godsdienst of Godsdienstplegtigheden, by hun vernomen; waarom zy ook met dezelve daar over niet hebben konnen of willen disputeeren, wyl dezelve zoo weynig liefde of ge- *Nog Godsdienstige gewoontens.* negentheyd voor hunnen eygen Godsdienst, als tot die van een ander hebben. De eenigste plegtigheyd, die zy in hunnen optogt naar 's Konings Hof met een swenk merkten,

bestond in het wasschen in een riviertje, daar zy over trokken, en geschiede aldus; zy bleven in 't zelve stokstil staan, en roerden hunne lippen, waar na ze zich waschten, en toen weer uyt 't riviertje gingen.

Naar het toescheen, pleegden ze by het slagten van het rundvee mede eenige Godsdienstige ceremonien, ten minsten het scheen de onzen zoo toe, waarom wy 't niet ongeraden gevonden hebben hier by te voegen.

Wat zy in 't slagten van rundvee waarnemen.

Wanneer zy een beest door een snaphaan-schoot, of worp van een assagaay hebben neder gevelt, zoo steeken zy het aanstonts den hals af, zonder te letten hoe of aan welken kant, waar naar zy, eer 'er verder word aangeroert, het den rechter achter poot en omtrent den halven staart afsnyden, en dan eerst aan 't verdeelen gaan.

Naar dat wy dus, al 't geen wy van den Godsdienst of Godsdienstplegtigheden dezer woeste *Souklaven* hebben konnen vernemen, beschreven hebben, zoo gaan wy over tot de gewoontens, die by hen ontrent het begraven hunner dooden en de houwelyken in gebruyk zyn; en wyl de ziektens gemeenlyk voor het sterven gaan, zullen wy die ook den voorrang geven, en verhaalen, hoe vreemd dat deze landaart met hunne zieken omspringt, en hoe luttel zy tot derzelver genezing in 't werk stellen.

Vreemde behandeling der zieken.

Wanneer yemand onder hen door eenige ziekte word aangetast, zoo bevind hy zig meest altyd omringt en vergezelschapt, van eenige vrouwsperzoonen en kinderen, welke haar werk maken van zonder ophouden op eenen zeer naaren toon droefgeestig te zingen. Dan word hy daar naar onder dat eyge gebaar en gezelschap gedragen ter plaatze waar zyn graf zal zyn, en men toont hem de plaatze aan, daar hy zal leggen indien hy komt te sterven. Hier op voert men hem weer naar zyn huys, daar die vroulieden en kinderen, die telkens weer door andere vervangen worden, zoo lang met haaren droeven zang en getier voortvaren, tot dat de zieke betert, en in zyne voorige gezondheyd hersteld word, of tot de adem hem ontvliegt.

Van deze ceremonien zyn de Hollanders oog-getuygen geweest,

weest, wanneer dezelve aan een van des Konings kinderen wierden afgelegt: waar door zy gelegentheyd kregen, om hen af te vragen, wat reden zy hier toe hadden. Waar op zy tot wederantwoord zeyden, dat dit zingen by den zieken wierd in 't werk gesteld, om al 't kwaad, dat de Duvvel of eenige toovery hem zoude konnen toebrengen, voor te komen en af te weeren. En dat de oorzaak, waarom zy hem het graf lieten zien, was op dat de zieke zoude konnen oordeelen en zeggen, of het zelve zoo wel naar zynen zin gemaakt was of niet.

Waarom zy by dezelve zingen en hem 't graf laten zien.

Wanneer de ziekte in sterven verandert, zoo hakken de vrienden van den overledenen uyt een swaar en hart stuk houts een kist, om hem daar in te begraven: welke kist, eer'er het lichaam in word gelegt, met ossenbloed geheel besprengt word, gelyk ook mede de weg tusschen het huys van den overleden, en desselfs graf. Naar dat zy het lyk in het graf hebben neergelegt, draagt yder eenen steen aan, om het zelve daar mede te bedekken: in welke bezigheyd, zy zoo lang volharden, tot dat het lyk onder dezelve legt, en daar geheel mede bedekt is, waar naar de overige steenen in 't verband als een vierkante muur rondom het graf worden gesteld. Als dit verrigt is, zoo gaan zy voort met het slagten van een groot of een kleen getal rund beesten, naar dat de overledene in zyn leven in vermogen of aanzien is geweest. Dit doen ze om des gestorven geest daar mede te verzoenen, en den zelven ten eersten van spyze te verzorgen. Ook stellen zy de koppen der geslagte beesten met de hoornen rondom het graf; gelyk dezelve ook nog aan de begraafplaats van des Konings Vader gezien wierden.

Hoe zy de dooden begraven.

't Graf word met steenen bedekt.

En met ossen koppen bezet.

Wanneer nu iemand sterft, die geen vee nalaat of middelen om vee te koopen, zoo levert de Koning het zelve, en voltrekt deze plegtigheyd; alzoo het noodzakelyk is, dat dezelve geschied; waar voor hy de agtergelatene weduwe en kinderen naar zig neemt, die hem als zyne andere huysgenooten moeten dienen, en door hem van spys en drank bezorgt worden.

De Koning begraaft de armen.

Zoo lang die van 't Schip Barneveld hier aan land hebben geweest, is hen niets voorgekomen, van het gene zy ontrent

Hun Huwelyk.

hunne houwelyken in 't werk stellen; maar daar en tegen heeft men hen daar ter plaatze verhaald; dat zoo yemand eene vrouwe wil nemen, en in staat is om dezelve te onderhouden, hy dan maar naar eene, die zyner gelyk is omziet, en dezelve van de ouders afhaalt; die haar uyt het huys niets laaten mede nemen, als een matje om op te slapen, dat zy zelve heeft geweven, en een soort van spongie of wisser, om iets mede uyt te konnen wissen en schoon maaken. Hier in bestaat al het houwlyks goed, dat deze zwarte juffers by haare bruydegoms brengen; zoo dat men wel zien kan, dat die van Madagascar niet bekommert hoeven te wezen, nog zoo veel zorg hoeven te dragen voor het huwlyksgoed hunner kinderen, als men in Europa doet.

Huyzen en huysraad. Nu gaan wy over tot der *Souklaven* huyshouding. Hunne huyzen komen voor het grootste gedeelte met die der Javanen en Maleyers overeen; gelyk de Pagger of 't Hoff des Konings daar ook zeer wel naar gelykt. De Meubilen, die deze huyzen vercieren, zyn of geene of zeer gering, alzoo het huysraad der meeste alleen bestaat in een matje en kleen kussentje om op te slaapen, en een potje om de spys te konnen koken, en vorder hangt'er niets aan den wand.

Kleeding der gemeene. De kleeding der gemeene mannen is een kleedje waar mede zy de schaamte bedekken, en dat uyt eene zeer geringe stoffe, zynde de bast van een boom, word gemaakt; welke zy de kunst hebben om tot het weven te bearbeyden en gereed te maken. Maar die wat grooter in vermogen zyn, dragen een soort van kleedjes, bruyn van verwe, die aan de hoofden zeer aardig en net met allerley zoort en couleur van coraaltjes zyn gefigureert en van onderen als fraanje zyn uytgerafelt. *En der grooten.* Deze kleedjes maaken zy zelfs niet, maar werden aan hun door de volkeren, die over het gebergte en landwaarts in woonen, verhandelt. Zy draagen ook op het hooft een soort van mutsen, op de wys van een calotje of myter uyt biezen geweven.

's Konings opschik. De Koning draagt ook diergelyk een mutsje, dat aan beyde kanten met een uytstekende falbula verciert is. Welke falbula geen ander aan de muts mag dragen, als den Koning alleen eygen. Maar als hy aan een vreemde Natie, gelyk die

van 't Schip Barneveld waaren, gehoor verleent, is zyn hooft gedekt met een kroontje, van verscheyde gecouleurde agaatsteentjes, zeer aardig en net gewerkt, met veele daar by hangende zilvere loovertjes. Gelyk hy dan ook met een zilvere of goude armring verziert is.

De vrouwen draagen kleedjes en baaitjes aan hun lyf, die slegt en van zeer geringe stoffen zyn, ook hebben eenige dezer secte tot eene zonderlinge luyster en cieraat, nog wel een valsch ringetje aan de handen; daar ze zig dan zeer wel mede opgeschikt houden. *Kleederen der Vrouwen.*

Hunne gereedste spyze, en die zy het meeste nuttigen, is 't vleesch van rundvee of cabritten, daar zy, zoo ras het beest ter nederlegt, en de te vooren verhaalde ceremonie gepleegt is, de hayrige huyd door het vyer losjes afschroejen: waar naar de grootsten of voornaamsten in rang dat stuk, dat hun het meeste behaagt of het beste is, voor zich nemen, en het overige onder de gemeene menschen doen uytdeelen; en zeker zy zyn hier in onder malkanderen van zulk eene pryswaardige mededeelzaamheyd, dat het wenschelyk was, dat de beschaafde Natien hun hier in navolgden, wyl zy veele derzelven daar in overtreffen, en de loef afsteeken. Wanneer dit vleesch aldus verdeeld is, zoo werd het of op koolen of op speetjes tegen het vyer gerooft en gebraden; zy wagten zelden zoo lang tot het gaar is, maar slokken 't maar ten eersten op, zoo dat'er het lauwe bloed dikwils nog by den mond komt neer te loopen, en word dit gemeenlyk zoo zonder zout, smout, ryst, of brood in den baard geslagen en verorbert. Ook laaten zy niets van het geslagte vee verlooren gaan, maar vergaderen zelfs het bloed der beesten zeer zorgvuldig, dat zy kooken tot dat het dik word en zich tot brokken zet, wanneer deze grage gasten het als klokspys mede naar binnen jagen. *Zy eeten meest rundvlees.* *Zyn mede deelzaam.* *Eeten alles, en zelfs het bloed der beesten.*

Niet minder vreemd en ongeschikt dragen zy zig ontrent het eeten der eyeren, daar zy groote liefhebbers van zyn; maar zy agten die eyeren voor de beste, ja houdenze zelfs voor iets delicaats, welke met kuykens bezet zyn, die ze met huyt en hayr al mede binnen slokken. Wanneer die van *Eeten geerne eyeren met kuykens.*

Wat de Hollanders daar ontrent deden. 't Schip Barneveld voor de eerstemaal aan 't zoogenaamde hof verscheenen, kwam men hen ook deze schoone kost met een zeer groote eerbiedigheyd als iets lekkers vereeren, welke zy ook als of dezelve hun zeer aangenaam was aannamen, op dat ze met dezelve te weygeren niet zouden schynen deze lekkere geschenken te versmaden; maar in 't vervolg deelden zy dezelve aan de dragers by stukken en brokken uyt, die 'er goede çier mee maakten.

Uyt deze staaltjes kan men genoeg afnemen, dat deze *Souklaven* ontrent hun eeten zeer vuyle, ongeschikte en groezige schepzels zyn.

Drank. Tot den gemeenen drank gebruyken zy water, maar als zy zig eens willen verheugen en vrolykheyd aanregten, zoo maken zy van Honing, tamarinde en water, dat door een gekletst word, eenen drank, die in hunne taal *Toog* genoemt word, en zoo veel is als by ons de wyn. Van deze delicate mengeling vereerde de Koning mede wel acht of tien mengelen aan de Hollanders; dan het zag 'er naar hunne gedagten zoo wonderlyk en ongezien uyt, dat zy, zoo ras ze by hun verblyf gekomen waaren, het zelve mede al aan den landaard wegschonken.

En gestalte dezer volkeren. Wat de gestalte van dit volk betreft; zy zyn ten grootsten deele van een gezond temperament, kloek en welgemaakt. Aan de zeekant hebben zy alle een platten en landwaards in een verheven neus. Zoo wel onder de mans- als vrouws perzoonen vind men onderscheyd in 't hoofdhayr, want zommige zyn met kort en wollig, en andere weer met lang hayr voorzien, welke laatste of langgehayrde ook wel een derde blanker als de eerste zyn, en het meeste ook overeenkomen met die volkeren, die over het gebergte woonen, van welke de onze 'er hier drie aan het Hoff van Koning Romeny gezien hebben, die daar in Ambassade gekomen waaren.

De vrouwen beminnen de blanken De vrouwelyke sexe is in 't gemeen veel vriendelyker, beleefder en aanvalliger als haare norsse en stuurze mannen, ook zyn zy sterk geinclineert en scheppen groot behagen in de blanken, dat zy aan zommige van de Hollanders genoegzaam deden blyken.

Zy

Zy houden alle, zoo wel mannen als vrouwen, den echtenſtaat en de trouwe, die zy daar in den anderen ſchuldig zyn; zoo maar paſſelykjes. Waar in de koning en zyne princen hunne onderdaanen tot voorgangers en voorbeelden ſtrekken; die zich de magt en 't voorregt aangematigt hebben, dat alle vrouwen tot hunnen dienſt, wanneer zy het begeeren, gereed moeten zyn. Voorts neemt yder der *Souklaven* zoo veele wyven, als hy vermag te voeden en onderhouden.

Hoe men hier den echt onderhoud.

Hunne kinderen voeden zy zonder eenige directie zoo maar in 't wilde op. Van lezen, cyferen of ſchryven word 'er niet gehoord, zoo dat ze hier van dat laſtige en verdrietige ſchoolpak, gelyk in ons land, niet weten.

Opvoeding der kinderen.

Al wie de koning door den oorlog of op eenige andere wyze in zyn geweld kan krygen, het zy van wat volk of landaard zy ook mogten wezen, die maakt hy tot ſlaaven en lyfeygenen; gelyk die van 't ſchip Barneveld aldus, met het uyterſte hertenleed, hier eenen Yersman moeſten zien, die als een veragte ſlaaf zoo eenen gekroesden rekel moeſt oppaſſen en dienen. Hy was in den oorlog met den koning van het land by het fort St. Dauphin, wanneer des zelfs leger geſlagen wiert, gevangen genomen. Zy tragtten dezen ongelukkigen man, uyt eene Kriſtelyke liefde en mededogentheyd, in te ruylen en uyt die bittere ſlavernye te verloſſen, maar zoo ras die wreede beulen bemerkten, dat ze met hem gepraat hadden, zonden ze den zelven van de hand, zoo dat men hem naderhand niet meer kon te zien komen.

Des Konings ſlaven.

Waar onder een Yrsman.

By het afſterven van den koning pligt de oudſte van zyne zoonen de kroon te erven en in de regeering te ſuccedeeren. Maar dit is by hun in verval geraakt; zoo dat het erfregt des koninkryks nu gemeenlyk nedergedaald op dien prins, die de koning by eene van zyne liefſte wyven of byzitten heeft geteeld; hoewel het ook dikwils gebeurt, dat die geene, waar in het grootſte verſtand en bekwaamheyd om te regeeren wort beſpeurt, boven al de andere wort geſtelt, en van den vader tot zynen opvolger verklaart; gelyk nu by dezen regeerenden koning de prins Remenette, ſchoon hy nog wel een of twee ouder broeders voor hem had, die gonſt heeft erlangt,

De liefſte Soon krygt naar des Konings dood het ryk.

dat hy van zynen vader tot opvolger in 't koninkryk is verklaart.

De voornaamste koopmanschap bestaat in Slaaven.

De *Souklaven*, gelyk ook al de andere bewoonders van Madagascar, leggen zich op de koopmanschap niet toe; zoo dat de lyfeygenen het voornaamste van hunnen geringen handel uytmaaken; die zy in den oorlog of elders bemagtigt hebbende, tegen de Waaren, die hier nu en dan van elders met schepen gebragt worden verruylen. Wanneer het gebeurt, dat zy slaaven te kort komen, zoo zyn ze, gedreven door hunne onverzadelyke heblust, gemeenlyk niet ongenegen om hunne wyven, kinderen of naaste maagschap, wanneer dezelve maar listiglyk van de hand afgebragt en in stilte weggevoert konnen worden, aan eene trocqueringe op te offeren.

Die de mooren hier komen in ruylen.

De goederen en waaren, die hun voor de gezegde slaaven uyt andere landen en gewesten van Indiën, zoo tot het noodig onderhoud als wel meest tot opschik en cieraad, worden aangebragt, bestaan uyt een weynig leywaaten, attelassen en Aleezies, die alhier uyt Suratte door een Moors schip gemeenlyk om de twee jaaren worden overgevoert. Dit schip vaart alleen op dit Eyland, en verkoopt zyne waaren gemeenlyk tegen slaaven en ryst; waar mede het dan naar de kust van Afrika oversteekt, daar zy van de Portugeezen voor dezelve zomtyds weer stof- of ander goud in de plaats krygen. Anders brengt dit schip de slaaven naar Ansuang of de andere Majotze eylanden, daar dezelve verhandelt worden.

En weer elders verhandelen.

Maar wanneer het gebeurt, dat die Mooren op den gewoonen tyd niet te voorschyn komen, zoo worden die waaren ook wel van de Majotze of Comorze eylanden, met kleener slag van vaartuygen, ontrent zoo groot als berkentynen, door Arabieren of Mooren tot hun overgebragt.

Hoe hoog die voornoemde leywaaten in prys worden gehouden, daar kan men met geen zekerheyd iets van melden; maar het is ligt te denken, en ook buyten twyfel, dat dit over- en weervoeren der goederen die Mooren of Arabieren geen geringe winsten zal aanbrengen. Maar men kan ook wel zien, dewyl dat schip maar alleenlyk om de twee jaaren weerom komt, dat 'er geen groote overvloed van die goederen van nooden is.

In-

Indien men van onzen kant genegen was om derwaarts ter inhandelinge van volwassene slaaven over te steeken, zou zulks bekwamelyk door ligte Luykze muskettonnen, snaphaanen, pistolen, buskruyt, loode kogels en diergelyke konnen geschieden; wanneer men 'er jaarlyks nog wel een hondert of agt zoude konnen bekomen en magtig worden: want na schietgeweer, buspoeder en een soort van kleene glazen, koraaltjes, spiegeltjes, messen, schaartjes, en diergelyke Neurenberger snuysteringen, zyn deze volkeren zeer begeerig. Men zoude ook met een slegt en verlangt Brandewyntje, en andere sterke dranken, als iets hier konnen uytregten; want deze landaard is daar sterk op verlekkert, en zy zyn 'er zulke groote liefhebbers van, dat 'er gemeenlyk niet als om *Schaff*, dat Brandewyn of sterken drank in hunne taal betekent, wort geroepen.

Welke Waaren de Hollanders hier zouden konnen brengen.

Zy beminnen den sterken drank.

Tot dus verre hebben wy ten deele, 't geen tot hunnen Godsdienst, regeering, zeden en koopmanschap behoort, verhandelt, en zullen nu tragten om ook in 't kort iets van hunne ambagten, voornaamste genering, en scheepsvaart ter neer te stellen.

Zy oeffenen zeer weynig ambagten of konsten, en alleen die hun ten hoogsten noodzaakelyk zyn; zoo dat men 'er geduurende het verblyf geen meer heeft gezien of vernomen, als Assagaaysmits, wevers en huyzenmaakers. Ook is 'er gantsch geene of zeer geringe burgerlyke neering. Zy oeffenen ook eenigzints de scheepvaart, waar toe zy Canoos gebruyken, die uyt boomen gehouwen, en van verscheyde groote zyn. De grootste of kloekste zyn omtrent dertig of veertig voeten lang, en hebben de breedte van agt en negen voeten. Deze verstrekken tot oorlogsschepen, om zich daar van in nabuurige oorlogen op de rivieren te bedienen, en het leger van den eenen na den anderen kant over te voeren, of ook wel hooger op of lager af te brengen. Zommige dezer oorlogs-canoos konnen wel een getal van veertig of vyftig mannen voeren. Men vint ook kleener canoos en visschers schuytjes, maar de koning is van die drie soorten van vaartuygen slegt voorzien, alzoo 'er zyne onderdaanen maar een sober getal van bezitten.

Hunne handwerken, en vaartuygen.

Nu trekken wy, met onze Lezers, uyt het Hof en Negerye van dezen norszen en korzeligen koning, om ons in de lieve en ruyme lugt te vermeyden, en te beschouwen, wat 'er van hunne landbouwerye is, en wat boomen en vrugten het milde aardryk alhier voortbrengt; waar ontrent men voor af moet zeggen, dat het groot jammer en ten hoogsten te beklagen is, dat 'er in zoo een zalige landsdouwe, en een land dat uyt de natuur bekwaam is om allerley soort van graanen, indien 't wel bebouwt wiert, overvloediglyk voort te brengen, zulke luye beesten en woeste en wreede menschen woonen en huysvesten; ja dat dezen schoonen oort aan hun en niet aan een beschaafder Natie is ten deel gevallen.

Het land is tot alles bekwaam.

Men vint hier by Sadian Bon Porte, gelyk in meest al de andere landen en eylanden, die tusschen of digte by de twee Keerkringen leggen de alombekende vrugten van piezang, pompelmoezen, citroenen, lemoentjes, waterlemoenen, orangie appelen, tamarinde, en veel ander ooft.

Vrugten.

De graanen en veldgewassen zyn ryst, boontjes, zuykerriet en tabak.

Op dat de Inlander zich voor de brandende hitte der sterk-neerschynende zonnestraalen zoude konnen dekken en schuylen, heeft de wyze en albestierende Schepper dit eyland met veel swaar en lugtig geboomte, en groote lommerryke bosschaadjen voorzien, die uyt veelerley soort van hout bestaan; wy zullen van eenige der voornaamste boomen eenig gewag maaken, die men in het doortrekken der bosschen heeft ontmoet en beschouwt.

Schoone bosschen.

De voornaamste soort is van een zeer groote dikte en hoogte, schietende regt op tot eene lengte van hondert vyftig voeten, zynde van dertig tot veertig voeten dik. Deze boom is heel zagt en murw van hout, waarom hy alleen bequaam is om 'er canoos van te maaken; die door de voosheyd van geen langen duur, en binnen korten tyd ombekwaam zyn om dienst te doen.

Groot geboomte.

De tweede soort is in wasdom en gedaante den Vaderlandschen Els niet ongelyk. Deze worden hier gemeenlyk tot timmerhout verbezigt, waar toe ze zeer bekwaam en goed zyn,

om

om dat hier niet als ligte huyzen worden gemaakt, maar om een ſwaar gebouw of grooter ſchepen als Berkentynen te maaken, is dit nog geen hout alhier in ſtaat. Dit timmerhout is graauagtig van verwe, en verſpreyd eenen reuk van zich als die van komynolie. Zy dragen vrugten, die ten naaſten by de gedaante hebben van een pruymeſteen, en zoo aromatyk van lugt zyn, dat ze voor den geurigen reuk der beſte kaneel niet hoeven te ſwigten. *Riekend hout.*

Buyten deze twee ſoorten zyn de boſſchen alhier nog verciert met veele bekende boomen, als dadels, palmitas en tamarinde boomen; nevens de wilde laurier, granaatboom en wilde wyngaard. Men vind 'er ook veele zoo boomen als kruyden, die zeer dienſtig zyn voor de geneeskonſt, als uytſtekende Aloës en Cardueze (cardamom) goede wilde honig en een ſoort van bakelaar, curcuma, ſaffraan, water plompen of nimphen, drakenbloed, nevens een zeker geboomte, welkers bladeren eene ſterke afdryvende kragt hebben: waarom deze landaard de zelve veel tot het genezen van hunne venuskwaalen gebruykt, waar omtrent dezelve zeer heylzaam zyn. *Wat bekende boomen en kruyden hier vallen.*

Van het voornoemde geboomte zouden de twee eerſte ſoorten zeer bekwaam zyn, om 'er kolen van te branden. Daar is ook geen twyfel, of men zou van de boomen daar zy het weefgaaren tot hunne kleedjes van maaken, en die hier overvloedig zyn, goed gaaren tot touwerk konnen ſpinnen.

De grond van Madagaſcar is in dezen oord met zeer weynig rotzen, klippen of ſteylopgaande akelige bergen bezet, maar is meeſt doorgaande kley en zandig, beſtaande uyt flaauwe opgaande hoogtens en gebergtens, die ten grootſten deele en meeſt alle met geboomte en digte boſſchadjen bewaszen zyn; tuſſchen welk plantſoen men hier en daar de ſchoonſte en bequaamſte vlaktens heeft tot den land- en graanbouw, als 'er elders ter wereld gevonden worden; zoo dat hier alles zoude konnen groeyen en waſſen, wat men maar in den grond wierp: ten waare het vrugten zyn, welker natuur geen groote hette kan dragen, wyl de ſwaare en brandende zon de zelve zou konnen nadeelig wezen. Daar by vint men op veele plaatzen zeer aangename en vlakke grazige weylanden, met *Schoone vlaktens en weylanden.*

mals en geurig gras bezet, en niet zelden voorzien van naauwe doorstraalende riviertjes van versch water, die dezelve bevogtigen. Welke heerlykheyd der graslanden genoegzaam te zien en af te nemen is uyt hun rundvee, waar van de meeste gemeenlyk van de 600 tot 1000 ponden swaar zyn. Gelyk wy in 't vervolg, daar van hunne vee-fokking gesproken wort, nader zullen zien.

Vreemd ploegen, Het ploegen en eggen van het land, zoo men 't dien naam zoude konnen geeven, voltrekken zy ook op een vreemde manier door middel van hunne beesten. Want na dat de graanen zyn ingeoegst, verbranden zy op het land al de stoppels, waar na zy zoo lang wagten, tot de regen daar op valt, en de grond bekwaamlyk week is geworden. Dan jaagen zy op het zelve twee of drie jokossen, die met hunne pooten den gebranden asch als mist door en in het land treeden en kneeden, en hier in bestaat het ploegen. *en zaayen.* Daar naar werpen zy het zaad op den akker en brengen daar weer de gemelde beesten in, die, in plaats dat onze boeren eggen, het zaad bequaamlyk ondertreden.

Hoe zy hunne jaaren na de oegsten rekenen. Wanneer zy hunnen ryst planten, en als dezelve of ander veldgewas de volkomene rypte heeft, en zy het zelve gaan inoegsten, zoo vallen zy met het geheele huysgezin, zonder de kinderen, die maar pas loopen, uyt te zonderen, aan 't werk: van welken tyd, om dat dezelve best in de geheugenis is ingeprent, zy den ouderdom en jaaren van hen of hunne kinderen rekenen en tellen; gelyk by voorbeeld als men vraagt, hoe oud zy zyn; zoo herhaalen zy hun geheugen, en geven u tot antwoord, zoo veele rystplantingen of oegsten mogen my heugen; en om dat beyde die tyden maar eenmaal des jaars komen, zoo konnen deze gasten nog al ten naastenby op een jaar of drie gissen, wat jaaren zy in de wereld zyn geweest.

Konnen niet hooger als tien tellen. Schoon ze niet magtig zyn in hunne taal hooger als tot tien toe te tellen, zullenze egter door hulp van vingeren en handen een grooter getal net beduyden. Gelyk by voorbeeld, wanneer yemand den tyd van drieënvyftig jaaren of zoo veele inoegstingen heugen; zoo zal hy, wanneer men hem daar na vraagt,

vraagt, vyf vingeren opsteken en zeggen zoo veel maal tien, en dan nog drie tyden konnen my heugen.

Men kan by hun geene materiaalen tot den land bouw, als ploegen, eggen, schoppen of spaden zien. Waar uyt de vuygheyd en vadzigheyd van dezen luyen landaard genoeg komt te blyken; gelyk 't ook alle welmeenende Kristenen moet doen bekennen, dat het ten hoogsten te beklagen is, dat dit schoon en vet land, 't welk door de natuur met zoo veele schoone vrugten is voorzien, en waar uyt eene arbeydzame en yverige Natie alle bedenkelyke en wenschelyke voordeelen zoude konnen trekken; dat dit land, zeg ik, bezeten word door zoo een luy, godloos en van alle ondeugden overvloeyend volk, die hier zonder datze naauwlyks de handen uytsteeken, hun levens onderhoud in vollen overvloed vinden. Hoe deftig zouden naar ons voordeel, indien hier eene volkplanting kon worden opgeregt, veele van die arme huysluyden, die door de swaare stertte van hun rundvee, in Europa geruineert zyn, zig alhier met geringen arbeyd en kleene moeyte konnen herstellen, en in korten tyd het geleedene verlies weer te boven komen. Want om tot de veefokking van dit volk over te gaan, zoo moet men bekennen, dat dezelve zonder weerga is, en niet ligtelyk elders beter zal gevonden worden.

Het land zeer bekwaam voor Neerlanaze huysluy.

Om dan van het rundvee af te beginnen, met welk vlees zy zig zonder ryst, brood of millie altyd zeer wel weten te behelpen: dat krygt hier door de bank ordinair de zwaarte van 7 en 800 ja wel van 1000 ponden; zommige of wel het grootste gedeelte zyn voorzien met eenen bult op de voorste beenbladeren of schott, die de zwaarte hebben van 40 tot 50 ponden. Het vleesch dezer rundbeesten is zeer ordentelyk en schilderachtig met vet doorregen, en van eene delicaate en lieflyke smaak, dat zonder tegenspraak uyt de weergalooze weylanden, hier vooren aangehaald, hervoort komt, op welke dikwils in de reegentyd het malsse en geurige gras ter lengte van een half man ja zelfs hooger opschiet en het vee als bedekt.

Schoon Rundvee.

De koeyen geven mede redelyk veel melk, welke zy ten meesten-

meestendeele gebruyken, om de wyven daar mede te mesten en vet en poezelig te maaken.

Hunne afkeer van boter en kaas.

Want tot boter of kaas zullen zy de melk niet gebruyken; ja zelfs hebben deze anders zoo onnutte en vuyle menschen daar een afkeer van; zoo dat ze, wanneer de Hollanders hun kaas en boter wilden geven, den neus optrokken, en daar aan riekten, zeggende dat het stonk.

Schaapen en Cabritten.

Men vind hier ook een groot getal van schoone Cabritten en Schaapen, die gelyk het rundvee mede onverbeterlyk en van een delicate smaak zyn.

Geen paarden of ezels.

Paarden of Ezels worden alhier, voor zoo verre men weet, niet gevonden: doch indien 'er dezelve waaren, zoudenze van groot nut zyn, en deze Natie zou 'er goeden dienst van konnen trekken; dewyl zy met groot ongemak nu alle de goederen, die van de eene naar de andere plaats vervoert worden, zelfs moeten dragen en met maatige portien overbrengen: dat zynen oorsprong neemt, ten eene uyt de enge wegen, die zy in de bosschen zoo nauw als 't mogelyk is houden, (maar die op zommige plaatzen, met het weg kappen en uytroeyen van eenige weynige boomen, genoegzaam zouden konnen wyder worden gemaakt) en ten anderen uyt het gebrek van rytuygen en lastdragende Paarden en Ezels: welke deze luyaarts, zoo ze op hun eyland gevonden wierden, niet na zouden laaten, om tot allen arbeyd te gebruyken.

Die 'er wel zouden konnen gebracht worden.

Daar is echter geen twyfel, wyl de weylanden alhier in zoo goeden staat zyn, of men zou de Paarden, Ezels, en al het ander ontbrekende vee hier wel van eene andere plaats konnen overbrengen, en doen voort telen. Wyl zulks door de Spanjaarden en Portugeezen wel op dorder en magerder landen, met goeden uytslag is ondernomen: want het is niet te denken, dat 'er in dit land eenige verborge eygenschap of antipathie zoude leggen, die tegen den aard en natuur der beesten zoodanig streed, dat dezelve hier niet konden tieren, alzoo zulks volstrekt onmogelyk schynt.

Verkens en Aapen.

Daar zyn ook wilde en tamme verkens, dog in geen groot getal, alzoo die zeer weynig voortteelen. In de bosschen zyn geen verslindende dieren, die aan mensch of beest schade toe-

toebrengen. De landaard wilde hun wel diets maaken, dat 'er Rinocerossen of Neushoornen gevonden worden, doch zy hebben dezelve niet gezien, nog de minste blyken daar van vernomen. Maar van de Aapen worden'er tweederley soorten gevonden als witte en gryze, die beyde van spitze vossebekken en eenen langen bollen staart voorsien zyn.

Dit Eyland voed een grooten overvloet van veelerley wild en tam gevogelte en pluymgedierte, als Hoenderen, Kalkoenen, Tortelduyven, Phaysanten, Patryzen, Papegaayen, en allerley watergevogelte van Ganzen, Snippen, en wat dies meer is. *Veel Gevogelte.*

De ryke zee en milde rivieren geven mede zeer goede vis, en tot eene versnaperinge tweederley krabben en kreeften. *En Vis.*

Ligtelyk zal de Lezer uyt het gene wy zoo van hunne landbouw als veefokking hier vooren hebben ter nedergestelt, hebben konnen zien, dat de leeftogt, en inzonderheyd het Rundvee alhier niet schaars, maar in vollen overvloed gevonden word, gelyk dit ook blykt aan de beesten welke die van 't schip Barneveld hebben ingeruylt, die zoo ze door den anderen maar op 500 pond schoon gerekent worden, aan de E. Compagnie niet meer als tegen $4\frac{1}{7}$ duyt komen te kosten, ingevalle dat men de snaphanen tot $6\frac{1}{2}$ gulden waardeert.

Door het gebrek van klippen en strandschulpen, zyn'er in het land der *Souklaven*, geene stoffen waar uyt men kalk zou konnen branden, want in een streek van een uur gaans lang, zou nauwlyks een hand vol schulpen konnen opgegadert worden; maar hier tegen verschaffen de kleygronden goede gelegentheyd tot het oprigten van Steenbakkeryen, dat door de vadzigheyd der Natie met veele andere dingen, daar zy groot voordeel by zoude konnen behalen, agterweeg blyft en niet werkstellig word gemaakt. Ik geloove niet, dat het land andere materialen tot het maaken van Buspoeder, als het voornoemde hout, tot koolen, heeft. Eenige stoffe van Pik, Teer, of diergelyke hebben de Hollanders niet gevonden, maar wel een soort van gom, die uyt zommige boomen tyferde. *Wat'er verder gevonden word.*

Op dit gantsche Eyland dat in grootte alle andere bekende Eylanden overtreft, word tegenwoordig de minste fortresse

Hier zyn geen vastigheden van Europeërs. of vastigheyd 't zy van den Inlander of van de Europeërs niet gevonden; schoon de laatste eertyds wel getracht hebben door het opwerpen van eenige beschanzing en het bezetten van de zelve met goede manschap, alhier eene colonie te maaken, om daar door eenen vasten voet in 't land te krygen: maar de wreede Inwoonders rustteden niet eer, voor dat zy dezelve van hunnen grond elders heen gedreven en verjaagt hadden.

Historie der Portugeezen. Zoo hebben de Portugeezen (die in 't jaar 1506. dit Eyland onder Laurens d'Almeyda eerst ontdekt hebben, om welke reden of om dat 't op den dag van dien Heylig gebeurde, zy 't zelve St. Laurens noemen) by eene plaats genaamt Vohitsmassin of Geluksberg op een steylte wel eer eene vesting getimmert, beneden met verscheyde wooningen en thuynen, vol allerley lyftogt ten dienste van hunne vlooten, die geduurig dit Eyland aandeeden: maar de omleggende volkeren overrompelden eyndelyk de sterkte, en sloegen al de bezettelingen doodt.

en Franschen op Madagascar. Hier naar vergunde of schonk Koning Louis de XIIIde, aan den Cardinaal de Richelieu en den Maarschalk de la Meilleraje dit Eyland in eygendom, schoon'er de Franschen toen nog geen voet lands in bezaten. Zy zonden eerlang eenige manschap derwaarts, onder het bevel van Flacourt, die in 't jaar 1644 in 't land van Anossi eene vesting Dauphin genaamt, aan de zeekant, nevens eene volkplanting stigtte en de meeste landen daar ontrent doorkruystte: maar zy raakten in 't kort met deze wilden overhoop, en in eenen bloedigen oorlog, waar in meer als drie vierdedeelen van de Franschen en andere Europeërs die met hun overgekomen waren, by verraad, door deze wreede volkeren zyn omgebragt, zoo dat de overgeblevene, wildenze hunnen geheelen ondergang voorkomen, naar het eyland Maskarenhas moesten wyken. Want de inboorlingen beletten hun niet alleen het zaayen en oegsten, *Die door de Inwoonders verdreven worden.* maar dooden zelfs door hunne pylen, al wie zig maar buyten het fort dorst begeven, waar in de Franzen geduurig als belegert waren. Zy vloogen als wilde beesten door de bosschen, of klauterden op de boomen, wanneer die op hen afkwamen; zoo dat de Franschen, naar de getuygenis van de Flacourt zelve, die eene historie van Madagascar beschreven heeft, gedwon-

dwongen waaren alles te verlaten, zonder dat ze oyt meer als eenen van dat wreede volk hebben konnen doodſlaan, die t'elkens vrede hoe dier ook bezworen, zoo ras ze gemaakt was, weer verbraaken.

De Nederlanders hebben Madagaſcar ook dikwils in hunne reyzen naar Ooſtindiën aangedaan, en daar zelfs van den eerſten tocht af veele vreemde ontmoetingen gehad, gelyk de Maatſchappye derwaarts nu en dan wel een Schip gezonden heeft, om ſlaven op de rivier van Maningaar te handelen. *Hiſtorie der Hollanders.*

Met wat gevaar en doodelyke rampen die handel op dit eyland verzeld gong, kan ons het voorbeeld van den Koopman Jan Nieuwhoff, een man bekent door zyne zee- en landreyzen, leeren. Hy vertrok met het Schip de Pyl, in 't laatſte van 't jaar 1671. voor de tweedemaal naar Ooſtindiën en voornamelyk om op Madagaſcar, de Majotze Eylanden en de Afrikaanze kuſt van Mozambique te handelen. Op verſcheyde plaatzen van Madagascar ſtapte hy aan land, maar konde nergens naar genoegen te regt raaken: waarom hy verder om den Noord zeylde, en in het begin van October 1622. in de Bocht van Antegoa by zommige de Moordenaarsbaay genoemt, met eenige maats in de Schuyt aan land ging, om met dien Koning te handelen; maar de ſchuyt met Nieuwhoff keerde, naar 't toeven van eenige dagen, niet weer te rug: waar op die van het Schip zonder volgens hun pligt te vernemen of de koopman met de zyne was om hals gebragt, of dat hy gevangen en mogelyk voor gereed geld konde geloſt worden, van daar vertrokken, en naar de Kaap der Goede Hoope zeylden. *Droevig geval van Nieuwhoff, die hier om 't leven komt.*

De Maatſchappy liet zich evenwel aan dezen braven man zoo veel gelegen leggen, dat ze in 't begin van 't jaar 1676. 't Jagt Voorhout van de Kaap afzond, om naar Nieuwhof te vernemen: dit Jagt ruylde hier eenige ſlaven, en zy ſpraken zelfs dezen Koning, maar die wilde nergens van weten, en ſpeelde den veynſaart: zoo dat het zeker is, dat hy met de zyne in de eerſte woede door die onmenſchelyke beulen zal zyn doodgeſlagen.

Wanneer de Ooſtindiſche Maatſchappy het Eyland Mauritius nog in bezit had, wierd'er van daar eenige bezetting op *Handelplaatzen.*

Macalena nova uytgebracht, om te onderzoeken, of het inzouten van rundvleesch, voor de Oostindische Scheepen, aldaar zoude willen lukken; maar die post is nevens de handelplaatzen op 't Dorp Fombetokke en de groote baay van Magellane weer verlaten.

De Engelsche handelen by Sadian Bon Porte.

De Engelschen zyn tegenwoordig de eenigste Europeërs, die hier omtrent de Rivier Sadian Bon Porte nog eenigen handel dryven, gelyk nog onlangs twee hunner Schepen alhier wel duyzend slaven hebben ingeruyld.

Wat handel de Hollanders hier zouden konnen doen.

Indien de Oostindische Maatschappy zich in deze rivier van Sadian Bon Porte, op den slaavenhandel wilde uytleggen, en zich vast maaken, zouze met gemeene Geerassen, Fotassen, Chitzen, Neusdoeken en diergelyke soorten van Lywaten, wel eenig voordeel konnen doen, en volgens het voorgeven van den voornoemden Janneman, jaarlyks wel acht hondert lyfeygenen en eenen grooten hoop ryst bekomen. Ook zou dezelve tegen dezen Koning der *Souklaven* als hy, volgens zynen aard, bedrieglyk en verraadelyk handelde, met een getal van vyf of zes hondert gewapende en geoeffende koppen konnen bestaan, ja den zelven ligtelyk 't onderbrengen, wyl zyne onderdaanen uyt de natuur zoo bloode en lafhartig zyn, dat tien der zelver tegen een geresolveerd en gewapent man niet zouden durven aangaan. Ja daar is geen twyffel of men zou met drie ligte Jagten, van hondert voeten lang, en yder met vierentwintig stukken, en hondert vyftig koppen bemant, uyt het land van dien schraapzugtigen Koning in weerwraak wel eenige voordeelen van slaaven, ryst, als anders konnen bekomen; welke jagten in de rivier tot digt aan de wal zouden konnen loopen, om het aan land zynde volk te dekken.

en hoe den Koning bedwingen.

Want het is zeker, indien aan de voornoemde Engelsche handelaars, of eenige andere Europeesche schepen, maar de helft der vyandlykheden en overlasten waaren aangedaan, die de Hollanders van het schip Barneveld hebben moeten verdragen, dat die geene swaarigheyd zouden gemaakt hebben om zulks aan die swarte Natie door eenige goede salvos uyt hunne snaphaanen betaald te zetten.

Zie daar myne lezers al het geene die van het Schip Barneveld,

veld, op dezen onherbergzamen oord, is wedervaaren, en 't gene zy van de zeden en gewoonten dezer vreemde *Souklaven* hebben gezien, en opgemerkt: waarom wy zullen voortgaan met hunne reyze, van de Rivier Sadian Bon Porte, tot aan de Kaap der Goede Hoope te vervolgen.

Reyze van 't Schip Barneveld van Madagascar tot aan de Kaap der Goede Hoope.

WAnneer nu al het nog aan land zynde volk aan boord, en 't schip in staat gebragt was om te konnen vertrekken, wierd 'er vastgestelt, om in den naame Godts hoe eer hoe liever met de ingeruylde en by een geschraapte voorraad van dezen onvriendelyken oord af te scheyden, en de reyze naar de Kaap der Goede Hoope voort te zetten; gelyk zy den 21sten October het anker ligtende van de rivier Sadian Bon Porte vertrokken, en eerlang het eyland Madagascar uyt het gezigt verlooren. *'t Schip Barneveld vertrekt van Madagascar.*

En dewyl ze zich nu weder in den aanvang eener nieuwe reyze bevonden, agtten zy het van hunnen pligt te zyn den Almogenden Godt te danken voor den Vaderlyken bystand, welke hy hun geduurende het verblyf op Madagascar in zoo veele en gevaarlyke voorvallen had betoont, en om te gelyk in eene boetveerdige en Christelyke demoedigheyd zyne verdere hulpe in de tegenwoordige reyze af te smeeken. 't Geene des anderen daags, zynde Sondag den 22sten dito, in eenen Dank- Vast- en Bededag by al het scheeps volk na hun krank vermogen wiert uytgevoert. *Bededag.*

Den 22sten November raakten zy met het schip Barneveld voor de Tafelbaay, maar de nydige en felle Zuydooste winden beletten hun die haven, en hun aller zielsverlangen te bereyken; waar door zy voor by dezelve raakten en op den 28sten der zelver Maand in de Saldanha Baay behouden aankwamen: welke Baay ontrent 24 mylen van de Kaap legt, en eenige mylen diep landwaards in loopt. Ze is smal en beter tegen de win- *Komt in de Saldanha Baay.*

winden gedekt als de Tafelbaay, maar tot een groot ongerief strekt het gebrek van vers water, dat hier nergens te vinden is.

Geven kennis van hun komst aan de Kaap.

Den 29sten November daags naar hunne aankomst in deeze Baay, deden zy eene plegtige dankzegging tot den Almagtigen Godt, voor dat zy onder zyne bescherming en gunste alle gevaaren en ongemakken ontkomen, en dus verre in behoude haven geland waaren; ook zonden zy over den landweg yemand naar de Kaap der Goede Hoope, om aan den Heer Gouverneur de Chavonnes, hunne komste bekent te maken, en hem verslag te doen, in wat staat zy waaren, en hoe hun alle noodzaakelykheden ontbraken.

Krygen verversching,

Waar op zy vyf dagen daar na door de vaderlyke voorzorge van dien Heer, voorzien wierden met

2 Leggers Arak.
1 dito Kaapze Wyn.
50 Sakken Ryst.
23 Zakken groene erweten, en
3 Stukken Wandt.

't geen hun door den Hoeker Zeelandia wierd toegebracht, en waar van aan des zelfs Bevelhebber quitantie wierd gegeven.

en worden door tegen wind opgehouden.

In deze Saldanha Baay moesten zy lang, ja tot in 't volgende jaar vertoeven, om dat de tegenwinden hun beletten van daar te verzeylen, 't geen hun noodzaakte, om uyt den Hoeker Zeelandia, nog onder quitantie te ligten

18 halve Leggers Water, en
220 pond Meel.
En 272 pond Meel uyt het Galjoot de Postlooper.

Gelyk zy ook van den Vryburger Hendrik Moel bekwamen

60 stuks Schaapen.
Een party struykjes Kool.
Een Mudde Meel.
En twee stuks Schaapen van den Corporaal van de Post.

Ook gaven zy van tyd tot tyd over land aan den Gouverneur de Chavonnes berigt, in wat staat zich de manschap, voorraad en 't schip bevonden.

Na dat de nydige tegenwinden hen nu tot den 30sten Januarii 1720. hadden opgehouden, gingen ze eyndelyk zeyl, en vertrok-

trokken in 't gezelschap van den Hoeker Zeelandia en 't Galjoot de Postlooper, met een Noordelyke wind, uyt de Saldanha Baay, maar wierden eerlang door die winden weer genoodzaakt om onder het Dassen eyland ten anker te komen, dat ontrent vyf mylen van de Saldanha Baay Kaapwaarts heen legt, en al- dus genoemt is om de menigte der Steendassen, die zich daar op onthouden. Het beslaat een myl in 't ronde, en legt ontrent twee mylen van het land. De Westkant is zeer rotzig, maar de Oostzyde verschaft goeden ankergrond, schoon de oever rondom zeer klippig is. Zoet water word 'er ook niet gevonden, zoo dat het buyten eenige kruyden en bloemen niets voortbrengt als Dassen, en een menigte Zeerobben. *Raken onder 't Dassen eyland.*

Zy kregen op den 3[den] Februarii, door de goede voorzorge van den Gouverneur, de Brigantyn d'Amie by zich, en wierden door dezelve, tot hunner aller verkwikkinge, met verschen voorraad voorzien, als

- 1 half aam Oly.
- 2 vaten Spek.
- 2 dito Vleesch.
- 3 dito Boter.
- 1 legger Wyn.
- 2 dito Arak.
- 5 dito Water.
- 80 zakken Ryst.
- 1 Kasje met Geneesmiddelen.

Waar van zy aan den brenger mede quitantie gaven.

Na dat het schip Barneveld tot den 6[den] dito onder dat eyland vertoeft had, behaagde het den Hemel hen des morgens vroeg eene gezegende koelte te schenken, waar mede zy van onder dit eyland van daan, en den volgenden middernacht in de Tafelbaay, de haven hunner begeerte, aankwam, alwaar zy zich van dezen langduurigen, gevaarlyken en verdrietigen togt, die hun op 56 dooden had komen te staan, zouden konnen verffrissen, en in 't kort in staat raaken om de Reyze naar Java te vervolgen. *en in de Tafelbaay.*

E Y N D E.

